

آریا بهرام

بزرگان موسیقی ایران در طول تاریخ 1

فهرست صفحه 4

پیش گفتار صفحه 15

- ابراهیم آژنگ (صفحه 18) ابراهیم منصوری (صفحه 20) ابوالحسن صبا (صفحه 21)
- احمد عبادی (صفحه 47) احمدقلی احمدی (صفحه 49) اردشیر فهیمی (صفحه 50)
- اردشیر کامکار (صفحه 52) اردوان کامکار (صفحه 57) ارژنگ کامکار (صفحه 58)
- ارسلان درگاهی (صفحه 59) ارسلان کامکار (59) آرش کامور (صفحه 60) ارشد تهماسبی (63)
- اسدالله فرماتی (صفحه 64) اسماعیل تهرانی (صفحه 65) اسماعیل چشم‌آذر (صفحه 66)
- اسماعیل زرین‌فر (صفحه 67) اسماعیل ستارزاده (صفحه 69) اسماعیل مهرتاش (صفحه 69)
- اسماعیل واتقی (صفحه 70) افشین رامین (صفحه 72) افشین هاشمی (صفحه 74)
- آقا حسینقلی (صفحه 78) اکبرخان نوروزی (79) اکبر محسنی (صفحه 81) امان‌الله تاجیک (86)
- امیر بیداریان نژاد (صفحه 87) امیرحسین سام (صفحه 88) امیر حیاتی (صفحه 89)
- امیرناصرافتتاح (صفحه 90) امین‌الله آندره حسین (صفحه 92) اولیاقلی یگانه (صفحه 96)
- آی‌محمد یوسفی (صفحه 96) ایثار یاور (صفحه 97) بابک رجبی (صفحه 98)
- باقرخان رامشگر (صفحه 99) بهداد بابایی (صفحه 100) بهراد توکلی (صفحه 101)
- بهرام باجلان (صفحه 102) بهزاد رواقی (صفحه 103) بهزاد فروهری (صفحه 105)
- بهمن رجبی (صفحه 106) بهنام سامانی (صفحه 107) بهنام وادانی (صفحه 108)
- بیژن کامکار (صفحه 110) بیوک شکورزاده (صفحه 118) پاشا هنجی (صفحه 119)
- پرویز مشکاتیان (صفحه 121) پژمان حدادی (صفحه 129) پشنگ کامکار (صفحه 130)
- پیام جهانماتی (صفحه 131) پیروز ارجمند تاج‌الدینی (صفحه 132) پیرولی کریمی (صفحه 134)
- پیمان خازنی (صفحه 135) تهمورس پورناظری (صفحه 137) تورج زاهدی (صفحه 138)
- جلال ذوالفنون (صفحه 140) جلال قانونی (صفحه 143) جلیل شهناز (صفحه 144)
- جمال جهانشاد (صفحه 147) جمشید شمیرانی (صفحه 149) جمشید عندلیبی (صفحه 150)
- جمشید محبی (صفحه 151) جهانگیر ملک (صفحه 153) جواد بطحایی (صفحه 154)
- چنگیز مهدی‌پور (صفحه 157) حافظ ناظری (صفحه 158) حبیب‌سماع حضور (صفحه 160)

- حبیب سماعی (صفحه 160) حبیب‌الله صالحی (صفحه 165) حسام‌الدین سراج (صفحه 165)
- حسن رادمرد (صفحه 167) حسن علی دفتری (صفحه 168) حسن کسانى (صفحه 173)
- حسن میرزاخانى (صفحه 177) حسن ناهید (صفحه 178) حسین استوار (صفحه 179)
- حسین بهروزی‌نیا (صفحه 180) حسین تهرانى (صفحه 184) حسین خضوعی (صفحه 187)
- حسین رضایی‌نیا (صفحه 188) حسین سنجرى (صفحه 191) حسین صبا (صفحه 192)
- حسین علی ملاح (صفحه 193) حسین علی وزیرى تبار (صفحه 195) حسین عزیزاده (صفحه 196)
- حسین فرهادپور (صفحه 206) حسین ملک (صفحه 209) حسین هنگ‌آفرین (صفحه 210)
- حسین یاورى (صفحه 211) حسین‌خان اسماعیل‌زاده (صفحه 212) حمید قنبرى (صفحه 213)
- حمید متبسم (صفحه 214) حیدر کاکى (صفحه 217) داریوش پیرنیاکان (صفحه 218)
- داریوش دولتشاهی (صفحه 221) داریوش زرگرى (صفحه 222) داریوش سالارى (صفحه 223)
- داریوش صفوت (صفحه 224) داریوش طلايى (صفحه 228) داوود آزاد (صفحه 230)
- داوود شیرازى (صفحه 231) داوود گنجه‌ای (صفحه 232) داوود ورزیده (صفحه 233)
- درویش علی چنگى (صفحه 236) درویش‌خان (صفحه 237) درویش‌رضا منظمى (صفحه 248)
- ذوالفقار عسگرى پور (صفحه 248) رامین کاکاوند (صفحه 249) رحیم قانونى (صفحه 250)
- رضا رضایی پایور (صفحه 251) رضا شفیعیان (صفحه 251) رضا ورزنده (صفحه 253)
- رضا وهدانى (صفحه 254) رمضان سلمانى (صفحه 256) روح‌الله خالقی (صفحه 257)
- زکریا یوسفى (صفحه 274) زیتون چهارتارى (صفحه 277) زیدالله طلوعى (صفحه 278)
- سامان صمیمى (صفحه 278) سعید ثابت (صفحه 279)
- سعید فرج‌پورى (صفحه 280) سعید نیاکوثرى (صفحه 281) سعید هرمزى (صفحه 282)
- سلیمان روح‌افزا (صفحه 284) سلیمان سپانلو (صفحه 285)

نوازندگان برپه اهل ایران

[ارسلان کامکار](#)   [اکبر محسنی](#)   [امان‌الله تاجیک](#)   [تهمورس یورناظری](#)   [جمال جهانشاد](#)
[حسام‌السلطنه مراد](#)   [حسین بهروزی‌نیا](#)   [شهرام غلامی](#)   [عبدالوهاب شهیدی](#)   [علی یژوهشگر](#)

کمال خان هوت مازیار شاهی مجید ناظم پور محمد فیروزی منصور نریمان

نصرالله زرین‌پنجه

نوازندگان تار اهل ایران

ابراهیم آژنگ ابوالحسن صبا ارسلان درگاهی ارشد تهماسبی اسماعیل چشم‌آذر

اسماعیل مه‌رتاش اکبر خان نوروزی امیرتیمور پورتراب امین‌الله حسین

آقا حسین قلی‌فراهانی آقا غلام حسین فراهانی بابک رجبی باقرخان رامشگر بهزاد رواقی

بهنام وادانی بیژن کامکار بیوک آقا پیام جهانمائی پیمان خازنی تورج زاهدی

تهمورس پورناظری جعفر خرسندی جلیل شهناز جمال جهانشاد چنگیز مهدی‌پور

حبیب‌الله صالحی حسن رادمرد حسین استوار حسین خضوعی حسین سنجری

حسین علیزاده حسین ملک حسین هنگ‌آفرین حمید متبسم داریوش پیرنیاکان

داریوش دولت‌شاهی داریوش طلایی داوود آزاد داوود شیرازی درویش‌خان رامین کاکاوند

رحیم قانونی رضا وهدانی روح‌الله خالقی زیدالله طلوعی سلیمان روح‌افزا سلیمان سیانلو

سید آرش شهریاری شاملو‌کاربند شهباز برمکی شهرام میرجلالی شهریار فریوسفی

صادق‌جان عاشیق عزیز مرادخانی عبدالحسین برازنده عبدالحسین شهنازی عبدالله دادور

عبدالمحمد برجسته عطاءالله جنگوک عطاالله امیدوار علی صمدپور علی قمصری

علی اصغر بیانی علی اکبر شهنازی علی اکبر فراهانی علی رضا فیض بشی‌پور

علی محمد فخام بهزادی علینقی وزیری غلامحسین بیگجه‌خانی فرخ مظهری فروغ‌الملک

فرهاد ارژنگی فرهنگ شریف فریدون حافظی کاظم عالمی کاوه دیلمی کیوان ساکت

لطف‌الله مجد لوگا رامین ترکیان مازیار شاهی مجید درخشانی مجید مولانیا محسن نفر

محمدتقی سعیدی محمدجمال سماواتی محمدرضا روح‌بخش محمدرضا لطفی مرتضی‌نی‌داوود

مسعود خادم موسی معروفی مهدی تاکستانی مهدی رجبیان مهران مهرنیا مهرداد دننوازی

میراسماعیل صدقی‌آسا حسینی میرزا عبدالله فراهانی نصرالله زرین‌پنجه نورعلی برومند

هوشنگ ظریف یحیی حاتمی یحیی زرین‌پنجه یوسف صفایی یوسف فروتن

نوازندگان تمبک اهل ایران

اردشیر فهیمی ارژنگ کامکار اسماعیل واثقی امیر بیداریان نژاد امیر ناصر افتتاح
بهمن رجبی بهنام سامانی بیژن کامکار یژمان حدادی پیروز ارجمند تاج الدینی
تهمورس یورناظری جمشید شمیرانی جمشید محبی جهانگیر ملک حبیب سماعی
حسین تهرانی حسین ملک حمید قنبری داریوش زرگری رضارضایی پایور رضا وهدانی
سیامک بنایی سینا سرلک شکر شیرازی عبدالله دوامی فرید یداللهی کامبیز روشن‌روان
کامبیز گنجه‌ای مجید خلیج محسن کثیرالسفر محمد اسماعیلی محمد قوی‌حلم
محمدصادق اسحاقی گرجی محمود فرهمند مرتضی اعیان مرتضی‌نی‌داوود ناصر فرهنگ‌فر
نورعلی برومند نوید افقه همایون شجریان همایون نصیری

نوازندگان تنبور اهل ایران

اسدالله فرمانی امیر حیاتی جحظه برمکی حیدر کاکای رامین کاکاوند سهراب یورناظری
سید آرش شهریاری سید خداوردی سید خلیل عالی‌نژاد سید عباس معارف
سید قدمیار حسینی سیدعلی جابری ظاهر یارویسی عبدالعلی باقری‌نژاد علی‌اکبر مرادی
علی‌رضا فیض‌بشی‌پور فرید الهامی کیخسرو یورناظری

نوازندگان دایره اهل ایران

محمود فرنام قیطانچیان وحید اسداللهی

نوازندگان دف اهل ایران

اردشیر فهیمی ایثار یاور بهنام سامانی بیژن کامکار پیام عزیزی بیروز ارجمند تاج‌الدینی
حافظ ناظری حسین رضایی‌نیا حمیدرضا اجاقی رضا وهدانی زکریا یوسفی عطاالله سلامیه
فرزاد عندلیبی مجید خلج محسن کثیرالسفر محمد جابری محمد صادق اسحاقی گرجی
مسعود حبیبی مهدی نیکبخت ونداد مساح زاده همایون نصیری یاور احمدی فر یاور مراد

نوازندگان دوتار اهل ایران

احمدقلی احمدی اسماعیل ستارزاده اکبر جباری اولیاقلی یگانه آی‌محمد یوسفی
تهمورس پورناظری درویش علی چنگی ذوالفقار عسگری‌پور رمضان سلمانی
سهراب محمدی سید جلال‌الدین آشتیانی سید عباس معارف عباسقلی رنجبر عثمان محمدپرست
علی اصغر بیانی علیرضا سلیمانی (بخشی) غلامحسن حداد غلامحسین سمندری
غلام‌علی پورعطایی فاروق کیانی قربان سلیمانی کمال خان هوت محمدحسین یگانه
مرتضی گودرزی نظرمحمد سلیمانی نورمحمد درپور

نوازندگان سنتور اهل ایران

ابوالحسن صبا اردوان کامکار ارفع اطرابی اسماعیل تهرانی اسماعیل وانقی
پرویز مشکاتیان پیشنگ کامکار جواد بطحایی حبیب سماع حضور حبیب سماعی
حسام‌الدین سراج حسن میرزاخانی حسین صبا حسین ملک داریوش سالاری
داریوش صفوت رضا شفیعیان رضا ورزنده سعید ثابت سعید نیاکوثری سیامک ایقانی
سیامک آقایی سیاوش کامکار سید علی (همایون) معصومی سینا بطحایی شهرام فسزاده
علی شکوری علی‌اکبرخان شاهی علیرضا جواهری فرامرز یایور فضل‌الله توکل قباد ظفر
کامبیز روشن‌روان مجید اخشابی مجید کیانی مجید نجاحی محمد آذری محمد حق‌گو
محمد حیدری محمدجلیل عندلیبی محمدجواد ضرابیان محمدرضا شجریان محمدصادق‌خان

محمدعلی حیدرنیا مسعود سخاوت دوست مسعود شناسا منصور صارمی منصور یاحقی
منوچهر جهانگل منوچهر صادقی منوچهر لشگری مهدی ستایشگر مهدی ناظمی
مهدیار آقاجانی میلاد کیابید نادر سینیکی ناصر رستگارنژاد نورعلی برومند

نوازندگان سه‌تار اهل ایران

ابوالحسن صبا احمد عبادی ارسلان درگاهی ارشد تهماسبی افشین رامین امیرحسین سام
بابک رجبی بهداد بابایی بهراد توکلی بهرام باجلان بهباد رواقی بهمن کاظمی
بهنام ودانی تهمورس پورناظری جلال ذوالفنون حافظ ناظری حسام‌الدین سراج
حسام‌السلطنه مراد حسن رادمرد حسن کسائی حسن علی دفتری حسین علیزاده حسین ملک
حسین هنگ‌آفرین حسینعلی ملاح حمید متبسم داریوش بیرنیاکان داریوش صفوت
داریوش طلائی داوود آزاد رامین کاکاوند رضا قاسمی زیدالله طلوعی سعید انصاری
سعید هرمزی سیدعلی جابری شاملو کاربند شهرام فسازاده عبدالله دادور عطاءالله جنگوک
عطاءالله امیدوار علی تجویدی علی صمدپور علی اصغر بیانی علی‌رضا فیض بشی‌پور
علی‌محمد صفایی فریدون حافظی کیوان ساکت کیهان کلهر مازیار شاهی مجتبی عسگری
مجتبی میرزاده مجید درخشانی محسن نامجو محسن نفر محمد فیروزی محمدتقی سعیدی
محمدجمال سماواتی محمدرضا لطفی محمدصادق خان محمود تاج‌بخش مسعود شعاری
مشتاق علی‌شاه منوچهر طاهرزاده موسی معروفی مهدی رجبیان مهدی صلیحی
مهدی کمالیان مهران مهرنیا مهرداد دننوازی میثم مروستی میرزا عبدالله فراهانی
نصرالله زرین‌پنجه نورعلی برومند یوسف عمادی یوسف فروتن

نوازندگان غیچک اهل ایران

اردشیر فهیمی اردشیر کامکار حسین فرهادپور مهرداد ناصحی

نوازندگان قانون اهل ایران

جلال قانونی رحیم قانونی علی اکبر صدیف فرامرز رضایور فرهاد بشارتی مهدی مفتاح
مهدیار آقاجانی

نوازندگان قره‌نی اهل ایران

حسن رادمرد حسینعلی وزیر تبار سلیم فرزاد سید جمال محمدی محمد شیرخدايي مهدی مفتاح

نوازندگان کمانچه اهل ایران

ابراهیم منصوری ابوالحسن صبا اردشیر کامکار اسماعیل چشم‌آذر اسماعیل زرین‌فر
افشین هاشمی آرش کامور باقرخان رامشگر پیرولی کریمی تهمورس پورناظری
حسین ملک حسین‌خان اسماعیل‌زاده داوود گنجه‌ای درویش‌رضا منظمی زیتون چهارتاری
سامان صمیمی سعید فرج‌پوری سهراب پورناظری سهیل ایوانی سیامک ایقانی
سید جمال محمدی سینا جهان‌آبادی شروین مهاجر شهریار جمشیدی علی اصغر بهاری
علی اکبر شکارچی علی اکبر مهدی‌پور دهکردی علیرضا چنگی علیرضا حسین‌خانی
غلامحسین ظهیرالدینی فرج‌علی‌پور فرود گرگین‌پور کامران داروغه کیهان کلهر
مجتبی میرزاده محمد طغانیان دهکردی محمد رضا لطفی محمدصادق‌خان محمود تبریزی‌زاده
مرتضی ورزی مهدی آذرینا مهرداد ناصحی میرزا محمد کمانچه ناصر زرآبادی
هادی منتظری همایون شجریان همت علی سالم

نوازندگان نی اهل ایران

ابوالحسن صبا بهزاد فروهری یاشا هنجنی بیروز ارجمند تاج‌الدینی جمشید عندلیبی
حسن کسایی حسن ناهید حسین یآوری داوود ورزیده سیامک جهانگیری سید محمد موسوی
عبدالنقی افشارنیا محب‌علی نایی محمدعلی حدادیان محمدعلی کیانی‌نژاد مهدی مفتاح
مهدی نوایی نایب اسدالله

نوازندگان چنگ اهل ایران

عبدالعلی باقری نژاد

نوازندگان قانون اهل ایران

جلال قانونی رحیم قانونی علی اکبر صدیف فرامرز رضاپور فرهاد بشارتی مهدی مفتاح
مهدیار آقاجانی

هنگامی که ما در دبستان و دبیرستان درس میخواندیم با نام بسیاری از بزرگان ادب و شعر و هنر و آثار آنها آشنا شدیم. من همیشه در آن زمان (1360) بدنال کتاب هایی می گشتم که نام همه این بزرگان را با مطالبی در باره آنها و آثارشان داشته باشد ولی پیدا نکردم.

هنگامی که برای تحصیلات به فرانسه رفتم و در پاریس در کتاب فروشیها گردش می کردم از این گونه کتابها را میدیدم. مدتی علاقه داشتم تا بدانم آنها در باره نویسندگان و ادبا و هنرمندان و بزرگان تاریخی ایران چه میدانند و متأسفانه متوجه شدم آنها بسیار کم میدانم و نه تنها فرانسویها بلکه در کشورهای دیگر اروپا نیز کم میدانند؛ درست است اینجا و آنجا کتابی از این و آن هست (فردوسی، حافظ، سعدی، صادق هدایت و ...) ولی اینکه به گونه منظم مانند اروپا که نویسندگان و دانشمندان و هنرمندان و دیگران را حتی از لحاظ تاریخی گروه بندی کرده و به دنیا می‌شناسانند ما در ایران نکرده ایم.

به خود می گفتم اگر روزی وقتی و حوصله ای داشتم حتماً این گرد آوری را در رشته های مختلف به زبانهای مختلف میکنم و به هم میهنان خود و بیگانه های علاقمند به فرهنگ ایران تقدیم حوالم کرد. خدا را سپاس که عمری و حوصله ای داد و مجموعه بزرگان ایران را گردآوری کردم.

این مجموعه شامل این کتابها میشود :

1 ادبا و خوش نویسان بزرگ ایران در طول تاریخ

2 دانشمندان بزرگ ایران در طول تاریخ

3 سیاسیون و سرداران جنگی بزرگ ایران در طول تاریخ

4 شاعران بزرگ ایران در طول تاریخ

5 موسیقی نوازان بزرگ ایران در طول تاریخ

6 مجسمه سازان بزرگ ایران در طول تاریخ

7 نقاشان بزرگ ایران در طول تاریخ

8 نویسندگان بزرگ ایران در طول تاریخ

از آنجایی که میخواستم آن مشکلی را که من در جوانی برای پیدا کردن و با نداشتن پول کافی برای خرید این چنین کتابهایی داشتم دیگر جوانان هم وطن من نداشته باشند این کتابها را با فرم PDF در سایت اینترنتی خود به رایگان قرار دادم تا آنهایی که میخواهند آن را به صورت کتاب در آورند. وظیف دولت :

1 ایجاد یک سازمان به نام "سازمان روابط فرهنگی جهان و ایران" می باشد.

2 در این سازمان کتابهای بالا به زبانهای انگلیسی و فرانسه و آلمانی و اسپانیایی و ایتالیایی، روسی و چینی و هندی و پرتغالی و عربی نیز ترجمه میشوند

3 تمامی آثار این بزرگان (کتابها، اشعار، نقاشیها و ...) به ده زبان بالا ترجمه شوند

4 برای ترجمه این کارها به گونه ای سریع میتوان از فارغ التحصیلان دانشجویان خارجی زبان و ادبیات فارسی یا از فارغ التحصیلان دانشجویان ایرانی در یکی از این زبانها بهره جست.

5 میتوان به گونه ای دیگر نیز سریعاً این کار را کرد : نخست این کتابها را به انگلیسی ترجمه کرد و متخصصان زبان انگلیسی در کشورهای مختلف آثار این بزرگان را از انگلیسی به زبانهای مادری خود ترجمه کنند (عربی، روسی، چینی، ...)

6 ایجاد کتابخانه ای از آثار تمام این بزرگان به ده زبان بزرگ دنیا برای دانشجویان ایرانی و خارجی.

بسیار بسیار جای تاسف است که مردم کشورهای دنیا غافل از فرهنگ غنی کشور ما ایران باشند. نفوذ فرهنگی ایران نفوذ ایران را در بخشهای سیاسی و اقتصادی نیز به همراه می آورد. تنها کسانی که گذشته خود را می شناسند میتوانند آینده خوبی داشته باشند.

آریا بهرام

از آنجایی که میخواستم آن مشکلی را که من در جوانی برای پیدا کردن و با نداشتن پول کافی برای خرید این چنین کتابهایی داشتم دیگر جوانان هم وطن من نداشته باشند این کتابها را با فرم PDF در سایت اینترنتی خود به رایگان قرار دادم تا آنهایی که میخواهند آن را به صورت کتاب در آورند. وظیف دولت :

- 1 ایجاد یک سازمان به نام "سازمان روابط فرهنگی جهان و ایران" می باشد.
- 2 در این سازمان کتابهای بالا به زبانهای انگلیسی و فرانسه و آلمانی و اسپانیایی و ایتالیایی ، روسی و چینی و هندی و پرتغالی و عربی نیز ترجمه میشوند
- 3 تمامی آثار این بزرگان (کتابها ، اشعار ، نقاشیها و ...) به ده زبان بالا ترجمه شوند
- 4 برای ترجمه این کارها به گونه ای سریع میتوان از فارغ التحصیلان دانشجویان خارجی زبان و ادبیات فارسی یا از فارغ التحصیلان دانشجویان ایرانی در یکی از این زبانها بهره جست.
- 5 میتوان به گونه ای دیگر نیز سریعاً این کار را کرد : نخست این کتابها را به انگلیسی ترجمه کرد و متخصصان زبان انگلیسی در کشورهای مختلف آثار این بزرگان را از انگلیسی به زبانهای مادری خود ترجمه کنند (عربی ، روسی ، چینی ، ...)
- 6 ایجاد کتابخانه ای از آثار تمام این بزرگان به ده زبان بزرگ دنیا برای دانشجویان ایرانی و خارجی. بسیار بسیار جای تاسف است که مردم کشورهای دنیا غافل از فرهنگ غنی کشور ما ایران باشند. نفوذ فرهنگی ایران نفوذ ایران را در بخشهای سیاسی و اقتصادی نیز به همراه می آورد. تنها کسانی که گذشته خود را میشناسند میتوانند آینده خوبی داشته باشند .

آریا بهرام

ابراهیم آژنگ

ابراهیم ویولنی

نام دیگر

زاده	اوایل سده ۱۴ (قمری)
سازها	ویولن، تار
سال‌های فعالیت	آهنگ‌ساز، ردیف‌دان، نوازنده
استادها	مسیو کیویر، مسیو لومر، مسیو دیوال، آقا میرزا حسینقلی
شاگردان	مرتضی و رضا محجوبی و شهباز برمکی

- ابراهیم آژنگ از موسیقی‌دانان دوره مظفری بود. از تاریخ دقیق تولد و مرگ وی اطلاعی در دست نیست.

زندگی‌نامه

او موسیقی را در بخش مدرسه نظام آغاز کرد. بعد از یک سال که به آموزش موسیقی پرداخت، به نزد مسیو لومر فرانسوی به تحصیل پرداخت. لومر سرپرست دسته‌های موزیک نظام بود که بعدها با تأسیس شعبه موزیک در دارالفنون سرپرست آن بخش هم شد. آژنگ به مدرسه نظام رفت و تا سروانی ترقی کرد. ذوق وی به آموختن ویولن، وی را نزد مسیو دیوال کشاند. علاقه او به ویولن چنان بود که پس از مدتی به ابراهیم ویولنی معروف شد.

«وی به دستور شاه در مهمانی‌های دربار، که برای خارجی‌ان برپا می‌شد، ویلن می‌نواخت»

پس از چندی، آژنگ به مناسبی چون ریاست دسته موزیک لاریجان در ۱۲۹۲ ش کلاس موزیک دارالفنون رسید.

در ۱۲۹۷ ش، با درجه سلطانی (سروانی)، به سمت ریاست موزیک گارد نصرت منصوب شد.

وی برای تدریس موسیقی به ویژه ویلن در خانه خود کلاس دایر کرد. این شاید از اولین کلاسهای موسیقی علمی در ایران باشد. چون با موسیقی ایرانی آشنایی نداشت نزد آقا حسینقلی استاد برجسته تار دستگاه‌های موسیقی ایرانی را فرا گرفت و به وی پیشنهاد کرد دوره کاملی از موسیقی ایرانی را از روی ساز وی به نت بیاورد. میرزا حسینقلی نپذیرفت و آن را کاری مشکل یا ناممکن می‌دانست.

اما آژنگ پس از پافشاری زیاد، سرانجام موفق شد تمامی دستگاه‌های موسیقی ایرانی را از روی پنجه استاد تعلیم گرفته و ردیفهای آن استاد بزرگ را با استادی و مهارت تمام نت کند. همچنین همراه با این کار عظیم، توانست برای تمام دستگاه‌ها پیش‌درآمد، رنگ و تصنیفهای زیبایی بسازد.

آژنگ به کمک شاهزاده احمد میرزا خسروانی، ایرای به نام دکتر ریاضی‌دان ساخت که چندین بار به نمایش درآمد، وی پیش‌درآمدهایی نیز ساخته‌است از جمله پیش‌درآمد شوشتری و ماهور و مخصوصاً پیش‌درآمد راست‌پنج‌گاه که تا آن تاریخ کسی در این دستگاه آهنگ نساخته بود.

پیش از گشایش رادیو، آژنگ معاون هنرستان عالی موسیقی بود. این هنرستان تحت نظر غلامحسین مین‌باشیان اداره می‌شد در ۱۳۱۹ ش که رادیو افتتاح شد آژنگ سرپرستی نوازندگان رادیو را به عهده

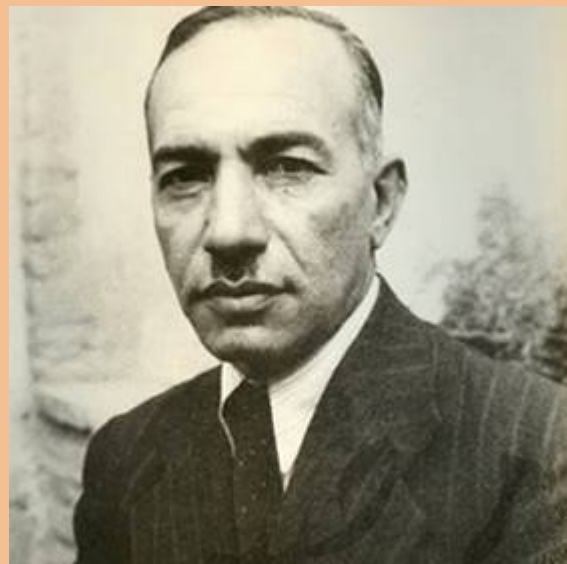
گرفت و بیش از یک سال آن شغل را به عهده داشت وی به موسیقی سنتی ایران علاقه فراوانی داشت، بیش تر قطعاتی که در ردیف‌های موسیقی سنتی ساخته‌است در زمان تصدی خود در سمت معاونت اداره موسیقی به اجرا گذارد.

۱- جشن باستان ۲- شادزی - بنگریتا در آن شمار است.

آژنگ چند مارش نظامی نیز نوشت که در موزیک ارتش به اجرا درمی‌آمد «ارتش و آهن» از آن جمله است آژنگ آهنگ سازی پیرو درویش‌خان و رکن‌الدین خان بود که هر دو از نوازندگان بزرگ دوره ناصری بودند از شاگردان مشهور او می‌توان از مرتضی محجوبی و شهباز برمکی نام برد.

آثار

- ساخت پیش‌درآمد و رنگ و تصنیف برای همه دستگاه‌ها
- تنظیم قطعاتی برای موسیقی ایرانی
- ساخت چند مارش نظامی که از زمان وی به بعد در موزیک ارتش مورد استفاده قرار گرفت.
- تنظیم و ساخت اپرای (دکتر ریاضی‌دان) که با کمک فکری شاهزاده احمد میرزا به اجرا درآمد و با استقبال مردم مواجه شد.

ابراهیم منصوری

ابراهیم منصوری (۱۲۷۸ خ تهران - ۵ دی ۱۳۴۸ تهران) نوازنده سازهای بادی، ویولن و کمانچه، فرزند حسینقلی خان و شاگرد حسین خان اسماعیل زاده بود.

او در باره علت توجهش به موسیقی گفته است: «بقدری در طفولیت الحان و نغمات موسیقی را دوست داشتم که غالباً در راه مدرسه زمانی که به نوازندگان دوره گرد که معمولاً میمونی نیز به همراه داشتند بر می‌خوردم به دنبال آن‌ها راه می‌افتادم و بقدری آنها را تعقیب می‌کردم که منزلمان را گم می‌کردم و بسیار اتفاق می‌افتاد که از مدرسه فرار می‌کردم و به دنبال آنها راه می‌افتادم و هرچه پدرم مرا توبیخ و سرزنش می‌نمود نتیجه‌ای نمی‌گرفت.»

سرانجام به اجبار، دوستان پدر او را وادار می‌کنند که ابراهیم را به مدرسه موزیک دارالفنون بفرستند. در مدرسه موزیک به تحصیل خط موسیقی نت پرداخت و نوازندگی ویولن را شروع کرد تا اینکه محمد علی شاه قاجار مجلس شورای ملی را به توپ بست و مدرسه تعطیل گردید. پس از به سلطنت رسیدن احمدشاه مدرسه که یک سال بود تعطیل شده بود دوباره دایر گردید و زیر نظر رئیس اداره موزیک نظام، سالار معزز به ادامه تحصیل مشغول شد. در این هنگام که در دانستن نت پیشرفت کرده بود به تحصیل موسیقی محلی روی آورد و نزد حسین خان اسماعیل زاده به تحصیل کمانچه پرداخت و پس از آن خود یک کلاس آموزش ویولن تأسیس کرد.

وی در سال ۱۳۱۴ وارد و به معلمی و سرود موسیقی در مدارس منصوب گشت و در سال ۱۳۱۷ به دریافت مدال درجه اول علمی نایل گردید. پس از تأسیس رادیو از اولین نوازندگان رادیو بود و با ارکستر رادیو همکاری می‌کرد و در اداره رادیو به تعلیم و نوشتن آهنگ‌ها و آموختن آن به خوانندگان اشتغال داشت. وی از ترکیب چند ردیف مورد تعلیم اساتیدش از جمله ردیف حسین خان اسماعیل زاده ردیفی در چند دفتر تنظیم کرد اکثر تصنیف‌ها و آهنگ‌ها و رنگ‌هایی که ساخت یا دیگران ساخته‌اند به خط موسیقی نوشت.

از وی تصنیف‌ها و ضربی‌های بسیاری مانند مهر جاودانه، پیام عاشقی و... به جای مانده است. وی در تاریخ ۵ دی ۱۳۴۸ درگذشت و در گورستان ظهیرالدوله مدفون شد.

ابوالحسن صبا

زاده ۱۴ فروردین ۱۲۸۱ ه. خ تهران، ایران

درگذشته ۲۹ آذر ۱۳۳۶ ه. خ (۵۵ سال) تهران، ایران

علت مرگ سکت قلبی پیشه موسیقی‌دان، نوازنده، آهنگساز

ساز(ها) ویلن، سه‌تار، تار، سنتور، تمبک، کمانچه، پیانو، فلوت، کلارینت، نی

سال‌های فعالیت ۱۳۰۱-۱۳۳۶

ناشر(ان) ماهور، انتشارات سرود، هیزمسترزویس، پارلفون،

اعضای پیشین ارکستر گل‌ها سازهای اصلی ویلن، سه‌تار، سنتور

استاد(ها) میرزا عبدالله فراهانی درویش‌خان حسین‌خان اسماعیل‌زاده

حسین هنگ‌آفرین علی‌اکبرخان شاهی سرژ خوتسیف علینقی وزیری

شاگرد(ان) حبیب‌الله بدیعی رحمت‌الله بدیعی فرامرز پایور علی تجویدی حسین تهرانی

همایون خرم حسین دهلوی داریوش صفوت فرهاد فخرالدینی حسن کسایی

لطف‌الله مفخم پایان اسدالله ملک

علت سرشناسی نوازندگی، آهنگسازی، تدریس و تالیف کتاب‌های ردیف برای ویلن و سنتور

آلبوم پرآوازه زرد ملیجه، به زندان

ابوالحسن صبا (زاده ۱۴ فروردین ۱۲۸۱ - درگذشته ۲۹ آذر ۱۳۳۶ ه. خ) موسیقی‌دان، آهنگساز نوازنده و آموزگار موسیقی اهل ایران بود. او در طول چهار سال فعالیت حرفه‌ای در آهنگسازی، طراحی شیوه‌های نوین نوازندگی، گردآوری ردیف، تألیف کتاب‌های آموزشی و تربیت شاگردانی سرشناس، هنرمندی تأثیرگذار در رشد جریان‌های موسیقی در ایران شناخته می‌شود. وی با آنکه با اصول علمی موسیقی غربی آشنایی کامل داشت اما پایه و اساس هنر خود را بر گسترش و پیشرفت موسیقی سنتی و محلی ایران بنا نهاد. همچنین از وی به‌خاطر نوآوری‌ها و تحولاتی که در موسیقی ایران پدیدآورد، با عنوان «نیمای موسیقی ایرانی» یاد می‌شود و مدتی که در این عرصه حضور داشته‌است را «دوران طلایی موسیقی» نام نهاده‌اند.

ابوالحسن صبا در تهران زاده شد. او از سه سالگی در خانواده‌ای اهل هنر با موسیقی آشنا شد و مقدمات آموختن موسیقی را ابتدا نزد پدرش آغاز کرد. از شش سالگی نواختن سه‌تار را نزد میرزا عبدالله فراهانی فرا گرفت. ۹ ساله بود که به کلاس تار و سه‌تار درویش‌خان راه یافت و همزمان آموختن کمانچه را نیز با حسین‌خان اسماعیل‌زاده ادامه داد. پس از آن در دوران نوجوانی سازهای دیگری مانند ویلن را با حسین هنگ‌آفرین و سنتور را با علی‌اکبرخان شاهی آموخت، وی همچنین فراگیری تنوری موسیقی و شیوه نوازندگی در موسیقی کلاسیک را در همین دوران آغاز کرد. او پس از دوره ابتدایی، در مدرسه آمریکایی تحصیل کرد و با سلفژ و نواختن پیانو آشنا شد. صبا که تصمیم داشت تمام وقت خود را به موسیقی اختصاص دهد، سرانجام وارد مدرسه عالی موسیقی با مدیریت علینقی وزیری که تازه از اروپا به ایران بازگشته بود، شد.

او در این مدرسه با پشتکار و استعدادی که داشت، توانست علاوه بر فراگیری موسیقی، در تدریس و تمرین دادن به دیگر هنرجویان نیز وزیری را یاری دهد و سرانجام به عنوان تکنواز ویلن در ارکستر مدرسه موسیقی به رهبری علینقی وزیری، جایگاه خود را تثبیت کرد. از صبا به خاطر توانایی و تسلط وی در نواختن انواع مختلفی از سازها، به عنوان «مردی که به تنهایی یک ارکستر کامل است» نیز یاد می‌کنند.

فعالیت حرفه‌ای صبا که از مدرسه عالی موسیقی آغاز شده بود، ادامه یافت. در این زمان کنسرت‌های این ارکستر در تهران و شهرستان‌ها آغاز شد و آثاری از علینقی وزیری نیز توسط این ارکستر ضبط شد. پس از آن، مدرسه صنایع ظریفه (شعبه مدرسه عالی موسیقی) توسط وزیری در رشت تأسیس و ریاست این مدرسه به صبا واگذار شد. او پس از نقل مکان به این شهر، ضمن مدیریت و آموزش موسیقی، به روستاها و کوهپایه‌های شمال رفت و به جمع‌آوری آهنگ‌های محلی پرداخت و به همین دلیل نخستین موسیقی‌دان ایرانی است که برای گردآوری، ثبت و اجرای موسیقی نواحی ایران تلاش کرد.

وی پس از دو سال فعالیت به دلیل شرایط آب‌وهوایی به بیماری روماتیسم مبتلا شد و به ناچار این شهر را ترک و به تهران بازگشت. صبا با یکی از شاگردان خود به نام منتخب اسفندیاری ازدواج کرده بود که حاصل این ازدواج، سه دختر به نام‌های غزاله، ژاله و رکسانا بودند. وی سرانجام پس از سال‌ها تلاش، سحرگاه ۲۹ آذر سال ۱۳۳۶ ه.ش، به دنبال بیماری قلبی که داشت، در سن ۵۵ سالگی در اثر سکته قلبی در خانه‌اش درگذشت. این خانه پس از مرگ وی به موزه صبا تبدیل شد. او نخستین موسیقی‌دان ایرانی است که موزه‌ای از او در ایران تأسیس شده است.

سبک موسیقی صبا در سه بخش ردیف، آهنگسازی و نوازندگی قابل تحلیل است. او که ردیف موسیقی ایران را نزد میرزا عبدالله و درویش‌خان فرا گرفته بود، تلاش بسیاری برای گردآوری بیشتری از نغمه‌ها و آثار شفاهی کرد که هنوز به ثبت نرسیده بودند. وی در این راه و برای ثبت این آثار از هیچ کوششی دریغ نمی‌کرد و به سراغ مداحان، تعزیه‌خوانان، چوپانان، نی‌زن‌ها و نوازندگان می‌رفت. او سرانجام توانست نغمه‌هایی را به ردیف موسیقی بیفزاید و برای نخستین بار ردیف موسیقی ایرانی را برای ساز ویلن نوشت و «مکتب ویلن ایران» را تثبیت کرد. صبا در آهنگسازی با آنکه آشنایی کاملی با سازها و موسیقی غربی داشت، اما توجه ویژه‌ای به الهام‌گرفتن از موسیقی ردیف و محلی برای خلق آثارش داشت.

قطعه «زرد ملیجه» که سوغات وی از گیلان است و قطعه «به زندان» در مایه شوشتری، نمونه‌ای از این آثار هستند. صبا در سبک نوازندگی خود، به‌خاطر مهارت در نواختن سازهای متعددی مانند سه‌تار، ویلن، سنتور و تمبک، تکنیک‌ها و تزئینات جدیدی در نوازندگی این سازها ابداع کرد. در سه‌تار نوازی، صدای هر نُت را همیشه با یک صدای واخوان همراه می‌کرد. صبا در اجرای تکیه با سه‌تار، سبکی جدید ارائه داد که احتمالاً حاصل تحقیقات او در اجرای تکیه با ساز فلوت و پس از آن انتقال به ویلن و سپس سه‌تار بوده است. او در ویلن، تکیه‌ها و تحریرها را دسته‌بندی کرد و با استفاده از تکنیک‌ها، سبک و مکتب پایداری را برای ویلن ایرانی به‌وجود آورد.

همچنین وی را می‌توان احیاکننده ساز سنتور و سنتورنوازی در ایران و پایه‌گذار خط موسیقی برای این ساز دانست؛ زیرا او ردیف موسیقی ایرانی را که توسط نوازندگانی همچون علی‌اکبر فراهانی و فرزندانش، برای تار و سه‌تار طراحی شده بود، به شیوه سنتورنوازی ترجمه و برای این ساز ۴ کتاب بر اساس دستگاه‌ها و آوازهای موسیقی ایرانی طراحی و منتشر کرد. او در تمبکنوازی نیز سبکی جدید ایجاد کرد و شیوه نت‌نویسی برای ساز تمبک، نخستین‌بار توسط ابوالحسن صبا ابداع شد.

صبا آثار متعدد و متنوعی از خود بر جای گذاشته است. این آثار شامل آهنگسازی، نوازندگی و تألیف کتاب می‌شود. آثار نوازندگی را می‌توان به دو بخش آثار ضبط شده بر روی صفحه‌های گرامافون «۷۸ دور» که به صفحه‌های سنگی شهرت داشتند و آثار ضبط شده بر روی نوارهای مغناطیسی طبقه‌بندی

کرد. آثار شنیداری که از صبا به صورت رسمی بر جای مانده، بین سال‌های ۱۳۰۷ تا ۱۳۳۶ ضبط شده‌اند و حدود دویست صفحه گرامافون از وی به یادگار مانده است.

بسیاری از آثار آهنگسازی وی نیز به صورت مکتوب منتشر شده یا با تنظیم‌های متفاوتی توسط ارکسترهای گوناگون اجرا یا ضبط شده‌اند. در بخش تألیف کتاب، ردیف‌های ویلن، سنتور و سه‌تار از آثار شاخص وی در این حوزه محسوب می‌شوند. صبا در طول فعالیت حرفه‌ای خود علاوه بر همکاری و پایبندی به ادامه راه علینقی وزیری، دوستی نزدیکی با روح‌الله خالقی، محمدحسین شهریار و نیما یوشیج داشت و فعالیت‌های مشترک بسیاری با موسیقی‌دانان سرشناسی همچون موسی معروفی، رضاقلی میرزا ظلی، مشیر همایون شهردار، مرتضی محجوبی، ملوک ضرابی، جواد بدیع‌زاده، قمرالملوک وزیری، خاطره پروانه و دیگران داشت.

وی همچنین شاگردان بسیاری مانند فرامرز پایور، علی تجویدی، همایون خرم، حسین دهلوی، منوچهر صادقی، مهدی خالقی، پرویز یاحقی و بسیاری دیگر را تربیت کرد که بعدها راه او را ادامه دادند. صبا به فرهنگ غرب نیز علاقه‌مند بود و با اینکه نقاشی را در مدرسه کمال‌الملک با شیوه‌های سنتی آموخته بود؛ به آثار بیکاسو علاقه داشت و از میان نقاشان کلاسیک هم، رامبرانت را دوست داشت. از میان آهنگسازان غربی بیشتر از همه به بتهوون علاقه داشت و مجسمه او را در اتاقش نگهداری می‌کرد. صبا همچنین در سازسازی مهارت داشت، به جانوران و پرورش گل و گیاه علاقه‌مند بود، به ادبیات فارسی اهمیت می‌داد، شعر می‌سرود و از میان نویسندگان ایرانی بیش از همه به صادق هدایت علاقه داشت.

زندگی‌نامه

دوران کودکی

ابوالحسن صبا ۱۴ فروردین سال ۱۲۸۱ ه.ش در خانه پدری‌اش واقع در محله شاه‌آباد، خیابان ظهیرالاسلام تهران زاده شد. او دومین فرزند از پنج فرزند خانواده صبا بود. پدرش ابوالقاسم صبا معروف به کمال‌السلطنه (زاده ۱۲۹۲ ه.ق - درگذشته ۱۳۴۵ ه.ق)، پزشک دربار قاجار، نوه محمودخان صبا، شاعر و نقاش دوره ناصری و ندیده فتح‌علی صبای کاشانی، ملک‌الشعرا دربار فتح‌علی شاه قاجار بود. مادرش آمنه رئیس، از طرف پدر به خانواده صبا و از طرف مادر به خاندان سمیع گیلانی منسوب بود. فرزندان خانواده صبا به ترتیب سن عبارت بودند از: عبدالحسین، ابوالحسن، عالیه، خدیجه و عادل. عبدالحسین صبا که فرزند بزرگ بود، در نواختن سه‌تار مهارت داشت و بعدها به خدمت وزارت دارایی درآمد.

ابوالحسن صبا از سه‌سالگی نزد ربابه روانبخش (ندیمه عمه‌اش) که از شاگردان حبیب سماع حضور بود، با تمبک‌نوازی و تصنیف‌خوانی آشنا شد. پدرش نیز اهل هنر و ادبیات بود و سه‌تار می‌نواخت. از شاگردان میرزا عبدالله فراهانی بود اما پس از درگذشت خواهرش نواختن سه‌تار را کنار گذاشت و ساز را در خانه پنهان کرد. ابوالحسن که شیفته سه‌تار بود هر وقت فرصت پیدا می‌کرد به سراغ ساز پدر می‌رفت و مخفیانه برای خود می‌نواخت. مادر که از این موضوع خبردار شد جای ساز را در خانه تغییر داد اما ابوالحسن خیلی زود مکان جدید نگهداری ساز را پیدا کرد و به نواختن پنهانی‌اش ادامه

داد. روزی هنگام بازی و نواختن، سیم زرد سهار پاره شد و پدر از بازی و نواختن پنهانی پسرش باخبر شد. او که علاقه و اشتیاق ابوالحسن را دید با مهربانی سیم ساز را عوض کرد و پس از کوک کردن، یکی از گوشه‌های موسیقی ایرانی را برای فرزندش نواخت. ابوالحسن صبا از پدرش درخواست کرد که این گوشه را به او آموزش دهد. فردای آن روز صبا در مقابل پدرش ساز را برداشت و به‌درستی کوک کرد و نواخت.

به همین سبب ابوالحسن مقدمات سهارنوازی را نزد پدر آغاز کرد. از سال ۱۲۸۷ ه. ش، زمانی که شش ساله بود با راهنمایی پدرش، چندین سال نواختن سهار و پس از آن تار را نزد میرزا عبدالله فراهانی فرا گرفت که این آموزش‌ها تا زمان درگذشت میرزا ادامه داشت. ابوالحسن همچنین به واسطه میرزا عبدالله، مدتی از آموزش‌های آقا حسینقلی فراهانی (برادر میرزا عبدالله) نیز بهره‌مند شد. او در خاطرات خود در مورد میرزا عبدالله گفته بود که گاهی میرزا برای خود سهار می‌نواخته و از خود بی‌خود می‌شده است. صبا حالت استادش را در این مواقع چنین توصیف کرده است:

«سهار، او را برمی‌داشت و به عالمی دیگر می‌برد. آن وقت از سهار صدایی برمی‌خاست که از این عالم نبود، دریچه‌ای از بهشت به روی ما گشوده می‌شد و زمزمه فرشتگان را به گوش جان می‌شنیدیم.»

ابوالحسن صبا تحصیلات ابتدایی خود را در سال ۱۲۸۸ ه. ش در مدرسه علمیه آغاز کرد. صادق هدایت از هم‌دوره‌ای‌های او در این مدرسه بود. وی در سال ۱۲۹۰ ه. ش به کلاس سهار و تارنوازی درویش‌خان راه یافت و به مدت پنج سال نیز نزد او شاگردی کرد. صبا در کلاس درویش‌خان با نورعلی برومند هم‌کلاس بود و درویش‌خان آن‌ها را «دو تا کوچولو» صدا می‌زد. برومند درباره آن دوره گفته بود:

«وقتی که درویش‌خان به صبا درس می‌داد و ما از بیرون اتاق گوش می‌کردیم، آنقدر صدای سازشان شبیه بود که ما نمی‌توانستیم بفهمیم کدام یک ساز می‌زنند.»

اگرچه شهرت صبا بیشتر با صدای ساز ویلنش گره خورده است اما برخی هنرمندان از جمله مرتضی نی‌داوود و محمدرضا لطفی، نوازندگی سهارش را برتر از ویلن‌نوازی او دانسته‌اند. صبا همزمان از سال ۱۲۹۱ ه. ش نواختن کمانچه را نزد حسین‌خان اسماعیل‌زاده فراگرفت و هم‌درس هنرمندانی نظیر حسین یاحقی و رضا محجوبی شد.

دوران نوجوانی

حسین هنگ‌آفرین نخستین معلم ویلن صبا

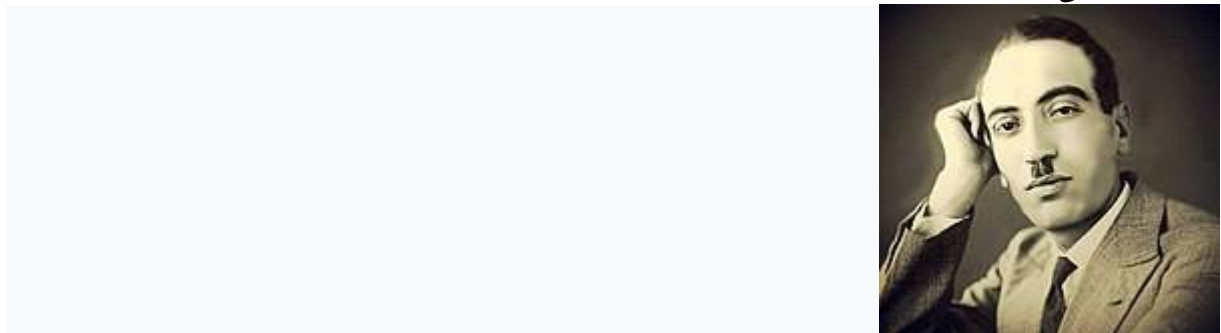
ابوالحسن صبا از سال ۱۲۹۲ ه.ش به منظور آموختن نوازندگی ویلن، نزد حسین هنگ‌آفرین رفت. پس از آن نت‌خوانی، نت‌نویسی و نواختن ویلن کلاسیک را از «تینا مانتوفل» که یک موسیقی‌دان اهل روسیه بود آموخت. او در کلاس‌های درویش‌خان چنان پیشرفت کرد که در سال ۱۲۹۳ ه.ش، تقدیرنامه مخصوص و «مدال تیرزین» را از وی دریافت کرد. او در همین سال، دوره تصنیف‌ها، ضربی‌ها و تمبک را از حاجی‌خان ضربگیر (عین‌الدوله‌ای) فراگرفت. پس از آن در سال ۱۲۹۴ ه.ش نواختن ساز سنتور را نزد علی‌اکبرخان شاهی آغاز کرد. صبا پس از پایان تحصیل در مدرسه علمیه، در سال ۱۲۹۵ ه.ش برای ادامه تحصیل به مدرسه آمریکایی تهران وارد شد.

او نواختن پیانو و سلفژ را از «دکتر جردن» مدیر مدرسه و همسرش آموخت. وی در این مدرسه زبان انگلیسی را هم فرا گرفت و با روح‌الله خالقی نیز آشنا شد. خالقی در مورد آن زمان نوشته است:

«وقتی قبل از ۱۲۹۷ به مدرسه آمریکایی می‌رفتم، صبا دو کلاس از من جلوتر و با برادر بزرگم هم‌کلاس بود و از همان وقت در میان تمام شاگردان مدرسه شهرت داشت که ابوالحسن‌خان اغلب سازها را به خوبی می‌نوازد.»

او هم‌زمان با تحصیل و آموختن سازهای مختلف، در سال ۱۲۹۶ ه.ش نزد عباس زرگر و «ضیاء»، نجاری، مثبت‌کاری و زرگری را فراگرفت و نخستین تجربه سازسازی را نیز به دست آورد. صبا در سال ۱۲۹۷ ه.ش تحت تأثیر نی‌نوازی نایب‌اسدالله، به ساز نی گرایش پیدا کرد و با تمرین، نواختن این ساز را نیز تجربه کرد. او هم‌زمان به کلاس‌های سرژ خوتسیف راه یافت و نوازندگی ویلن کلاسیک را نزد وی کامل کرد. صبا همچنین نزد اکبر هنگ‌آفرین با نواختن فلوت آشنا شد.

دوران جوانی

ابوالحسن صبا از سال ۱۳۰۱ ه.ش نواختن سازهای دیگری همچون کلارینت را نیز فرا گرفت و هم‌زمان با شنیدن صفحه‌های گرامافون فریتس کرایسلر، آهنگساز و نوازنده ویلن آمریکایی که متولد اتریش بود، با آثار موسیقی کلاسیک بیش از پیش آشنا شد. او در همین زمان، تحصیل در مدرسه آمریکایی را رها کرد و با وجود مخالفت‌های پدرش، بیشتر وقت خود را به موسیقی اختصاص داد. وی در کنار موسیقی، همچنان به فعالیت‌های صنعتی خود نیز ادامه داد تا اینکه در همین سال (۱۳۰۱ ه.ش) به استخدام قورخانه تهران درآمد و مدتی در آنجا به کار مشغول شد. او همچنین در این زمان به عنوان سولیست ویلن با ارکستر انجمن اخوت به همکاری پرداخت.

صبا در قورخانه همکاری به نام رضا هندی داشت که به واسطه او با سید محمدحسین خشنگنابی، متخلص به «بهجت تبریزی» که بعدها به شهریار شهرت یافت، آشنا شد. رضا هندی آواز می‌خواند و هم‌اتاقی شهریار جوان بود. شهریار در این مورد گفته بود: «(۱۳۰۱ بود که من برای درس خواندن به تهران آمدم. پدرم نامه‌ای نوشت و سفارش مرا به مردی به نام کمال‌السلطنه کرد. من البته این نامه را به آن مرد نرساندم که از حمایت بی‌نیاز بودم.» صبا از طریق رضا هندی به خانه شهریار دعوت شد. در بین صحبت‌هایش نام پدر خود را به زبان آورد و شهریار تازه متوجه شد که ابوالحسن فرزند همان دوست دیرینه پدر او است و از آن به بعد، دوستی آن‌ها نیز آغاز شد.

در اوایل زمستان سال ۱۳۰۲، آگهی افتتاح مدرسه عالی موسیقی، با مدیریت علینقی وزیری که تازه از اروپا به ایران بازگشته بود، در روزنامه چاپ شد. صبا به همراه موسی معروفی که او نیز از

شاگردان مطرح درویش‌خان بود، به این مدرسه راه یافت و همزمان با تحصیل موسیقی، در ارکستر مدرسه به نوازندگی مشغول شد. پدر صبا نسبت به پرداختن فرزندش به موسیقی به عنوان حرفه اصلی مخالف بود، اما ابوالحسن صبا با پشتکار و استعداد فراوان به تمرین موسیقی پرداخت و پس از مدت کوتاهی از سوی علینقی وزیر به عنوان نماینده کلاس انتخاب شد. او در تدریس و تمرین دادن به دیگر هنرجویان نیز وزیری را یاری می‌داد. علینقی وزیری در خاطراتش از صبا و این دوره مدرسه عالی موسیقی نوشته است:

«ابوالحسن خان صبا صنعتی است (یعنی در کار موسیقی استعداد ذاتی دارد) ویلن خوب خواهد زد. باید با پدرش مذاکره شود تا از این خرافات که ساز بد است، خارجشان کنم...»

ابوالحسن صبا و روح‌الله خالقی در جوانی

صبا پس از مدتی به عنوان تکنواز ویلن در ارکستر مدرسه موسیقی به رهبری علینقی وزیر، جایگاه خود را تثبیت کرد. وی همچنین در «کلوپ موزیکال» که وابسته به مدرسه عالی موسیقی بود نیز به نوازندگی مشغول شد. صبا در این دوره، صبح تا ظهر به کار اداری مشغول بود و هر روز بعد از ظهر به مدرسه عالی موسیقی می‌رفت و معمولاً تا ساعت ۹ شب به آموختن و تمرین موسیقی می‌پرداخت. پس از مدتی تعداد هنرجویان مدرسه بیشتر شد و علینقی وزیری تعدادی از شاگردان را به صبا سپرد.

با این اتفاق نخستین کلاس ویلن صبا در مدرسه عالی موسیقی تشکیل شد و او همزمان با تحصیل، به صورت رسمی به عنوان مدرس ویلن مدرسه، فعالیت خود را آغاز کرد. او در این زمان با افرادی همچون محمدحسین شهریار، نیما پوشیج (پسر عموی همسر آینده‌اش) و روح‌الله خالقی نزدیکی و معاشرت بیشتری پیدا کرد. روح‌الله خالقی که مانند صبا از نخستین شاگردان مدرسه عالی موسیقی بود درباره دوران آغاز تحصیل در این مدرسه نوشته است:

«من قبل از شنیدن صدای ساز صبا، ویلن نواختن رضاخان محجوبی را که شش ماه هم شاگردش بودم بسیار می‌پسندیدم، ولی در اولین جلسه‌ای که ویلن صبا را شنیدم، او را زبردست‌تر از معلم سابق خود یافتم.»

خالقی تأکید می‌کند که اگر راهنمایی‌های صبا نبود او و همکلاسی‌های دیگرش، درس‌های وزیری را به صورت کامل درک نمی‌کردند. او نوشته است: «در حقیقت ما در این کار علاوه بر استاد، مرهون بهترین شاگردش یعنی صبا بودیم.» ابوالحسن صبا که به نقاشی و خوشنویسی نیز علاقه فراوان داشت، در همین زمان دوره‌ای را در مدرسه کمال‌الملک نزد هادی تجویدی و کمال‌الملک سپری کرد. در نزدیکی خانه صبا در کوچه ظهیرالاسلام، یکی از دوستانش کارگاه نجاری داشت. او بعضی وقت‌ها به آن کارگاه می‌رفت و به تعمیر و ساخت سازهای مختلف می‌پرداخت.

فعالیت‌ها

سال‌های آغازین (۱۳۱۵-۱۳۰۶)

ریاست مدرسه صنایع ظریفه

در فروردین سال ۱۳۰۶ ه.ش ارکستر مدرسه عالی موسیقی همراه با علینقی وزیری برای اجرای کنسرت به شهرهای رشت و بندر انزلی سفر کرد. مردم گیلان تحت تأثیر ویلن نوازی صبا، از وزیری خواستند تا یک مدرسه موسیقی در رشت تأسیس کند. او نیز از این درخواست استقبال کرد و پس از مدتی مقدمات برپایی شعبه مدرسه عالی موسیقی در رشت را فراهم کرد.

نخستین فعالیت‌های حرفه‌ای ضبط شده ابوالحسن صبا در زمستان سال ۱۳۰۷ ه.ش، با ضبط آثاری از علینقی وزیری همراه با ارکستر مدرسه عالی موسیقی آغاز شد که صبا به عنوان کنسرت مایستر ارکستر حضور داشت. در سال ۱۳۰۸ آثار دیگری از وزیری به همراه ارکستر مدرسه عالی موسیقی ضبط شد. در این ضبط‌ها صبا در فاصله بند اول و دوم سرود «ای وطن»، ساخته وزیری با آواز روح‌انگیز و در روی دوم صفحه، قطعه «زرد ملیجه» خود را با ویلن اجرا کرده‌است.

علینقی وزیری در ۱۸ اسفند سال ۱۳۰۸ ه.ش حکم تأسیس و مدیریت مدرسه صنایع ظریفه (شعبه مدرسه عالی موسیقی) در رشت را به ابوالحسن صبا ابلاغ کرد. صبا از تهران به رشت نقل مکان کرد و مدیریت این مدرسه را بر عهده گرفت. وی در مدت زمان اقامت خود در گیلان، با نوازندگان و خوانندگان محلی آشنا شد و ضمن نت‌نویسی آثار آنان، از موسیقی گیلان در آثار خود نیز تأثیر گرفت. در این زمان ارکستر مدرسه عالی موسیقی با حضور صبا و روح‌انگیز کنسرت‌هایی را در گیلان به اجرا گذاشت. او به عنوان مدیر و مدرس موسیقی مدرسه تازه تأسیس، در رشت ماند و در آنجا ضمن آموزش موسیقی، به روستاها و کوهپایه‌های شمال رفت و به جمع‌آوری آهنگ‌های محلی پرداخت و ارمغان‌هایی از این سفر به همراه آورد.

صبا برای جمع‌آوری و نت‌نگاری نغمه‌های محلی، گاه با اسب و قاطر از مسیرهای دشوار عبور می‌کرد تا به مناطقی همچون دیلمان و عمارلو برود. در عمارلو با یک نوازنده محلی کمانچه به نام «فیض‌الله» آشنا شد. در آن زمان وسیله ضبط صدا و موسیقی در دسترس نبود به همین دلیل آنچه فیض‌الله می‌نواخت صبا به خط‌نت یادداشت می‌کرد. آثاری همچون «شرفشاهی»، «دیلمان»، «زرد ملیجه»، «در قفس»، «رقص چوبی»، «قاسم‌آبادی»، «کوهستانی» و «امیری» (مازندرانی) یادگار این دوره از زندگی اوست که برخی از آنان در ردیف موسیقی ایرانی ماندگار شدند. صبا نخستین موسیقی‌دان ایرانی است که برای گردآوری، ثبت و اجرای موسیقی نواحی ایران تلاش کرد. او پس از ضبط این آثار، همچنان به فعالیت‌های خود در رشت ادامه داد اما به تدریج شرایط آب و هوایی و رطوبت گیلان به او نساخت و به بیماری روماتیسم مبتلا شد.

بازگشت به تهران

ابوالحسن صبا پس از حدود دو سال اقامت در رشت، به‌ناچار از مدیریت مدرسه صنایع ظریفه، آموزش و تحقیقات موسیقی در گیلان انصراف داد و به تهران بازگشت. او در تهران مجدداً بر فعالیت‌های هنری خود به‌ویژه آموزش موسیقی متمرکز شد. ابوالحسن صبا در سال ۱۳۱۰ ه.ش در منزل خود واقع در خیابان ظهیرالاسلام تهران، کلاس‌های موسیقی دایر کرد و به آموزش ویلن،

سنتور، سه‌تار و آواز به هنرجویان مستعد مشغول شد. وی در آن زمان، به‌تدریج ردیف‌های خود را نیز به هنرجویان آموزش می‌داد. او در هر جلسه چند خط از ردیف‌هایش را برای شاگردان می‌نوشت و آن‌ها رونویسی می‌کردند. این موضوع تا سال‌ها بعد که ردیف‌های صبا به چاپ رسید در کلاس‌هایش ادامه داشت.

او در خرداد و تیر سال ۱۳۱۲ ه.ش همراه با موسی معروفی، رضاقلی میرزا ظلی، ضیاء مختاری و مشیرهمایون شهردار، قطعاتی از آثار آهنگسازی خود را در کمیانی کلمبیا، به روی چند صفحه گرامافون ضبط کرد. تا پیش از این، شاگردان و اعضای ارکستر مدرسه عالی موسیقی با وفاداری به تفکرات علینقی وزیری، آثار او را اجرا و ضبط می‌کردند. در این سال ۳ نفر از شاگردان وزیری؛ پرویز ایران‌پور، موسی معروفی و ابوالحسن صبا، تلاش کردند تا با گروه‌های کوچکشان بیان شخصی در آثار موسیقی خود را ضبط و ثبت کنند.

نخستین آثار موسیقی مردم‌پسند ایرانی (پاپ) در آن روزها را می‌توان در ساخته‌های صبا در این دوره جستجو کرد. یکی از آثار مشهور در این زمینه، ترانه گُمیک «گلبن‌دک» است که صبا بر اساس ملودی رنگ افشاری وزیری اجرا کرده است. شعر این ترانه که با مصرع «می‌گذشتم شبی زیر بازارچه گلبن‌دک» آغاز می‌شود را خود صبا سروده و با ویلن اجرا کرده است. «سالک» نام ترانه فکاهی دیگری است بر اساس رنگ اصفهان رکن‌الدین مختاری ساخته شده است. شعر این اثر با مطلع «همه چیزش خوبه این نگار من، حیف که سالک داره» را نیز صبا نوشته است. ترانه فکاهی دیگر «فاکستروت آتش رشته» نام دارد که از ساخته‌های خود صبا است که با این مصرع آغاز می‌شود:

«مادرم از برای من کرده انتخاب، یک زن خوشگل ولیکن با زور سُرخاب» هر سه اثر را صبا با ویلن و آواز خود به همراه پیانو با نوازندگی ضیاء مختاری اجرا کرده است. صفحه‌های «سه‌گاه با آواز ظلی»، تکنوازی «ابوعطا، حجاز» و «بیات ترک» از جمله آثار ضبط شده صبا تا سال ۱۳۱۴ بود.

سفر به سوریه و لبنان

ابوالحسن صبا در زمستان سال ۱۳۱۴ ه.ش با دعوت «م. ارسطوزاده» (موسی ارسطوزاده) که نماینده شرکت «کلمبیا» در ایران بود، به‌منظور ضبط موسیقی، همراه با هنرمندانی همچون مرتضی محجوبی، ملوک ضرابی، جواد بدیع‌زاده و حسین‌قلی طاطایی، راهی سوریه و لبنان شد. در این سفر صفحه‌های برخی دیگر از آثار صبا، همچون «زنگ شتر»، «همایون» و «چکاوک» (تکنوازی‌های ویلن) و «بیات اصفهان» در «کمپانی سودا»^{*} واقع در سوریه، ضبط شد. صبا همچنین قطعاتی را همراه با پیانونوازی فرهاد معتمد به ضبط رساند.

جواد بدیع‌زاده در بخشی از خاطره‌اش از این سفر گفته است که پس از اقامتی کوتاه در بغداد با یک خودرو به طرف شام حرکت کردند. راننده عرب‌زبان در حدود دوازده ساعت در صحرای شام و جایی که هیچ شهر و آبادی نبوده پیش می‌رود اما مسیر را نمی‌یابد. آن‌ها نزدیک به چهار شبانه‌روز در صحرا سرگردان و ناامید در انتظار مرگ به‌سر می‌بردند تا این‌که در نیمه شب چهارم صبا صدای حرکت خودرویی را احساس می‌کند. پس از آن، یک اتوبوس نزدیک می‌شود و مسافران سرگردان، خود را به آن می‌رسانند. ابتدا راننده و سپس مسافران از اتوبوس پیاده می‌شوند تا هویت صبا و دوستانش را دریابند. بدیع‌زاده نوشته است:

... صبای مرگ به چشم دیده و به‌جان آمده، وسط صحرای شام، ویلن را برداشت و در مایه «سه‌گاه» درآمدی کرد و من نیز حال گمشده خود را بازیافتیم و در همان مایه و در همان حال زدم زیر آواز و خواندن این غزل که:

مشتاق بندگی و دعاگوی دولتم

باز آی ساقیا که هواخواه خدمتم

من کز وطن سفر نگزیدم به عمر خویش در عشق دیدن تو هواخواه غربتم

بدیعزاده ادامه ماجرا را اینگونه روایت کرده که پس از اجرای ساز و آواز همگی سوار اتوبوس می‌شوند. او در کنار صبا می‌نشیند و در مورد چهارمضربی که صبا در صحرا اجرا کرده می‌پرسد که آن قطعه را به صورت بداهه نواخته یا پیش از آن ساخته بوده است؟ صبا پاسخ می‌دهد که مقداری از ملودی را در ذهن داشته و چندان بداهه نبوده و نام آن اثر را «زنگ شتر» گذاشته است. به توصیه بدیعزاده برای فراموش نشدن آن ملودی، صبا نُت آن را روی جعبه سیگار خود می‌نویسد و در همین سفر «زنگ شتر» را ضبط می‌کند و روی صفحه آن می‌نویسد: «به یاد غزاله» (غزاله نام نخستین فرزند صبا است)

صبا پس از بازگشت به تهران، در ۱۳ شهریور سال ۱۳۱۵ ه.ش کنسرتی را در سالن سینما تهران به خوانندگی قمر الملوک وزیری و همراهی یوسف کاموسی (نوازه تار و عود) به روی صحنه برد.

سال‌های میانی (۱۳۲۶-۱۳۱۶)

در سال ۱۳۱۶ ه.ش سنتورنواز سرشناس، حبیب سمعی از مأمورت مشهد به تهران بازگشت. در این هنگام دوستی عمیقی بین او و صبا ایجاد شد و کلاس‌های آموزش سنتور خود را با پیشنهاد ابوالحسن صبا دایر کرد. خود صبا نیز به عنوان شاگرد در کلاس‌های حبیب سمعی حاضر شد و در طول هشت سال شاگردی، دوستی و معاشرت با حبیب سمعی، مطالب بسیاری از وی آموخت.

در سال ۱۳۱۷ ه.ش، صبا سفر دوم خود را به دمشق و بیروت انجام داد. در این سفر که چهار ماه به طول انجامید هنرمندانی نظیر مرتضی محجوبی، جواد بدیعزاده، جلال‌الدین تاج اصفهانی، حسین قلی طاطایی، ملوک ضربی و ملکه برومند، آثاری از صبا، مهرتاش و حسین یاحقی را با صدای تاج اصفهانی و ملکه برومند (با نام مستعار «م.ب») ضبط کردند. نخستین اجرای ضبط شده از آواز بیات تهران با صدای بدیعزاده به همراه ویلن‌نوازی صبا و نوازندگی پیانوی محجوبی، از جمله آثار ضبط شده در این سفر بوده است. یک سال بعد، در ۴ اردیبهشت سال ۱۳۱۸ ه.ش، نخستین ایستگاه رادیو تهران افتتاح شد و صبا از نخستین هنرمندانی بود که همکاری خود را با رادیو آغاز کرد.

در شهریور سال ۱۳۲۰ محمدعلی فروغی نخست‌وزیر شد و عیسی صدیق به وزارت فرهنگ رسید. این دو نفر که با خدمات هنری علینقی وزیری آشنا بودند، وی را برای ریاست اداره موسیقی کشور، هنرستان عالی موسیقی و بخش موسیقی رادیو برگزیدند. وزیری نیز روح‌الله خالقی را به عنوان معاون خود انتخاب کرد. در آذر همین سال (۱۳۲۰) علینقی وزیری «ارکستر نوین» را با هدف اجرای قطعات موسیقی ایرانی، در رادیو تشکیل داد و صبا به عنوان تکنواز همکاری خود را با این ارکستر آغاز کرد. او در همین زمان با سیمت هنرآموز کلاس هنرستان عالی موسیقی، به استخدام وزارت فرهنگ و هنر درآمد.

خالقی در حال رهبری ارکستر، خواننده: غلامحسین بنان، مایستر: ابوالحسن صبا، ۱۳۲۵

صبا همزمان با مجله موسیقی به سردبیری محمد محیط طباطبایی نیز به همکاری پرداخت و نت قطعه محلی «شرفشاهی» را برای مقاله محیط طباطبایی نوشت. صبا در همین ایام، سه برنامه تکنوازی ویلن را به افتخار حضور هنرمندان تاجیک در ایران، در کنسرت هنرستان عالی موسیقی به اجرا درآورد. ابوالحسن صبا در سال ۱۳۲۲ ه.ش، نگارش نخستین دوره آموزش ردیف خود برای سنتور و ویلن را آغاز کرد. پس از مدتی در سال ۱۳۲۳ ه.ش، جلد اول کتاب ردیف صبا برای ویلن آماده شد و با تلاش لطف‌الله مفخم‌پایان به انتشار رسید. در اسفند سال ۱۳۲۲ ه.ش روح‌الله خالقی با دعوت از چند موسیقی‌دان ایرانی، انجمن موسیقی ملی و ارکستر ملی را تشکیل داد. از جمله نوازندگان این ارکستر می‌توان به ابوالحسن صبا، حبیب سماعی، موسی معروفی، علی محمد خادم میثاق، عبدالعلی وزیری، جواد بدیع‌زاده، احمد فروتن راد، مهدی برکشلی و مهدی خالدی اشاره کرد. نخستین اجرای ارکستر ملی، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۲۳ ه.ش در سالن دبستان نظامی، در خیابان سپه تهران، با حضور صبا و رهبری خالقی برگزار شد.

صبا در سال ۱۳۲۴ ه.ش، دوره دوم ردیف ویلن خود را به کوشش لطف‌الله مفخم‌پایان و با خوش نویسی ابراهیم بوذری منتشر کرد. او همزمان به نت‌نویسی قطعه «دیلمان» پرداخت که پس از مدتی با تلاش جواد معروفی تنظیم و توسط ارکستر ملی (انجمن موسیقی ملی) اجرا شد. صبا، مبانی اولیه نت‌نویسی برای ساز سنتور را در سال ۱۳۲۵ طراحی و آغاز کرد. روح‌الله خالقی در همین سال، نخستین نشریه مستقل موسیقی ایران را با نام مجله چنگ تأسیس کرد و سردبیری آن را به لطف‌الله مفخم‌پایان که از شاگردانش بود، سپرد. مجله چنگ به مدت یک سال فعالیت خود را ادامه داد و هر سه ماه، یک شماره و در مجموع چهار شماره به انتشار رساند. در این نشریه مقاله‌های اگر گرد نقطه‌دار مأخذ واحد کشش می‌بود و تفحص در اطراف و پیرامون پنج‌ضربی و هفت‌ضربی به قلم صبا منتشر شد.

سال‌های پایانی (۱۳۳۶-۱۳۲۷)

اعضای ارکستر گل‌ها: مرتضی محجوبی، مرضیه، ابوالحسن صبا، علی تجویدی، عبدالله جهان‌پناه و... در استودیو گل‌ها، سال ۱۳۳۶

در سال ۱۳۲۸ ه.ش نخستین جلد کتاب ردیف سنتور ابوالحسن صبا به کوشش هوشنگ امیری به چاپ رسید. در ماه مهر همین سال، هنرستان موسیقی ملی توسط روح‌الله خالقی افتتاح شد و ابوالحسن صبا تدریس ویلن و سه‌تار را در این هنرستان آغاز کرد. در سال ۱۳۲۹ ه.ش، «نشان درجه اول هنر» از سوی وزارت فرهنگ و هنر به صبا اهدا شد. او در سال ۱۳۳۰ مدتی در رادیو سه‌تار می‌نواخت اما وی که با اقدامات مدیران موسیقی رادیو مخالفت داشت، پس از مدتی با نظر احمد عبادی از این‌کار انصراف داد. در سال ۱۳۳۲ ه.ش، حسین ملک که از شاگردان ابوالحسن صبا بود سرود «سی‌ام تیر» را ساخت و صبا کلام آن را سرود. این اتفاق باعث شد حسین ملک و صبا مدتی توسط نیروهای حکومتی بازداشت شوند. صبا در همین سال مقاله‌ی «حزون: ساز جدید و سلسله مقاله‌های سنتور» را در مجله‌ی موزیک منتشر کرد.

سوم اسفند سال ۱۳۳۲ ه.ش، آمنه رئیس، مادر ابوالحسن صبا درگذشت و صبا را از نظر روحی و جسمی دچار رنج فراوان کرد. در سال ۱۳۳۳ ه.ش سرپرستی ارکستر شماره یک اداره‌ی هنرهای زیبا از سوی وزیر فرهنگ و هنر به او سپرده شد. صبا با درج آگهی در روزنامه، تعدادی از نوازندگان باسابقه به همراه چند نوازنده‌ی جدید را در این ارکستر به‌کار گرفت. او هم‌زمان نت‌نویسی تصنیف‌های دیوان محمدعلی امیرجاهد را به همراه تجزیه و تحلیل تصنیف «جان من» در دستگاه شور، برای درج در کتاب امیرجاهد نوشت.

ابوالحسن صبا (اواخر عمر) در حال رهبری ارکستر، خواننده‌ی خاطره‌ی پروانه

با آن‌که صبا از اقدامات مسئولان موسیقی رادیو ناراضی بود اما در تیر ۱۳۳۳ ه.ش آواز قمرالملوک وزیری را که به تازگی سبکته‌ای را پشت سر گذاشته و بهبود یافته بود، در یک برنامه‌ی رادیویی، با ویلن در آواز ابو عطا همراهی کرد. ۲۷ آبان همین سال، «مدال طلای نیم‌رخ شوین» از سوی کاردار لهستان در ایران به صبا اهدا شد. در ۲۹ بهمن ۱۳۳۳، ماسک چهره‌ی او به کوشش بهمن هیربد، توسط جمشید و پرویز تناولی ساخته شد. صبا در این روز به مدت دو ساعت بدون هیچ واکنشی، لوله‌هایی را که در بینی‌اش گذاشته بودند تحمل کرد و پس از ساخته شدن ماسک گفت: «دوستان بنشینید، من که نمی‌توانم پاسخگوی محبت‌های شما باشم و پاداشی تقدیم کنم؛ برای همین پاداش شما را با نواختن چند قطعه با سه‌تار می‌دهم.» سپس سازش را برداشت و برای پرویز و جمشید تناولی به مدت ۱۰ دقیقه سه‌تار نواخت.

پس از مدتی دو فیلم کوتاه توسط محمدقلی سیار از تدریس ابوالحسن صبا در هنرستان موسیقی تهیه شد. در این زمان، نخستین برنامه‌های گل‌های جاویدان نیز با اجرای ویلن صبا ضبط شد. ابوالحسن صبا در سال ۱۳۳۵ به همراه احمد عبادی، علی اصغر بهاری، حسین تهرانی و فرامرز پایور در انجمن روابط فرهنگی ایران و آمریکا به اجرای برنامه پرداخت و لوح و جام افتخار به او اهدا شد. پس از آن به همراه حسین تهرانی و فرامرز پایور برای اجرای موسیقی ایرانی، به کشور آلمان سفر کرد. بعد از بازگشت به تهران تقی روحانی گفتگویی با او انجام داد که از رادیو تهران پخش شد. در این هنگام

همچنین اجراهای خصوصی متعددی از ویلن و سه‌تارنوازی صبا همراه با تمیک حسین تهرانی، توسط دوستانش ضبط شد.

او در سال‌های پایانی زندگی از بیماری قلبی رنج می‌برد و با آنکه زودرنج شده بود اما همچنان به فعالیت‌های هنری و تدریس به شاگردانش ادامه داد. او معتقد بود «اگر سه سال دیگر زنده بماند خواهد توانست موسیقی ایرانی را به جایی برساند که دیگر نگران نمیرد». در ۲۲ آذر سال ۱۳۳۶، آخرین یادداشت صبا با عنوان هنر یا زندگی؟ در مجله اطلاعات هفتگی چاپ شد. او این یادداشت را به درخواست سر دبیر آن مجله نوشته بود. آخرین حضور صبا در تمرین ارکستر شماره یک اداره هنرهای زیبا که خود رهبری آن را بر عهده داشت، روز ۲۵ آذر ۱۳۳۶ ه. ش، چهار روز پیش از درگذشتش بود.

درگذشت

ای صبا با تو چه گفتند که خاموش شدی؟
چه شرابی به تو دادند که مدهوش شدی؟

شهریار در سوگ ابوالحسن صبا

ابوالحسن صبا روز دوشنبه ۲۵ آذر، احساس سرماخوردگی داشت. صبح سه‌شنبه با درد شدید سینه از خواب بیدار شد. همسرش برای او معجون چهارتخمه دم کرد. صبا برای ناهار، درخواست آش شلغم داد چون قرار بود به اداره رادیو برود، آش را خورد اما حال عمومی‌اش همچنان خوب نبود و به اصرار همسرش در خانه ماند و به استراحت پرداخت. صبح روز چهارشنبه با درد بیشتری از خواب برخاست. باز هم چهارتخمه خورد. در این هنگام دو نفر از شاگردانش، فرامرز پایور و آذر عظیمی برای تمرین آخرین قطعه صبا با نام «شاخه گل» که قرار بود روز بعد در برنامه گل‌های رنگارنگ ضبط شود، به خانه صبا آمدند که با تذکر همسر صبا، زودتر از موعد دست از کار کشیدند. پس از آن، صبا ناهارش را خورد و خوابید. بعد از استراحت با وجود نامساعد بودن حالش، مطابق معمول حرف می‌زد و شوخی می‌کرد. در ابتدای شب باز هم درد شدید به سراغش آمد اما راضی نشد به پزشک اطلاع بدهند و گفت فردا صبح خودم به دکتر مراجعه خواهم کرد. درد او همچنان ادامه داشت و تا صبح بیدار بود.

پنجشنبه ساعت ۱۰ صبح، صبا به همراه دخترش غزاله به پزشک مراجعه کرد. پزشک «فرین» پس از معاینه از عدم توجه و پیگیری معالجه توسط صبا اظهار نارضایتی کرد و گفت که یکی از رگ‌های قلب کار نمی‌کند و خون به قلب نمی‌رسد. پس از اقدامات اولیه و بهبودی نسبی، صبا به خانه بازگشت. ساعت ۳ بعداز ظهر ناگهان حالش تغییر کرد و دچار تشنج و تنگی نفس شد. «پزشکان» که دوست و پزشک صبا بود به خانه صبا آمد و پس از معاینه از وخامت حال او گفت. به او یک آمپول تزریق کردند که پس از آن کمی بهتر شد. به همسرش می‌گفت «بیا پیش من بنشین» و تلاش می‌کرد تا او را از نگرانی درآورد. به دخترش ژاله گفت: «بیا مرا ببوس پدرت دارد می‌میرد.»

محمدحسین شهریار و محمدعلی امیرجاهد نیز حاضر شدند. از ساعت ۸ شب حال صبا با وخامت بیشتری همراه شد. پزشک دیگری (وثیق) بر بالینش آوردند اما او به حالت اغما رفت و تا ساعت ۱۲ شب بیهوش بود. حدود ساعت ۱ بعد از نیمه‌شب گفت: «تشنه‌ام، لبم خشک شده، چیزی بدهید بخورم.» حدود ساعت ۲ بعد از نیمه‌شب، شاگرد و دوست صمیمی‌اش حسین تهرانی بر بالینش حاضر شد، دستش را گرفت و صبا را صدا زد. او چشمانش را باز کرد و گفت: «حسین جان آمدی؟ دارم می‌میرم.» دست همسرش را گرفت، دخترانش را بوسید از رکسانا خواست تا پیانو بنوازد و زیر لب این شعر نیما را زمزمه کرد: «به کجای این شب تیره بیاویزم قبابی ژنده خود را» آخرین جمله‌های صبا خطاب به افراد حاضر بر بالینش بود که گفت: «ناراحتم کارم نداشته باشید.» و به خواهرش نگاه کرد و گفت: «دارم می‌میرم.» پس از آن، فاصله نفس‌هایش زیاد شد. سرانجام ابوالحسن صبا، سحرگاه ۲۹ آذر سال ۱۳۳۶ ه. ش (ساعت ۴ صبح) به‌دنبال بیماری قلبی که چند سال از آن رنج می‌برد در خانه

پدری‌اش واقع در خیابان ظهیرالاسلام، در سن ۵۵ سالگی در اثر سکتۀ قلبی درگذشت. روزنامۀ اطلاعات روز شنبه ۳۰ آذر ۱۳۳۶ ه.ش در تیتیر خود با عنوان «گل‌ها پژمرد» نوشت:

ابوالحسن صبا دیشب پس از یک بیماری کوتاه به رحمت ایزدی پیوست و خبر فوت او عموم ایرانیان را متأسف و متأثر ساخت.

مراسم تشییع پیکر ابوالحسن صبا، ۳۰ آذر ۱۳۳۶ ه.ش در میان برف زمستانی، از مسجد قائم خیابان سعدی شمالی (چهارراه سیدعلی) برگزار شد. پس از آن، پیکر صبا به آرامستان ظهیرالدوله منتقل و با حضور پُرشمار هنرمندان و هنردوستان به خاک سپرده شد.

واکنش‌ها

صبا می‌میرد

عمر دنیا به سر آمد که صبا می‌میرد	ورنه آتشکده عشق کجا می‌میرد
صبر کردم به همه داغ عزیزان یا رب	این صبوری نتوانم که صبا می‌میرد
غسل‌اش از اشک دهید و کفن از آه کنید	این عزیزی‌ست که با وی دل ما می‌میرد
به غمانگیزترین نوحه بنالی ای دل	که دل‌انگیزترین نغمه‌سرا می‌میرد

بخشی از سرودۀ شهریار برای درگذشت صبا

مهدی خالدي و اسماعيل نواب صفا، یک قطعه موسیقی مشترک به یاد ابوالحسن صبا با عنوان «کجا رفت؟» در دستگاه سه‌گانه ساختند که با صدای غلامحسین بنان ضبط و از رادیو پخش شد. علی تجویدی و رحیم معینی کرمانشانی نیز اثر دیگری به یاد صبا آهنگسازی، تولید و منتشر کردند. در همین زمان، مراسم یادبود ابوالحسن صبا در سالن تئاتر دهقان، واقع در خیابان لاله‌زار تهران برگزار شد. مدتی پس از درگذشت ابوالحسن صبا، در ماه دی سال ۱۳۳۶ ه.ش، رهبری ارکستر شماره یک هنرهای زیبا به حسین دهلوی سپرده شد و از آن پس، به یاد صبا، نام این ارکستر به «ارکستر صبا» تغییر پیدا کرد. این ارکستر تا سال ۱۳۴۷ به فعالیت و کنسرت‌های خود به رهبری حسین دهلوی ادامه داد. ۷ دی ۱۳۳۶ نیز مراسم بزرگداشت صبا از سوی اداره هنرهای زیبای کشور در تالار فرهنگ برپا شد.

بهمن همان سال، از سوی مسؤلان فرهنگی، دستور حفظ و نگهداری آثار و اشیاء متعلق به صبا و طرح تأسیس موزه‌ای به نام او صادر شد. پس از آن، سازها، اشیاء و آثار ابوالحسن صبا به مدت یک هفته به نمایش عمومی گذاشته شد. در ۷ بهمن سال ۱۳۳۶ ه.ش مراسم چهلمین روز درگذشت صبا، با سخنرانی محمود مهران (وزیر فرهنگ)، موسی عمید، مهدی برکشلی و روح‌الله خالقی در تالار فرهنگ تهران برگزار شد. در این مراسم یکی از آثار صبا، با ارکستر صبا (ارکستر شماره یک هنرهای زیبا) به اجرا درآمد.

زندگی خصوصی

منتخب اسفندیاری، همسر صبا

ازدواج

صبا، در سال ۱۳۱۱ ه.ش با یکی از شاگردان خود با نام منتخب اسفندیاری کوهنور (زاده ۱۲۹۶ در یوش - درگذشته ۱۳۸۰) که دختر عموی نیما یوشیج بود ازدواج کرد. پدر منتخب، احمد ملقب به «امیر منتخب»، رئیس ایل اسفندیاری و حاکم و رئیس دارایی در مازندران بود. او به نواختن ارگ آشنا بود و صدای خوبی داشت. مادرش نیز تار می‌نواخت و خیاطی می‌کرد. به همین سبب منتخب از کودکی به موسیقی علاقه‌مند شد و به کلاس تار علی‌اکبر شهنازی راه یافت. او به مدت پنج سال نزد شهنازی نواختن ساز تار را فرا گرفت با این حال صدای سازش دلنشین نبود. پس از درگذشت احمد، مادر منتخب با نصراالله خواجهنوری ازدواج کرد.

روزی ابوالحسن صبا به واسطه دوستی با نصراالله خواجهنوری که از هم‌کلاسی‌هایش در زمان تحصیل در مدرسه آمریکایی تهران بود، به خانه آنها رفت. در آنجا از صبا خواسته شد تا نوازندگی منتخب را ببیند و ایراداتش را بگوید. پس از اجرای یک چهارمضرب توسط منتخب، صبا از نوازندگی او تعریف کرد و ایراد را از عدم درک ضرب دانست. صبا پیشنهاد می‌دهد تا برای تدریس به منتخب، هفته‌ای دو یا سه‌بار به منزلشان برود. بدین ترتیب صبا گاهی هر شب به منزل منتخب می‌رفت و به او آموزش می‌داد. پس از مدتی ابوالحسن صبا به منتخب علاقه‌مند شد. او با وجود مخالفت مادرش، که اصرار داشت وی با دختر عمه خود ازدواج کند، مادر و خواهرانش را به خانه منتخب فرستاد و از خواستگاری کرد اما مادر منتخب برای صبا پیغام فرستاد که دیگر به خانه‌شان نرود. صبا که سخت عاشق بود، به پیشنهاد دوست شاعرش محمدحسین شهریار، نامه‌ای به جهت خواستگاری مجدد، در چهار صفحه برای خواجهنوری (پدرخوانده منتخب) نوشت که جای قطره‌های اشکش روی آن مانده بود. همین نامه سبب شد تا مادر و پدرخوانده منتخب به ازدواج فرزندشان با ابوالحسن صبا رضایت بدهند. حاصل این ازدواج،

ابوالحسن صبا به همراه همسر و دخترانش غزاله و ژاله

سه دختر به نام‌های غزاله، ژاله و رکسانا بودند. غزاله صبا در سال ۱۳۱۳ ه.ش، ژاله صبا در سال ۱۳۱۴ ه.ش و رکسانا صبا در سال ۱۳۲۱ ه.ش متولد شدند.

منتخب اسفندیاری در سال ۱۳۸۰ ه.ش در یک سانحه رانندگی درگذشت. فرزند اول صبا، غزاله صبا نیز به نقاشی و طراحی مد و لباس مشغول بود. او اردیبهشت ۱۳۹۹ ه.ش در پاریس درگذشت. از خانواده صبا تنها کسی که به‌طور حرفه‌ای به موسیقی پرداخت، نوه‌اش سید ابوالحسن میرولی، فرزند

غزاله صبا است که در دانشگاه‌های برکلی و سورین به تحصیل نوازندگی گیتار و موسیقی خنجر و فیوژن پرداخته است.

علاقی

صبا به ندرت برای دیدن فیلم به سینما می‌رفت، با این حال یکی از فیلم‌هایی که بیشتر مورد توجه او قرار گرفته بود دزد دوچرخه بود. او از میان آهنگسازان غربی بیشتر از همه به بتوهون علاقه داشت و مجسمه او را در اتاقش نگهداری می‌کرد. غیر از بتوهون، بلا بارتوک، زلتان کدای و سرگنی پروکوفیف نیز از آهنگسازان مورد علاقه صبا بودند. بارتوک را به دلیل این که آهنگ‌های محلی کشورش مجارستان را که به برخی نغمه‌های موسیقی ایرانی شباهت دارد، مورد استفاده قرار داده بود تحسین می‌کرد. او در ساختن سازهایی همچون ویلن، تار، سه‌تار، نی و سنتور مهارت داشت و به زبان انگلیسی، فرانسوی، ترکی و عربی آشنایی کامل داشت. وی همچنین در سال‌های پایانی زندگی به آموختن زبان روسی پرداخت.

صبا به جانوران و پرورش گل و گیاه بسیار علاقه داشت. از میان نویسندگان ایرانی بیش از همه به صادق هدایت علاقه‌مند بود و در زمینه شعر و شاعری، خود گاهی شعر می‌سرود اما شعرهای نو شه‌ریار را دوست داشت و این مصرع از نیما یوشیج را بسیار می‌خواند: «به کجای این شب تیره بیایزم قبای ژنده خود را». وی با این که نقاشی را در مدرسه کمال‌الملک با شیوه‌های کلاسیک آموخته بود، به آثار پیکاسو علاقه داشت و از میان نقاشان کلاسیک هم، رامبرانت را دوست داشت. از وی چند تابلو نقاشی با تکنیک رنگ روغن با تصویرهایی از پرند، حیوانات، گل و منظره به یادگار مانده است. صبا همچنین نقاشی با ناخن را از نیما یوشیج آموخته بود، در خوشنویسی نیز از خط شکسته نستعلیق استفاده می‌کرد و در گل‌دوزی هم مهارت داشت.

به ادبیات فارسی اهمیت می‌داد و آوانویسی نت‌هایش را به خط فارسی می‌نوشت. او مدتی درباره ستاره‌شناسی مطالعه کرد و به اکتشافات و اختراعات توجه داشت. صبا به بازی شطرنج نیز علاقه داشت و برخی اوقات با یکی از دوستانش که خارج از ایران زندگی می‌کرد از راه نامه‌نگاری، شطرنج بازی می‌کرد. او همچنین به تردستی علاقه داشت و گاهی با وسایل شعبده‌بازی که در خانه داشت به این کار می‌پرداخت. صبا در زمان‌های بیکاری به دکان کفاشی که در نزدیک خانه‌اش بود می‌رفت و مرد کفاش و همکاران او را در کفش‌دوزی راهنمایی می‌کرد که چگونه کفش‌های بهتری ارائه دهند. صبا جوهرسازی و زرگری را نیز تجربه کرده و این فن را نزد عباس زرگر آموخته بود. ایرج میرزا در سروده خود خطاب به صبا نوشته است:

در شعر نه گس تورا است هم‌دوش	در خط نه گسی تورا است هم‌سنگ
برچنگ چو پنجه برکشایی	از پنجه باربد فُند چنگ
ساز تو عجیب‌تر ز درویش	نقش تو غریب‌تر ز ارژنگ
تازی تو به علم همچو خرگوش	دیگر متعلمین چو خرچنگ

موسیقی

«می‌گویند موسیقی ایرانی مغموم است و باید موسیقی نشاط‌انگیز جای آن گذاشت. اگر موسیقی نشاط‌انگیز تهیه شود که ریشه و مبنای آن از موسیقی ایرانی آب نخورد دیگر آن را نمی‌توان موسیقی ایرانی نام نهاد، و اگر مبنای موسیقی مغموم باشد، چطور می‌توان از آن موسیقی بشاش و خندان به‌وجود آورد. روحیه ایرانی مغموم بوده و هنوز مغموم است، این مغمومیت در کلیه شئون و تمام اشعار و موسیقی ما موجود و نهفته است. به عبارت دیگر تراوشات درونی و قلبی ما است که خواه ناخواه ابراز می‌داریم. پس اگر بخواهیم موسیقی نشاط آور داشته باشیم اول باید در درون و قلب خود ایجاد بشاشیت و نشاط نماییم. ساختگی خیر، طبعاً موسیقی ما هم که تراوشات روحی ما است نشاط آور خواهد شد.»

ابوالحسن صبا

سبک

ابوالحسن صبا چهل سال از زندگی خود را به صورت حرفه‌ای، به فعالیت‌های هنری پرداخت. او در تمام جریان‌های موسیقی آن زمان ایران تأثیری مستقیم داشت. وی در تمام رشته‌های موسیقی ایران و حتی برخی هنرهای دیگر مهارت داشت و دانشنامه‌ای جامع از علم و عمل موسیقی ایرانی بود. مکتب نوین موسیقی ایرانی که از درویش‌خان آغاز شده بود با صبا به اوج رسید و شاگردان صبا نیز پیرو راه او شدند. او موارد استفاده موسیقی را به چهار بخش دسته‌بندی کرده بود. ۱. مجالس خصوصی ۲. مجالس عروسی ۳. مجالس عزا ۴. مجالس نظام از ابوالحسن صبا به دلیل نوآوری‌ها و تحولاتی که در موسیقی ایران پدید آورد، با عنوان «نیمای موسیقی ایرانی» یاد می‌شود و به همین سبب عصر او را «دوران طلایی موسیقی» می‌خوانند.

ردیف

ابوالحسن صبا ردیف موسیقی ایران را ابتدا نزد میرزا عبدالله و پس از آن نزد درویش‌خان فرا گرفت. او را می‌توان یکی از برجسته‌ترین ردیف‌دانان موسیقی ایران دانست. با این حال وی موسیقی ردیف را تنها مدرک مستند موسیقی ایرانی نمی‌دانست. به اعتقاد صبا در اطراف ما منابع شنیداری متعددی وجود دارد که می‌توان از آن‌ها بهره برد. او به طور ویژه بر دو منبع تأکید بیشتری داشت. یکی مجالس روضه‌خوانی و تعزیه و دیگری نغمه‌هایی که در میان مردمان نواحی مختلف ایران رواج دارد و به صورت سینه به سینه حفظ و به زمان ما رسیده است.

به عقیده صبا؛ «تعزیه بوده است که موسیقی ما را حفظ کرده»، به همین سبب از روضه‌خوانی‌ها و مرثیه‌سرایی‌ها به راحتی نمی‌گذشت و برای ثبت گوشه‌ها به نقاط مختلف سفر می‌کرد. برای نمونه می‌توان به سفر صبا به اصفهان اشاره کرد. رضا کسایی در این رابطه گفته است:

«صبا برای ثبت گوشه‌ها تنها به شهر اصفهان قناعت نمی‌کرد. در خارج از شهر هم آرام و قرار نمی‌گرفتند. سراغ مداحان اهل بیت، تعزیه‌خوانان، نیزن‌ها، چوپان‌ها، ساززن‌ها و منبری‌های خوش‌خوان را می‌گرفتند...»

رضا کسایی از روزی گفته که قرار بوده است صدرالمحدثین (عبدالحسین صدر خوانساری) به منبر برود و صبا برای دیدار با او بی‌تابی می‌کرده است. در آن زمان صدرالمحدثین ملودی یک کار عمل را بر روی شعر صفای اصفهانی، با این نیمبیت آغازین: «دل بردی از من به یغما ای ترک غارتگر من» می‌خواند. صبا بی‌درنگ نت این آواز را می‌نویسد. این گوشه با عنوان «صدری» در آواز افشاری، در ردیف اول ویلن صبا منتشر شده که تا پیش از آن در محافل موسیقی اصفهان، با نام «نحوی» یاد می‌شده است. گوشه‌های دیگری همچون «شهابی» (به یاد شهاب‌السادات) در آواز بیات ترک، «دیلمان» و «امیری» (برگرفته از موسیقی محلی) در آواز دشتی، از جمله نغمه‌هایی هستند که برای نخستین بار توسط صبا به ردیف موسیقی ایرانی افزوده شد.

صبا نخستین هنرمندی بود که با ردیف‌های موسیقی ایرانی به شکلی خلاقانه برخورد کرد، پلی میان سنت و دوران گذار فرهنگی ایران شکل داد و به پژوهش در عرصه ردیف‌های موسیقی ایرانی پرداخت. او بود که برای نخستین بار، ردیف موسیقی ایرانی را برای ساز ویلن نوشت و مکتب ویلن ایران را تثبیت کرد و گسترش بخشید. تکنیک نوازندگی صبا به‌ویژه در نواختن ویلن، تا سال ۱۳۱۰ ه.ش، روندی رو به رشد داشت. او از این سال به بعد بیشتر فعالیت‌های خود را بر آموزش به هنرجویان و نگاشتن ردیف و کتاب‌های آموزشی متمرکز کرد.

آهنگسازی

با این‌که ابوالحسن صبا به اصول علمی موسیقی اشراف کامل داشت، آثار آهنگسازی او به طور کامل بر اساس ردیف و اصول موسیقی قدیم ایران بنا شده است. ابوالحسن صبا در آثار آهنگسازی خود به

طبیعت و همچنین به موسیقی محلی مناطق مختلف، به ویژه مناطق شمالی ایران توجه خاص داشت. «زرد ملیجه» به معنای گنجشک زرد، «کوهستانی» که تجسمی موسیقایی از یک چوپان است که در هنگام غروب، گوسفندانش را جمع‌آوری و از تپه‌ای سرازیر می‌کند، «در قفس» که تلاش‌های مرغی در قفس، برای رهایی را با موسیقی متصور شده است و «کاروان» که با پیئزیکاتوهای دست چپ نوازنده ویلن، حرکت شترهای کاروانی را تجسم می‌کند، همگی از طبیعت سرچشمه و الهام گرفته شده است.

او در ساخت قطعه «به زندان» در مایه شوشتری، از صدایی آزادی‌خواه تأثیر گرفته است. در قطعه «سامانی» نیز از صدای در آتاقش ایده گرفته و این صدا را با موسیقی «سر و سامان» داده است. در «زنگ شتر»، حرکت شترها همراه با زنگوله‌هاشان تداعی شده و صبا از مشاهداتش در سفر به حلب ایده گرفته است. صبا در ساخت برخی قطعات خود نظیر «رقص چوبی قاسم‌آبادی» و «زنگ شتر» از آکوردهای دوپل مطبوع بهره برده است.

نوازندگی

«هر ساز برای خود تکنیک و اصول مخصوص دارد. روش‌های من‌درآوردی و صداهای ناموزون را نمی‌توان به‌عنوان یک کار نو و هنری قالب کرد. کسانی که مدعی ابتکاری در شیوه نواختن هستند باید ابتکارشان در جهت پیش بردن و اجرای سهل‌تر قطعات باشد، نه آن‌که صداهایی که با موسیقی ملت ما ارتباطی ندارد از سازها درآورند»

«هرکسی به سلیقه خود ناخن روی سیم‌های آن حرکت می‌دهد و این خودمختاری و عدم علاقه به حفظ ردیف، سبب شده که قواعد علمی و فنی آن به تدریج از بین رفته و فراموش شده است.»

ابوالحسن صبا

ابوالحسن صبا در نواختن سازهای متعددی مهارت داشت. نقل شده است که موسیقی‌دانی اهل ایتالیا پس از ملاقات با او درباره‌اش می‌گوید: «این مرد به تنهایی یک ارکستر کامل است» او اصطلاح «اهلی‌کردن» را برای سازها به‌کار می‌برد و هر وقت پس از تمرین، بر نواختن یک ساز مسلط می‌شد می‌گفت: «اهلی شد»

سه‌تار

ابوالحسن صبا که نواختن سه‌تار را از میرزا عبدالله و درویش‌خان فرا گرفته بود، تکنیک‌ها و تزئینات جدیدی در نوازندگی این ساز ابداع کرد. او در نواختن سه‌تار نیز مانند ویلن، به بالاترین سطح رسیده بود^۱ و برخی هنرمندان از جمله مرتضی‌نی‌داوود و محمدرضا لطفی، نوازندگی سه‌تارش را برتر از ویلن‌نوازی او دانسته‌اند. با این حال صبا در کنسرت‌ها یا ضبط‌های رسمی از سه‌تار استفاده نکرد. نادر سینیکی دلیل این اتفاق را این‌گونه شرح داده است:

«استاد صبا تبحر خاصی در نواختن سه‌تار، ویلن و تار داشتند ولی بنا به روایتی شنیده‌ایم به خواهش استاد خود، هیچ‌گاه از ساز سه‌تار در مراسم‌های رسمی استفاده نکردند؛ چراکه پسر میرزا عبدالله (استاد صبا) نوازنده سه‌تار بود و از طرفی صبا نیز به قدری بر این ساز مسلط بود که میرزا از دیده نشدن پسر خود هراس داشت.»

اسماعیل نواب صفا نیز در همین ارتباط نوشته است: «در مرداد ۱۳۲۷ صدای سه‌تار عبادی از رادیو پخش شد. مرحوم صبا گفت یک هفته سه‌تار و یک هفته ویلن در رادیو اجرا خواهم کرد. عبادی تلفنی با صبا صحبت کرد و گفت شما استاد بی‌مانندی هستید، آیا درست است که فرزند استادتان میرزا عبدالله به نواختن سه‌تار در رادیو پرداخته است، پس از سال‌ها به فکر سه‌تار نواختن بیفتید؟ صبا به پاس احترام عبادی تا زنده بود از نواختن سه‌تار در رادیو خودداری کرد»

صبا بر پوزیسیون (وضعیت) درست دست نوازنده در هنگام نواختن سه‌تار تأکید داشت. او طریقه قرار گرفتن انگشت‌ها بر روی دسته سه‌تار و حالت قرار گرفتن دست راست بر روی صفحه ساز را مورد توجه قرار می‌داد. صبا با دست چپ سه‌تار را به شکلی می‌گرفت که پنجه برای اجرای قطعه‌های

مختلف آمادگی لازم را داشته باشد. او گاهی در اجرای برخی از چهارمضراب‌ها انگشت شست را از پشت به روی دسته ساز می‌آورد و از بالا پرده‌ها را می‌گرفت. در سبک سه‌تار نوازی صبا، جایگاه دست راست بر روی صفحه ساز، در فاصله مشخصی بین خَرک و دسته قرار دارد و انگشت وسط بر روی صفحه تکیه داده می‌شود که این حالت برای اجرای دقیق مضراب‌های چپ و راست مؤثر است.

صبا انگشت سبابه را بیشتر از سایر نوازندگان خم می‌کرد و به سمت کف دست می‌برد و از برخورد آن با سیم، صدای لطیف‌تری شنیده می‌شد. در شیوه سه‌تار نوازی صبا، پوزیسیون دست راست تغییر نمی‌کند و دست بر روی صفحه ساز حرکت ندارد. صبا مضراب‌های چپ و راست را مرتب و حساب شده می‌نواخت و در هنگام آموزش به شاگردان، بر تعداد مضراب‌های راست و چپی که در هر گوشه باید نواخته شود تأکید داشت. ابوالحسن صبا در اجرای تکیه‌ها سبکی جدید ارائه داد که احتمالاً حاصل تحقیقات او در اجرای تکیه با ساز فلوت و پس از آن انتقال به ویلن و سپس سه‌تار بوده است. او برای اجرای تریل‌ها نیز، مقدار تکرار نت‌های تریل را برای نوازندگان مشخص می‌کرد.

در سه‌تار نوازی صبا صدای هر نُت به‌صورت تنها اجرا نشده و همیشه با یک صدای واخوان همراه می‌شود. با این‌حال بیانی شفاف دارد و صدای سازش «شلوغ» نیست. در این شیوه، صدای واخوان جدا از صدای «سیم سایر» (سیمی که انگشت‌گذاری بر روی آن انجام می‌شود) شنیده نمی‌شود؛ بلکه صدای واخوان در امتداد و طنین «سیم سایر» به گوش می‌رسد. این نکته در سه‌تار نوازی نورعلی پرومند نیز دیده می‌شود در حالی‌که با شیوه نوازندگی هنرمندانی همچون احمد عبادی، جلال ذوالقنون و حسین علیزاده متفاوت است. در سه‌تار نوازی صبا، با هر مضراب ۳ صدا تولید می‌شود. نخست صدای «سیم سایر» است که انگشت گذاری روی آن انجام می‌شود، دومین صدا، از «سیم واخوان» (راجع) و سومین صدا از برخورد ناخن و تا حدودی سر انگشت به صفحه ساز است. نحوه بیان در سه‌تار صبا کاملاً جدی است. او در نواخته‌های سه‌تارش به هیچ عنوان از حالت‌های مردم‌پسند و سطحی استفاده نکرده است.

فرم اجرایی سه‌تار نوازی صبا در تداوم شیوه نوازندگی سه‌تار نوازان قدیمی است و بیش از آن‌که متأثر از درویش‌خان باشد، از نسل پیش از او تبعیت می‌کند. با بررسی آثاری که از نوازندگی سه‌تار صبا بر جای مانده است، می‌توان گفت نوازندگی او در سال‌های پایانی زندگی‌اش به مراتب بهتر و زیباتر از دوران جوانی او بوده است. در مورد احساسات صبا نسبت به سه‌تار گفته‌اند که او هر زمان غمگین بود یا دلش می‌گرفت سه‌تارش را برمی‌داشت و می‌نواخت و بی‌صدا اشک می‌ریخت. در خلوت و هنگامی که در حیاط خانه فرش پهن می‌کردند نیز از سه‌تارش غافل نمی‌شد. او در تدریس سه‌تار، شاگردان اندکی را به صورت محدود در کنار سازهای دیگر نظیر ویلن آموزش داد با این‌حال دوستش تقی تفضلی، تنها شاگرد صبا در سه‌تار است که به‌طور مشخص نزد او نواختن سه‌تار را فرا گرفته است.

ابوالحسن صبا
ویلن

پیش از ابوالحسن صبا، نوازندگان ویلن از شیوه کمانچه‌نوازی تقلید می‌کردند. به همین دلیل گستره انگشت‌گذاری آنان از پوزیسیون اول تجاوز نمی‌کرد و رسیدن به صدای مطلوب و استفاده درست از آرشه مقدور نبود. صبا که شیوه درست ویلن‌نوازی کلاسیک را نزد تینا مانتوفل، سرژ خوتسیف و علی‌نقی وزیر آموزش دیده بود، از مهارت خود برای اجرای نغمه‌های ایرانی بهره گرفت. او تکیه‌ها و تحریرها را دست‌بندی کرد و با استفاده از تکنیک‌ها، سبک و مکتب‌پایداری را برای ویلن ایرانی به‌وجود آورد. صبا در اجرای آوازهای ایرانی با ویلن، استفاده زیاد از ویبراسیون را صحیح نمی‌دانست.

او شاگردانش را به رعایت دقیق آرتیکولاسیون و اجرای واضح نت‌ها توصیه می‌کرد و «اجرای مالشی» جمله‌های موسیقی و همچنین استفاده زیاد از گلیساندو روی نت‌ها را نادرست می‌دانست. وی به‌کار بردن آرشه‌های پرشی با راست و چپ‌های مخصوصی که ابداع کرده بود را در اجرای رنگ‌های موسیقی ایرانی، مانند رنگ «شهر آشوب»، لازم می‌دانست. او در شیوه نت‌نویسی خود با ابداع علامت‌های خاص، نواختن حالت‌هایی همچون تکیه‌ها و تحریرها را تسهیل کرد.

صبا در اجرای چهارمضرب‌ها، برای تمام دستگاه‌ها و آوازهای موسیقی ایرانی کوک‌های ویژه و نت پیدال مطلوب به‌کار می‌برد. او معتقد بود اجرای نمایشی تکنیک‌های نوازندگی نباید به ارزش هنری و زیبایی اثر لطمه وارد کند. صبا برای تلفیق هجاهای بلند و کوتاه شعر و تکیه و آکسان‌های کلام با موسیقی، از روش آرشه‌کشی و انگشت‌گذاری ابداعی خود بهره می‌گرفت و برای هر گوشه از دستگاه‌های موسیقی، شعرهایی با وزن منطبق و مناسب با آن نغمه پیدا کرده بود.

سنتور

هرچند صبا نواختن سنتور را از علی‌اکبر شاهی آموخت اما به سبب دوستی با حبیب‌سماعی به نکته‌ها، تکنیک‌ها و مطالب بسیاری در زمینه سنتورنوازی دست یافت. از قیاد ظفر نقل شده است که حبیب‌سماعی همیشه به شاگردانش توصیه می‌کرد که ابتدا نزد صبا بروند و اصول و مبانی نواختن سنتور را از وی فراگیرند پس از آن برای تکمیل و اجرای برخی از حالت‌های ردیف به او مراجعه کنند. از نظر فرامرز پایور که خود از شاگردان صبا بوده است، درست‌ترین تکنیک نوازندگی سنتور در دوره‌های آموزشی صبا برای این ساز به چشم می‌خورد و بهتر از این دوره‌ها کتاب دیگری در دسترس نیست. دوره‌های آموزشی صبا برای سنتور، نخستین نت‌هایی هستند که برای این ساز نوشته شده‌اند.

او در حقیقت پایه‌گذار خط موسیقی برای ساز سنتور بود. همچنین وی را می‌توان احیا کننده ساز سنتور و سنتورنوازی در ایران دانست زیرا او ردیف موسیقی ایرانی را که به سبب نوازندگانی همچون علی‌اکبر فراهانی و فرزندانش، برای تار و سه‌تار طراحی شده بود، به شیوه سنتورنوازی ترجمه و برای این ساز ۴ کتاب بر اساس دستگاه‌ها و آوازهای موسیقی ایرانی طراحی و منتشر کرد. این اتفاق موجب شد تا مسیر آموزش سنتور و ردیف موسیقی ایرانی برای این ساز هموار شود. صبا در سنتورنوازی به فرم‌های دومضرب، سه‌مضرب و همچنین اجرای مضرب‌های پاملخی توجه ویژه داشت. اجرای تکنیک‌ها و حالت‌های مختلف همچون مضرب‌های شلال، دُرَاب، سرمضرب، نحوه اجرای لگاتو و نت‌نویسی آن و اجرای دقیق ریزها، نت‌نویسی برای زینت‌ها، تکیه‌ها و دیگر مضرب‌های مورد نیاز سنتور از مواردی است که در ردیف‌های سنتور صبا مشهود است.

صبا تا پیش از هم‌نشینی با حبیب‌سماعی، مضرب‌هایش را به‌وسیله حرکت انگشت‌های وسط به روی سیم‌های سنتور فرود می‌آورد اما پس از آن، شیوه حبیب را برگزید و از طریق حرکت مُچ می‌نواخت. این تغییر در دست راستش به وضوح انجام شد حال آن‌که دست چپ کمتر تغییر یافت و در هنگام نوازندگی، مضرب دست چپ را با انگشت وسط حرکت می‌داد. صبا در ساخت سنتور نیز تلاش‌های فراوان کرد و از این جهت، نقش او در سنتورسازی و احیای سنتورهای استاندارد حائز اهمیت است.

تمبک

او در تمبک‌نوازی نیز سبکی جدید ایجاد کرد. حسین تهرانی در این ارتباط گفته است که مفاهیمی همچون انگشت‌گذاری، تریوله‌نوازی با دو انگشت و تکنیک کروماتیک‌نوازی در تمبک را از صبا آموخته است. شیوه نت‌نویسی برای ساز تمبک، نخستین بار توسط ابوالحسن صبا ابداع شد.

شاگردان

صبا و شاگردانش از راست: فرامرز پایور، صبا، منوچهر صادقی

ابوالحسن صبا در طول سال‌های تدریس خود در مدرسه عالی موسیقی، هنرستان موسیقی دولتی، هنرستان موسیقی ملی و کلاس‌های اختصاصی خود، شاگردان بسیاری را در رشته‌های مختلف پرورش داد که از آن جمله می‌توان به تفکیک رشته و ترتیب حروف الفبا، به هنرمندان زیر اشاره کرد:

ویلن: قدرت‌الله انتظامی، حبیب‌الله بدیعی، رحمت‌الله بدیعی، محمدعلی بهارلو، محمود تاجبخش، علی تجویدی، عبدالله جهان‌پناه، اسماعیل چشم‌آذر، مهدی خالدی، همایون خرم، حسین دهلوی، محمود ذوالفقون، ساسان سینتا، عباس شاپوری، فرهاد فخرالدینی، ابراهیم قنبری‌مهر، لطف‌الله مفخم پایان، مهدی مفتاح، محمد میرنقیبی، اسدالله ملک، پرویز یاحقی.

سنتور: فرامرز پایور، منوچهر جهان‌بگلو، محمد حیدری، رضا شفیعیان، منوچهر صادقی، منصور صارمی، حسین صبا، مرتضی عبدالرسولی، طلیعه کامران، حسین ملک، مهدی ناظمی.

سه‌تار: تقی تقضلی، داریوش صفوت، نور علی الهی. تار: منتخب اسفندیاری، فرهاد ارژنگی.

نی: حسن کسایی. فلوت: سیروس فرصت. کمانچه: محمد طغانیان دهکردی.

تمبک: حسین تهرانی.

آواز: احمد ابراهیمی، ملکه برومند، غلامحسین بنان، حسین خواجه امیری (ایرج)، اکبر گلپایگانی (گلپا)، منوچهر همایون‌پور، رضاقلی میرزا ظلی.

استاد صبا در نگاه‌داری و برقراری موسیقی سنت‌گرای ایرانی سهم بزرگی داشته است. باشد که شاگردانش تعالیم این استاد بزرگ را همیشه به یاد داشته باشند و عنصرهای بیگانه را به گونه‌ای در موسیقی ایرانی نیاورند که سبب نابودی روح و ارزش موسیقی ایرانی شود.

آثار

ابوالحسن صبا در طول زندگی خود، در آثار هنری متعدد و متنوعی حضور داشته‌است. این آثار شامل قطعات موسیقی ضبط شده، کتاب‌های آموزشی و ردیف موسیقی ایرانی برای برخی از سازها، چند مقاله تخصصی موسیقی، آنالیز برخی از تصنیف‌های محمدعلی امیرجاهد و مقداری دست‌نوشته می‌شود. صبا در دست‌نوشته‌های خود به مطالبی همچون: قطعاتی از ردیف دوره سوم ویلن، بخش‌هایی از ردیف قدما، تعدادی از تصنیف‌ها و ضربی‌های قدیمی و یادداشت‌هایی در خصوص بررسی نظری و اجتماعی، پیرامون موسیقی ایرانی پرداخته‌است. آثار شنیداری که از صبا به صورت رسمی بر جای مانده، بین سال‌های ۱۳۰۷ تا ۱۳۳۶ ضبط شده‌اند. این آثار را می‌توان به دو بخش آثار ضبط شده بر

روی صفحه‌های گرامافون «۷۸ دور» که به صفحه‌های سنگی شهرت داشتند و آثار ضبط شده بر روی نوارهای مغناطیسی طبقه‌بندی کرد.

صفحه‌های گرامافون

صفحه گرامافون همایون، تکنوازی ابوالحسن صبا

حدود دویست صفحه گرامافون از صدای ساز ویلن ابوالحسن صبا به یادگار مانده است. این صفحه‌ها شامل تکنوازی‌ها، همنازی‌ها، ساخت و اجرای چند ترانه طنز و چند مورد خوانندگی می‌شود. صبا در این آثار نمونه‌هایی از تکنوازی منطبق با ردیف موسیقی ایرانی، اجرای برخی از نغمه‌های موسیقی محلی، تکنوازی و همنازی همراه با «ارکستر مدرسه عالی موسیقی»، اجرای ترانه‌های عامیانه تهران از آثار اسماعیل مهرتاش، جواب آواز نخستین اثر ضبط شده از آواز بیات تهران با صدای جواد بدیعزاده، اجرای برخی از تصنیف‌های طنز و جدی و همچنین همنازی همراه با «ارکستر انجمن موسیقی ملی» در اجرای برخی تصنیف‌ها و پیش‌پرده‌های تئاتر را ارائه داده است. این آثار شنیداری طی هفت دوره ضبط و منتشر شده‌اند.

دوره اول، شامل صفحه‌هایی است که توسط کمپانی پالیفون آلمان در زمستان سال ۱۳۰۷ ه.ش در تهران ضبط شده‌اند. آثار موسیقی برجای مانده در این مجموعه، نخستین آثار ضبط شده ارکستر مدرسه عالی موسیقی، شامل تکنوازی‌ها، قطعات بدون کلام و چند تصنیف از ساخته‌های علینقی وزیری با صدای روح‌انگیز است. صبا در تمامی این آثار (غیر از تکنوازی‌های وزیری) نوازنده ویلن اول ارکستر بوده است.

دوره دوم، آثار ضبط شده توسط کمپانی بدافون (بایدافون) آلمان را شامل می‌شود که در سال ۱۳۰۸ ه.ش در تهران تولید شده است. در این مجموعه نیز آثار دیگری از علینقی وزیری همراه با ارکستر مدرسه عالی موسیقی اجرا شده است. برای نخستین بار تکنوازی ویلن صبا در بخش‌هایی از دو صفحه ضبط شده در این دوره شنیده می‌شود. در صفحه سرود (تصنیف) «ای وطن» و «رنگ دشتی» که بر دو روی یک صفحه ضبط شده‌اند، ابوالحسن صبا قطعه «زرد ملیحه» را در میان اثر علینقی وزیری، به صورت تکنوازی اجرا کرده است که روی برچسب صفحه به انگلیسی نوشته شده «سولوی ویلن آقای صبا».

در صفحه دیگر نیز که مربوط به تصنیف «بهار» است، در آمد افشاری در مقدمه تصنیف با ویلن اجرا شده است که برخی این تکنوازی را از نواخته‌های صبا و برخی دیگر از نواخته‌های سایر هنرجویان مدرسه عالی موسیقی، نظیر روح‌الله خالقی می‌دانند. بیشتر تصنیف‌های موجود در صفحه‌های این دوره را روح‌انگیز خوانده است که در برخی موارد به همراه علینقی وزیری به صورت دوصدایی اجرا شده‌اند. صبا در تمامی این آثار نیز نوازنده ویلن اول ارکستر بوده است.

دوره سوم، مجموعه صفحه‌های گرامافونی است که در سال ۱۳۱۰ ه.ش توسط کمپانی بدافون آلمان با برچسب «پارلوفون» ضبط شده است. این مجموعه را کمپانی آغاسی به نمایندگی کمپانی بدافون در

تهران تولید کرده‌است. در این دوره آثار متعددی همراه با ارکستر مدرسه عالی وزیری به ضبط رسید که شامل برخی از تصنیف‌های علینقی وزیری، ترانه‌های کودکان، دو قسمت از ایرت گل‌رخ و چند سرود است که با خوانندگی روح‌انگیز و در برخی موارد با همراهی وزیری به اجرا درآمده است.

صبا در روی دوم صفحه «به یاد گیلان» با عنوان «همایون» که شامل اجرای قسمت‌هایی از دستگاه همایون و در روی اول آن، قطعاتی در آواز دشتی است، به تکنوازی پرداخته که به احتمال زیاد این نخستین صفحه تکنوازی ویلن اختصاصی او است. ابوالحسن صبا در آثار این مجموعه نیز نوازندگی ویلن اول ارکستر مدرسه عالی موسیقی را بر عهده داشته‌است.

دوره چهارم، شامل صفحه‌هایی است که توسط کمپانی کلمبیای انگلستان در خرداد و تیر سال ۱۳۱۲ ه.ش در تهران ضبط شده‌اند. در این مجموعه چهار روی صفحه، تکنوازی ویلن صبا و سه روی صفحه، تصنیف‌های طنز با صدای خودش اجرا شده‌است. سایر آثار این دوره نیز شامل همراهی آواز رضاقلی میرزا ظلی، چند تصنیف جدی و فکاهی با صدای عزت روح‌بخش و فرح‌انگیز با همراهی ارکستر مشیر همایون شهردار می‌شود. نخستین اثر ضبط‌شده از روح‌بخش در این دوره بوده‌است. صفحه‌های این دوره در دو اندازه ۲۵ سانتی‌متری با مدت زمان حدود ۳ دقیقه و ۳۰ سانتی‌متری با مدت زمان بیش از ۴ دقیقه منتشر شده‌اند. صدابردار این صفحه‌ها «هورس فرانک چاون» بوده‌است.

دوره پنجم، مجموعه صفحه‌هایی است که در زمستان سال ۱۳۱۴ ه.ش توسط کمپانی سودوا (سوسیته اورینتال دو دیسک) در کشور سوریه ضبط شده‌اند. در این دوره آثاری همچون تعدادی سرود، تصنیف عامیانه، جدی و کمیک، آواز، آثار بدون کلام و تکنوازی اجرا شده‌است. تکنوازی‌های صبا در این مجموعه شامل سه‌گاه و چهارمضرب زنگ شتر، همایون و چکاوک، بیات اصفهان و ماه‌ور و دلکش است. بر روی برچسب برخی از این صفحه‌ها علاوه بر «ویلن صبا»، عبارت «کمانچه» نیز به اشتباه درج شده‌است. صدای صبا در برخی ترانه‌های طنز یا عامیانه این مجموعه به صورت همخوان شنیده می‌شود. نمایندگی فروش این صفحه‌ها را کمپانی آغاسی (لاله‌زار) در تهران بر عهده داشته‌است.

دوره ششم، آثار ضبط شده توسط کمپانی سودوا را دربردارد که در زمستان سال ۱۳۱۷ ه.ش در سوریه ضبط شده‌اند. در برخی از آثار این مجموعه، صدای ساز عود سامی ملاح (نوازنده عرب مقیم حلب) و در برخی دیگر صدای تار آشود آرستمیان، تسولاک، ساشا و کمانچه یا ویلن موسیو هایکو (نوازندگان ارمنی‌تبار که در آن سفر به گروه هنرمندان ایرانی اضافه شده بودند) نیز شنیده می‌شود. صفحه‌های این دوره در اندازه ۲۵ سانتی‌متری با مدت زمان حدود ۳ دقیقه تولید شده و توسط کمپانی آغاسی (لاله‌زار) در تهران به فروش رسیدند. در تعدادی از صفحه‌های این مجموعه که خوانندگی آن‌ها را ملکه برومند بر عهده داشته، نغمه‌های محلی استفاده شده‌است. این آثار را صبا با آموزش و کوشش، به همراه نوای ویلن خود، اجرا و ضبط کرده‌است. صفحه «آواز صدری» (با روایت صبا از خواننده مشهور مذهبی، صدر اصفهانی)، صفحه «دل بردی از من»، «قطعۀ در قفس» و «آواز دیلمان» در صفحه «پایبند مهر» از جمله آثار هستند.

دوره هفتم، شامل صفحه‌هایی است که در سال ۱۳۲۶ ه.ش توسط کمپانی هیزمسترز ویس انگلستان در تهران تولید شده‌اند. در این دوره آخرین آثار ضبط شده صبا بر روی صفحه‌های گرامافون «۷۸ دور» به یادگار باقی مانده‌است. قطعات موسیقی این مجموعه همراه با «ارکستر معروفی» که منتخبی از اعضای انجمن موسیقی ملی بودند و صبا به‌عنوان نوازنده ویلن اول، به خوانندگی غلامحسین بنان، اسماعیل ادیب خوانساری، مرتضی احمدی و دلربا اجرا شده‌است. قطعات «دیلمان» (با آواز بنان) و «رقص چوبی» در این دوره ضبط شدند. صفحه‌های این دوره در اندازه ۲۵ سانتی‌متری با مدت زمان حدود ۳ دقیقه تولید شده‌اند.

دیگر آثار صوتی به‌جا مانده از صبا

ابوالحسن صبا

با آنکه ضبط صفحه‌های گرامافون ۷۸ دور تا سال ۱۳۳۸ ه.ش در ایران ادامه داشت؛ پس از سال ۱۳۲۶، اثری از ضبط صفحه‌های موسیقی صبا یافت نشده است. دستگاه‌های ضبط و پخش نوار مغناطیسی به تدریج از سال ۱۳۳۰ ه.ش رواج پیدا کردند و با وجود امکانات بیشتر، جای گرامافون را گرفتند. صبا در این دوره بیشتر تمایل به حضور در جمع‌های دوستانه و خصوصی پیدا کرده بود، به همین سبب غیر از ویلن‌نوازی، آثاری با سه‌تار و آوازش نیز ضبط شده است. ابوالحسن صبا از زمان تأسیس رادیو تا پایان زندگی‌اش با این سازمان همکاری داشت و در برنامه‌های مختلف به عنوان تکنواز، همنواز، تنظیم‌کننده و سرپرست ارکستر حضور داشت. با این حال به علت عدم امکانات ضبط، اجرای برنامه‌ها به صورت زنده انجام می‌شد و تا پیش از دهه ۱۳۳۰ ه.ش، اثر ضبط شده‌ای از آثار صبا در رادیو وجود ندارد.

آثار صوتی صبا که بر روی نوارهای مغناطیسی باقی مانده‌اند را می‌توان به دو بخش طبقه‌بندی کرد؛ آثار ضبط خصوصی در خانه دوستانش و آثار اجرا شده در برنامه‌های رادیویی (که بین سال‌های ۱۳۳۲ تا ۱۳۳۶ ه.ش ضبط شده‌اند)

آثار ضبط خصوصی

این آثار شامل اجراهایی است که بین سال‌های ۱۳۳۲ تا پایان زندگی صبا در سال ۱۳۳۶ ه.ش، در خانه برخی دوستانش که بیشتر در خانه «دکتر پزشکیان» بوده ضبط شده‌اند. تاریخ آخرین ضبط یافت شده از صبا، ۱۰ روز پیش از درگذشتش، ۱۹ آذر ۱۳۳۶ ه.ش است. صبا در این اجراهای خصوصی، بخش‌های متعددی از نغمه‌های موسیقی ایرانی را با سه‌تار و در برخی موارد با ویلن و آواز، نواخته و اجرا کرده است. بیشتر این آثار با تمبک‌نوازی حسین تهرانی همراهی شده است. اجراهایی نیز از کمانچه‌نوازی صبا به همراه آواز حسین قوامی برجای مانده است.

از اجراهای دیگر صبا در این مجموعه آثار، می‌توان به این موارد اشاره کرد: اجرا در مایه بیات اصفهان، همراه با آواز علی محمد قاضی عسگر که از خوانندگان سرشناس اصفهان بود، اجرا در دستگاه سه‌گانه، همراه با آواز علی مستوفیان و تمبک علی تجویدی و اجراهایی با آواز ادیب خوانساری، خاطره پروانه، منوچهر همایون‌پور و آذر عظیمی که گاهی با سه‌تار و گاهی با ویلن ضبط شده‌اند. اجراهای ویلن صبا در ضبط‌های خصوصی در دستگاه‌ها و آوازهای چهارگاه، همایون، ماهور، دشتی، سه‌گانه، راست‌پنج‌گانه، نوا، افشاری، بیات ترک، ابوعطا، شور، بیات اصفهان، شوشتری و گوشه منصوریه بوده است. اجراهای سه‌تار صبا در ضبط‌های خصوصی نیز در مایه‌های چهارگاه، بیات اصفهان، ماهور، نوا، ابوعطا، افشاری و شور به یادگار مانده است.

آثار ضبط رادیویی

این آثار نیز بین سال‌های ۱۳۳۲ تا ۱۳۳۶ ه.ش در رادیو به ضبط رسیده‌اند. بخشی از این اجراها شامل تکنوازی‌های ۱۵ دقیقه‌ای و همناوایی با فرامرز پایور است که تعداد اندکی از این اجراها باقی مانده است. از آن میان می‌توان به تکنوازی صبا در آواز بیات ترک و همناوایی با سنتور فرامرز پایور، در دستگاه شور اشاره کرد که در ابتدای این برنامه گفتگوی کوتاهی با صبا نیز انجام شده است.

بخش دیگر این آثار شامل اجراهایی می‌شود که در مجموعه برنامه‌های گل‌ها، با کوشش داوود بیرنیا تهیه و ضبط شده‌اند. از جمله این برنامه‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: نخستین شماره برنامه یک شاخه گل (آثاری از آذر عظیمی همراه با ویلن صبا و سنتور پایور)، اجراهایی در برنامه گل‌های رنگارنگ به شماره‌های ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۸، ۱۲۵، ۱۳۴، ۱۳۶، ۱۵۵ و ۱۷۲ به عنوان تکنواز، هم‌نواز، تنظیم‌کننده و سرپرست ارکستر گل‌ها. برنامه شماره ۱۷۲، آخرین حضور و اجرای صبا در برنامه گل‌های رنگارنگ پیش از درگذشتش بوده است. در این برنامه تصنیف «ای امید دل من کجایی» با آهنگسازی پرویز یاحقی و خوانندگی غلامحسین بنان در دستگاه شور ضبط شده است.

«نغمه ضربی در دشتی» بر روی شعر وحشی بافقی (روزگاری من و دل ساکن کویی بودیم)، «نغمه ضربی در سه‌گاه» بر روی شعر شیخ بهایی (زلف و کاکل او را چون بهیاد می‌آرم)، «نغمه ضربی در همایون» بر روی غزلی از مولوی (کس نیست چنین عاشق بیچاره که ماییم)، «نغمه ضربی در چهارگاه» با شعری از فخرالدین عراقی و «نغمه ضربی» بر روی شعری از صفی‌علیشاه، آثاری هستند که ابوالحسن صبا به درخواست داوود بیرنیا برای برنامه گل‌های جاویدان ساخته است.

پس از درگذشت صبا، نمونه‌هایی از نواخته‌های او بازتولید و منتشر شد. از آن میان می‌توان به یک صفحه ۴۵ دور با عنوان و برجسب «اختصاصی» اشاره کرد. این صفحه اجرایی از چهارمضراب «زنگ شتر» را دربر دارد که در سال‌های ابتدایی دهه ۱۳۴۰ ه.ش، احتمالاً توسط کمپانی مونوگرام تولید شده است. یک صفحه ۳۳ دور با قطر ۲۵ سانتی‌متر و مدت زمان ۳۰ دقیقه نیز در حدود سال ۱۳۴۰ ه.ش منتشر شد. در این صفحه اجرایی از قطعه «مشتاق و پریشان» در آواز ابو عطا، اثر علینقی وزیری و خوانندگی غلامحسین بنان، همراه با جواب آواز صبا شنیده می‌شود. آخرین اثر شنیداری مرتبط با ابوالحسن صبا، صفحه ۳۳ دور دیگری با قطر ۲۵ سانتی‌متر و مدت زمان ۳۰ دقیقه است که در سال ۱۳۵۲ توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان تهیه و تولید شده است. این اثر به زندگی و آثار هنری صبا اختصاص دارد و شامل نمونه‌هایی از ویلن‌نوازی، سه‌تارنوازی گفتگو و برخی اسناد صوتی صبا، همراه با گویندگی فیروزه امیرمعز است.

آثار منتشر نشده

از ابوالحسن صبا آثار مکتوب یا شنیداری بسیاری وجود دارد که هنوز منتشر نشده‌اند. برخی از این آثار نزد شاگردان او مانده است. حسینعلی ملاح در مقاله صبا و آثار او، در مورد کتاب دستور ضرب (تمبک) صبا نوشته که آماده چاپ بوده اما به انتشار نرسیده است. او همچنین از گردآوری ردیف کامل آوازهای ایرانی توسط صبا خبر داده که آن هم منتشر نشده است. جدای از این موارد، حسینعلی ملاح از وجود نوارهایی شامل نواخته‌های ویلن، سه‌تار، سنتور، تار و آواز ابوالحسن صبا خبر داده است که در صداخانه اداره کل هنرهای زیبا، هنرستان موسیقی ملی، اداره رادیو و برخی نزد دوستان و همکاران صبا نگهداری می‌شوند. صبا کتابی نیز در ارتباط با «شناسایی سازهای ایرانی و تاریخچه پیدایش هریک از آنان» نوشته بوده است.

گسترش فهرست آثار ابوالحسن صبا

میراث

موزه صبا

در ۲۹ آبان سال ۱۳۵۳ ه.ش موزه صبا، چنان‌که خود او نیز وصیت کرده بود گشایش یافت. این «موزه بیوگرافیک» به دلیل بزرگداشت جایگاه هنری ابوالحسن صبا و حفظ میراث او در موسیقی ایران افتتاح شد. محل ساختمان موزه صبا در ضلع غربی خیابان ظهیرالاسلام به شماره پلاک ۹۲ قرار دارد. مجموعه‌ای از آثار، اشیاء و سازهای متعلق به صبا در تالار این موزه نگهداری می‌شود. در میان سازهای موزه صبا، یک سه‌تار از سازهای ساخته‌شده توسط او دیده می‌شود. صفحه‌های

گرامافون از آثار موسیقی صبا، کتاب‌ها و یادداشت‌های صبا، نامه‌ها، سندها و نوشته‌های رسمی او، عکس‌ها، وسایل شخصی، تابلوهای نقاشی و آثار خوشنویسی صبا، همچنین مجسمه و ماسک چهره صبا در این مجموعه نگهداری می‌شوند. صبا نخستین موسیقی‌دان ایرانی است که موزه‌ای ویژه او در ایران تأسیس شده است.

فیلم مستند استاد ابوالحسن صبا به نویسندگی و کارگردانی احمد فاروقی و تهیه‌کنندگی ژاله صبا در سال ۱۳۴۷ از رادیو تلویزیون ملی ایران پخش شد. در این فیلم هنرمندانی همچون مهدی برکشلی، فرامرز پایور، رحمت‌الله بدیعی، حسین تهرانی، ابراهیم قنبری‌مهر، قباد ظفر، محمد بهارلو، داریوش صفوت، منوچهر جهانبگلو، حسین ناصحی و تقی تفضلی حضور داشتند.

شخصیت ابوالحسن صبا دارای ارزش استثنایی است. او مدافع ارزش‌های مدنی است. نه تنها در کشور خود بلکه در سراسر جهان. کوشش آقای صبا در پاسداری از اصالت هنر موسیقی در ایران به‌سان تلاش آن کسانی است که آثار یونانی یا پیکره‌های غول‌آسای اسوان را نجات دادند و همین نکته است که صبا را به عنوان مردی مدافع ارزش‌های انسانی معرفی می‌کند.

آلن دانیلو

کتاب

- کتاب زندگی و آثار ابوالحسن صبا، به همراه یک صفحه گرامافون، به کوشش احمدرضا احمدی با طراحی فرشید مثقالی و گویندگی فیروزه امیرمعز در سال ۱۳۵۲ ه.ش توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان منتشر شد.
- کتاب یادواره ابوالحسن صبا، به کوشش پری صفا در سال ۱۳۵۵ ه.ش توسط انتشارات تالار رودکی تهران به چاپ رسید.
- کتاب سونات رنج (زندگی‌نامه ابوالحسن صبا) به نویسندگی وحید ایوبی در سال ۱۳۷۱ ه.ش توسط انتشارات شبنم منتشر شد.
- کتاب یادنامه ابوالحسن صبا، به کوشش علی دهباشی در سال ۱۳۷۶ ه.ش توسط نشر ویدا به انتشار رسید.
- کتاب اسطوره صبا (سیری در زندگی و آثار ابوالحسن صبا) به کوشش علی دهباشی در سال ۱۳۹۳ ه.ش توسط انتشارات سخن به چاپ رسید.
- کتاب ردیف سنتور به گویش صبا، تألیف اسماعیل تهرانی ۲۰ مرداد سال ۱۳۹۵ ه.ش رونمایی و توسط انتشارات معین منتشر شد. این کتاب به زیبایی‌شناسی ردیف صبا پرداخته‌است. در این اثر شرح دستگاه شور و آوازهای ابو عطا و بیات ترک به همراه تجزیه و تحلیل نکته‌ها و تطبیق با چهار روایت ردیف، ارائه شده‌است.
- کتاب کاشی ۹۲ (داستان ابوالحسن صبا) به نویسندگی ضیاءالدین ناظم‌پور در سال ۱۳۹۵ ه.ش توسط مؤسسه فرهنگی هنری ماهور چاپ و منتشر شد.
- کتاب در قفس (درباره ابوالحسن صبا)، نوشته فرهود صفرزاده در سال ۱۳۹۷ توسط انتشارات فوجان منتشر شد.

نشان و تندیس

...بحث صبا، بحث یک مکتب نیست، بحث چندین مکتب است، بحث از دایره‌المعارفی است که مجموعه‌ای است از فرهنگ ایران زمین ... ما کمتر داشتیم کسی را که بتواند در چندین رشته به درجه‌ای خیلی ممتاز برسد و بتواند در حقیقت این فرهنگ را اشاعه بدهد و صبا در حقیقت یک لشکر از موسیقی را گرد هم آورد و آماده کرد برای ایران زمین ... از وقتی چشم

باز کردم و موسیقی را نگاه کردم، صبا بوده، گویا استادالاساتید همه است...

شهرام ناظری

- در سال ۱۳۶۴ ه.ش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی عنوان «گواهینامه درجه اول هنری» را به نام «استاد صبا» صادر کرد.
  - در سال ۱۳۷۸ ه.ش تندیس ابوالحسن صبا به همراه جمله‌ای از او در گذر هنرمندان جزیره کیش رونمایی شد
  - در اردیبهشت سال ۱۴۰۰ ه.ش نخستین دوره اعطای «نشان ابوالحسن صبا» از طرف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برگزار شد. در این مراسم نشان صبا به تقی ضرابی اعطا شد.
- بزرگداشت‌ها**

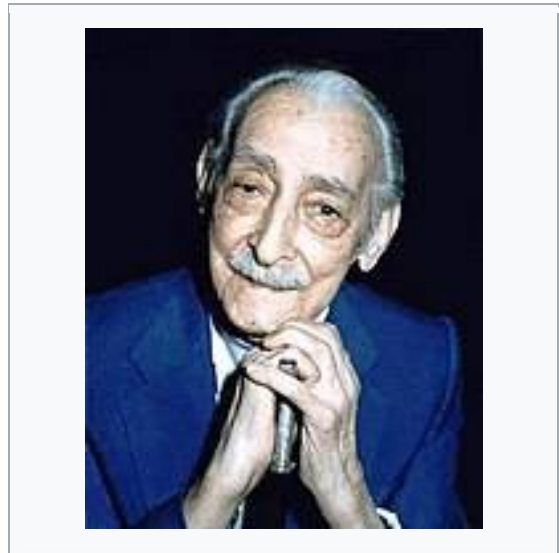
به منظور ارج نهادن به جایگاه هنری ابوالحسن صبا، پس از درگذشت او مراسم‌های متعدد و مختلفی برگزار شده است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- در سال ۱۳۵۴ ه.ش مراسم هجدهمین سالروز درگذشت صبا همراه با کنسرتی به سرپرستی فرامرز پایور و خوانندگی محمدرضا شجریان در تالار رودکی تهران برگزار شد. از این زمان به بعد با کوشش فرامرز پایور برنامه‌هایی در بزرگداشت ابوالحسن صبا برگزار شد.
- سال ۱۳۷۶ ه.ش مراسم چهلمین سالروز درگذشت صبا در صفائیه دریند برگزار شد. در همین زمان مراسم دیگری در تالار وحدت تهران با حضور هنرمندان و وزیر وقت فرهنگ و ارشاد اسلامی به اجرا درآمد.
- در سال ۱۳۸۲ ه.ش مراسم بزرگداشت صدمین سال تولد صبا با همکاری مرکز موسیقی وزارت ارشاد، انجمن موسیقی و خانه موسیقی ایران در تالار وحدت تهران برگزار شد. در این برنامه داریوش صفوت به سخنرانی پرداخت، پیام فرامرز پایور و علی تجویدی قرائت شد. هنرمندانی همچون همایون خرم، مسعود شعاری، کامبیز گنجه‌ای و بابک شهرکی قطعاتی را اجرا کردند و در پایان، ارکستر ملی ایران به رهبری فرهاد فخرالدینی و خوانندگی علیرضا قربانی به اجرای برنامه پرداختند.
- ۲۳ شهریور سال ۱۳۹۳ ه.ش مراسم بزرگداشت ابوالحسن صبا، تحت عنوان «شب صبا»، با حضور هنرمندانی همچون فرهاد فخرالدینی، شهرام ناظری، عبدالوهاب شهیدی و حسن ناهید، توسط مجله بخارا در بنیاد موقوفات محمود افشار برگزار شد.

جشنواره صبا

در اسفند سال ۱۳۹۵ ه.ش نخستین دوره «جشنواره دانشجویی صبا» با مرکزیت گروه موسیقی دانشگاه هنر تهران برگزار شد. دومین دوره این جشنواره در آذر سال ۱۳۹۸ ه.ش به سرپرستی دانشگاه هنر تهران و همکاری بنیاد رودکی و انجمن موسیقی ایران برگزار شد.

احمد عبادی

احمد عبادی (زاده ۱۲۸۵ خورشیدی در تهران – درگذشته ۱۷ اسفند ۱۳۷۱ در تهران) از استادان موسیقی ایرانی و نوازنده برجسته سه‌تار و فرزند میرزا عبدالله فراهانی و نوه علی‌اکبر فراهانی بود. وی دایی هوشنگ سیحون معمار برجسته ایرانی است. وی همچنین مبدع روش کوک نوینی برای سه‌تار است و سبک نوازندگی وی از نظر برخی کارشناسان متفاوت و ویژه است. او با خواننده‌هایی مانند غلامحسین بنان همکاری داشته‌است. همچنین محمدرضا شجریان از وی به عنوان بزرگترین استادش در موسیقی ایرانی یاد می‌کند.

زندگی‌نامه

احمد عبادی به سال ۱۲۸۵ در تهران به دنیا آمد. وی از ۷ سالگی مشق سه‌تار را نزد پدرش شروع کرد و ۱۳ سال بیشتر نداشت که پدرش میرزا عبدالله درگذشت. پس از آن، او مشق سه‌تار را پیش خواهرانش ملوک و مولود و برادرش جواد ادامه داد به گونه‌ای که در ۱۸ سالگی توانایی نواختن قابل قبول ساز را پیدا کرد. با این‌که وی پسر میرزا عبدالله بود نوازندگی هیچ شباهتی به نوازنده‌های هم دوره خود که اکثراً از شاگردان میرزا عبدالله بودند نداشت و با نوازندگی هنرمندان قدیمی‌تر از خودش نیز متفاوت بود. وی در دوره‌ای که سه‌تار به خاطر حجم کم به خلوت افراد رفته و در غبار فراموشی فرورفته بود این ساز را در رادیو معرفی کرد. وی با بزرگانی همچون رضاقلی میرزا ظلی، غلام حسین بنان، حسین قوامی، محمدرضا شجریان، فرامرز پایور، حسن زیرک، حسن کسایی و علی تجویدی همکاری داشت.

سبک جدید نوازندگی

از شاخص‌های نواخته‌های قدما مضراب‌های پر و با واخوان و بعضاً پر قدرت بود. عبادی یک بار وقتی که از دوستانش درباره نواخته‌های خود پرسید (در آن زمان امکان ضبط از رادیو نبود و اجراها کاملاً زنده انجام می‌شد) آنها جواب دادند گاهی اوقات نت‌ها دقیق شنیده نمی‌شوند و تداخل دارند و حالت ناخوشایندی ایجاد می‌کنند. عبادی به فکر حل این مشکل افتاد و در نهایت نوازندگی تک سیم را ابداع کرد که سبب شد سه‌تار نوازی متحول شود.

عبادی در نواختن سه‌تار دارای سبک و شیوه‌ای مخصوص به خود بود که کمتر کسی توانسته از عهده تقلید آن بر آید. البته عده‌ای این سبک خاص ساز زدن او را مربوط به امکانات و وسایل صدابرداری زمان وی می‌دانند. مضراب‌های تک سیم و دومضراب‌ها از مشخصه‌های بارز سبک وی هستند. از دیگر شاخصه‌های ساز عبادی بداهه نوازی‌ها و ویریه‌های طولانی و گلیساندوهای به موقع است.

از کارهایی که او در نوازندگی سه‌تار ایجاد کرد، ابداع کوک‌های مختلف در سه‌تار است که در آلبوم کوک سه‌تار آنها را عرضه کرده‌است. قبلاً نوازنده‌ها معمولاً از کوک‌های تار برای سه‌تار استفاده

می‌کردند ولی عبادی این رویه را تغییر داد و ثابت کرد بعضی از این کوک‌ها مناسب سه تار نیستند و دو نوار به عنوان آموزش کوک سه تار منتشر کرد که در آن برای گامهای مختلف و حتی گوشه‌های مختلف کوک معرفی کرد. نکته جالب توجه در نوازندگی عبادی این است که او همیشه و کاملاً تک سیم نمی‌زد و به موقع واخوان می‌داد و پر قدرت می‌زد و به موقع تک سیم می‌زد که کاملاً در قطعات ضربی وی مانند ضربی سه گاه و چهارگاه و... مشهود است. احمد عبادی مدت‌ها در وزارت پیشه و هنر به تدریس و تحقیق در موسیقی ایرانی و سه تار پرداخت و در جهت معرفی موسیقی ملی ایران کنسرت‌های متعددی در داخل و خارج از کشور از جمله فرانسه، ایتالیا، آلمان و اتریش داشت که مورد استقبال هنردوستان واقع شده است.

تدریس موسیقی و شاگردان

عبادی شاگردان بسیاری تربیت کرد که از میان آن‌ها مهربانو توفیق، بهنام وادانی بهداد بابایی و سید خلیل عالی نژاد را می‌توان نام برد. او در رادیو نیز فعالیت می‌کرد و صفحه‌ها و کاست‌های زیادی ضبط کرده است از جمله صفحه آواز شور همراه با رضاقلی میرزا ظلی و همچنین تکنوازی‌ها و بداهه نوازی‌ها و همراهی با نوازندگان و خوانندگان مختلف. همنازی‌های او با غلامحسین بنان و محمدرضا شجریان آثاری در قالب برنامه گل‌ها به جا گذاشته است. او همچنین اجرایی با شهرام ناظری داشته است، که برخی از آن‌ها به صورت دیداری یا شنیداری در دسترس است.

خصوصیات اخلاقی و منش

آرامگاه احمد عبادی در امامزاده طاهر کرج

همه شاگردانش از قلب رؤف عبادی حکایت می‌کنند. این‌گونه بود که او سه تار را از خلوت بیرون آورد و معرفی کرد. داریوش پیر نیاکان می‌گوید: «به همین دلیل است که می‌بینیم اکثر نوازنده‌های هم دوره من که در زمان استاد عبادی شاگرد بودند و سازشان سه تار نبود سه تار را به عنوان ساز دوم خود انتخاب کردند و به آن گرایش پیدا کردند» که می‌توان به آقایان علیزاده و مشکاتیان و پیرنیاکان و سید خلیل عالی نژاد اشاره کرد. آنطور که برخی نقل می‌کنند، او فردی معتقد و متدین بود، قبل از ساز زدن وضو می‌گرفت و در روزهای عزاداری و درگذشت امامان شیعه دست به ساز نمی‌زد.

مرگ

وی در اواخر عمر به سرطان روده دچار گردید و پس از یک دوره بیماری در سال ۱۳۷۱ درگذشت. آرامگاه وی در امامزاده طاهر است.

احمدقلی احمدی

گونه

مقامی شمال خراسان

سال‌های فعالیت

۶۵ سال

شاگرد

خان محمد قیطاقی

احمدقلی احمدی استاد بزرگ دوتار (۱۳۰۴-۱۳۸۵ خورشیدی) وی از ده سالگی آموزش دوتار را نزد دایی خویش خان محمد قیطاقی آموخت و ۶۰ سال تجربه و آموزش او را یکی از «بخشی‌گران» برجسته زمان خویش بار آورد. وی یکی از بزرگترین و اصیل‌ترین بخشی‌ها، از نسل تکرارناپذیر در موسیقی و فرهنگ شمال خراسان بود. استاد او مرحوم خان محمد قیطاقی سرسلسله و استاد اکثر بخشیان بنام معاصر منطقه قوچان (همچون مرحوم حاج حسین یگانه، حاج قربان سلیمانی، مرحوم اسماعیل ستارزاده، مرحوم رستم جعفرآبادی و حاج غلام حسین و...) بود.

کوک‌های معمول دوتار نوازندگان و بخشیان شمال خراسان در حال حاضر محدود و متمرکز به دو کوک شده‌است که احمدی از این جرگه خارج و ضمن حفظ عین فواصل استادش همانند او از یکی از کوک‌های مهجور و بسیار قدیمی استفاده می‌کرد.

در آواز سبک خاصی در استفاده از حنجره و صداسازی داشت و در نواختن نیز پابندی عامدانه و وسواس احمدی به حفظ دقیق و پرهیز از دخل و تصرف در آموخته هایش، چشمگیر بود.

وی پس از حدود ۸۱ سال زندگی در آخرین ساعات روز آخر آذرماه ۱۳۸۵ در اولین لحظات ورود به محل سکونت خود (شهر کهنه قوچان) در برگشت عاجلانه از تهران در پی شرکت در جشنواره «نعت خورشید» در مسیر منزل، دار فانی را وداع گفت.

اردشیر فهیمی

• اردشیر فهیمی (زاده ۱۳۳۳ در سنندج - درگذشته ۵ شهریور ۱۳۹۲ در تهران) موسیقی‌دان و نوازنده قیچک دف تمبک ویلن اهل ایران بود.

زندگی هنری

اردشیر فهیمی در سال ۱۳۳۳ در سنندج متولد شد. از کودکی به موسیقی گرایش داشت و نزد «حسن کامکار» نواختن ویلن را فراگرفت. او به تشویق حسن کامکار نوازندگی قیچک را نیز آغاز نمود و پس از تحصیلات متوسطه به دانشگده هنرهای زیبای دانشگاه تهران راه یافت. وی در سال ۱۳۵۰ همکاری خود را با ارکستر فرهنگ و هنر سنندج آغاز نمود و در سال ۱۳۵۸ به عنوان نوازنده ویلن به ارکستر سمفونیک تهران به رهبری حشمت سنجری پیوست. پس از آن به دلیل مهارت در نواختن ساز قیچک به ارکستر سازهای ایرانی منتقل شد. وی در سال ۱۳۶۳ به همراه گروه موسیقی عارف در آلمان به اجرای برنامه پرداخت. او به منظور شناساندن موسیقی ایرانی سفرهایی به کشورهای فرانسه، اسپانیا، ایتالیا، ژاپن، روسیه و آمریکا با ارکسترها و خوانندگان ایرانی و خارجی داشت و مدتی در دانشگاه برکلی آمریکا کلاس‌هایی برای آشنایی با نوازندگی و تاریخچه دف برگزار نمود.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری اردشیر فهیمی به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:
همکاری با ارکستر سمفونیک تهران، همکاری با گروه موسیقی عارف، همکاری با گروه موسیقی مولانا، همکاری با گروه موسیقی تنبور شمس

آثار هنری

از جمله آثار هنری که اردشیر فهیمی در آن‌ها حضور داشته به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- آلبوم موسیقی «دستان» به آهنگسازی «پرویز مشکاتیان» و خوانندگی «محمد رضا شجریان» (نوازنده قیچک)
- آلبوم موسیقی «صبح مشتاقان» به آهنگسازی «پرویز مشکاتیان» و خوانندگی «علی جهانداری» (نوازنده قیچک)
- آلبوم موسیقی «مطرب مهتاب‌رو» به آهنگسازی «کیخسرو پورناظری» و خوانندگی «شهرام ناظری» (نوازنده دف)

- آلبوم موسیقی «حیرانی» به آهنگسازی «کیخسرو پورناظری» و خوانندگی «شهرام ناظری» (نوازندهٔ دف)
- آلبوم موسیقی «چشم براه» به آهنگسازی «عطا جنگوک» و خوانندگی «شهرام ناظری» (نوازندهٔ دف)
- آلبوم موسیقی «مردان خدا» به خوانندگی «جلال الدین محمدیان» (نوازندهٔ دف)
- آلبوم موسیقی «گلاریژان» به آهنگسازی «علی اکبر مرادی» و خوانندگی «بیژن کامکار» (نوازندهٔ تمبک)

درگذشت

اردشیر فهیمی ۵ شهریور ۱۳۹۲ بر اثر سانحه رانندگی در بزرگراه شیخ فضل الله نوری تهران درگذشت. او در حال عبور از بزرگراه بوده که توسط یک خودرو پژو ۲۰۶ مورد اصابت قرار می‌گیرد و به علت گریختن راننده، به موقع به بیمارستان منتقل نمی‌شود. پیکر وی در تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۹۲ در قطعه ۱۰۳ بهشت زهرا به خاک سپرده شد.

اردشیر کامکار

اردشیر کامکار (زاده ۲۸ آبان ۱۳۴۱ در سنندج) نوازندهٔ کمانچه، قیچک، دف و ویولن است. او از اعضای گروه کامکارها است.

وی از کودکی، ویولن را نزد پدرش فرا گرفت. چندی بعد، وی به عنوان نوازندهٔ کمانچه و ویولن به عضویت ارکستر فرهنگ و هنر سنندج درآمد. او در ابتدا قطعات ویولن ابوالحسن صبا را با کمانچه اجرا می‌کرد.

اردشیر کامکار، در سال ۱۳۶۰ به تهران آمد و همکاری خود را با گروه‌های عارف و شیدا و با بسیاری از خوانندگان پیشرو ایران آغاز کرد. همچنین مطالب تکمیلی در زمینه ردیف سنتی ایران را نزد محمدرضا لطفی و پیشنگ کامکار آموخت.

اردشیر کامکار همواره برای گسترش هرچه‌بیش‌تر قابلیت‌های ساز کمانچه کوشیده‌است. وی با استفاده از تکنیک‌های خاص ویولن و پوزیسیون‌های ویولن بر روی ساز کمانچه توانست چهره‌ای دیگر از این ساز به‌نمایش بگذارد. در این راستا، قطعات ابوالحسن صبا را در دو اثر به یاد صبا و بر تارک سپیده،

به کمک کمانچه و ارکستر به اجرا درآورد. وی در «بر تارک سپیده»، با تکیه بر توانایی‌های خود دست به ابتکارات بدیعی زده و از این رهگذر کمانچه را به‌سازی فوق‌العاده تأثیرگذار و وجدآور مبدل کرده‌است.

از شاخصه‌های او در نوازندگی کمانچه، می‌توان به پوزیسیون‌های ۷ به بالا و اجرای صداهای هارمونیک که این تکنیک‌ها مختص ساز ویولن می‌باشد و تقریباً برای ساز کمانچه به‌سختی قابل اجرا است اشاره نمود.

کمانچه‌ای که با آن می‌نوازد ساخته قدرت‌الله کردی است.

از آلبوم‌های مستقل او می‌توان ناشکیبا با خوانندگی همایون شجریان، راز نگاه، یقین گمشده و آلبوم بی‌غبار عادت که با هم‌نوازی شاگردش، شروین مهاجر عرضه شده را نام برد. معروفترین اثر وی نیز آلبوم بیداد استاد شجریان به‌مراه پرویز مشکاتیان در سال ۱۳۶۴ می‌باشد. در سال ۱۳۹۴ جایزه بهترین آلبوم موسیقی ایرانی در سی و یکمین جشنواره موسیقی فجر به اردشیر کامکار برای آلبوم یقین گمشده اهدا شد

آثار

آلبوم‌ها					
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگساز	نوازنده	خواننده	توضیحات
چاووش ۴		محمدرضا لطفی، پرویز مشکاتیان	آری	شهرام ناظری	اجرای گروه شیدا به سرپرستی محمدرضا لطفی به همراه شهرام ناظری، دربرگیرنده مرا عاشق (اثر پرویز مشکاتیان) و برخی سرودهای انقلابی (مثل ای پدر، به یاد آیت الله طالقانی، اثر محمدرضا لطفی)، متأثر از شرایط ایران در اوایل انقلاب، پس از انتشار اول دیگر هیچ‌گاه بازنشر نشد
کنسرت ایرج بسطامی و گروه دستان	زمستان ۱۳۷۱	حمید متبسم، محمدع لی کیانی نژاد	آری	ایرج بسطامی	اجرای گروه دستان، در دستگاه‌های سه‌گاه و همایون، از نخستین آثار گروه دستان، اثر تصویری مربوط به کنسرتی در زمستان سال ۱۳۷۱ در مجموعه فرهنگی آزادی، میدان آزادی
چاووش ۵	**		آری	هنگامه اخوان	

انتشار در اولین سالگرد انقلاب ۱۳۵۷ ایران، به مناسبت سالگرد انقلاب ۱۳۵۷، گروه‌های شیدا و عارف، آواز محمدرضا شجریان و شهرام ناظری، منتخب سرودهای انقلابی کانون چاووش در آثار قبلی به علاوه آثاری جدید (مثل رزم مشترک (همراه شو عزیز) اثر پرویز مشکاتیان)، پس از انتشار اول دیگر هیچ‌گاه باز نشر نشد	محمدرضا شجریان، شهرام ناظری	آری	محمدرضا لطفی، پرویز مشکاتیان، <u>هو شنگ کامکار</u> ، حسین علیزاده	۱۳۵۸	<u>چاووش ۷</u>
اولین اثر انتشار یافته با صدای صدیق تعریف، یادواره حسین طاهرزاده، ردیف آوازی این اثر اصفهان است که در دستگاه سه‌گاه اجرا شد، سرپرست گروه و بازسازی اثر: محمدرضا لطفی، این اثر در سال ۱۳۶۳ به عنوان دهمین آلبوم از مجموعه چاووش توسط کانون چاووش به بازار و آمد و در سال ۱۳۸۵ با تصحیح نام به <u>به یاد طاهرزاده</u> توسط آوای شیدا زیر نظر محمدرضا لطفی دوباره منتشر شد	<u>صدیق تعریف</u>	آری	محمدرضا لطفی	۱۳۶۳	<u>چاووش ۱۰ (به یاد طاهرزاده)</u>
بخش اول (گروه نوازی) در دستگاه همایون و با آهنگ‌سازی پرویز مشکاتیان و بخش دوم (تار و آواز) در همایون و شور و با نوازندگی <u>تار غلامحسین بیگجه‌خانی</u>	<u>محمدرضا شجریان</u>	آری	<u>پرویز مشکاتیان</u>	۱۳۶۴	<u>بیداد</u>
اشعار محلی گردی، <u>حافظ شیرازی</u> و <u>علی اکبر شیدا</u> ، اجرا توسط گروه کامکارها، اشعار محلی گردی با تنظیم <u>عباس کمندی</u> ، اجرا توسط ارکستر سمفونیک تهران	<u>بیژن کامکار</u> ، شهرام ناظری	آری	<u>هوشنگ کامکار</u>	۱۳۶۴	<u>بهاران آبی‌در</u>
اجرا در سال ۱۳۶۲	<u>شهرام ناظری</u>	آری	<u>پرویز مشکاتیان</u>	۱۳۶۵	<u>لاله بهار</u>

نوا	۱۳۶۵	<u>پرویز مشکاتیان</u>	آری	<u>محمدرضا شجریان</u>	اشعار از <u>سعدی</u> ، <u>مولانا</u> و <u>باباطاهر</u>
بی‌قرار	۱۳۶۶	<u>محمدجلیل عندلیبی</u>	آری	<u>شهرام ناظری</u>	
بی‌قرار	۱۳۶۶	<u>محمدجلیل عندلیبی</u>	آری	<u>شهرام ناظری</u>	
در گلستانه	۱۳۶۶	<u>هوشنگ کامکار</u>	آری	<u>شهرام ناظری</u>	اجرا در زمستان سال ۱۳۶۶ به مناسبت شصتمین سال تولد <u>سهراب سپهری</u> ، با دکلمه <u>احمد رضا احمدی</u> و همکاری گروه <u>گرم‌مرکز سرود</u> ، اشعار از <u>سهراب سپهری</u>
دستان	۱۳۶۷	<u>پرویز مشکاتیان</u>	آری	<u>محمدرضا شجریان</u>	در <u>دستگاه چهارگاه</u> ، اشعار از <u>حافظ و سعدی</u>
دود عود	۱۳۶۸	<u>پرویز مشکاتیان</u>	آری	<u>محمدرضا شجریان</u>	اشعار این آلبوم از سروده‌های <u>مولانا</u> و <u>عطار</u> می‌باشند.
افشاری مرکب	۱۳۶۸	<u>پرویز مشکاتیان</u>	آری	<u>ایرج بسطامی</u>	اولین آلبوم با صدای بسطامی
در گلستانه	۱۳۶۶	<u>هوشنگ کامکار</u>	آری	<u>شهرام ناظری</u>	اجرا در زمستان سال ۱۳۶۶ به مناسبت شصتمین سال تولد <u>سهراب سپهری</u> ، با دکلمه <u>احمد رضا احمدی</u> و همکاری گروه <u>گرم‌مرکز سرود</u> ، اشعار از <u>سهراب سپهری</u>
شورانگیز	۱۳۶۷	<u>حسین علیزاده</u>	آری	<u>شهرام ناظری</u>	اشعار <u>حافظ شیرازی</u> ، <u>مولانا</u> و <u>نظامی گنجوی</u> ، در آواز بیات ترک و <u>دستگاه شور</u>
افشاری	۱۳۶۸	<u>پرویز</u>	آری	<u>ایرج</u>	اولین آلبوم با صدای بسطامی

مرکب		مشکاتیان	بسطامی	
افق مهر	۱۳۶۹	پرویز مشکاتیان	آری	به یاد خواجوی کرمانی، دربرگیرنده تصنیف معروف مست و خراب
کنسرت کامکارها ۷۶	۱۳۷۶	هوشنگ کامکار	آری	تمام نی اشعار اجرا شده کردی می‌باشند
موسیقی متن امام علی	۱۳۷۵	فرهاد فخرالدینی	آری	تمام نی اشعار اجرا شده کردی می‌باشند
ساز نو آواز نو	۱۳۷۷	حمید متبسم	آری	اعضای گروه دستان در آن زمان: حسین بهروزی نیا، پژمان حدادی، حمید متبسم و اردشیر کامکار
کافی سپی		هوشنگ کامکار	آری	شعر و آهنگ‌ها کردی و فارسی می‌باشند، اجرا در گرامی‌داشت یادروز حافظ در ۲۰ مهر ۱۳۷۷ با همکاری گروه کامکارها در شیراز، اشعار از مولانا و حافظ شیرازی، نسخه لوح فشرده این اثر شامل قطعات کردی نیز می‌شود
گل نیشان		آری	آری	تنظیم به همراه اردوان کامکار، ارسال کامکار؛ کامکارها این آلبوم را به مظهر خالقی خواننده موسیقی کردی تقدیم کرده‌اند
بیابان بی‌کران		هوشنگ کامکار	آری	شامل ۴ قطعه بی کلام و ۳ قطعه باکلام
پر شنگ		هوشنگ کامکار	آری	عباس کمندی

	<u>عباس کمندی</u>	آری	<u>هوشنگ کامکار</u>		گلاویژ
	<u>بیژن بیژنی</u>	آری	<u>کامبیز روشن روان</u>		<u>ایران زمین</u>
مجموعه ۳ آلبوم بیست سال با آثار پرویز مشکاتیان شامل آهنگ‌های ساخته شده توسط مشکاتیان است که با خوانندگان مختلف اجرا کرده و در هر یک از این ۳ آلبوم از اجراهای چند خواننده استفاده کرده‌است. در این مجموعه آثاری از خوانندگانی چون <u>محمد رضا شجریان</u> ، شهرام ناظری و <u>ایرج بسطامی</u> به چشم می‌خورد، در این آلبوم شهرام ناظری تنها تصنیف محبوب من وطن (شعر برزین آذر مهر) را خوانده‌است.	شهرام ناظری، <u>علی رستمیان</u> ، <u>ح میدرضا نوربخش</u> و <u>علیرضا افتخاری</u>	آری	<u>پرویز مشکاتیان</u>	تابستان ۱۳۸۲	<u>بیست سال با آثار پرویز مشکاتیان</u>
	<u>همایون شجریان</u>	آری	آری	۱۳۸۳	<u>ناشکیبا</u>

اردوان کامکار

• اردوان کامکار (زاده ۱۶ تیر ۱۳۴۷ در سنندج)، نوازنده ساز سنتور و آهنگساز است.

زندگی

اردوان کامکار در سال ۱۳۴۷ در سنندج به دنیا آمد. او آموزش سنتور را از سن ۴ سالگی و نزد پدرش، حسن کامکار آغاز کرد.

اردوان کامکار، در جوانی به همراه برادرش هوشنگ کامکار، کنسرتینوی سنتوری تصنیف کرد که در آلبومی به نام بر تارک سپیده (همراه با یک کنسرتینوی کمانچه از برادرش، اردشیر) به بازار عرضه شد. او در سال ۱۳۵۹ به تهران آمد و فعالیت خود را به طور جدی در عرصه موسیقی آغاز کرد و با کمک برادرانش، هوشنگ و ارسلان، درس‌های هارمونی، کنترپوان و اصول آهنگسازی را فرا گرفت. او نواختن سنتور را به سطح خوبی از لحاظ تکنیکی رساند و در زمینه نوازندگی، ردیف موسیقی ایران، گروه نوازی، اصول و مبانی موسیقی و آهنگسازی هم به درجاتی نسبتاً خوب رسید. تقسیم ملودی های قطعات و تقسیم آن‌ها در دو دست یکی دیگر از ویژگی‌های نوازندگی‌اش است، و یکی از مهمترین توانایی‌هایش، قدرت مساوی دستانش است که مضارب های چپ و راستش را یکدست کرده است.

آثار

اردوان کامکار قطعه دریا را (که قبل از سال ۱۳۶۴ ساخته بود)، در سال ۱۳۶۹ در تالار وحدت اجرا کرد. وی علاوه بر آثاری که برای تکنوازی سنتور خلق کرد، قطعات دیگری هم برای گروه نوازی سازهای ایرانی تصنیف کرد که مورد توجه اهالی موسیقی قرار گرفت. دومین کنسرتینوی سنتور اردوان کامکار که با ارکستر زهی و پیانو همراهی می‌شد، با نام ماهی برای سال نو روانه بازار موسیقی شد. این آلبوم، یک کنسرتینوی مشکل با فضایی رازآلود و باز با لحن و ریتم‌های کردی است. اثر بعدی وی، سولوی بر فراز باد بود.

اردوان کامکار، در آلبوم شب، سکوت، کویر اثر کیهان کلهر به خوانندگی محمدرضا شجریان نیز به عنوان نوازنده سنتور همکاری کرد. موسیقی متن فیلم سنتوری و موسیقی فیلم چشم انداز ایرانی (به کارگردانی تورج منصوری) نیز از ساخته‌های اوست.

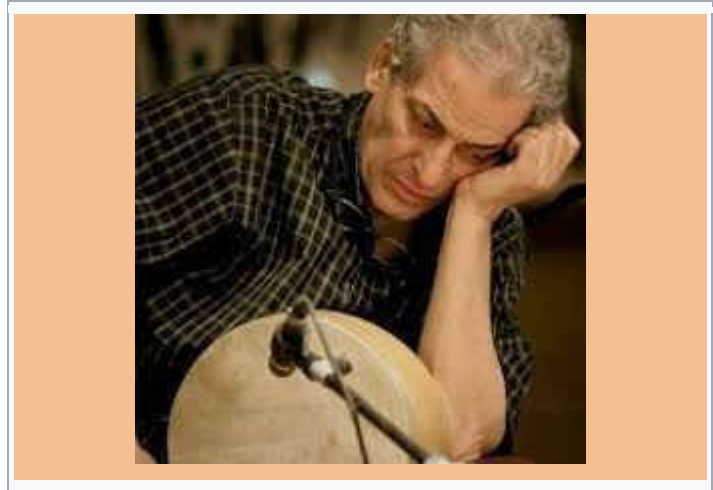
پاساژهای سریع و در هم تنیده و ریتم‌ها و مضارب‌های پیچیده، از مشخصه‌های سنتورنوازی اردوان کامکار به شمار می‌روند.

کتابی از ایشان به نام مجموعه قطعات اردوان کامکار توسط نشر نای و نی به چاپ رسیده است که شامل ۳۷ قطعه از آثار وی در عرصه سنتورنوازی نوین است.

آلبوم‌ها

- دریا بر فراز باد ماهی برای سال نو ریزدانه‌های الماس سنتوری
  - بر تارک سپیده
- ناشران کانون فرهنگی هنری نی داوود، آواسازان ققنوس، نشر نای و نی

ارژنگ کامکار

ارژنگ کامکار (زاده ۲ مرداد ۱۳۳۵ در سنندج) نوازنده تمبک، نقاش و از اعضای گروه کامکارها است.

او از دوران کودکی به هنر نقاشی و نوازندگی تمبک علاقه‌مند بود. در زمان شکل‌گیری گروه کامکارها، ارژنگ کامکار به عنوان نوازنده تمبک، ارکستر فرهنگ و هنر سنندج را همراهی می‌کرد. وی در سال ۱۳۵۵ عازم تهران شد و در کنار فراگیری دروسی در زمینه موسیقی، به تکمیل و یادگیری تکنیک‌های تمبک‌نوازی پرداخت سپس در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران به تحصیل در رشته نقاشی پرداخت. ارژنگ در سال ۱۳۷۰ و ۱۳۷۶ نمایشگاه نقاشی برپا کرد.

او علاوه بر فعالیت‌های آموزشی همراه گروه‌های شیدا و عارف کنسرت‌های متعددی را اجرا نمود. اکنون او در آموزشگاه کامکارها به تدریس تمبک نوازی مشغول است.

در ۶ بهمن ۱۳۹۷ در جشن نوزدهمین سالگرد تأسیس خانه موسیقی ایران از «ارژنگ کامکار» با اهداء لوح و تندیس خانه موسیقی، تقدیر شد.

ارسلان درگاهی

ارسلان درگاهی در سال ۱۲۸۱ در تهران متولد شد. به دلیل علاقه به هنر، به مدرسه کمال الملک رفت. در سن پانزده سالگی یادگیری تار و سه تار را با درویش خان آغاز نمود و موفق به دریافت نشان تبرزین طلایی از وی شد. بعدها صفحاتی را با آواز قمرالملوک وزیری و تاج اصفهانی ضبط کرد و شهرت بسیار یافت. وی به دلیل اینکه نمی‌خواست ذوق هنری اش لطمه‌ای به شغل اداری اش بزند، از نام مستعار "امیر ارسلان" استفاده کرد. وی هیچگاه به صورت حرفه‌ای به موسیقی نپرداخت و بعدها به دلیل علاقه‌ای که به سه تار داشت، تار را رها کرد. روح‌الله خالقی وی را مردی با ذوق، مؤدب، لطیفه گو، خوش محضر و دوست داشتنی معرفی می‌کند: ارسلان درگاهی موسیقی را نه برای جلب توجه، بلکه برای علاقه ذاتی اش دنبال می‌کند و در عصری

که بسیاری از هنرمندان به نام هنر، موسیقی را به ابتذال کشانند، وی خود را از آن‌ها جدا می‌گیرد و فقط در محافل آشنا و دوستان می‌نوازد.

ارسلان کامکار

ارسلان کامکار (زاده ۲ دی ۱۳۳۹ در سنندج)، نوازنده بربط، ویولن و آهنگساز ایرانی و از اعضای گروه کامکارها است.

زندگی هنری

ارسلان کامکار در دوم دی‌ماه سال ۱۳۳۹ در سنندج به دنیا آمد. او مقدمات موسیقی را نزد پدرش، حسن کامکار، فراگرفت. او در خردسالی در سنندج با گروه‌های مختلفی که توسط پدرش سرپرستی می‌شد، به اجرای کنسرت می‌پرداخت.

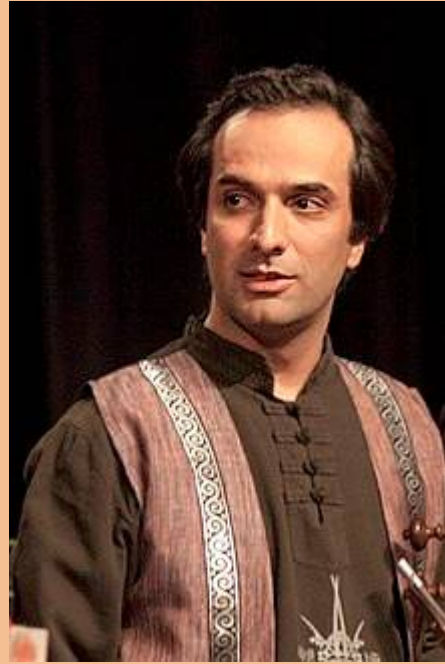
ارسلان کامکار، پس از چندی به تهران سفر کرد و در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران فراگیری موسیقی را ادامه داد. وی پس از تکمیل دروس موسیقی، به عنوان نوازنده ویلن، همکاری‌اش را با ارکستر سمفونیک تهران آغاز کرد. او هم‌اکنون یکی از اعضای این گروه و مایستر ارکستر سمفونیک تهران است. هم‌چنین وی مایستر ارکستر فیلارمونیک کردستان نیز می‌باشد. در سال ۱۳۹۲ مدرک درجه یک هنری به او اعطاء شد. از شاگردان وی میتوان به مریم ابراهیم پور، سینا جهان آبادی، روزبه بختیاری و گلریز زربخش اشاره کرد.

آثار

- به یاد علی اصغر کردستانی زردی خزان سوئیت سمفونیک افسانه سرزمین پدري‌ام
- سرود ایران شوریده دل سوئیت سمفونیک کردی جاده ابریشم آلبوم خاک
- کنسرتینو کمانچه (با همکاری اردشیر کامکار) نغمه خراسانی آلبوم نه وین
- شباهنگام (با همکاری هوشنگ کامکار روی اشعار نیما یوشیج)
- موسیقی متن فیلم مادر (به کارگردانی علی حاتمی) نغمه صلح (تقدیم به شیرین عبادی)
- موسیقی متن فیلم آوازهای سرزمین مادری‌ام (به کارگردانی بهمن قبادی)

• آلبوم آفتاب می‌شود کنسرتو برای عود آلبوم هفت گاه معلق

آرش کامور

استادها اردشیر کامکار، علی اکبر شکارچی، کریم صالح عظیمی، نصرالله ناصح پور، سعید فرجپوری، محمدعلی کیانی نژاد، پرویز مشکاتیان، محمدرضا درویشی

آلبوم سبوی تشنه، سراسر مه، راوی، اسب و پراوازه آتش، عطار

• آرش کامور (زاده ۱۳۵۸ در نیشابور) آهنگساز و نوازنده کمانچه اهل ایران است.

زندگی‌نامه

آرش کامور در سال ۱۳۵۸ در نیشابور متولد شد. فراگیری کمانچه را از سال ۱۳۶۹ نزد «اسکندری» آغاز نمود و بعدها از آموزش‌های افرادی چون: اردشیر کامکار، علی اکبر شکارچی، کریم صالح عظیمی، نصرالله ناصح پور، سعید فرجپوری، محمدعلی کیانی نژاد و ... بهره‌مند شد. او در زمینه شناخت بیشتر موسیقی ایرانی از آموزش‌های هنرمندانی نظیر: پرویز مشکاتیان و محمدرضا درویشی نیز بهره برد.

وی در سال ۱۳۸۵ مدرک کارشناسی و در سال ۱۳۹۱ مدرک کارشناسی ارشد موسیقی ایرانی را از دانشگاه هنر تهران اخذ نمود و رساله وی با عنوان «نقش اسطوره در موسیقی دستگاهی ایران»، نگاهی است به ریشه‌های تاریخی و تأثیر آن بر موسیقی دستگاهی ایرانی

وی سابقه تدریس در دانشگاه علمی کاربردی، کلاس‌های آزاد دانشگاه سوره و ... دارد. او همچنین نشست‌هایی را پیرامون شناخت بیشتر موسیقی ایرانی در داخل و خارج از کشور داشته‌است

وی در کارنامه هنری خویش فعالیت با هنرمندانی نظیر: پرویز مشکاتیان در گروه عارف، محمدرضا لطفی در گروه شیدا و همکاری با گروه‌هایی چون شهنازی و اقبال را ثبت کرده‌است. در سال ۱۳۸۴ گروه «سروش‌شان» را به سرپرستی خویش تأسیس نمود که حاصل فعالیت این گروه به آهنگ سازی آرش کامور آلبوم‌هایی چون سبوی تشنه به خوانندگی سالار عقیلی با نگاهی به اشعار شاعر معاصر مهدی اخوان ثالث و آلبوم سراسر مه به خوانندگی محمد معتمدی است.

کامور در سال ۱۳۹۳ در بخش آهنگسازی از سوی آرای مردمی کاندید جایزه جشن موسیقی ما شد. او آلبوم موسیقی به نام «اسب و آتش» دارد که قطعاتی از آن را در اواخر سال ۱۳۹۳ در موزه هنرهای معاصر در مراسم بزرگداشت هنرمند سرشناس آلمانی «اتوپینه» اجرا کرد و مورد استقبال قرار گرفت.

کنسرت‌ها

- تور کنسرت سبوی تشنه در ۲۳ شهر کانادا و آمریکا
- تور استرالیا آلبوم سبوی تشنه
- کنسرت در تئاتر دلاویل پاریس
- کنسرت در شهر میلان ایتالیا در نمایشگاه بین‌المللی اکسپو
- کنسرت در فستیوال گوته آلمان
- کنسرت در فستیوال مولانا، دانمارک
- سه دوره کنسرت در اسپانیا، فستیوال لادوتوری و صوفی
- کنسرت به نفع زلزله زدگان سیندای ژاپن
- کنسرت در کشورهای هند، پاکستان
- تورهای کنسرت‌های متعدد در شهرهای ایران
- کنسرت همراه با گروه فلامنکو اسپانیا در کشور اسلوانی کاری بر روی اشعار خیام و حافظ
- ۱۲ فوریه ۲۰۱۸
- کنسرت در افتتاحیه نمایشگاه بین‌المللی فرانسه در شهر پاریس

آثار

- سبوی تشنه: به آهنگسازی آرش کامور و اجرای ارکستر سروشان با صدای سالار عقیلی در سال ۱۳۸۹ منتشر شد. کامور این آلبوم را بر روی اشعار مهدی اخوان ثالث آهنگسازی و تنظیم کرده‌است. نام سبوی تشنه نیز از یکی از اشعار این شاعر الهام گرفته شده‌است.
- سراسر مه: این اثر با آهنگسازی آرش کامور و خوانندگی محمد معتمدی و اجرای گروه سروش‌شان بر روی اشعار شاعران معاصر چون ملک‌الشعرا بهار، نادر نادرپور، احمد شاملو، مهدی اخوان ثالث، شهریار و دهخدا ساخته شده‌است.
- راوی: آلبوم راوی در آبان ۹۲ منتشر شد که متشکل از ۱۱ قطعه است و در قطعه اول با نام شوکران، بافت جدیدی از ساز کمانچه و ارکستر اسیون این ساز همراه است. این آلبوم نیز چون دیگر آثار این آهنگساز از محتوای روایی برخوردار است.
- «اسب و آتش»: آلبوم موسیقی اسب و آتش متشکل از ۹ قطعه است که هشت قطعه آن بی‌کلام و یک قطعه آن با صدای وحید تاج و روی غزلی از محمدرضا شفیعی کدکنی با عنوان «شهر خاموش» ساخته شده‌است. کامور در این اثر رویکردی مینی‌مالیستی به موسیقی داشته و تلاش کرده تا با بهره‌مندی از کمترین مواد، بیشترین انتقال معنا را محقق سازد. قطعاتی از آلبوم «اسب و آتش» که در طبقه‌بندی موسیقی تلفیقی قرار می‌گیرد، بر مبنای آثار «اتوپینه» نقاش نامدار آلمانی ساخته شده و یکی از طرح‌های این نقاش با عنوان «آتش خاموش» توسط گالری برکنر و خانواده او به این آهنگساز اهدا شده که در طراحی جلد این آلبوم نیز از آن بهره گرفته شده‌است. مراسم رونمایی از آلبوم «اسب و آتش» با حضور عوامل سازنده آن در موزه هنرهای معاصر برگزار شد. مجید ملانوروزی سرپرست موزه هنرهای معاصر و مدیرکل هنرهای تجسمی اولین سخنران این مراسم در ابتدا، گفت: آرش کامور که امشب آلبومش در سینماتک موزه رونمایی می‌شود، در

نمایشگاهی که نوروز امسال از اتوپینه داشتیم، سه اتود زد که مورد استقبال ما قرار گرفت و ما هم از او درخواست کردیم از آنجا که آن سه اتود در آلبوم جدیدش هست، این اثر را در موزه رونمایی کند. آثار راوی، اسب و آتش، سبوی تشنه و سراسر مه نگاهی است به شعر شاعران معاصر، شاعرانی که در اشعار خویش رنگ اجتماع را نهفته دارند.

- عطار آلبوم موسیقی عطار در تاریخ ۲۹ فروردین ۱۳۹۶ رونمایی و منتشر شد و شامل قطعات از هفت وادی عرفان بر روی اشعار «عطار نیشابوری» است. مراسم رونمایی از این اثر در تالار رودکی تهران برگزار شد.
- تصنیف «حبس دنیا» به آهنگسازی، تنظیم و نوازندگی (کمانچه) آرش کامور، خوانندگی بهرخ شورورزی و علیرضا برنجیان ساخته شده است. این قطعه با همراهی سهیل سعادت نوازندگی کمانچه و کاوه محمدیان نوازندگی سازهای کوبه ای اجرا شده است.

ارشد تهماسبی

- ارشد تهماسبی (زاده ۲۸ دی ۱۳۳۶ در الیگودرز)، موسیقی‌دان، آهنگساز و نوازندهٔ تار و سه‌تار اهل ایران است.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

ارشد **تهماسبی** ۲۸ دی سال ۱۳۳۶ در الیگودرز متولد شد. او دوران کودکی و تحصیل را در **سنندج**، **همدان** و **تهران** گذراند. وی مقدمات موسیقی را نزد **محمدرضا لطفی** فراگرفت و در **مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران**، در کلاس‌های **لطفی** و **هوشنگ ظریف** شرکت می‌کرد. وی در سال ۱۳۵۸ وارد دانشکده موسیقی دانشگاه تهران شد، ولی بعد از یک سال به دلیل **انقلاب فرهنگی** مجبور به ترک دانشگاه شد. او در سال ۱۳۶۰ به عضویت **گروه چاووش** درآمد و در این گروه، با **حسین علیزاده**، **محمدرضا لطفی** و **پرویز مشکاتیان** همکاری کرد. **تهماسبی** در سال ۱۳۶۰ کلاس‌های آموزش تار و سه‌تار تشکیل داد.

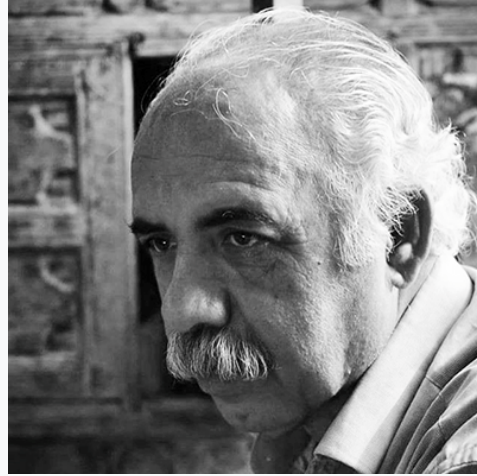
وی همکاری‌های متعددی با **حسین علیزاده** در زمینه **همنوازی** و اجرای کنسرت داشته‌است. او با **علیزاده** در آلبوم‌های **شورانگیز**، **راز و نیاز**، **صبحگاهی**، **دلشدگان** و **همنوازی** همکاری کرده و همچنین کنسرت‌های بسیاری با **علیزاده** در **اروپا** و **آمریکا** اجرا کرده‌است. ارشد **تهماسبی** کتاب‌هایی در مورد **موسیقی ایرانی** منتشر کرده و کاست‌ها و سی‌دی‌های متعددی نیز در این زمینه ارائه کرده‌است. مهم‌ترین فعالیت وی در سال‌های اخیر ایجاد مرکزی برای معرفی ساز تار، به نام «جایگاه تار» بوده‌است. در این مرکز، سازهای قدیمی، وسایل شخصی استادان تارنواز، مضراب‌های تارنوازان قدیم و اسناد تاریخی موسیقی ایران موجود است.

در پنجمین جشن موسیقی ما که دی ۱۳۹۷ برگزار شد، تندیس طلایی آلبوم موسیقی برگزیده موسیقی سنتی و دستگاهی ایرانی بی‌کلام، به ارشد **تهماسبی** و **داریوش زرگری** برای آلبوم «آثار درویش‌خان» اهداء شد.

آثار هنری

- «کتاب گوشه» (فرهنگ نواهای ایران) ۱۳۹۷ «صد و یک پیش‌درآمد» ۱۳۹۴
- «جواب آواز» (بر اساس ردیف آوازی **محمود کریمی**) ۱۳۸۸
- «شهرود» (آثاری از ارشد **تهماسبی**، **عارف قزوینی**، **درویش‌خان**، **ابوالحسن صبا**) ۱۳۸۶
- «ردیف **میرزا عبدالله** به روایت **نور علی برومند**» ۱۳۸۵
- «سایه‌های سبز» به خوانندگی «**سالار عقیلی**» ۱۳۸۲
- «وزن‌خوانی و ازگانی» (روشی ابداعی) ۱۳۸۰
- «دلدار» به خوانندگی «**محسن کرامتی**» ۱۳۷۸
- «صد رنگ رنگ» (صد رنگ قدیمی از استادان موسیقی ایران) ۱۳۷۸
- «سه چهار مضراب» (سه چهار مضراب از ساخته‌های ارشد **تهماسبی** در آوازهای **ابوعطا**، **دشتی** و **دستگاه نوا**) ۱۳۷۸
- «پنجه دشتی» به خوانندگی «**محسن کرامتی**» (تصنیف‌های **عارف** و قطعات **ابوالحسن صبا**) ۱۳۷۷
- «برنامه دشتی» (ساخته موسی معروفی، بازنگری و ویرایش کتاب ارشد **تهماسبی**) ۱۳۷۶
- «مجموعه ای از آثار **رکن الدین خان**» (کتاب و آلبوم موسیقی) ۱۳۷۶
- «تصنیف‌های **عارف قزوینی**» ۱۳۷۵
- «آثار **درویش‌خان**» (کتاب و آلبوم موسیقی) ۱۳۷۳
- «همنوازی» (به همراه **حسین علیزاده** و **داریوش زرگری**) ۱۳۷۲
- «دلشدگان» (به همراه **حسین علیزاده**) ۱۳۷۰

اسدالله فرمائی

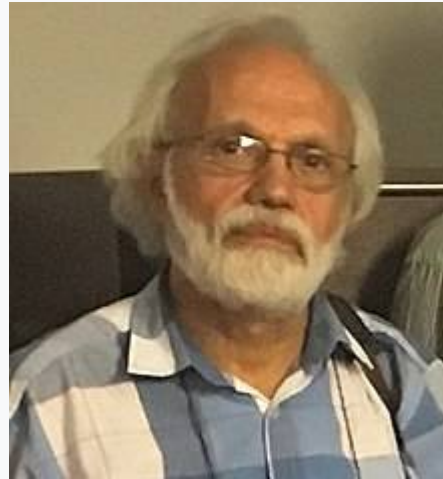

اسدالله فرمانی متولد ۱۳۳۴ در شهر گهواره، شهرستان دالاهو، استان کرمانشاه، می‌باشد. او از چیره‌دست‌ترین و معروفترین سازندگان تنبور به شمار می‌رود. او فرزند «شمس‌الله فرمانی» و نوه «چنگیز فرمانی» است که این دو نیز از سازندگان بنام تنبور بودند. تنبورهای دست‌ساز ایشان با مهر «اسد گهواره‌ای و چنگیز» در معتبرترین موزه‌های اروپایی از جمله فرانسه نگهداری می‌شوند. کارگاه تنبور سازی فرمانی موروثی است و از دوران قاجار به ساخت تنبور می‌پردازند و قدیمی‌ترین تنبور بجای مانده از نسلهای قبل در این کارگاه مربوط بسال ۱۱۷۰ هجری شمسی است لازم است ذکر شود که چنگیز فرمانی پدربزرگ اسدالله فرمانی نامی‌ترین چهره در صد سال گذشته در ساخت تنبور بودند.

اسدالله در شش سالگی نزد پدربزرگ به آموختن و یادگیری نحوه ساخت تنبور با بستن پرده و سمباده کشی و بعدها اتصال دسته به کاسه تنبور آغاز کرد و در نهایت در سن دهسالگی اولین تنبور خود را ساخت که پایین دسته آن صدای خوبی نداشت که با راهنمایی پدربزرگ این ایراد رفع شد. اسدالله فرمانی تنبورنواز قهاری هم می‌باشد و در ده سالگی مقام خاموشی را نیز نزد پدربزرگ خود چنگیز فرمانی فرا گرفت. کارگاه تنبور سازی اسدالله هم اینک در شهر گهواره قرار دارد و با همکاری برادران و فرزندان‌شان مشغول به ساخت تنبورهایی با کیفیت هستند.

در ۲۲ دی ۱۳۹۹ شهرستان دالاهو به عنوان شهر ملی ساخت تنبور معرفی شد. پس از آن در روز ۲۶ دی ۱۳۹۹ لوح یادبودی از سوی مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان کرمانشاه به اسدالله فرمانی اهدا شد. همچنین در ۲۷ دی ۱۳۹۹ لوح تقدیر انجمن موسیقی ایران توسط رئیس این انجمن در شهر گهواره به اسدالله فرمانی اهدا شد.

اسماعیل تهرانی

سازها

سنتور

اعضای کنونی

کانون آهنگسازان سینمای ایران

دانشگاه

دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران
آکادمی موسیقی وین

اسماعیل تهرانی (زاده ۲۸ فروردین ۱۳۲۷ تهران) موسیقی‌دان، آهنگساز و رهبر ارکستر ایرانی است.

زندگی هنری

اسماعیل تهرانی ۲۸ فروردین سال ۱۳۲۷ در تهران متولد شد. او در کودکی با شنیدن صدای سه‌تار احمد عبادی و پیانو مرتضی محجوبی از رادیو به موسیقی ایرانی علاقه‌مند شد. همچنین با دیدن تکنوازی سنتور حسین ملک از تلویزیون به ساز سنتور گرایش پیدا کرد. پس از آن با تشویق پدر در سال ۱۳۳۹ وارد هنرستان موسیقی ملی شد و سنتور را به عنوان ساز تخصصی برگزید. او در دوران هنرستان از استادانی نظیر: محمد حیدری، حسین ملک، حسین تهرانی، خانم حق نظریان، داود جعفری و... بهره برد و در سال ۱۳۴۶ از هنرستان موسیقی فارغ‌التحصیل شد.

وی در سال ۱۳۴۷ در رشته آهنگسازی دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران مشغول به تحصیل شد. از جمله استادان او در این دوره می‌توان به: توماس کریستین داوید و علیرضا مشایخی اشاره نمود.

اسماعیل تهرانی ردیف موسیقی ایرانی را نزد نورعلی برومند فراگرفت. وی در سال ۱۳۶۳ برای ادامه تحصیل در رشته آهنگسازی به کشور اتریش مهاجرت نمود و در آکادمی موسیقی وین به تحصیل مشغول شد. در ادامه برای تحصیل رهبری ارکستر به کشور آمریکا مهاجرت کرد. او در سال ۱۳۷۹ به ایران بازگشت و مدتی در شهر نیشابور سکونت داشت. او همچنین در اسفند ۱۳۹۵ رهبری «ارکستر شهر» را بر عهده گرفت.

بهمن ۱۳۹۹، در آیین ششمین سال‌نوی موسیقی ایران، از اسماعیل تهرانی، تقدیر به عمل آمد. میلاد کیایی در غیاب وی، لوح تقدیر و تندیس «سال‌نوا» را دریافت کرد.

فعالیت‌های هنری

برخی از فعالیت‌های هنری اسماعیل تهرانی عبارتند از:

تدریس سنتور در هنرستان موسیقی ملی به مدیریت حسین دهلوی، ریاست هنرستان موسیقی اصفهان ۱۳۵۰، ساخت موسیقی فیلم «شاهد» به کارگردانی «رضا علامهزاده» ۱۳۵۲، مدیریت در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ایران ۱۳۵۳، ساخت موسیقی فیلم «قالی» ۱۳۵۹، سیمرخ بلورین بهترین موسیقی متن از اولین دوره جشنواره فیلم فجر به خاطر ساخت موسیقی فیلم «یا زهرا» ۱۳۶۱، ساخت موسیقی فیلم «درسی برای گنجشک» ۱۳۶۳، تألیف و انتشار کتاب «سنتور به گویش صبا» ۱۳۹۵، آلبوم موسیقی چهار فصل با صدای بیژن بیژنی، آلبوم موسیقی فصل ایثار (مشترک با گروه آهنگسازان) با صدای سیامک علیقلی، عضویت در کانون آهنگسازان سینمای ایران

اسماعیل چشم آذر

استاد ها ابوالحسن صبا روح‌الله خالقی حسین یاحقی

شاگردان ناصر چشم آذر منوچهر چشم آذر

اسماعیل چشم آذر (زاده ۱۳۰۰ در باکو، آذربایجان-درگذشته ۱۳۶۲ در تهران) موسیقی‌دان و نوازنده تار و کمانچه ایرانی بود.

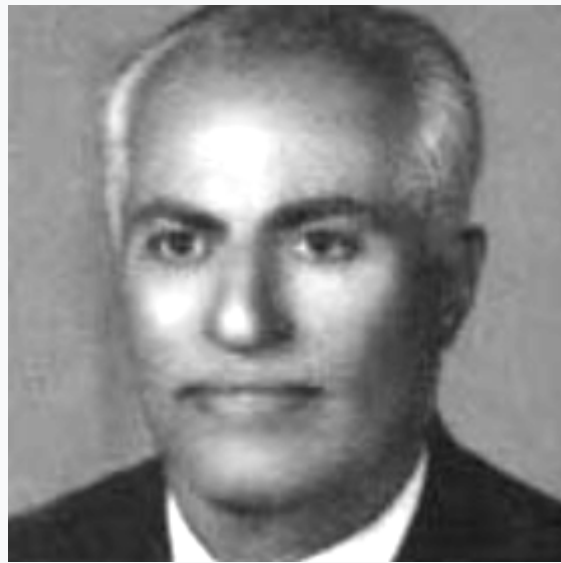
زندگی‌نامه

او در خانواده‌ای با اصالت اردبیلی در شهر باکو متولد گردید. خانواده وی از اهالی اردبیل بودند که در زمان حکومت استالین برای کار به باکو رفته بودند. با روی کار آمدن بلشویک ها در شوروی و فشار مبنی بر اخراج مهاجرین ایرانی مبنی بر اینکه یا شناسنامه شوروی را اخذ کرده و در آنجا بمانند یا به ایران بازگردند و شناسنامه ایرانی در ایران دریافت کنند خانواده وی هم به مانند دیگر خانواده های اردبیلی ساکن در باکو مانند علی سلیمی نوازنده تار، محمود دست‌پیش شاعر و ترانه سرا، لطیف طهماسبی زاده نوازنده قوال، عادل آخوندزاده آهنگساز و نوازنده تار، سیف الله ابراهیم پور رهبر ارکستر، صفر علی جاوید رهبر ارکستر و ... به زادگاه پدریشان اردبیل بازگشته و در آنجا شناسنامه ایرانی (متولد اردبیل) صادر گردید و در اردبیل بزرگ شد.

از دوران کودکی با موسیقی آشنا شد. به اقتضای شغل پدر، به تبریز مسافرت کردند و دوران ابتدایی را در آن شهر گذراند. پس از مدتی دوباره به اردبیل بازگشته و از محضر استادان این شهر به نواختن

گارمون، کمانچه، ویلن و تار می‌پردازد. در اردیبهل ازدواج نموده و ماحصل ازدواجشان ۵ فرزند به نام‌های منوچهر چشم‌آذر، اشرف چشم‌آذر، ناصر چشم‌آذر، آذر چشم‌آذر و پروین چشم‌آذر می‌باشد. پس از مدتی به تهران مهاجرت کردند. در تهران از محضر ابوالحسن صبا استفاده نموده و به تکمیل موسیقی پرداخت. در سال ۱۳۲۹ پس از تکمیل مراحل موسیقی در رادیو تهران فعالیت خود را آغاز نموده و به مدت چندین سال در ارکستر رادیو و تلویزیون مشغول به فعالیت گردید. او در سال ۱۳۵۹ بازنشسته گردید. اسماعیل چشم‌آذر در سال ۱۰ دی ۱۳۶۲ درگذشت.

اسماعیل زرین‌فر

دانشگاه مدرسه عالی موسیقی

استادها علیرضا چنگی حسین‌خان اسماعیل‌زاده

علینقی وزیری سورن آراکلیان

سرژ خوتسیف

شاگردان محمود تاجبخش مهدی برکشلی

اسماعیل زرین‌فر (زاده ۱۲۸۰ – درگذشته ۲۷ اسفند ۱۳۷۱) موسیقی‌دان، آهنگساز و نوازنده ویلن و کمانچه اهل ایران بود.

زندگی و فعالیت‌های هنری

اسماعیل زرین‌فر در سال ۱۲۸۰ روز عید قربان در تکیه زرگرهای تهران متولد شد. او فرزند «مهدی زرین‌فر» بود. پدر بزرگ وی در دربار ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه، مستوفی دربار بود. او از ۷ سالگی نزد دایی خود علیرضا چنگی فراگیری ویلن و کمانچه را آغاز کرد. پس از آن از آموزش‌های حسین اسماعیل‌زاده بهره برد. وی در سال ۱۳۰۰ در دبیرستان دارالفنون مشغول به تحصیل بود و

با میرمهدی ورزنده که عنوان استاد نوین ورزش ایران را داشت، آشنا شد. میرمهدی ورزنده با علینقی وزیری که تازه از اروپا به ایران بازگشته بود و در نظر داشت مدرسه عالی موسیقی را تأسیس نماید، آشنایی داشت.

روزی اسماعیل زرین فر همراه با میرمهدی ورزنده به منزل علینقی وزیری می‌رود و ویلن می‌نوازد. وزیری از وی می‌پرسد: «شما نُت می‌دانید»، وی پاسخ می‌دهد: «نه موسیقی را به‌طور سنتی یادگرفته»، کلنل وزیری می‌گوید: «با این استعداد و نوازندگی حیف است که نت ندانید، بیاید شما هم مانند آقایان: ابوالحسن صبا، سلیمان سیانلو، حسین سنجری و عده‌ای دیگر از اشخاص که اسم نوشته‌اند، شما هم ثبت نام نمایید». او بلافاصله می‌پذیرد و در مدرسه عالی موسیقی ثبت نام می‌کند. وی در این مدرسه از تعلیمات موسیقی‌دانانی همچون: علینقی وزیری، سورن آراکلیان، سرژ خوتسیف، جانبازیان، استپانیان و «پرو» که ویولونیست نام آشنای فرانسوی بود و «موسیو رونی» بهره برد.

در سال ۱۳۰۷ به پیشنهاد علینقی وزیری به عنوان ناظم و معلم مدرسه موسیقی انتخاب شد. وی روزی در مدرسه، روح‌الله خالقی را در حال حل کردن هارمونی می‌بیند. از خالقی می‌پرسد: «چگونه و کجا می‌خوانی؟» خالقی می‌گوید: «من به صورت مکاتبه ای در بیروت با «کلس و اندانس» استاد منحصر آرمونی آنجا ارتباط دارم و به‌طور مکاتبه‌ای درس می‌خوانم»، زرین فر می‌پرسد «آیا من هم می‌توانم مانند شما درس بخوانم؟» خالقی جواب می‌گوید: «اشکالی ندارد، شما هم تقاضا کنید». وی بلافاصله مبلغ ۲۴۰ ریال توسط آدرسی که روح‌الله خالقی در اختیارش می‌گذارد به بیروت می‌فرستد و ثبت‌نام می‌کند و هارمونی را توسط استاد بیروتی فرا می‌گیرد.

پس از مدتی علینقی وزیری به ریاست موسیقی کشور، روح‌الله خالقی معاون موسیقی کشور و اسماعیل زرین فر مسئول هنرستان عالی موسیقی منصوب می‌شوند. او ۲ بار در هفته به رادیو می‌رفت و هر بار قطعه‌ای تازه ساخته و می‌نواخت. وی در حدود ۴۰۰ قطعه موسیقی ساخته‌است. او طی مأموریتی به مدت ۴ سال عازم مشهد می‌شود و در آنجا نیز کلاس موسیقی تأسیس می‌کند و به تربیت شاگردان مشغول می‌شود.

اسماعیل زرین فر در مدرسه عالی موسیقی با ابوالحسن صبا، روح‌الله خالقی و سایر استادان آن زمان در حدود ۲۲ صفحه موسیقی ضبط کرده‌است. او همراه با این هنرمندان از سال ۱۳۲۲ تا ۱۳۲۶ در رادیو فعالیت داشت.

از جمله شاگردان او می‌توان به «پوران شجیعی»، محمد میرنقیبی، محمود تاجبخش و مهدی برکشلی اشاره نمود. او غیر از ویلن و کمانچه، ویولن آلتو نیز می‌نواخت.

در سال ۱۳۹۶ یک آلبوم موسیقی کودک با عنوان «ترانه‌های دیروز برای کودکان امروز» منتشر شد که در این آلبوم نام اسماعیل زرین فر به همراه «نیکول الوندی» و «شورامیخاییلیان» به عنوان آهنگساز به چشم می‌خورد.

اسماعیل ستارزاده گرمارودی

اسماعیل ستارزاده گرمارودی (زاده ۱۳۰۶ در قوچان، خراسان - درگذشته ۲۰ دی ۱۳۷۳) خواننده و بخشی شمال خراسان بود. او از ۱۵ سالگی در محضر استادان هم عصر شروع به یادگیری ساز دوتار کرد و در سال ۱۳۳۸ وارد رادیو مشهد شد و حدود سی سال در رادیو مشهد فعالیت کرد. اسماعیل ستارزاده در سال ۱۳۴۲ از طرف وزارت فرهنگ و هنر وقت اجرایی در شهرهای میلان و رم ایتالیا داشت.

اسماعیل مهرتاش

اسماعیل مهرتاش (۱۲۸۳، تهران - ۱۳۵۹) موسیقی‌دان، تار نواز ایرانی بود.

زندگی

اسماعیل مهرتاش در سال ۱۲۸۳ در تهران به دنیا آمد. او تحصیلات خود را در مدرسه دارالفنون به پایان رساند و سپس به موسیقی روی آورد و فراگیری تار را نزد درویش‌خان آغاز کرد. او بعدتر نزد داوود شیرازی و سپس علینقی وزیر به آموزش موسیقی پرداخت.

مهرتاش، کلاس‌هایی برای آموزش تار، فن بیان و هنرپیشگی بنیان گذاشت. او همچنین حدود چهارصد و پنجاه آهنگ برای مناسبت‌های گوناگون ساخت.

وی در زمینه نمایشنامه نیز فعالیت داشت و نمایشنامه‌هایی تا پیش از ایجاد جامعه باربد در منازل اجرا می‌کرد، از جمله «بچه سه قلو»، «ابهت الممالک» و «انوشیروان عادل».

از شاگردان اسماعیل مهرتاش در موسیقی، می‌توان عبدالوهاب شهیدی، مرضیه، ملوک ضرابی، جمال وفایی، رامش، حمید محجوب، محمد منتشری، شاهرخ شاهید، محمد رضا شجریان، حسین فرجی، رضاسقایی را نام برد. همچنین هنرپیشگانی چون محمد علی کشاورز، عزت‌الله انتظامی، علی نصیریان و رسول نجفیان نزد او آموزش دیده‌اند.

مهرتاش در سال ۱۳۰۵، جامعه باربد را تأسیس کرد که در آنجا تار می‌نواخت و تصنیف می‌ساخت و آواز و ردیف موسیقی را آموزش می‌داد.

اسماعیل واثقی

نام(های) دیگر اسماعیل ماهان

گونه
موسیقی سنتی ایرانی
موسیقی فیلم
موسیقی کلاسیک

سازها سنتور تنبک

سال‌های فعالیت ۱۳۵۳ - اکنون

اعضای کنونی کانون آهنگسازان سینمای ایران

دانشگاه دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران

آکادمی موسیقی وین

آلبوم پرآوازه «ترانه‌های شیدا و عارف»

اسماعیل واثقی (زاده ۱۳۲۵ در تبریز) موسیقیدان، آهنگساز، رهبر ارکستر و نوازنده سنتور اهل ایران است.

زندگی‌نامه

اسماعیل واثقی در سال ۱۳۲۵ در تبریز متولد شد. وی برادر حسین واثقی از آهنگسازان موسیقی فیلم در سینمای ایران است. او تحصیلات ابتدایی خود را در تهران فرا گرفت و در سال ۱۳۳۹ وارد هنرستان موسیقی ملی شد. واثقی تعلیم ساز سنتور را نزد حسین ملک، ارفع اطرای، محمد حیدری و فرامرز پایور فرا گرفت. وی همچنین ساز تنبک را نزد حسین تهرانی و محمد اسماعیلی آموخته‌است و در سال ۱۳۴۶ از هنرستان موسیقی فارغ‌التحصیل شد.

واثقی در سال ۱۳۵۰ وارد دانشکده موسیقی هنرهای زیبای تهران شد و در محضر موسیقیدانانی چون هرمز فرهنگ، محمدتقی مسعودیه، علیرضا مشایخی و توماس کریستین داوید درس آهنگسازی را به پایان برد و پس از مدتی در سال ۱۳۵۳ برای ادامه تحصیل به کشور اتریش رفت و از آکادمی موسیقی وین، در رشته آهنگسازی فارغ‌التحصیل شد.

فعالیت‌ها

شروع فعالیت‌های اسماعیل واثقی از سال ۱۳۵۰ بود که به مدت سه سال در «هنرستان موسیقی ملی»، «دانشسرای هنر» و «دانشسرای عالی» به تدریس پرداخت و سپس برای ادامه تحصیل به اتریش سفر کرد. وی پس از فارغ‌التحصیلی و در دوره اقامتش در اتریش، اقدام به برگزاری نزدیک به ۲۸۰۰ کنسرت سراسری در کشورهای مختلف کرده‌است. نوازندگی با ساز سنتور، تنبک و دیگر سازهای کوبه‌ای به همراه گروه‌هایی مانند (Clemencic consort) به سرپرستی (Rene Clemencic)، همکاری با نوازنده سرشناس ویلنسل «بیویوما» در اجرای چندین کنسرت به عنوان تکنواز به همراهی «ارکستر ناسیونال فرانسه» و «کنسرت‌های جاده ابریشم»، از جمله فعالیت‌های وی است.

اسماعیل واثقی از طرف وزارت فرهنگ اتریش در سال ۲۰۰۹ میلادی به دلیل ۳۳ سال فعالیت آموزشی و برگزاری کنسرت‌های آموزشی برای کودکان و نوجوانان در استان تیرول اتریش به همراه «رنه کلمنچیچ» عنوان پروفیسوری دریافت کرد.

در سال ۲۰۱۵ قطعه موزیکال او بر روی منظومه «ویس و رامین» سروده فخرالدین اسعد گرگانی، در سالن «کنسرت هوس وین» با گروهی از سازهای ایرانی و آواز اجرا شده‌است. از دیگر آثار وی در زمینه آهنگسازی می‌توان به «چهارمضراب برای ۲ سنتور و ارکستر»، «اورتور جهان پهلوان»، «فانتزی برای تار و ارکستر»، آلبوم‌های موسیقی و ساخت موسیقی فیلم اشاره کرد. وی عضو کانون آهنگسازان سینمای ایران است. واثقی در ۲۹ مرداد سال ۱۳۹۷ آلبوم «ترانه‌های شیدا و عارف» را با تنظیم جدید به همراه ارکستر ملی ایران و با صدای «امیر محمد تفتی» اجرا و رهبری کرد.

آثار

آلبوم

- «ترانه‌های شیدا و عارف» با صدای سیما مافیها.
- «فصل ایثار» (مشترک با گروه آهنگسازان) با صدای سیامک علیقلی.

- «کوچه» با صدای بیژن بیژنی.
  - «آفتاب خوبان» با صدای بیژن بیژنی.
- فیلم سینمایی

- «میعادگاه خشم» به کارگردانی سعید مطلبی (۱۳۵۰).
- «سفر سنگ» به کارگردانی مسعود کیمیایی (۱۳۵۶).

افشین رامین

افشین رامین (۱۳۴۰ در کرمانشاه) آهنگساز، نوازنده تنبور و سه‌تار، ترانه‌سرا و دف و مدرس موسیقی کرد اهل ایران است.

زندگی

افشین رامین در تیرماه سال ۱۳۴۰ شمسی در شهر کرمانشاه متولد شد. افشین، مقدمات موسیقی را در سن دوازده سالگی نزد دایی خود، کیخسرو پورناظری، مؤسس و سرپرست گروه شمس و مدیر خانه تنبور شمس، آموخت و پس از کسب مهارت‌ها و تجارب در سال ۱۳۶۴ به عضویت این گروه درآمد.

وی از سال ۶۷ به مدت سه سال کلاس‌های استاد خود کیخسرو پورناظری را در اداره امور هنری ارشاد اسلامی کرمانشاه اداره کرد و به تدریس تئوری موسیقی، سه‌تار و تنبور پرداخت.

او در سال ۷۴ جذب سازمان صدا و سیما شد و به عنوان نوازنده و آهنگساز با مرکز موسیقی و سرود رسانه ملی همکاری خود را آغاز نمود سپس در سال ۱۳۸۰ به استخدام رسمی این سازمان درآمد و پس از مدتی عنوان کارشناس موسیقی مقامی و محلی را کسب کرد. وی اکنون به عنوان مدیر آرشیو مرکز موسیقی و سرود سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مشغول به کار است.

فعالیت و آثار

وی در کنسرت‌ها و فستیوال‌های متعددی که توسط شهرام ناظری به همراه گروه شمس در کشورهای فرانسه، آلمان، اسپانیا، بلژیک و نیز اولین تور کنسرت‌هایش که در چندین دانشگاه آمریکا برگزار شد، به عنوان نوازنده سه‌تار، تنبور و دف همکاری داشته‌است.

از آثار وی ضمن ساخت و تولید قطعات بی شمار در زمینه موسیقی تنبور و سنتی برای رسانه ملی می‌توان از آلبوم دل‌آرا (آلبوم)، اثر مشترک وی با تهمورس پورناظری و خوانندگی حسام‌الدین سراج نام برد که قطعه دل‌آرا از همین مجموعه بعدها به عنوان یکی از آثار برگزیده یکصد اثر فاخر تاریخ موسیقی پس از انقلاب شناخته شد.

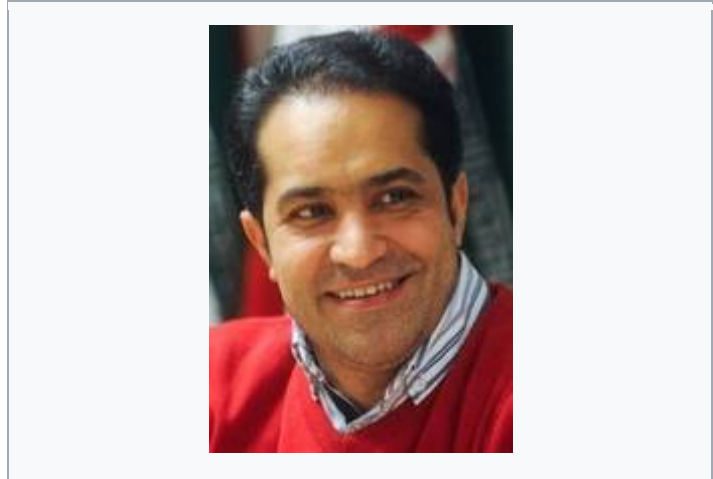
صوتی

نام اثر	به عنوان	آهنگساز	خواننده
آلبوم <u>حیرانی</u>	نوازنده	<u>کیخسرو پورناظری</u>	<u>شهرام ناظری</u>
آلبوم <u>مطرب مهتاب‌رو</u>	نوازنده	<u>کیخسرو پورناظری</u>	<u>شهرام ناظری</u>
آلبوم <u>افسانه تنبور</u>	نوازنده	<u>کیخسرو پورناظری</u>	<u>بیژن کامکار</u>
آلبوم <u>دل‌آرا</u>	آهنگساز و نوازنده	<u>تهمورس پورناظری</u> و افشین رامین	<u>حسام‌الدین سراج</u>
آلبوم <u>راز شیدایی</u>	آهنگساز و نوازنده	افشین رامین	<u>علیرضا شهاب</u>
آلبوم <u>سماع آسمان</u>	آهنگساز	<u>سهراب پورناظری</u> ، افشین رامین و <u>سورنا صفاتی</u>	<u>حشمت رجبزاده</u>
آلبوم <u>سایه هیچ</u>	آهنگساز و نوازنده	افشین رامین	<u>منصور شهبازی</u>
قطعه <u>ظهوری دیگر</u>	آهنگساز	افشین رامین	<u>حمید غلامعلی</u>
قطعه <u>حس تازه</u>	آهنگساز	افشین رامین	<u>امیر تاجیک</u>

تصویری

- کنسرت شهرام ناظری و گروه شمس - دانشگاه برکلی - آمریکا ۱۹۹۱

افشین هاشمی

سیدافشین هاشمی مرغزار (زاده ۱۳۵۴ در تهران) کارگردان، فیلمنامه‌نویس، بازیگر سینما، تئاتر، تلویزیون و نوازنده ایرانی است.
 هاشمی دارای مدرک مهندس شیمی از دانشگاه صنعت نفت آبادان (۱۳۷۷) و کارشناسی ارشد کارگردانی از دانشکده سینما تئاتر، دانشگاه هنر (۱۳۸۶) می‌باشد. وی همچنین نوازنده کمانچه است و اجراهایی را نیز در این زمینه در سالن‌های مختلف داشته‌است.

نوازندگی کمانچه

او نوازنده کمانچه است و در کنسرت‌های زیادی هم برنامه اجرا کرده‌است.
 از جمله این آثار:

- نواختن کمانچه در سی دی «لالایی‌ها» (۱۳۸۸)
- «مجلس آرابی‌های دوره قاجار» به سرپرستی حسین حمیدی تهران، فرهنگسرای نیاوران (۱۳۸۷)
- گروه خنیا به سرپرستی پری ملکی، تهران، تالار وحدت (۱۳۸۲)
- گروه خنیا هجدهمین جشنواره موسیقی فجر تهران، تالار اندیشه (۱۳۸۱)
- گروه خنیا به سرپرستی پری ملکی، تهران، تالار وحدت (۱۳۸۰)
- گروه موسیقی ایرانی به سرپرستی علیرضا فرهنگ، Supérieure École Normale پاریس؛ ۲۰۰۱ (۱۳۷۹)
- گروه داروک به سرپرستی و آهنگسازی سیامک جهانگیری، تهران، حوزه هنری تالار اندیشه (۱۳۷۶)
- گروه آفتاب تهران، فرهنگسرای شفق فرهنگسرای ابن‌سینا (۱۳۷۵)
- گروه همت به سرپرستی حسین همت‌آبادی نیشابور، فرهنگسرای سیمرغ (۱۳۷۵)
- گروه آفتاب به سرپرستی رضا فیاض تهران، تالار رودکی (۱۳۸۱)
- گروه خنیا به سرپرستی پری ملکی، تهران، تالار وحدت (۱۳۸۳)

تئاتر

- منشی صحنه در نمایش «لیلی و مجنون» به کارگردانی «مرجان امیرارجمند»؛ تهران، تئاترشهر، تالار اصلی (جشنواره بانوان)؛ ۱۳۷۲

- تدارکات در نمایش «سایه‌ها» به کارگردانی «مسعود جلالی»؛ آبادان، تالار دانشگاه نفت؛ ۱۳۷۲
- نگارش و کارگردانی نمایش «او هام»؛ آبادان، انجمن نمایش؛ ۱۳۷۳
- آهنگسازی نمایش «هشت شب از شب‌های رنج نگار» به کارگردانی «مهدی مکاری»؛ تهران، جشنواره تئاتر دفاع مقدس؛ ۱۳۷۵
- بازی در نمایش «گریز»؛ به کارگردانی «مهرداد زمانی» اصفهان، سومین جشنواره آتشکار؛ ۱۳۷۵
- بازی در نمایش «از مرثیه عشق...» به کارگردانی «یوسف زقورزاده»؛ آبادان، انجمن نمایش؛ ۱۳۷۵
- بازی در نمایش «درستکارترین قاتل دنیا»؛ تهران، تالار ابن سینا؛ ۱۳۷۶؛ جشنواره دانشجویی؛ اصفهان، جشنواره تئاتر آتشکار؛ ۱۳۷۵
- بازی در نمایش «زیر درخت آلبالو» نوشته و کارگردانی «سحر ناسوتی»؛ تهران، تالار فارابی، جشنواره دانشجویی؛ ۱۳۷۷
- بازی در نمایش «چنانست دوست می‌دارم» به کارگردانی «حسن تسعیری»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار شماره ۲؛ جشنواره دفاع مقدس؛ ۱۳۷۸
- بازی در نمایش «فانوس خیس» به کارگردانی «آناهیتا اقبال‌نژاد»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار کوچک؛ ۱۳۷۹
- بازی در نمایش «کشته به درگاه» به کارگردانی «مرضیه طلایی، مهرالسادات میرحسینی»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار کوچک؛ ۱۳۷۹
- بازی در نمایش «درستکارترین قاتل دنیا» به کارگردانی «وحدت یگانه»؛ تهران، تئاتر شهر، تریای تالار اصلی؛ ۱۳۷۹
- بازی در نمایش «کاتالیزور» به کارگردانی «حسن تسعیری»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار چهارسو (جشنواره دفاع مقدس)؛ ۱۳۷۹
- بازی در نمایش «دیر راهبان» به کارگردانی «فرهاد مهندس‌پور»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار سایه؛ ۱۳۸۰
- بازی در نمایش «حسن سنتوری» به کارگردانی «معصومه تقی‌پور»؛ تهران، تالار سنگلج؛ ۱۳۸۱؛ تئاتر پارس؛ ۱۳۸۰
- بازی در نمایش «با مسیح به صلیب می‌کشند» به کارگردانی «روزبه حسینی»؛ تهران، جشنواره دانشگاهی فجر؛ ۱۳۸۰
- بازی در نمایش «مده‌آ» به کارگردانی «سهراب سلیمی»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار قشقایی؛ ۱۳۸۱
- عروسک‌گردانی در نمایش «رؤیای بی‌کفن» به کارگردانی «روشنک روشن»؛ تهران، تالار هنر؛ ۱۳۸۱
- بازی در نمایش «زائر» نوشته و کارگردانی «حمید امجد»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار چهارسو؛ ۱۳۸۲
- بازی در نمایش «تک سلولی‌ها» به کارگردانی «جلال تهرانی»؛ تهران، تالار مولوی؛ ۱۳۸۲
- بازی در نمایش «بی شیر و شکر» به کارگردانی «حمید امجد، مهرداد ضیایی»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار قشقایی؛ ۱۳۸۳
- تهران، تالار «محمد رضایی‌راد» بازی در نمایش «رقصی چنین» نوشته و کارگردانی مولوی؛ ۱۳۸۳

- بازی در نمایش «پنجره‌ها» به کارگردانی «فرهاد آئیش»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار اصلی؛ ۱۳۸۴
- بازی در نمایش «بازگشت به خان نخست» نوشته و کارگردانی «محمد رضایی‌راد»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار قشقایی؛ ۱۳۸۴
- بازی و دستیار کارگردانی نمایش «خدا را هجی کن» به کارگردانی «مهران امام بخشی»؛ تهران، تئاتر شهر، تالار نو؛ ۱۳۸۵
- بازی و دستیار کارگردانی در نمایش «افرا» به کارگردانی «بهرام بیضایی»؛ تهران تالار وحدت؛ ۱۳۸۶
- بازی، نگارش، کارگردانی و موسیقی نمایش «حسن و دیو راه باریک پشت کوه»، تهران، تئاتر شهر، تالار قشقایی؛ ۱۳۸۷
- بازی در نمایش «ادیپوس» به کارگردانی «امین اصلانی»؛ تهران، تالار ایوان شمس؛ ۱۳۹۲
- سالن همایش دیپلماتیک محمد رحمانیان بازی در نمایش «ترانه‌های قدیمی» به کارگردانی اکو، شهریور ۱۳۹۲
- بازی، نگارش و کارگردانی نمایش «عشق من؛ حامد بهداد»، تهران، فرهنگسرای ارسباران؛ ۱۳۹۲
- بازی و کارگردانی نمایش «مصاحبه»، تهران، تماشاخانه استاد جمشید مشایخی؛ ۱۳۹۳
- پردیس سینمایی چهارسو، محمد رحمانیان بازی در نمایش «سینماهای من» به کارگردانی خرداد ۱۳۹۴
- گالری آریانا، دی و بهمن محمد رحمانیان بازی در نمایش «آدامس خوانی» به کارگردانی ۱۳۹۴
- دانشگاه استنفورد، بهرام بیضایی به کارگردانی گزارش اردویراف بازی در آواخوانی ژانویه ۲۰۱۵
- دانشگاه استنفورد، فروردین و بهرام بیضایی به کارگردانی طربنامه بازی در نمایش آبان ۱۳۹۵
- بازی در نمایش «سه خواهر» به کارگردانی حمید امجد؛ تهران، تئاتر شهر، تالار اصلی؛ مرداد و شهریور ۱۳۹۷
- باری، نگارش و کارگردانی نمایش «شیرهای خان بابا سلطنه»، پردیس تئاتر شهرزاد - سالن ارکیده؛ شهریور ۱۳۹۶
- پردیس محمد رحمانیان بازی در نمایش «ترانه‌های قدیمی پیکان جوانان» به کارگردانی تئاتر شهرزاد - سالن ارکیده، آبان ۱۳۹۶
- کارگردانی و بازی در نمایش «پرواز به تاریکی»، تئاتر شهر، تالار چهارسو، بهار ۹۷
- نگارش نمایش «هتل ایران» به کارگردانی سهیل پورجعفر؛ تالار ناصر خسرو؛ مرداد ۱۳۹۷
- تماشاخانه ایرانشهر - محمد رحمانیان بازی در نمایش «لیلا و چند مسافر» به کارگردانی سالن استاد سمندریان، تیر و مرداد ۱۳۹۷
- نگارش نمایش «هدیه جشن سالگرد» به کارگردانی مجید فرهاد؛ تئاتر مستقل تهران؛ فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۸
- بازی در نمایش «هملت، شاهزاده اندوه» به کارگردانی محمد عاقبتی؛ تهران، تماشاخانه سپند (سالن شماره ۲)؛ خرداد ۱۳۹۸
- تهران، تماشاخانه ایرانشهر، سالن آریان رضایی بازی در نمایش «دروغ» به کارگردانی ناظرزاده کرمانی؛ ۱۳۹۸

- تهران، سایت تیوال، آریان رضایی بازی در نمایش آنلاین «آقای شادی» به کارگردانی ۱۳۹۹

سینما

- (۱۳۹۸) سال دوم دانشکده من
- (۱۳۹۸) سینما شهر قصه
- (۱۳۹۷) بهشت گمشده
- (بازیگر و کارگردان) (۱۳۹۷) خداحافظ دختر شیرازی
- (۱۳۹۷) ضربه فنی
- (صداییشه کارگردان و) (۱۳۹۶) خاله قورباغه
- (کارگردان) (گذر موقت) ۱۳۹۴
- (۱۳۹۴) وقتی برگشتم
- (صدای آهسته) (۱۳۹۳) (کارگردان)
- (۱۳۹۲) برف
- (کارگردان) (۱۳۹۱) اِخسته نباشید
- (۱۳۹۰) آزمایشگاه
- (۱۳۹۰) بی خداحافظی
- (۱۳۹۰) تجربش ناتمام
- (۱۳۹۰) میگرن
- (۱۳۸۹) گل چهره
- (۱۳۸۸) لطفاً مزاحم نشوید
- (۱۳۸۷) کودک و فرشته
- (۱۳۸۵) آنکه دریا می‌رود
- (۱۳۸۴) به نام پدر
- (۱۳۸۴) یابره‌نه در بهشت
- (۱۳۸۳) خیلی دور، خیلی نزدیک
- (۱۳۹۸) خط باریک قرمز مستند سینمایی

تلویزیون

- (مهدی صباغ زاده، ۱۳۹۲) اولین انتخاب
- (مازیار میری، ۱۳۸۸) گاو صندوق
- (محمد رحمانیان) مسافر خانه سعادت
- (محمد رحمانیان، ۱۳۸۷) بلندگوهای افسانه‌ای
- (۱۳۸۵) محمد رحمانیان (توی گوش سالمم زمزمه کن)
- (۱۳۸۴) محمد رحمانیان (نیمکت)

فیلم کوتاه

- (دوستم (کیانوش موسوی)، ۱۳۹۶)
- (هنرپیشه نقش کوتاه (بهزاد نعلبندی)، ۱۳۸۵)
- (مسافرخش (مزدک میرعابدینی)، ۱۳۸۴)
- (فلوت شیشه‌ای (مزدک میرعابدینی)، ۱۳۸۳)

- ساز شکسته (بیژن شکرریز، ۱۳۷۹)

آقا حسین قلی

میرزا حسین قلی فراهانی معروف به آقا حسینقلی (۱۲۳۰، تهران – ۱۲۹۴، تهران)، از نوازندگان سرشناس تارِ اواخر دوران قاجار بود. او فرزند کوچکتر علی اکبر فراهانی نوازنده معروف تار اوایل حکومت ناصرالدین شاه بود. آقا حسینقلی شاگرد برادر بزرگ خود میرزا عبدالله فراهانی و سپس شاگرد پسر عمو یا پدرخوانده خود آقا غلامحسین فراهانی شد.

آقا حسینقلی، برای پر کردن صفحه گرامافون به همراه گروهی نوازنده به پاریس سفر کرد و صفحاتی را ضبط کرد که بعدها جریان این سفر دستمایه داستانی تاریخی-تخیلی برای علی حاتمی در فیلم دلشدگان گشت.

دو فرزند او یعنی علی اکبر شهنازی و عبدالحسین شهنازی نیز بعدها از نوازندگان سرشناس تار شدند. ردیف آقا حسینقلی که توسط فرزند بزرگش علی اکبر شهنازی، روایت و ضبط شده، یکی از ردیف‌های معروف موسیقی ایرانی است.

شاگردان

از شاگردان او می‌توان درویش‌خان، علینقی وزیر، مرتضی نی‌داوود، یوسف فروتن و پسر بزرگش علی اکبر شهنازی را نام برد.

آثار ضبط‌شده

آقا حسینقلی در سه دوره اقدام به ضبط آثار خود کرد: در سال ۱۲۸۴ خورشیدی (معادل ۱۹۰۵ میلادی)، آقا حسینقلی برای اولین بار قطعاتی را روی صفحه گرامافون ضبط کرد؛ او در دو دوره دیگر هم (در ۱۹۰۷ میلادی معادل ۱۲۸۶ خورشیدی در پاریس، و در ۱۲۹۱ خورشیدی در تهران) اقدام به ضبط صفحه‌های موسیقی کرد.

تصویری از موسیقی‌دانان دوره قاجار. این تصویر در خلال مراسم روز طبخ آش در شهرستانک گرفته شده است.

نفرات نشسته از راست عبارتند از: حسین کریم کور و قلی خان (نوازندگان کمانچه)، سماع حضور که دستش را روی پاهایش گذاشته است، محمدصادق خان (سرور الملک) که رئیس گروه نوازندگان دربار بود و عصایی در دست دارد، آقا حسینقلی و میرزا عبدالله (نوازندگان تار)، آقا مطلب پسر محمد صادق خان نوازنده سنتور، و آقا غلامحسین (نوازنده کمانچه و پدر سماع حضور، که سازی ابداعی شبیه کمانچه در دست دارد).

نفرات ایستاده از راست عبارتند از: ابراهیم کربلایی سعید، میرزا ابوالقاسم ضرب گیر (خواننده)، یوسف خان معیری (خواننده) و عبدالله پسر کوچک محمدصادق خان (پسر نوجوان)

منبع عکس: کتاب موسیقی ایران در سده گذشته

اکبرخان نوروزی

زاده	۱۲۶۰ خورشیدی
درگذشته	۱۳۲۹ خورشیدی
ساز	تار

زندگی‌نامه

اکبر نوروزی قهجاورستانی در سال ۱۲۸۴ ه. ش در روستای قهجاورستان واقع در شرق استان اصفهان به دنیا آمد. در سه سالگی مادر و در نه سالگی پدر خویش را از دست داد. او که تا این زمان از روستای خود پا فراتر نگذاشته بود در نه سالگی به اصفهان آمد. کمی بعد، به استخدام گروه‌هایی از نوازندگان مجلسی درآمد و در زمانی که رقص زنان در مجالس و محافل مرسوم نبود و به جای آن از پسران کم سن و سال استفاده می‌شد، کار کردن را با رقص در جشنها و مراسم مختلف آغاز کرد. آوازه کارش به سرعت اصفهان و بعد شهرهای مجاور و سپس نقاط دورتر را درنوردید. آراستگی چهره و هنرش، حتی در راه رفتن و رفتارش، باعث شده بود تا هر خروجش از خانه، انبوهی از مردم را که مشتاق دیدن او بودند به دنبال وی بکشاند.

شوربختانه این شهرت و هنر پس از چند سالی با اعتیاد به تریاک و مشروبات الکلی در هم آمیخت. چهره اش در هم شکست و قابلیت‌های هنریش روبه کاستی نهادند. در این برهه از زندگی، ابتدا تلاش کرد تا با استفاده از لباس‌هایی فاخره و زیبا بر زشتی‌های ایجاد شده پرده‌ای بکشد و همچنان خود را گل سرسبد مجالس نگاه دارد. اما از سویی دیگر بازار کار اکبرخان که حالا حدود بیست سال داشت با ظهور و حضور زنان رقصنده در مجالس به ناگاه رو به کسادی گذاشت. اکبرخان از اوج نامداری و حمایت از سوی طرفدارانی بسیار، به تنهایی و بی‌کسی فروآمد. او برای گریز از اثرهای این تجربه تلخ و در تلاش برای برون رفتن از گردابی که به آن مبتلا شده بود، به بیکرانگی نوازندگی تار روی آورد و همه دردها و خاطرات تلخ و شیرین خود را به جان سازش ریخت.

با شاگردی شکری ادیب السلطنه که از نوازندگان چیره‌دست و از شاگردان آقا حسینقلی و درویش خان بود آغاز کرد و به زودی کارش باز بالا گرفت. آب رفته به جوی بازگشت و در نوازندگی تار سرآمد شد. از تاج اصفهانی نقل است که می‌گفت: «تنها کسی که می‌تواند جواب آواز مرا بدهد اکبرخان است و من جز با ساز او نمی‌خواهم بخوانم». همچنین، درست در زمانی که نوازندگان پرقدرت دیگری در اصفهان وجود داشتند، ادیب خوانساری همواره تکرار می‌کرد: «جایی که اکبر هست اجازه دهید با او بخوانم».

دست روزگار اما در آستانه شصت سالگی بار دیگر کاخ آرزوهای او را ویران کرد و اکبرخان صبحگاهی دریافت که توانایی شنیدن را از دست داده و کاملاً ناشنوا شده‌است و لاجرم زخمه‌های تارش برای همیشه خاموش شده و تنه‌ایش گذاشته‌اند تا او بماند و غم غربت و ناسپاسی و روزهای بازگشت تلخ تنه‌ایی. حسن کسایی، نقل می‌کند که روزی از این روزهای تنه‌ایش همراه با جلیل شهناز به دیدار او رفتند و در حین ملاقات از او خواستند تا کمی تار بنوازد. او شکوه کرد که با ناشنوایی این امر ممکن نیست. اما وقتی با اصرار میهمانان و کوک شدن سازش توسط جلیل شهناز مواجه شد، خنده رضایت‌مندان‌های زد و زخمه‌هایش را دو ساعت و نیم و بی‌وقفه با سیمهای تار آشتی داد، به نواختن یکی از مقامهای کوچک دشتی پرداخت و با چهارمضربش غوغایی به پا ساخت حتی بدون یک مضرب تکراری

کوتاه زمانی بعد، در بیمارستان بستری شد و در همان‌جا نیز دیار فانی را وداع گفت. اکبرخان نوروزی در روز ۱۳ خرداد سال ۱۳۲۹ ه‍.ش در تخت پولاد اصفهان در جوار مقبره بابا رکن الدین به خاک سپرده شد. به جای ترمه و گل و گلاب و قرآن، تنها چیزی که بر مزارش نشانده دستمال ابریشمی قرمزی بود که همیشه وقتی تار می‌زد در دستان و همراه با مچش به رقص درمی‌آمدند تا از پارگی آستین پیراهنش جلوگیری کند. گرچه از اکبرخان آثار چندانی امروزه برجای نمانده‌است، اما شیوه کار او الهام‌بخش بسیاری از بزرگان موسیقی ایرانی و نوازندگان تار معاصر شد. لازم است ذکر شود از ایشان یک فرزند و سه نوه در قید حیاتند که نام فرزند ایشان رضا نوروزی قهجاورستانی و سه نوه ایشان به ترتیب مهناز، محسن و مسعود می‌باشد که همگی در اصفهان زندگی می‌کنند. همسر وی در سال ۱۳۸۸ درگذشت.

کارنامه هنری

- همکاری با جلال الدین تاج اصفهانی در رادیو اصفهان
- همکاری با جلیل شهناز

اکبر محسنی

اکبر محسنی (زاده ۱۲۹۱ – درگذشته ۶ مرداد ۱۳۷۴) آهنگساز و نوازنده صاحب نام عود (بربط)، تار و ویولن، و معلم موسیقی ایرانی بود.

او هنر آموخته شعبه موزیک نظام و بهره برده از درس‌های علینقی وزیری محسوب می‌شد و سال‌ها زیر نظر روح‌الله خالقی به تدریس در انجمن موسیقی ملی و نوازندگی در ارکسترهای آن پرداخته بود. وی همچنین سابقه طولانی تدریس موسیقی و سرپرستی ارکسترها در رادیو ایران را داشت و در طی دوران فعالیت خود آثار بسیاری را از خود به جای گذاشت. او در عین حال از اولین نوازندگان عود در موسیقی ایران محسوب می‌شود و نواختن این ساز کهن ایرانی را طی اقامت در عراق، از استادان برجسته عرب فراگرفته بود. از آثار شاخص او ترانه بسیار معروف الهه ناز، با شعر کریم فکور و خوانندگی غلامحسین بنان می‌باشد که نزد توده‌های مردم، شهرت و محبوبیتی کم مانند کسب کرد.

سال‌های نخست زندگی

سید اکبر حاج محسن تهرانی مشهور به اکبر محسنی در سال ۱۲۹۱ خورشیدی در شهر تهران دیده به جهان گشود. پدرش سیدحسین محسنی، از افسران هنگ توپخانه و مردی متدین و نمازخوان بود و نظر

خوشی نسبت به موسیقی نداشت. با این وجود اکبر محسنی از کودکی شیفته موسیقی شد و این شیفتگی او به حدی بود که در طفولیت به تقلید از دسته موزیک نظامی که در نزدیکی خانه‌شان مشق می‌کرد، سر قلیان شکسته‌ای را به دست می‌گرفت و آهنگ‌های مارش را با دهان می‌نواخت.

شوق و ذوقی که اکبر محسنی از کودکی در موسیقی داشت، باعث شد که پس از مرگ پدر، بوسیله شوهرخواهرش در مدرسه موسیقی نظام که زیر نظر سالار معزز اداره می‌شد، ثبت نام کند و در این مدرسه، به فراگیری فنون موسیقی در خدمت استادان بزرگ پردازد.

نخستین سازی که وی در مدرسه موسیقی می‌نواخت، آلتو برنجی بود، اما بعد به تدریج ترومپت و فلوت را به عنوان ساز تخصصی خود انتخاب کرد و در همان مدرسه، به فراگیری نت نیز پرداخت. شیفتگی و شور او نسبت به موسیقی و شوق و علاقه‌اش نسبت به یادگیری آن، سبب شد که اکبر محسنی در کنار فعالیت در شعبه موزیک مدرسه نظام، برای یادگیری تار نیز اقدام کند و برای آموختن این ساز، نزد رحمت‌الله صفا که از شاگردان موسی معروفی بود، برود. محلی که رحمت‌الله خان صفا در آن تعلیم ساز می‌داد، در میدان توپخانه تهران واقع بود و اکبر محسنی که در فاصله نسبتاً زیادی از این محل زندگی می‌کرد، ناچار بود که هر روز صبح غذای مختصری برای ناهار خود، همراه بردارد و با پای پیاده مسیر طولانی منزل تا میدان توپخانه را بپیماید. وی سرانجام موفق شد نزد این استاد ردیف موسیقی ایرانی را بیاموزد و با نواختن تار به خوبی آشنا گردد.

وی در همین سال‌ها، به اتفاق تعدادی از دانش آموزان مدرسه نظام، دسته موزیکی درست کرد که در آن بیشتر از سازهای بادی استفاده می‌شد. اکبر محسنی همچنین از همین زمان به عنوان معلم موسیقی، کار تعلیم هنرجویان را نیز آغاز کرد.

در سال ۱۳۱۵ خورشیدی، وزارت فرهنگ وقت، اکبر محسنی و جمع کوچک دوستانش در دسته موزیک یادشده را، به نام «هنرآموز موسیقی» با حقوق ماهیانه ۲۴ تومان استخدام کرد.

فعالیت در رادیو و انجمن موسیقی ملی

با تأسیس و افتتاح رادیو ایران، اکبر محسنی اقدام به تشکیل ارکستری نمود که این ارکستر زیر نظر علینقی وزیری فعالیت می‌کرد و تعلیم می‌گرفت. محسنی در این ارکستر با حقوق ماهیانه ۷۰ تومان استخدام شده بود و نوازنده تار باس در این ارکستر محسوب می‌شد. برنامه‌هایی که اکبر محسنی در این زمان و به اتفاق ارکستر مذکور اجرا می‌کرد، به‌طور مرتب و به صورت زنده از رادیو ایران پخش می‌گردید.

بعد از انحلال ارکستر مذکور، اکبر محسنی در ارکستر انجمن موسیقی ملی که به رهبری روح‌الله خالقی برنامه اجرا می‌کرد، مشغول به کار شد و به نوازندگی پرداخت. از آنجا که روح‌الله خالقی همواره به موسیقیدانان همکار خود، اهمیت فراوان می‌داد و برای پیشرفتشان ارزش فراوان قائل بود، همین همکاری نقطه شروعی برای موفقیت اکبر محسنی گردید.

بدین ترتیب اکبر محسنی به عنوان یکی از اولین معلمان انجمن موسیقی ملی شروع به فعالیت کرد و علاوه بر نوازندگی در ارکستر این انجمن به رهبری روح‌اله خالقی، به آهنگسازی نیز مشغول شد. «سه تار و ستاره» اولین آهنگی بود که اکبر محسنی ساخت. این آهنگ که در مایه سه‌گانه ساخته شده و شعر آن توسط کریم فکور سروده شده بود، نخستین بار در سال ۱۳۲۶ خورشیدی با خوانندگی ناهید سرافراز و حمید قنبری، در رادیو ایران پخش گردید.

محسنی از سال ۱۳۲۶ تا سال ۱۳۳۶ خورشیدی به‌طور مداوم همکاری خود را، با رادیو ایران ادامه داد و علاوه بر ساخت تعداد زیادی آهنگ برای خوانندگان مختلف، در زمینه ساخت موسیقی برای فیلم فارسی‌های آن روزگار نیز، فعال شد. بدین ترتیب اکبر محسنی را می‌توان یکی از نخستین سازندگان

موزیک متن در سینمای ایران تلقی نمود. وی آهنگساز فیلم‌هایی همچون واریته بهاری، چهره آشنا، زندگی شیرین است و بلبل مزرعه بوده است.

اما از جمله دیگر فعالیت‌های شاخص اکبر محسنی در این دوران، ساخت آهنگ جاودانه و ماندگار الهه ناز، می‌باشد که با تنظیم استادانه روح‌الله خالقی، شعر کریم فکور و صدای غلامحسین بنان اجرا شد و گرچه برخی از صاحب‌نظران این ترانه را از برخی ظرافت‌های فنی عاری می‌شمردند، در سطح جامعه و نزد توده‌های مردم، شهرت و محبوبیتی بی‌مانند یافت. این ترانه که یکی از دلپسندترین و روح نوازترین آهنگ‌های اکبر محسنی محسوب می‌شود، در سال ۱۳۳۳ و به مناسبت تولد تنها دختر وی ساخته شده است. در همین دوران وی همچنین برای ترانه‌های معروف دیگری نیز آهنگ ساخت که از آن جمله: بخت بیدار، دل شکن، دگر چه می‌خواهی؟، دختر فال بین، دختر رامشگر (همگی با صدای بنان) و ستاره، پشیمانی، او نیامد، درد جدایی و ... (با صدای خوانندگان دیگر)، قابل ذکرند که تنها نمونه‌هایی از آثار متعدد برجای مانده از اکبر محسنی می‌باشند.

اکبر محسنی همچنین برای مدتی به کسوت استاد موسیقی و سرود در وزارت فرهنگ درآمد، که تجارب او در این زمینه، در کنار شهرت و آگاهی او در رشته موسیقی موجبات سفر او را به کشور عراق فراهم آورد.

سفر به عراق و اقامت در این کشور

در سال ۱۳۳۶ خورشیدی، وزارت فرهنگ وقت، اکبر محسنی را جهت تدریس موسیقی و سرود در مدارس ایرانیان مقیم عراق برگزید و در عین حال به وی مأموریت داد که در طول خدمت خویش در عراق، نسبت به یادگیری ساز عود (یربط) و جمع‌آوری تکنیک‌های نواختن آن اقدام کند تا بتواند در مراجعت به ایران، این تکنیک‌ها را منتشر کرده و تعلیم دهد.

بدین ترتیب وی در طی مدت چهار سال به سر بردن در عراق، علاوه بر اینکه سرودهای میهنی و موسیقی را به کودکان ایرانی که در مدارس مخصوص ایرانیان در بغداد و کاظمین درس می‌خواندند، آموزش می‌داد، خود نیز مشغول به یادگیری ساز عود شد و این ساز را از استادان معروفی، همچون جمیل بشیر، سلیمان شکور، گل خماش، و کیل (موسیقیدان ایرانی مقیم عراق) و حکمت فاضل عراقی به خوبی یادگرفت و همچنین به جمع‌آوری تکنیک‌های مصری و عراقی در نواختن عود اقدام نمود و سرانجام در سال ۱۳۴۰ خورشیدی، با دستی پر به ایران بازگشت.

احیاء ساز عود در ایران

اکبر محسنی در واقع، ساز عود که در اصل یکی از سازهای اصیل ایرانی بود و به اشتباه به اعراب منتسب شده بود را، دوباره به همراه خود به ایران آورد و موجبات استفاده از آن در ارکسترهای بزرگ را فراهم ساخت. خود وی در این مورد، طی مصاحبه‌ای با مهشید فرحبخش در مجله تماشا (شماره ۶۹، مورخه: ۵ بهمن ماه ۱۳۵۱) می‌گوید:

«پس از بازگشت از عراق به ایران، آنچه را که از ساز عود یادگرفته بودم، در رادیو عنوان کردم، شورای موسیقی تشکیل شد و من در حضور دکتر برکشلی، مشیر همایون شهردار و چند نفر از استادان موسیقی، عود نواختم.

مشیر همایون [پس از مشاهده نوازندگی من با این ساز، دستی روی عود زد و از من پرسید: «این پوست دارد؟»، گفتم: «نه! تخته‌است»، گفت: «بسیار صدای عالی دارد. این ساز را باید احیا کرد و در ارکستر جای داد».....»

بدین ترتیب وی از اولین نوازندگان عود در موسیقی معاصر ایران محسوب می‌شود و نه فقط نتیجه سال‌ها تلاش خویش در زمینه نواختن عود و همچنین تجاربی که از یادگیری تکنیک‌های نوازندگی عود

اندوخته بود را، به هنرجویان متعددی تدریس کرد، بلکه این ساز ایرانی را دوباره در سرزمین اصلی و خاستگاه خود (ایران) احیاء نمود و جایگاه ویژه‌ای برای آن در ارکسترهای رادیو ایران پدید آورد.

اکبر محسنی پس از بازگشت از عراق و در حفاصل سال‌های ۴۰ تا ۵۰ به کار در رادیو نیز، به عنوان آهنگ ساز و نوازنده ادامه داد و همچنین پس از تأسیس تلویزیون در ایران، برای چند سال با تلویزیون ملی ایران نیز همکاری‌هایی نمود که از آن جمله تهیه آهنگ‌ها و سرپرستی ارکستر در برنامه تلویزیونی «هفت شهر عشق» قابل ذکر می‌باشد.

پس از انقلاب اسلامی، اکبر محسنی برای سال‌های زیادی در خارج از ایران اقامت داشت و فعالیت‌های هنری وی بسیار کاهش یافت، اما با این وجود ساخت چند آهنگ را در همین سال‌ها نیز به وی نسبت می‌دهند. بدین ترتیب از آنجا که خود او طی مصاحبه‌ای در سال ۱۳۵۱ خورشیدی، تعداد آهنگ‌های خود را، متجاوز از ۴۰۰ آهنگ دانسته بود، شاید بتوان تمامی آهنگ‌های او در طی دوران زندگی را حدود ۵۰۰ قطعه تخمین زد. از وی همچنین تعداد زیادی ضبط‌های راپویی و برخی ضبط‌های خصوصی نیز به یادگار مانده‌است.

اکبر محسنی سرانجام در بامداد روز ششم مرداد ماه ۱۳۷۴، دور از وطن به عالم باقی شتافت و مشتاقان موسیقی اصیل ایرانی را داغدار کرد. خانواده و فرزندان وی پس از مرگش، کتابی موسوم به الهه ناز را در شرح احوال و آثار او و در بزرگداشت یاد و خاطره اش انتشار دادند.

نکاتی از زندگی شخصی او

سید اکبر محسنی از سادات اصیل تهران و انسانی باصفا، صمیمی و خلیق با چهره‌ای خندان و روی گشاده بود. نماز و روزه و عبادتش هرگز ترک نمی‌شد و در میان هنرمندان به «حاجی» شهرت داشت. وی هر روز پس از نماز صبح شروع به کار می‌کرد و تا ساعت ۱۱ شب می‌نوشت و آهنگ می‌ساخت و با خواننده‌ها تمرین می‌نمود و ارکسترها را برای اجرای برنامه‌های گوناگون آماده می‌ساخت.

محسنی ایمان خویش به خدای یگانه را عامل دلگرمی خود، در کارهای هنریش تلقی می‌کرد و خویش را غرقه در خدا می‌دانست و می‌گفت: «شما با کسی طرف هستی که ۴۵ سال است زندگی را روی هنر گذاشته و ایمان و اعتقاداتش را فراموش نکرده‌است...»

او آهنگ‌های خودش را، مثل بچه‌های خویش می‌دانست و همه آن‌ها را دوست داشت، اما از میان متجاوز از ۴۰۰ آهنگی که ساخته بود، دو آهنگ «الهه ناز» و «انتظار» را به خاطر اثر خاصی که بر روی او داشتند، ترجیح می‌داد. (ترانه انتظار را، «فرح» خوانده‌است: «به یاد وی تا سحر ماندم، او نیامد...») همچنین آهنگ «ساقیا» نیز که حالت ایرا داشت، از ساخته‌های او بود که در جشن هنر شیراز اجرا شد و وی این آهنگ را نیز، جزو آثار برگزیده خویش محسوب می‌نمود.

اکبر محسنی به حق یکی از مفاخر موسیقی ایران محسوب می‌شود و مشقات بسیار زیادی برای اعتلای موسیقی این سرزمین متحمل گردیده‌است. وی حرمت استادان را به جا می‌آورد و زحمات آنان را پاس می‌داشت و از آن میان برای روح‌الله خالقی که حق بسیار بر گردن وی داشت، احترام ویژه‌ای قائل بود.

ساز اصلی محسنی تار بود، اما با نواختن سه تار و همان‌طور که گفته شد عود (بربط) نیز، آشنایی کامل داشت. وی همچنین در نواختن ویولن نیز مسلط بود و چون در شعبه موزیک نظام تحصیل کرده بود، نواختن سازهای بادی در ارکسترهای نظامی و غیر آن را نیز فرا گرفته بود. به همین دلیل گرچه شهرت اصلی او به خاطر ساخت آهنگ‌های زیبایی است که خوانندگان بسیاری آن‌ها را خوانده‌اند، اما در نوازندگی نیز شخصیت جامع‌الاطراف محسوب می‌شد.

تمامی هنرمندانی که اکبر محسنی را از نزدیک می‌شناخته‌اند، مراتب والای هنری و ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی بارز او را می‌ستایند. از جمله اسدالله ملک، که خود از نوازندگان مشهور ویولن و

آهنگسازان توانای معاصر می‌باشد، در مورد اکبر محسنی مطلب مفصلی نوشته که مشتمل بر زندگی نامه او نیز هست. وی در بخشی از نوشته اش در توصیف وی می‌نویسد:

«... استاد اکبر محسنی هفت شهر عشق را عطاروار گشت و رمز و رموز عاشقی را با سیمهای عود بر ملا کرد. حلاوت موسیقی را به جان‌های محرمی چساند که اهلیت داشتند و حرمت نگه می‌داشتند و قدر می‌دانستند...»

از اکبر محسنی (سید اکبر حاج محسن تهرانی) سه فرزند پسر و یک دختر باقی ماند که البته هیچ‌کدام از آنها اهل ساز و موسیقی نبودند. هرچند که یکی از این فرزندان، یعنی «دکتر سید رضا حاج محسن تهرانی»، پس از مرگ او، در زمینه جمع‌آوری کتاب یادبود و بزرگداشت او تلاش بسیار نمود. کتاب مذکور که سایر فرزندان و اعضای خانواده اکبر محسنی در تدوین و تألیف و چاپ و انتشار آن سهم داشته‌اند، به یاد شاخص‌ترین و به یادماندنی‌ترین اثر او، الهه ناز نام دارد.

تعدادی از آهنگ‌های او

اکبر محسنی چنان‌که گفته شد، متجاوز از ۴۰۰ آهنگ و ترانه در طی ده‌ها سال فعالیت هنری خود ساخته‌است که برخی از شاخص‌ترین آن‌ها عبارتند از:

- تصنیف انتظار (او نیامد) با شروع: «به یاد وی تا سحر ماندم، او نیامد» به خوانندگی فرح و با شعر ایرج تیمورتاش (تصنیف زیبایی «او نیامد» اثر اکبر محسنی، که اصل آن با صدای فرح می‌باشد، بعدها با اجرای خوانندگان دیگری چون: هوشمند عقیلی و علیرضا افتخاری نیز ضبط و ارائه شده‌است)
- ترانه باز آ (بخت بیدار) با شروع: «بخت بیدار منی، حُسن گلزار منی...»، به خوانندگی غلامحسین بنان با شعر اسماعیل نواب صفا
- ترانه الهه ناز، با تنظیم: روح‌الله خالقی به خوانندگی غلامحسین بنان با شعر کریم فکور
- ترانه الهه ناز ۲- (اجرایی دیگر)، به خوانندگی غلامحسین بنان با شعر کریم فکور
- ترانه دگر چه می‌خواهی، به خوانندگی غلامحسین بنان با شعر ایرج تیمورتاش
- ترانه دل شکن، به خوانندگی غلامحسین بنان، با شعر بیژن ترقی (این ترانه با نام تصنیف یار بیگانه نواز، در آلبوم بداهه خوانی و بداهه نوازی با صدای ایرج بسطامی نیز اجرا شده‌است).
- ترانه دخترک فال بین، به خوانندگی غلامحسین بنان با شعر کریم فکور
- ترانه دختر رامشگر، به خوانندگی غلامحسین بنان
- ترانه مرا بوسه‌ای ده، به خوانندگی اکبر گلپایگانی، با شعر ابوالقاسم حالت
- ترانه شوق دیدار، به خوانندگی کوروس سرهنگ زاده، با شعر لعبت والا
- ترانه چه شود، به خوانندگی کوروس سرهنگ زاده، با شعر معینی کرمانشاهی

1. بازسازی برخی آهنگ‌های او:

- ترانه شب فروردین، به خوانندگی علیرضا افتخاری، با شعر اکبر آزاد
- ترانه دو یار قدیمی، به خوانندگی علیرضا افتخاری، با شعر مسعود فردمنش
- همچنین شش ترانه از هشت ترانه موجود در آلبوم «صیاد»، با صدای علیرضا افتخاری، از ساخته‌های اکبر محسنی است.

فیلم‌شناسی

برخی از فیلم‌هایی که اکبر محسنی برایشان موسیقی متن ساخته‌است، عبارتند از:

- واریته بهاری (ساخته پرویز خطیبی، ۱۳۲۸)
- چهره آشنا (ساخته حسن خردمند، ۱۳۳۲)
- زندگی شیرین است (ساخته مجید محسنی، ۱۳۳۵)
- بلبل مزرعه (ساخته مجید محسنی، ۱۳۳۶)

امان‌اله تاجیک

امان‌اله تاجیک (۲۷ خرداد ۱۳۱۶ در اهواز - ۱۴ مهر ۱۳۶۶ در تهران) خواننده، نوازنده، نقاش ایرانی بود.

تاجیک در ۲۷ خرداد ۱۳۱۶ در تهران متولد شد، پدرش حیدر خان نیز از صدای خوشی برخوردار بود، او از همان دوران کودکی در کنار تحصیل به کار هنری علاقه‌مند بود، در سن ۱۶ سالگی نواختن ساز عود را نزد پرویز فرصت آموخت، و در نوازندگی و خوانندگی فعالیت داشت، او در آن زمان با دوستان خود گروه ارکستری را به شرح زیر ترتیب داده بودند (کاظم رزازان: نوازنده ویلن، اسکندر بیرجندی: سنتور، هوشنگ کربلایی حسن: عود ۲، مهدی نجفداری: ویلن ۲، صفدر علایی: تمپو، جمشید وحادی: فلوت و اکبر صدیف: نوازنده قانون).

وی پس از پایان تحصیلات متوسطه، برای بالا بردن دانش موسیقی خود در سال ۱۳۳۳ به کلاس آزاد هنرستان موسیقی ملی رفت، که در آن زمان ریاست آن با علی رهبری بود، و مدت چهارسال و نیم در این هنرستان در کلاس عود زیر نظر نصرالله زرین‌پنجه مشغول فراگیری تکمیلی این ساز شد و ضمن فراگیری کامل ساز عود، نواختن پیانو را هم در این هنرستان آموخت، و موفق به دریافت دوره چهار ساله لیسانس رشته کارشناسی موسیقی ملی گردید، او تنها خواننده موسیقی مردمی بود که فارغ التحصیل از هنرستان موسیقی شد.

تاجیک بعدها در اداره تعاونی روستایی تهران مشغول به کار گردید، که از طرف آن سازمان به اهواز مأموریت پیدا کرد و چند سالی در آبادان و اهواز زندگی کرد در اهواز نخستین آهنگ خود را به نام «رود کارون» را اجرا کرد، شعر آن را جمشید احمدی فر (سرپرست رادیو وقت اهواز) سرود، با آهنگسازی و نوازندگی عود توسط خودش، و ارکستری شامل:

امیر پازوکی: ویلن/جمشید وحادی: فلوت/ مهدی جهان بیگلو: سنتور / و سیروس بانکی: تمپو اجرا کرد، که با استقبال فراوان همراه بود، و تاجیک به شهرت رسید.

در دومین روز عید سال ۱۳۴۴ در برنامه شما و رادیو ترانه «رود کارون» و «رقص پروانه» را با نوازندگی پرویز یاحقی، اکبر صدیف، جمشید وحادی و بیژن شیرازی اجرا نمود که مورد توجه قرار گرفت.

پس از مدتی به تهران بازگشت، و فعالیت‌های خوانندگی خود را گسترش داد، همچنین او در تهران نزد استاد صادقپور هنر نقاشی را نیز فراگرفت، که از او در این رشته نیز آثار قابل توجه و دیدنی بر جای مانده است. از آهنگ‌های معروف وی می‌توان به نخلستان و رود کارون و غم بی پایان اشاره کرد.

از دوستان هنرمندی که با او در خلق آثارش همکاری داشتند می‌توان به مجتبی میرزاده، علی اکبر صدیف، کاظم رزازان، جمشید وحادی، پرویز فرصت، مصطفی مرادبختی و احمد هدایتی را نام برد.

زندگی شخصی

تاجیک در زندگی خود ۲ بار ازدواج کرد، و حاصل این ازدواج‌ها سه فرزند به نام‌های خاطره، نجمه و عباس است.

مرگ

تاجیک در سال ۱۳۶۶ در شمال ایران در کسوت سکوت و به دور از دنیای هنر درگذشت، و در گورستان بهشت زهرا تهران در قطعه ۹۶ ردیف ۳۰۵ شماره ۱۴ به خاک سپرده شد.

امیر بیداریان

امیر بیداریان نژاد یکی از نوازندگان ساز تنبک بود که در ۱۳۱۱ خورشیدی در محله سنگلج تهران به دنیا آمد. آموزش تمبک را نزد مرشد نصرالله (ضرب نواز زورخانه) آغاز کرد و در سال‌های بعد نزد حسین تهرانی تکمیل نمود.

امیر بیداریان از اوایل دهه ۱۳۳۰ در محافل هنری به نوازندگی پرداخت. فعالیت‌های وی در رشته آموزشی، تحقیقاتی ریتم‌های ایرانی درخور تحسین است. در ۱۳۳۷ به عضویت رادیو تهران درآمد. در زمینه موسیقی فیلم (ملودی‌های ریتمیک) اجراهای وی به یادگار مانده است. مانند حسن کچل

ساخته علی حاتمی (بسال ۱۳۴۸) وی از ۱۳۶۸ در حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی و از ۱۳۷۳ در دانشگاه سوره تدریس می‌کرد. وی در ۱۲ اسفند ۱۳۷۴ درگذشت.

امیرحسین سام

تاریخ تولد : ۱۸ تیرماه سال ۱۳۵۷

محل تولد : تهران ●

او با شعر و موسیقی کهن ایران نزد پدرش آشنا شد و نواختن سه‌تار را در سن هشت‌سالگی در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران با بهنام وادانی آغاز کرد نخستین مثنوی‌ها و غزل‌های او در سن دوازده سالگی در ماهنامه‌ی ادبستان و روزنامه‌ی اطلاعات به چاپ رسید و از ماندگارترین آنها سروده‌ای بود که به مناسبت درگذشت استاد احمد عبادی در ماهنامه‌ی شماره‌ی ۴۰ ادبستان منتشر شد

در سن پانزده‌سالگی به همراه پدر و خانواده‌اش به بریتانیا مهاجرت کرد و ضمن تحصیل، به تدریس سه‌تار و تحقیق در زمینه روایت‌های گوناگون از ردیف سازی و آوازی موسیقی ایران پرداخت وی در سال ۲۰۰۳ از دانشگاه لندن در رشته‌ی پزشکی با اخذ ۱۸ جایزه اول و رتبه نخست فارغ‌التحصیل شد

او در دوره تحصیلش از چند بورس دانشگاه لندن، انجمن فیزیولوژی بریتانیا، و دانشگاه هاروارد بهره‌مند شد

امیرحسین سام دوره داخلی را در دانشگاه آکسفورد طی کرد و هم اکنون همزمان با طبابت، به تحقیق و گرفتن فوق‌تخصص در امپریال کالج لندن مشغول است او چندین بار به عنوان معلم نمونه پزشکی توسط دانشجویان دانشگاه‌های آکسفورد و لندن انتخاب شده است

او در سال ۱۳۸۴ گروه موسیقی " سایه " را تشکیل داد و تا کنون تعدادی از ساخته‌ها و سروده‌های خود را در لندن و پاریس اجرا کرده است آثار موسیقی :

- ماورالنهر (دونوای سه تار و تنبک به همراه برادرش امیرعلی سام - انتشارات سروش)
- صبح، بهار، باران (مجموعه‌ی تصانیف وی روی شعرهایی از شاملو، شفیعی کدکنی، عبدالکریم

- سروش و خودش با صدای علی بیات - انتشارات چهار باغ)
- زرد، سرخ، ارغوانی (مجموعه‌ای از تصنیف و آواز با صدای اشکان کمانگری - انتشارات حوزه هنری)
  - به پیشواز صبح (دو نوازی سه تار و کمانچه همراه با سینا جهان آبادی - در دست انتشار توسط انتشارات آوای باربد)
  - آواز سکوت (در دست انتشار)
- امیرحسین سام برخی غزل‌ها و آثار موسیقایی خود را در وبلاگش "یک سبد آواز نو" عرضه می‌کند
- او همچنین چند جلد کتاب پزشکی به زبان انگلیسی تألیف کرده که برخی از آنها به سایر زبانها نیز ترجمه شده‌اند. مهمترین تالیفات وی در رشته ی پزشکی عبارتند از :
- Rapid Medicine (Blackwell publications)
  - Rapid Differential Diagnosis (Blackwell publications)
  - Oxford Handbook of Acute Medicine (co-author for third edition, in print, Oxford University Press)
  - Lecture notes: Endocrinology and Diabetes (in preparation)

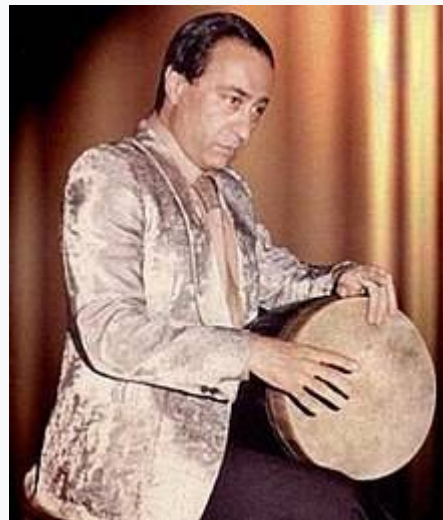
امیر حیاتی

امیر حیاتی (زاده ۲۵ بهمن ۱۳۰۰ صحنه - درگذشته ۲۴ اسفند ۱۳۸۴ تهران) نوازنده تنبور، مقام دان، کلام خوان و شاعر اهل ایران بود. حیاتی نواختن تنبور را از ۱۲ سالگی نزد پدر خود سپس نزد سید نصیرالدین جیهون آبادی به مدت چندین سال به آموختن مقامات مجلسی و حقانی پرداخت شخصیت او در عین سادگی آمیزه ای شور و عشق و جنون بود. همین ویژگی بود که باعث تفاوت نوازندگی و مقامخوانی وی با دیگر اساتید به نام تنبور شد. وی شاگردانی بسیاری از جمله سید خلیل عالی‌نژاد و کیخسرو پورناظری را تربیت کرد. امیر حیاتی اولین کسی بود که اشعار فارسی را با ساز تنبور همراه ساخت. تا پیش از حیاتی، فقط اشعار کردی با تنبور همراه می‌شد. در اوایل دهه سی بنا به

درخواست دوستانش به تهران آمد و تا آخر عمر در آنجا اقامت گزید، آهنگ معروف «علی گویم علی جویم» که در سال ۱۳۳۹ ساخته شد، در همان سال به دعوت مسعولان رادیو ایران به ضبط و اجرای چندین مقام باستانی تنبور و اثر بسیار زیبایی ((علی گویم علی جویم)) پرداخت. و همین امر عامل مهمی در شناساندن موسیقی تنبور در خارج استان کرمانشاه بود. وی شیوه‌ای منحصر به فرد در نوازندگی تنبور داشت که بی شک در نیم قرن گذشته بیشتر نوازندگان از شیوه نواختن حیاتی بهره فراوان برده اند. حیاتی ساز خود را ندالحق مینامید تنبور خاص او ((ندالحق)) به مراتب کاسه ای بزرگتر و صدایی طنین انداز تر داشت.

امیرناصر افتتاح

امیرناصر افتتاح (زاده ۱۴ خرداد ۱۳۱۴ در تهران – درگذشته ۱۰ بهمن ۱۳۶۶ در تهران)، نوازنده تمبک اهل ایران بود.

زندگی هنری

امیرناصر افتتاح، ۱۴ خرداد سال ۱۳۱۴ در تهران متولد شد. از کودکی به نوازندگی تمبک علاقه داشت و از ۱۲ سالگی نواختن این ساز را آغاز نمود. او پس از اتمام تحصیلات ابتدایی به مدرسه رازی وارد شد و از آن مدرسه دیپلم گرفت. امیرناصر افتتاح در نوجوانی فراگیری تمبک را نزد «هوشنگ مهرورزان» و «حسین تهرانی» آغاز نمود و پس از تسلط کامل بر نوازندگی، در ۱۷ سالگی با دعوت «داوود پیرنیا»، همکاری خود را با رادیو آغاز کرد و در مجموعه «برنامه گلها» به نوازندگی پرداخت. او همراه با «اکبر گلیایگانی» برنامه‌های متعددی را به اجرا گذاشت. وی از سوی رادیو به منظور شناساندن موسیقی ایرانی، در برنامه‌ها و سفرهای خارجی و داخلی شرکت نمود. از جمله سفر به کشورهای نظیر: آمریکا، آلمان، انگلستان، کویت و شهرها و استان‌هایی نظیر: شیراز، اصفهان، آبادان، اهواز، بندرعباس، گیلان، مازندران و ... امیرناصر افتتاح همراه با هنرمندانی مانند: «پرویز یاحقی»، «فرهنگ شریف»، «همایون خرم»، «جلیل شهناز»، «مجید نجاحی»، «رضا ورزنده»، «احمد عبادی» و «علی اصغر بهاری» در آثار متعددی به اجرای موسیقی پرداخت.

وی در امور خیریه نیز فعال بود و با افتتاح کلاس موسیقی شاگردان بسیاری را پرورش داد. محمد اسماعیلی، بهمن رجبی، مرتضی اعیان، محمود فرهمند، آبتین اجلالی و امیربابک رکنی از شاگردان

او بودند. از وی به عنوان نوازنده‌ای صاحب سبک یاد می‌شود و شیوه او در آموزش تمبک به «سبک افتتاح» شهرت دارد. از او کتابی با عنوان «تنبک نوازی به روایت امیرناصر افتتاح» با ویرایش و بازنویسی حمید قنبری و پدram خاورزمینی به چاپ رسیده است. در اسفند ۱۳۹۳ مراسم بزرگداشت «امیرناصر افتتاح» در فرهنگسرای ارسباران تهران برگزار شد.

آثار هنری

از جمله آثاری که امیرناصر افتتاح در آن‌ها حضور داشته است، به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- آلبوم موسیقی «مهر» به آهنگسازی پرویز یاحقی
- آلبوم موسیقی «طراوت» به آهنگسازی پرویز یاحقی
- آلبوم موسیقی «افشاری» به آهنگسازی محمد موسوی
- آلبوم موسیقی «موج آتش» به آهنگسازی همایون خرم
- آلبوم موسیقی «سوز پنهان» به آهنگسازی همایون خرم
- آلبوم موسیقی «شام بی‌سحر» به آهنگسازی همایون خرم
- آلبوم موسیقی «نغمه همایونی» به آهنگسازی همایون خرم
- آلبوم موسیقی «نوای ناب ۱» به آهنگسازی حبیب‌الله بدیعی
- آلبوم موسیقی «چنگ اورنگ» به آهنگسازی فرهنگ شریف
- آلبوم موسیقی «دخترک ژولیده» به آهنگسازی فرهنگ شریف
- آلبوم موسیقی «عطر افشان» به آهنگسازی جلیل شهناز
- آلبوم موسیقی «شهناز شهنواز» به آهنگسازی جلیل شهناز
- آلبوم موسیقی «عشق و زندگی» به آهنگسازی جلیل شهناز
- آلبوم موسیقی «شور - تار و تنبک» به آهنگسازی جلیل شهناز
- آلبوم موسیقی «زلف بنفشه» به آهنگسازی همایون خرم و خوانندگی نادر گلچین
- آلبوم موسیقی «نفس باد صبا» به آهنگسازی همایون خرم و خوانندگی نادر گلچین
- آلبوم موسیقی «شاخه گل ۱۲» به آهنگسازی روح‌الله خالقی و خوانندگی غلامحسین بنان
- آلبوم موسیقی «آتش دل» به آهنگسازی عبدالحسین برازنده و خوانندگی جلال تاج اصفهانی
- آلبوم موسیقی «آوای سیاوش (پرواز)» به آهنگسازی فرهنگ شریف و خوانندگی محمدرضا شجریان
- آلبوم موسیقی «قدر محبت» به آهنگسازی انوشیروان روحانی، فضل‌الله توکل، جهانبخش یازوکی، محمد حیدری و خوانندگی اکبر گلپایگانی

درگذشت

امیرناصر افتتاح، ۱۰ بهمن سال ۱۳۶۶ به علت سکته قلبی ناشی از فشار روحی درگذشت. پیکر او در ۱۱ بهمن ۱۳۶۶ در امامزاده طاهر کرج به خاک سپرده شد.

امین‌الله آندره حسین

امین‌الله حسینف

نام در زمان تولد

آهنگساز و نوازندهٔ تار

پیشه

مزدیسنا

دین

آنا مینوسکایا

همسر

روبر حسین

فرزندان

امین‌الله آندره حسین (زادهٔ ۳۰ خرداد ۱۲۸۴ در سمرقند یا عشق‌آباد – درگذشتهٔ ۱۸ مرداد ۱۳۶۲ در یاریس) آهنگساز ایرانی‌تبار ساکن فرانسه بود. او جزو مشهورترین موسیقی‌دانان ایرانی در جهان است و شاید او را بتوان نخستین آهنگساز پیشروی ایران دانست که آفریده‌هایش در رپرتوار ارکسترهای بین‌المللی قرار گرفته و به دفعات به اجرا درآمده است. او را می‌توان همانند گروه پنج به سرپرستی بالاکیرف در روسیه، ژان سیبلیوس در فنلاند، امانوئل اوفایا اسپانیایی، و بدریخ اسمتانا چکی را می‌توان در رده آهنگسازان رومانئیک ملی که احساسات میهن پرستانه در آفریده‌هایشان نمایان است، قرار داد.

زندگی

امین‌الله آندره حسین در تاریخ دوم فوریه ۱۹۰۵ مطابق با خرداد ۱۲۸۴ خورشیدی به دنیا آمد. دربارهٔ محل تولد امین‌الله حسین که در تذکره‌ها، «سمرقند» ذکر شده و خود او هم این مسئله را ضمن یک مصاحبهٔ رادیویی تأیید کرده‌است، جای تردید وجود ندارد. زیرا تا آنجا که قدمای عشق‌آباد به خاطر دارند خانوادهٔ او پس از ترک ایران، مقیم عشق‌آباد شد و به نظر می‌رسد که حسین بایستی در همان عشق‌آباد زاده شده باشد. شاید که امین‌الله حسین، سمرقند را به آن دلیل به عنوان زادگاه خود ذکر کرده که نزد غربیان شهرت بیشتری دارد تا عشق‌آباد که از شهرت چندانی برخوردار نیست. امین‌الله حسین پس از استقرار در فرانسه و گزینش آن کشور به عنوان اقامتگاه دایم، نام آندره را، بر نام ایرانی خود افزود و از آن پس به نام امین‌الله آندره حسین شناخته شد.

خانواده اش خانواده‌ای ایرانی بازرگان و متعین که از امیری به حسین تغییر نام داده بودند و به علت شرایط نابسامان سیاسی و اجتماعی آن روز ایران، از گلیایگان به شهر سمرقند، که یکی از شهرهای امپراتوری روسیه بود، کوچ کرده بودند که او در همان شهر زاده شد. پدر امین‌الله، معروف به احمد آقا حسین آف، نَسَب آذربایجانی داشت. او مردی تاجر و سرمایه‌دار بود که در اواخر عمر، به ایران بازگشت و زندگی خود را در تنهایی سپری کرد. مادر امین‌الله به نام حوریه، فرزند آقامیرزا عبدالوهاب از اهالی سبزوار بود. حوریه و خانواده‌اش در سال‌های کودکی به عشق‌آباد کوچ کرده بودند. احمد آقا و حوریه دارای سه پسر و یک دختر بودند به اسامی امین‌الله، محمود، ذبیح‌الله و ملکه. زبان مادری امین‌الله حسین فارسی بود، اما تلهجه آذری نیز داشت.

نخستین کسی که گوش امین‌الله را به موسیقی سپرد مادرش بود، که با صفحه‌های گرامافون از استادان آواز و تار ایرانی، فضای خانه را از آوای فرشتگان می‌آکند. آنان امین‌الله را در اوایل جوانی، نخست به مسکو و سپس به اروپا فرستادند، با این نیت که درس پزشکی بخواند ولی او رشته موسیقی را برگزید. به زودی خانواده به مسکو کوچ کرد تا امکان تحصیل منظم امین‌الله فراهم شود. همان‌جا بود که در سال ۱۹۱۷ انقلاب بلشویکی روی داد و پدر ناگزیر او را برای ادامه تحصیل به آلمان فرستاد، تا پس از پایان دبیرستان علاقه پدر را به داشتن فرزندى طبیب تأمین کند. اما سرنوشت که چون چرخى دائم در گردش است (آغازین مصراع ترانه کارمینا بورانا اثر کارل ارف) موسیقی‌دوست جوان را از آلمان به فرانسه رهنمون شد، تا نخستین ایرانی یا ایرانی‌تبار شود که به کنسرواتوار پاریس قدم نهاد.

در آلمان هم البته همزمان با طب، از محضر استادان کنسرواتوار اشتوتگارت، آرتور اشنابل در پیانو و کلات در آهنگسازی بهره برد. به‌نظر می‌رسد پدر کمک‌های مالی را بعد از این داستان قطع کرد، چرا که پس از آن امین‌الله همیشه با تهیدستی مواجه بوده همین سبب، رابطه او با خانواده‌اش در ابتدا، تیره و سپس تقریباً قطع شد. می‌گفت بعد از نخستین اجرای جهانی سمفونی پرسیوالیس که با اقبال شنوندگان پاریسی روبه‌رو شد، وقتی با همسر فرانسوی به طرف منزل می‌رفت، پیشیزی برای صرف شام نداشت.

او در فرانسه با آنا مینوسکایا بازیگری یهودی روس تیار اهل کیف ازدواج کرد. رویر حسین، کارگردان مشهور فرانسوی پسر آنهاست که بعداً امین‌الله حسین برای فیلم‌های پسرش آهنگ ساخت.

درواقع تنها منبع درآمد حسین تصنیف موسیقی فیلم بود و اکثر آثارش در این زمینه به فیلم‌های کارگردانی شده توسط فرزندش رویر حسین مربوط می‌شود. بعدها در سال‌های دهه ۱۹۷۰ از کمک‌های مالی فرح پهلوی هم بهره‌مند شد. وی سرانجام در نهم اوت ۱۹۸۳ مطابق با ۱۸ مرداد ۱۳۶۲ خورشیدی در پاریس درگذشت. یک سال پیش از آن نیز حالتی بیمارگونه داشت. مدتی هم در بیمارستان بستری گردید. این همان سالی است که تعطیلات بر روی یخ را نوشت. او در هنگام مرگ، ۷۸ سال داشت.

عباس کیارستمی قطعات انتخابی برای موسیقی‌های فیلم خانه دوست کجاست از میان راپسودی ایرانی او برگزیده است.

موسیقی

موسیقی حسین آکنده‌است از نغمه‌های ایرانی. او تار را در حد استادی می‌نواخت. فارسی را به خوبی صحبت می‌کرد و می‌نوشت. بهترین آثار او که اکثرشان برنامه‌ای هستند، یا تم ایرانی دارند، یا داستان ایرانی، یا هر دو. دو سمفونی حسین، آریا و پرسیوالیس، از کوچ آریایی‌ها به سرزمین پارس و بعد شکوه و عظمت هخامنشیان حکایت دارد. موسیقی امین‌الله حسین را می‌توان موسیقی رومانئیک ملی به‌شمار آورد که در نیمه دوم قرن نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم، در همه جای دنیا دوره شکوفایی رومانئیسیم با رنگ و بوی ملی بود که زیر تأثیر جنبش‌های ملی و استقلال طلبانه پدید آمده بود.

شاهکارهای حسین مینیاتورهای ایرانی و سوئیت شهرزاد که بعد با هم موسیقی باله شهرزاد را تشکیل دادند، در سال ۱۹۷۵ تصنیف شد. برای اجرای همین باله بر صحنه تالار رودکی بود که حسین در پاییز ۱۹۷۷ برای اولین و آخرین بار به ایران سفر کرد. چهار قطعه برای تار سلو با مایه ایرانی، از زیباترین کارهای حسین به‌شمار می‌آیند؛ راپسودی‌های ایرانی نمره ۱ و ۲ که اولی در شور است و دومی در چهارگاه که با چهار مضرابی به راستی زیبا پایان می‌یابد؛ قطعه تو را دوست دارم وطنم و قطعه عبادت زردشت. البته حسین تغییراتی در پرده‌های تار داده‌بود که سازش را منحصر به فرد ساخته‌بود و تا جایی که نگارنده اطلاع دارد بعد از او کسی آن را دنبال نکرد.

تصنیفات امین‌الله حسین برای دیگر سازها غیر از تار منحصر است به آثاری برای پیانو که ساز اصلی او محسوب می‌شد. قطعاتی کوتاه برای پیانو سلو بر اساس رباعیات خیام و سه کنسرتو برای پیانو و ارکستر آثار او در این زمینه هستند. اکثر آثار حسین بر روی صفحه‌های موسیقی از شرکت‌های بزرگ صفحه پرکنی از قبیل فیلیپس ضبط شده و موجود است. همچنین موسسه ماهور آلبوم‌های برگزیده آثار امین‌الله حسین را در ۲ سی دی روانه بازار نموده‌است.

امین‌الله حسین نیز با آنکه چندان در ایران نزیسته بود، ولی دورادور به ایران عشق می‌ورزید و این عشقش را در آفریده‌های خود باز می‌تابانید. با این ویژگی که به دلیل اقامت دوره جوانی در روسیه موسیقی ملی‌گرای آن دیار بر او تأثیر می‌گذاشت. از آن گذشته نیز موسیقی کمابیش پیشرفته در جمهوری آذربایجان نیز توجه او را به سوی خود جلب می‌کرد. بر همه این‌ها باید شیوه‌های آهنگ نویسی فرانسویان را نیز افزود. ترکیب متوازی از این تأثیرات، در واقع محتوای ملی - رومانیک آثار حسین را به وجود می‌آورد. تکنیک آهنگسازی امین‌الله حسین بسیار ساده و روان است و شنیدن آثار او برای کسانی که سال‌ها از وطن دور افتاده‌اند، آرامش نوستالژیک و غمگانه فراهم می‌آورد.

آفریده‌های عمده امین‌الله حسین، جز آن‌ها که پیش از این یاد کردیم عبارت است از سه کنسرتو برای پیانو و ارکستر، دو سمفونی، اتودهای بی‌شمار و سمفونیک و قطعاتی برای پیانو، تئاتر و فیلم. همه آفریده‌های او، پس از اجرا با تحسین جمع شنوندگان و نیز نامداران روبرو شده، اجرای آن‌ها بارها تکرار شده و بعضی از آن جایی دائمی در رپرتوارهای بزرگ پیدا کرده‌است و از آن گذشته نیز تاکنون بسیاری از آثار حسین بر روی صفحه و دیسک ضبط شده‌است. به این ترتیب امین‌الله حسین را باید در صدر فهرست موسیقی دانان پیشرو ایران جای داد که راه‌هایی برای عرضه موسیقی ملی در عرصه‌های جهانی پیدا کرده‌اند.

بازتاب

سعدی حسنی، مؤلف تاریخ موسیقی در باره امین‌الله حسین می‌نویسد که موسیقی او، اغلب به یاد وطن تصنیف شده و در همه آثارش، عشق و علاقه‌ی وی به ایران پیداست. با این حال، او هنوز در پاریس اقامت دارد و با تحولی که در ایران صورت گرفته، هم‌آهنگی نکرده‌است. تکنیک موسیقی او، ساده و روان است. وی شیوه روسی و فرانسوی را به هم آمیخته و در بعضی آهنگ‌ها تحت تأثیر نغمه‌های آذربایجانی واقع شده‌است.

روزنامه پاری ژور فرانسه، در شماره سیزدهم ژوئیه ۱۹۷۰، ضمن مطالبی تحت عنوان بازگشت آندره حسین به اصل می‌نویسد که این روزها، آندره حسین، با عرضه دو صفحه سی و سه دور به بازار، شامل راپسودی ایرانی، نیایش زرتشت و من وطنم را دوست دارم، بازگشتی مضاعف به اصل خود داشته‌است. این نوشته روزنامه فرانسوی، انسان را به یاد مولوی می‌اندازد که گفته‌است:

هرکسی کو دور ماند از اصل خویش

باز جوید روزگار وصل خویش

روزنامه پاری ژور در مطلبی دیگر می‌نویسد: روبر حسین، از هنرمندان هنر تئاتر و سینمای فرانسه، فرزند امین‌الله حسین است. او ساختن موسیقی متن فیلم‌هایی را که کارگردانی می‌کرد، به پدر می‌سپرد.

فیلم‌های روبر حسین از قبیل **کینه‌توز**، **طعم خشونت**، **یک طناب یک کلت** و چند فیلم دیگر، امضای آندره حسین را دارند.

هنری مالرب نقاد سرشناس دیگری که همزمان با حسین می‌زیسته، در روزنامه‌ی کوریر دوپاری این عقیده را ابراز می‌دارد: ما با موسیقی اصیل ایرانی و فواصل آن که به مراتب پرشمارتر از فواصل غربی است، آشنا هستیم. هنگام گوش دادن به راپسودی‌های حسین که مجموعه‌ای از خیالپردازی‌های او در زمینه‌های فرهنگ بومی و نیاکانی است، این احساس به ما دست می‌دهد که مانند مونتسکیو فریاد برآوریم «آه. آه. آقای حسین، آیا شما ایرانی هستید؟ این غیرممکن است. چگونه می‌توان ایرانی بود و این اهنگ‌ها را نوشت! آندره چنان نغمات فولکلوریک ایرانی را در لایه‌ای از هارمونی غربی قرار می‌دهد که دیگر قابل شناسایی نیست...»

ناشر کمپانی فرانسوی، **لوسین مایار** روی صفحه‌ای که شامل سمفونی پرسپولیس است، حسین را اینگونه می‌ستاید: او، همانند یک مَغ و به لطف قریحه‌ی آهنگسازی خویش، خط سیری را که روشنایی روز طی می‌کند، پشت سر گذاشته‌است. در طنین نوشته‌های او، بازتاب پرستش خورشیدکهن را می‌توان یافت. حسی از افسون تمدنی دیرینه سال، در سراسر کارهای او موج می‌زند. او موسیقیدانی است که ریشه‌ها را جستجو می‌کند و ارزش‌های جاری در شعر ایران بزرگ را تمیز می‌دهد.

رنه دومی نیل نقاد هنری نشریه‌ی لوموند درباره‌ی امین‌الله حسین چنین اظهار نظر می‌کند: در مینیاتورهای ایرانی، روح پارسی را می‌توان مجسم دید. هنر حسین، انسان را به گذشته‌ای زنده و نشاطبخش می‌برد که همچنان از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌است. مجموعه‌ای که او فراهم آورده‌است، از یک شخصیت برازنده، یک زبان موسیقی اصیل، پاک، روشن و یک احساس قوی حکایت دارد که بلافاصله به قلب راه می‌یابد.

او همچنین از زبان صمیمی، تازگی شیوه‌ی ترکیب و رنگ‌آمیزی ماهرانه‌ی موسیقی حسین صحبت می‌کند. وی پس از حضور در جشنواره‌ای که به افتخار امین‌الله حسین برپا شده بود، می‌نویسد: در این اصوات که بر بافت موسیقی کلاسیک غربی استوار است، جان ایران را متبلور دیدم. کشوری که در زیر آسمان آبی و بر زمین سخت و خشکش، زیباترین گل‌های سرخ جهان می‌روید. خصلت مردم این سرزمین، همچون گل‌های سرخ آن آمیزه‌ای از احساسات افراط آمیز و نرم و لطافت بار است؛ و شگفت آن‌که حسین نیز بازتاب این تضادها و تناقض هاست. در سمفونی شن‌ها، آرامش اندوهگین دشت‌های بی‌کرانه، ناگهان با همه‌ی گردبادی افسارگسیخته در هم می‌ریزد. پرداختن به چنین درونمایه‌ای، پس از تجربه‌ی موفق بورودین، دل و جرأت می‌خواسته‌است. مهارت حسین در تقسیم وظایفی حساس بین سازهای مختلف، تحسین‌انگیز است. گویی او، رنگین‌کمانی از نواها در آسمان می‌آراید.

آثار

• سمفونی‌ها:

سمفونی شن‌ها   سمفونی پرسپولیس   سمفونی آریا

• باله‌ها

باله به سوی نور   باله مینیاتورهای ایرانی   باله معروف شهرزاد
باله رقص سمرالد   باله تعطیلات بر روی یخ

• قطعات برای پیانو

پرلود شماره یک در بزرگداشت حکیم عمر خیام   رقص چرگسی   افسانه‌ی ایرانی
آرزوها   تابلوی تابستان   صدای پای مغول   سوداگر پروانه نهم پاییز   دلکک

- قطعات برای تار
رایسودی ایرانی شماره ۱ و ۲ ای وطن ترا دوست دارم نیایش زرتشت
- قطعات برای آواز
ای ساربان زرمه گل و بلبل
- موسیقی متن برای سینما و تئاتر
فیلم راسپوتین کینه‌توز طعم خشونت یک طناب، یک کلت

اولیاقلی یگانه

اولیاقلی یگانه (زاده ۱۲۹۵ روستای خیرآباد، درگز — درگذشته ۱۳۵۸) معروف به (اولیا قلی بخشی) نوازنده دوتار بود. از آنجا که محل زندگی او در مرز میان ایران و ترکمنستان قرار دارد، سبک موسیقی او نیز به موسیقی ترکمنی نزدیک است. در ایران و ترکمنستان، اولیا قلی یگانه به عنوان یکی از بزرگان دوتارنوازی شهرت دارد. از او چند اثر صوتی به جا مانده است. فرزند او، براتعلی یگانه نیز نوازنده و مدرس دوتار است و مانند پدرش با دوتار ابریشمی می‌نوازد. او در کنار نوازندگی داستان‌های ترکی و ترکمنی را نیز در مجالس بخشی‌گری می‌کند.

آی محمد یوسفی

آی محمد یوسفی (زاده ۱۳۱۰ درگز - درگذشته ۱۴ شهریور ۱۳۹۸) خواننده ترکمن و نوازنده دوتار بود. او شاگرد اولیاقلی یگانه بوده و از «قدیمی‌ترین نوازنده و اصیل‌ترین نوازنده بخشی» در سبک شهرستان درگز بود. او از محدود نوازندگانی بود که با تار ابریشم می‌نواخت که صدایی بم‌تر از دوتار سیمی دارد و رنگ و صوت آن متفاوت است. آی محمد یوسفی بیش از شصت سال به شیوه بخشی‌های شمال خراسان می‌خواند و دوتار می‌نواخت و در زمینه داستانسرایی و نقل افسانه‌ها و آیین‌های قومی و منطقه‌ای فعالیت داشت.

ایثار یاور

متولد: 1359 لاهیجان

آغاز فعالیت موسیقی از سال ۱۳۷۷

نوازنده و مدرس نی و سازهای کوبه‌ای

سابقه تدریس: 11 سال

سوابق هنری :

نوازندگی نی و سازهای کوبه‌ای در گروه‌های دف نوازی سماع چامه گلاویژ همایون ارکستر پرنیان ارکستر ملل ایران و همکاری با بیش از 50 گروه موسیقی

...

... نوازندگی در آثار صوتی مختلف از جمله : نور زمستانی - کاسمسا - تنها تو می مانی و -

برگزاری ورکشاپ در ایران و سوئد

کشور بلژیک miles tones music مدرس موسیقی ایرانی در موسسه

کسب مقام اول در جشنواره ی موسیقی سنتی و مقامی استان تهران با گروه بالوشان -1386

کسب مقام اول در جشنواره موسیقی محله با ارکستر مجلسی پرنیان

کسب مقام اول در جشنواره جهانی رنسانس با گروه موسیقی سپندار

. آهنگسازی تله فیلم های : هیش-پشت درهای بسته - بازگشت

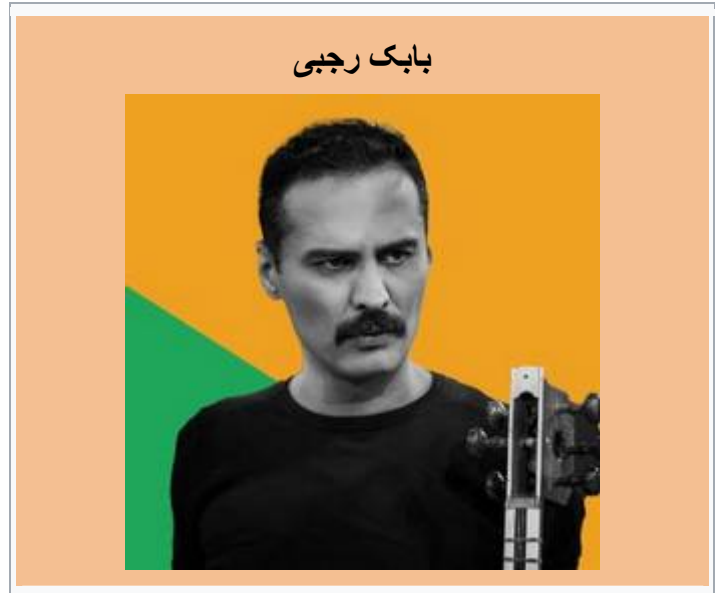
مدرس نی دف وتابلا در آموزشگاه های هنر و اندیشه، وزیری، ماهک، حجاز و مدارس تهران

اجرای کنسرت های متعدد در ایران - هلند-بلژیک- آلمان و سوئد و سرپرست گروه کوبه ای کرب

شیوه تدریس

تدریس با استفاده از متد های آموزشی معتبر

نی: کتاب شیوه نی نوازی (محمد علی کیانی نژاد) و آموزش نی (عبدالنقی افشارنیا) - ردیف دوامی و محمود کریمی و ردیف میرزا عبدالله
 دف: آموزش سه دوره کتاب شیوه نوین دف نوازی (مسعود حبیبی)
 تابلا: آموزش کتاب تابلا نوازی شیوه نوین (ایثار یاور)
 تمبک: آموزش تمبک (استاد بهمن رجبی)

بابک رجبی، زاده (۱۴ شهریور ۱۳۶۱ در اصفهان) موسیقی‌دان، آهنگ‌ساز و نوازنده و خواننده ایرانی می‌باشد. ساز اصلی بابک رجبی تار است و افزون بر آن سه تار و پوکوله له نیز می‌نوازد. او در ایران سرپرست و آهنگساز گروه نوژان بود و در فرانسه با گروه‌های گوناگون چون اسپرسان و اینکریدبل مکتوب به اجرای برنامه می‌پردازد و هم اکنون مربی موسیقی کودک در مدرسه پارلمان اروپا در شهر استراسبورگ فرانسه است.

او در زمینه آهنگسازی برای فیلم نیز فعالیت داشته‌است و با کارگردانی مثل ام‌الله احمدجو و سروش صحت کار کرده‌است.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

بابک رجبی در سال ۱۳۶۱ در خانواده‌ای اهل مطالعه و فرهنگ در اصفهان چشم به جهان گشود. پدرش محمدرضا قهرمان بوکس و دارنده کاپ بهترین تکنیک قهرمانی ایران و معلم آموزش و پرورش بود. مادرش زرین تاج نیز عاشق موسیقی و از فرهنگیان آموزش و پرورش بود. رفت و آمد هنرمندان و شعرای اصفهان به منزل باعث شد در دوازده سالگی در هنرستان موسیقی اصفهان نزد هدایت الله سیاره به فراگیری تار بپردازد.

در سال ۱۳۷۴ به ورزش بوکس روی آورد و تا ۵ سال در تیم نوب آهن اصفهان قهرمان و نایب قهرمان رده جوانان و بزرگسالان بوکس استان اصفهان بود. او در سال ۱۳۸۰ برای تحصیل در رشته عمران وارد دانشکده فنی شهید محسن مهاجر اصفهان شد.

در سال ۱۳۸۸ دوران سربازی را به اتمام رساند و در دانشگاه علمی کاربردی اصفهان در رشته موسیقی ایرانی مشغول به تحصیل شد و پس از دو ترم انصراف داد و در رشته مهندسی عمران در دانشگاه آزاد گلپایگان تحصیلات خود را به پایان برد.

همزمان از سال ۱۳۸۸ با تأسیس گروه موسیقی نوژان نو به اجرای ایده‌های موسیقایی خود می‌پرداخت و موسیقی را بصورت پژوهشی و مفهومی دنبال می‌کرد. بابک رجبی در سال ۱۳۹۰ در رشته فنی وارد پروژه‌های صنعتی شد و در شرکت‌های وابسته به شهرداری اصفهان مسئول دفتر فنی و در ورزشگاه ۷۵۰۰۰ نفری نقش جهان اصفهان مسئول ساخت و نصب سازه‌های بتنی طبقه فوقانی این ورزشگاه بود.

یکی از اولین کشورهای درگیر با کرونا بعد از چین ایران بود و هنرمندان زیادی تحت تأثیر اپیدمی واکنش نشان داده‌اند. بابک رجبی دومه‌ام پیش اولین موسیقی خود را بر مبنای مقام‌های موسیقی ایرانی در صفحه اینستاگرامش منتشر کرد و از آن پس هر دوازده مقام موسیقی سنتی ایرانی را با اشعار طنز راجع به کرونا اجرا کرد. این هنرمند در ادامه برای قردانی از پرستاران و کادر درمانی موسیقی ساخت و با تشکیل ارکستر آنلاین از مخاطبین خود خواست تا ترانه او را بنوازند و برای او بفرستند نوازندگان مختلف در هر سبک از موسیقی و در هر سنی برای او ویدیو فرستادند و این ویدیوها کنار هم قرار گرفت و به ارکستر آنلاین تبدیل شد.

کنسرت‌ها

کنسرت لباسخوانی در سال ۱۳۸۸ با طرحی نو در تلفیق ادوات دوخت و بافت پارچه و لباس با سازهای مختلف به همراه اشعار کلاسیک و نو در توحیدخانه دانشگاه هنر اصفهان به نمایش درآمد.

کنسرت پژوهشی در امتداد اصوات در سال ۱۳۸۹ توسط حوزه هنری اصفهان در سالن سعدی اصفهان برگزار شد. کنسرت گوشه‌های اصفهان به در سال ۱۳۹۳ با طرحی نو در تلفیق ادوات صنایع دستی اصفهان با سازهای ایرانی و غربی در باغ موزه هنرهای معاصر اصفهان اجرا شد.

کنسرت نور در تاریکی با ساخت و اجرای موسیقی و تقابل آن با موضوع سایه، نور و تاریکی در هنر سرای خورشید به روی صحنه رفت.

کنسرت ترانه‌های طنز اصفهانی و نقیضه‌ها در مرداد سال ۱۳۹۸ در اصفهان برگزار شد.

آثار

- بیبین کارادا «لباسخوانی» در امتداد اصوات گوشه‌های اصفهان
- ترانه‌های فولکلور اصفهانی

باقرخان رامشگر

باقرخان رامشگر موسیقیدان و نوازنده کمانچه و تار اهل ایران بود. استادانش موسی کاشی و آقا حسینقلی فراهانی بودند.

زندگی‌نامه

وی در ۱۲۵۲ خورشیدی در اصفهان به دنیا آمد. وی کمانچه را از موسی کاشی فراگرفت و پس از فراگیری آن وارد دستگاه بانو عظمی، خواهر ظل‌السلطان شد، پس از چندی به تهران آمد و با دختر آقا حسینقلی ازدواج کرد و در نزد پدرزن خود ردیف دستگاه‌های موسیقی را تکمیل کرد. در نواختن آهنگ‌های ضربی و رنگ مهارت و سرعت عمل داشت. وی برای ضبط صفحه به همراه گروهی از موسیقیدانان آن دوره به اروپا رفت و کارهایی را در آنجا ضبط کرد. وی در سفر آقا حسینقلی فراهانی به یاریس و همچنین درویش خان به تفلیس شرکت داشت. ۱۰ مرداد ۱۳۳۸ درگذشت و در امامزاده عبدالله تهران به خاک سپرده شد.

بهداد بابایی

بهداد بابایی، نوازنده ایرانی سه‌تار، آهنگساز، ردیف‌دان و مدرس موسیقی ۲۹ بهمن سال ۱۳۵۲ متولد شد.

زندگی

بهداد بابایی در سال ۱۳۵۲ در نیشابور به دنیا آمد. او آموزش سه‌تار را از ۷ سالگی نزد دایی خود، پرویز مشکاتیان آغاز کرد. او همچنین از آموزش‌های محمد فیروزی و زیدالله طلوعی بهره برد. بابایی، پس از فراگیری ردیف میرزا عبدالله، ردیف آقا حسینقلی را نیز نزد داریوش پیرنیاکان آموخت. او همچنین، تنوری موسیقی و سلفژ را نزد محمدرضا درویشی آموزش دید و به مدت دو سال نیز از کلاس‌های دوره عالی محمدرضا شجریان در زمینه جواب آواز استفاده کرد.

بهداد بابایی در سال ۱۳۷۳ به عنوان تکنواز به عضویت گروه عارف در آمد. او با خوانندگان برجسته‌ای همچون محمدرضا شجریان (در آلبوم در خیال)، ایرج بسطامی (در آلبوم بداهه خوانی و بداهه نوازی)، حمیدرضا نوربخش، شهرام ناظری و علی جهاندار به عنوان تکنواز همکاری کرده‌است. او با گروه‌های عارف و شهنازی، کنسرت‌هایی در داخل و خارج کشور داشته‌است. بابایی سابقه تدریس در دانشگاه هنر را دارد و هم‌اکنون مشغول تدریس در کانون موسیقی عارف است.

آثار هنری

تصویر روی جلد آلبوم جوی نقره مهتاب

- بداهه خوانی و بداهه نوازی (به همراه ایرج بسطامی، محمدجواد خداوردی و کوشان یغمایی)
- وطن من (اجرای گروه عارف به سرپرستی استاد پرویز مشکاتیان، آواز ایرج بسطامی)
- شکوه (آواز عبدالحسین مختاباد)
- لحظه دیدار (بهداد بابایی، محسن کثیرالسفر، جمشید محبی و استاد پرویز مشکاتیان)
- کنج صبوری (اجرای گروه عارف به سرپرستی استاد پرویز مشکاتیان، آواز علی رستمیان)
- کنسرت گروه عارف (اجرای گروه عارف به سرپرستی استاد پرویز مشکاتیان، آواز حمیدرضا نوربخش)
- بیست سال با پرویز مشکاتیان
- در خیال (آواز استاد محمدرضا شجریان، آهنگسازی مجید درخشانی)
- آسمان (اجرای گروه شهنازی به سرپرستی داریوش پیرنیاکان، آواز حمیدرضا نوربخش)
- جوی نقره مهتاب، سه‌تار بهداد بابایی و تنبک نوید افقه.

بهراد توکلی (زاده ۱۳۵۱ در تهران) موسیقی‌دان، نوازنده سه‌تار، آهنگساز و منتقد موسیقی اهل ایران است.

زندگی هنری

بهراد توکلی در سال ۱۳۵۱ در تهران متولد شد. او نواختن سه‌تار را تحت نظر مسعود شعاری فراگرفت و به تحصیل موسیقی در دانشگاه هنر تهران پرداخت. او مدیر و از مؤسسان «گروه موسیقی خورشید» به سرپرستی مجید درخشانی بوده‌است. بهراد توکلی کنسرت‌های متعددی در داخل و خارج از کشور برگزار نموده که مورد نقد روزنامه‌های عمومی و نشریات اختصاصی موسیقی قرار گرفته‌است. او از شاگردان محمدرضا لطفی و مدیر برنامه‌های او بوده‌است. از دیگر استادان او می‌توان به هنرمندانی نظیر: شاپور رحیمی، مظفر شفیعی، شریف لطفی، وحید عسگریان، بهنام وادانی و بهروز همتی اشاره نمود. وی عضو شورای نویسندگان ماهنامه تخصصی موسیقی فرهنگ و آهنگ بوده و بیش از سی مقاله از وی در نشریات تخصصی موسیقی از جمله کتاب سال شیدا منتشر شده‌است.

توکلی نظریه رفتارشناسی در آنالیز ردیف موسیقی ایران را تدوین نموده‌است.

بهرام باجلان

بهرام باجلان (زاده ۲۰ آذر ۱۳۳۸) خواننده و مدرس آواز اهل ایران است.

زندگی هنری

بهرام باجلان، ۲۰ آذر ۱۳۳۸ در تهران متولد شد. او آموزش موسیقی و شاهنامه‌خوانی را ابتدا نزد پدر و دایی خود آغاز کرد. پس از آن، از آموزش‌های هنرمندانی نظیر: علی اصغر بهاری، نصرالله ناصح‌پور، عبدالوهاب شهیدی و حسین عمومی بهره‌مند شد. وی همچنین غیر از تحصیل آواز ایرانی، به نواختن سه‌تار نیز پرداخته‌است. او در سال ۱۳۷۸ به سوئد رفت و در دانشگاه استکهلم به تحصیل موسیقی و صداسازی و همچنین آموزش سه‌تار مشغول شد. بهرام باجلان غیر از آثار موسیقی منتشر شده، کنسرت‌هایی در کشورهای آلمان، سوئد و آمریکا برگزار کرده‌است.

بهرام باجلان همچنین مدرس آواز در رویال کالج استکهلم و عضو هیئت امنای «مکتب آواز ایران» است. او با هنرمندانی نظیر: فرامرز پایور، جلیل شهناز، محمد اسماعیلی، عطاالله جنگوک و ... همکاری داشته‌است. بهرام باجلان همچنین در زمینه عکاسی نیز فعالیت دارد. او در تیر ۱۳۹۷ نمایشگاه انفرادی از آثار عکاسی خود را برگزار کرد. در مهر ۱۳۹۴، در مراسم افتتاح «مکتب آواز ایران» از بهرام باجلان به همراه چند هنرمند دیگر، تقدیر به عمل آمد.

آثار هنری

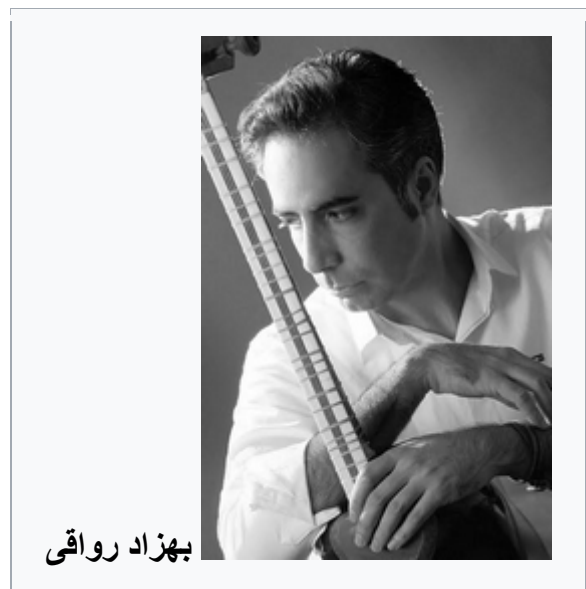
از جمله آثار بهرام باجلان، به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

آلبوم موسیقی

- «سروش بهار» به آهنگسازی فرامرز پایور
- «چشمه‌ساران» به آهنگسازی حسین فرهادپور
- «مونس جان» به آهنگسازی جمشید عندلیبی
- «سرو و ماه» به آهنگسازی عطاءالله جنگوک
- «آن روزها» (به همراه: فریدون پوررضا، مجتبی عسگری، وحید تاج) به آهنگسازی احسان ذبیحی‌فر

تصنیف

- «شب دریایی» به آهنگسازی فرود گرگین‌پور
- «کاشانه جان» به آهنگسازی محمد آذری
- «گل افشان» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی
- «عشق ازل» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی
- «ملکا» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی
- «ریحان» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی
- «بخت سعید» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی
- «برداشتی از مثنوی» به آهنگسازی سعید فرج‌پوری
- «فرقت یار» به آهنگسازی مهرداد دلنوازی
- «ایام دل» (آواز و تصنیف) به آهنگسازی جمال جهانشاد
- «کی رفته‌ای ز دل» به آهنگسازی هادی آرم
- «مسیحا دم» به آهنگسازی محمد عبدالصمدی
- «مهربانان» به آهنگسازی حمیدرضا طاهری
- «نسیم آسا» به آهنگسازی سعید اردیانی
- «بهار امید» به آهنگسازی شهرام توکلی
- «مزرع سبز فلک» به آهنگسازی اسکندر ابراهیمی زنجانی

بهزاد رواقی

بهزاد رواقی (زاده ۱ مهر ۱۳۵۶ در تبریز) نوازنده و آهنگساز ایرانی است.

زندگی هنری

بهزاد رواقی در ۱ مهر ۱۳۵۶ در تبریز متولد شد. او فراگیری ساز «تار» را از سال ۱۳۶۶ نزد «داود آزاد» آغاز کرد و دوره آموزش ردیف عالی دستگاهی را در سال ۱۳۶۹ به پایان رساند. او در بسیاری از آثار موسیقی به عنوان نوازنده تار، «سه تار» و «تار آذربایجانی» حضور داشته‌است. آلبوم

موسیقی «درنگ» با آهنگسازی و نوازندگی او در سی و دومین جشنواره بین‌المللی موسیقی فجر به عنوان بهترین آلبوم موسیقی معرفی و «جایزه باربد» را کسب نمود.

جوایز

- کسب عنوان نوازنده برتر در جشنواره موسیقی - ۱۳۶۹ نیشابور
- کسب مقام اول در بخش تکنوازان جشنواره سراسری موسیقی - ۱۳۷۵ تهران
- کسب «جایزه باربد» در بخش موسیقی دستگاهی بی کلام برای آلبوم «درنگ» - ۱۳۹۵ تهران

آثار

بهزاد رواقی در اجرای بسیاری از قطعات موسیقی حضور داشته‌است که از آن میان به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- آهنگسازی و تنظیم آلبوم موسیقی «شکست سکوت» - ۱۳۹۴
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «لبریز» با آهنگسازی «مجید درخشانی» و خوانندگی «سالار عقیلی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «در آتش آوازاها» با آهنگسازی «نوید دهقان» و خوانندگی «حمیدرضا نوربخش»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «از جان و از دل» با آهنگسازی «نوید دهقان» و خوانندگی «سالار عقیلی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «همه این روزها» با آهنگسازی «کارن همایونفر»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «ترانه من» با خوانندگی «غلامحسین اشرفی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «وطن» با آهنگسازی «نوید دهقان» و خوانندگی «سالار عقیلی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «هنارس» با آهنگسازی و خوانندگی «حسین رضا اسدی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «مهریان» با آهنگسازی «پدرام بلورچی» و بابک دشتی‌نژاد» و خوانندگی «پدرام بلورچی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «رؤیای نقره ای» با آهنگسازی «محمدرضا چراغعلی» و خوانندگی «بهزاد عباسی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «نیاز» با آهنگسازی «نیما وارسته» و خوانندگی «ثمین وطن دوست»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «رسوای زمانه» با آهنگسازی «همایون خرم» و خوانندگی «علیرضا قربانی»
- نوازنده تار آلبوم موسیقی «زیر آسمون شهر» با خوانندگی «امیر تاجیک»
- نوازنده تار «ماه نو» اجرای خصوصی همراه با آواز «محمدرضا شجریان»
- نوازنده سه تار آلبوم موسیقی «شاخه‌ای در دست باد» با آهنگسازی «پیمان خازنی» و خوانندگی «کامران مرتضوی»
- نوازنده سه تار آلبوم موسیقی «صیاد» با آهنگسازی «محمدرضا چراغعلی» و خوانندگی «علیرضا افتخاری»
- نوازنده تار، سه تار و باقلاما آلبوم موسیقی «هوای تو» با آهنگسازی «محمدرضا چراغعلی» و خوانندگی «علیرضا افتخاری»

بهزاد فروهری (زاده ۲۹ خرداد ۱۳۲۹ در رشت) موسیقی‌دان و نوازنده نی و تار و سه‌تار اهل ایران است.

زندگی هنری

بهزاد فروهری ۲۹ خرداد سال ۱۳۲۹ در شهر رشت متولد شد. از کودکی به موسیقی گرایش داشت و با شنیدن آثار و صدای ساز «حسن کسایی» از رادیو ساز «نی» را برگزید و از ۱۲ سالگی به تمرین پرداخت. پس از آن نزد حسن کسایی نواختن این ساز را آغاز نمود. او ردیف موسیقی ایرانی را نزد «جلیل شهناز»، «علی اصغر بهاری»، «دارپوش صفوت» و «محمود کریمی» و نت‌خوانی و سلفژ را نزد «مصطفی کمال پورتراب» آموخت. وی تحصیلات موسیقی خود را در هنرکده موسیقی ملی و سپس دانشگاه هنر به پایان برد. او همچنین در رشته مهندسی ماشین‌سازی نیز تحصیل کرد و ۱۵ سال در هنرستان‌های صنعتی تهران و انستیتو تکنولوژی به تدریس پرداخت. وی از سال ۱۳۵۳ همکاری خود را با رادیو آغاز نمود و با هنرمندانی نظیر «جلیل شهناز»، «علی اصغر بهاری»، «امیرناصر افتتاح» و «محمدرضا شجریان» به اجرای برنامه پرداخت. او از سال ۱۳۵۵ در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران به تدریس و تحقیق مشغول شد. وی کنسرت‌های گروهی و انفرادی در کشورهای چین، ژاپن، کره جنوبی، یونان، هلند، آمریکا و کانادا برگزار نموده‌است.

آثار هنری

از جمله آثار هنری که بهزاد فروهری در آن‌ها حضور داشته به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- «آهنگ وفا» به خوانندگی محمدرضا شجریان
- «آرام جان» به خوانندگی محمدرضا شجریان
- «شب، سکوت، کویر» به آهنگسازی کیهان کلهر و خوانندگی محمدرضا شجریان
- «گلاریژان» به آهنگسازی علی اکبر مرادی و خوانندگی بیژن کامکار
- «آوای باران» به آهنگسازی تهمورس پورناظری و خوانندگی بیژن کامکار
- «شکوفه‌های جاویدان» به آهنگسازی ابوالحسن صبا و محمدجلیل عندلیبی و خوانندگی شاپور

رحیمی

- «شکوفه اشک» به آهنگسازی احمدعلی راغب و خوانندگی مرتضی محمدی
- «چشم براه» به آهنگسازی عطاء الله جنگوک و خوانندگی شهرام ناظری
- «چشمه ساران» به آهنگسازی حسین فرهادپور و خوانندگی بهرام باجلان
- «نگاه آسمانی» به آهنگسازی همایون رحیمیان و خوانندگی حسام‌الدین سراج

- «قسم» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی و خوانندگی کامیا بهزاد
- «نرگس مست» به خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «کردانه» به آهنگسازی علی‌اکبر مرادی» و خوانندگی پروین نمازی
- «مثنوی موسی و شبان» به آهنگسازی جلال ذوالفنون و خوانندگی شهرام ناظری
- «وداع ۱ و ۲» به آهنگسازی سیدمحمد میرزمانی و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «راز گل» به خوانندگی علیرضا افتخاری
- «امان از جدایی» به آهنگسازی محمدجلیل عندلیبی و خوانندگی علیرضا افتخاری
- «کنسرت راست‌پنجگاه ۱ و ۲» به آهنگسازی پرویز مشکاتیان و خوانندگی ایرج بسطامی

آلبوم‌های مستقل

- «آتش و نی» «یاسمن» «ناله دشت» «راز عشق» «نوای نی»
- «آوای بهشت» «پرستوی دل» «تمبک و نی» به همراه محمود فرهمند

افتخارات

- مقام اول ردیف میرزا عبدالله را در رشته نی در دومین آزمون باربد ۱۳۵۷
- لوح تقدیر از فستیوال جاده ابریشم ژان ۱۹۸۹
- برنده مجسمه و کتیبه طلایی در فستیوال بین‌المللی کره جنوبی در سنول ۱۹۹۶
- برنده نشان بلوری از جامعه سمفونی Daytona Beach فلوریدا ۲۰۰۱

بهمن رجبی

بهمن رجبی متولد (زاده ۷ اسفند ۱۳۱۸ در رشت)، نوازنده صاحب سبک و مدرس تمبک اهل ایران است.

از آثار شهرت یافته او در زمینه تکنوازی تنبک می‌توان به قطعه «گفتگوی چپ و راست» اشاره کرد که در کتاب آموزش تنبک وی (جلد ۲) موجود است. از ابداعات او در تکنیک نوازندگی تنبک می‌توان به افزودن ۱۱ نوع ریز اشاره کرد.

آثار

تالیفات

- آموزش تنبک جلد اول (شامل دوره ابتدایی و متوسطه). ناشر: انتشارات سرود. تهران.
- آموزش تنبک جلد دوم (شامل دوره عالی و فوق عالی). ناشر: انتشارات سرود. تهران.
- تنبک و نگرشی به ریتم از زوایای مختلف. ناشر: انتشارات سرود. سال انتشار ۱۳۵۶. تهران.

تکنوازی، هنوازی

- نوازندگی تنبک در قطعه سواران دشت امید اثر حسین علیزاده. ناشر: ماهور.
- گفتگوی چپ و راست، با همراهی فرید یدالهی. ناشر: ماهور
- نوازندگی تمبک در آلبوم در مکتب عشق، به آهنگسازی مازیار شاهی ناشر: آوای چکاد
- نظم وزن، تکنوازی تنبک بهمن رجبی، ناشر آوای باربد
- آوای چکاد، پاسداشت و احترام به نیم قرن تلاش بی‌وقفه معلم هنر تنبک نوازی، بهمن رجبی با همراهی علیرضا جواهری ناشر: آوای چکاد
- گلچین یک و دو، مجموعه آثاری از استاد رضا شفیعیان برای سنتور، بهمن رجبی با همراهی علیرضا جواهری ناشر: آوای چکاد

شعر

بهمن رجبی اشعاری نیز به طنز می‌سراید که از جمله آن‌ها می‌توان از «صدای پای دمبک» نام برد که اشاره‌ای دارد به صدای پای آب سهراب سپهری.

بهنام ولیخانی سامانی

بهنام ولیخانی سامانی زاده ۱۰ خرداد ۱۳۴۶ شهر سامان در استان چهارمحال و بختیاری. وی بیش تر با نام بهنام سامانی شناخته می‌شود. او نوازنده تنبک، دف، دایره، کوزه و دیگر سازهای کوبه‌ای و از اعضای کنونی گروه دستان می‌باشد. بهنام سامانی اکنون مقیم شهر کلن آلمان است.

فعالیت‌ها

بهنام سامانی از سیزده سالگی نزد جمشید محبی در شهر اصفهان به فراگیری ساز تمبک مشغول بود. او در سال ۱۳۶۶ در اروپا با چند تن از استادان موسیقی اصیل ایرانی همچون فرامرز پایور، هوشنگ ظریف و رحمت‌الله بدیعی کنسرت‌هایی برگزار کرد. دیگر فعالیت‌های وی عبارت است از: عضویت در گروه دستان از سال ۱۹۹۹ میلادی، شرکت در کنسرت‌ها متعدد گروه دستان در ایران و دیگر

کشورها و حضور در جشنواره‌های معتبر جهانی. تشکیل گروه ضربانگ و ارائه چندین کنسرت و آلبوم با این گروه و همچنین تشکیل گروه سامانی.

بهنام در چندین جشنواره معتبر بین‌المللی، از جمله فستیوال موسیقی ۲۰۰۱ در سائوپائولو، فستیوال موسیقی ایرانی ۲۰۰۱ در مونیخ، فستیوال موسیقی ایرانی ۲۰۰۰ در سوئد و ایتالیا، فستیوال ریتم استیک ۱۹۹۶ و ۲۰۰۰ در لندن و فستیوال ریتم ۱۹۷۷ در زوریخ اجرا داشته‌است. او همچنین برای ایستگاه‌های رادیویی SWF و WDR اجرا داشته و ضبط‌های بی‌شمار و حضور تلویزیونی متعدد داشته‌است.

علاوه بر آن، تدریس در شهرهای مختلف اروپا، هم‌نوازی با موسیقیدانان ایرانی و غیر ایرانی، اجرا به همراه گروه کاروان، طراحی ساز اودو-ضربانگ (بر اساس کوزه یا اودو)، نگارش کتاب آموزشی برای دف و اودو-ضربانگ، نوازندگی در آلبوم‌های بی‌شماری از موسیقی دانان برجسته ایران، نیز در کارنامه وی دیده می‌شود. او اودو-ضربانگ را با همکاری شرکت آلمانی شلاک ورگ ساخت و با اضافه کردن یک قطعه پوست به کوزه (اودو) و ایجاد یک سوراخ دیگر در بدنه ساز، آن را طراحی کرد. او در کنسرت گروه دستان با پریسا، از این ساز هم استفاده کرد.

آثار

- ضربانگ ۱ با مرتضی اعیان و سیاوش یزدانی ضربانگ ۲ (رنگینه)
- ضربانگ ۳ (نغمه خوابگرد) ضربانگ ۴ (بانگ مهر)
- ضربانگ ۵ (رقص دریا) سامانی ۱ با کوشیک سن از هندوستان
- سامانی ۲ با مرشد مهرگان دهنوازی دف با رضا سامانی
- ضرب تار با حمید متبسم پانتئون (موسیقی تلفیقی)
- موسیقی خراسان با محمدحسین یگانه نوازندگی در تمام آثار گروه دستان از سال ۲۰۰۰ میلادی.

بهنام وادانی

بهنام ابراهیمی

نام شناسنامه‌ای

بهنام وادانی (زاده ۱۳۳۷ در وادان دماوند) نوازنده و موسیقی‌دان اهل ایران است.

زندگی هنری

بهنام ابراهیمی وادانی، در سال ۱۳۳۷ در وادان دماوند متولد شد. پدرش که خود اهل موسیقی و آواز بود، نخستین مشوق او در فراگیری موسیقی بود، به همین سبب وی به هنرستان عالی موسیقی راه یافت و به مدت ۳ سال نواختن ساز «تار» را نزد «رضا وهدانی» آموزش دید. او همچنین دوره دوم هنرستان را تحت آموزش هنرمندانی نظیر: «هوشنگ ظریف» و «حبیب‌الله صالحی» به پایان برد و در سال ۱۳۵۶ فارغ‌التحصیل شد. او به واسطه دوستی پدرش با «علی‌اکبر شهنازی» سه سال از او به رفیع اشکال و تکمیل آموخته‌هایش پرداخت و پس از پایان تحصیل در هنرستان موسیقی نیز نزد علی‌اکبر شهنازی، در دانشکده هنر به فراگیری دوره عالی ردیف موسیقی ایرانی مشغول شد.

او از سال ۱۳۵۶ به دعوت «داریوش صفوت» و «یوسف فروتن»، تدریس ساز «سه‌تار» را در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی آغاز نمود. وی در این زمان به مدت ۴ سال نزد داریوش صفوت، آموزش‌های خویش را تکمیل کرد و به تحقیق و تفسیر ردیف موسیقی ایرانی پرداخت. پس از آن، از سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۷۱ نزد «احمد عبادی»، شیوه سه‌تار نوازی وی را فراگرفت.

او همچنین از سال ۱۳۵۶ همکاری خود را با رادیو تلویزیون آغاز نمود و در سال ۱۳۶۷ به منظور شناساندن ساز سه‌تار و موسیقی ایرانی، به کشور سوئیس رفت و برنامه‌هایی را در این کشور به اجرا گذاشت. وی به همراه گروه موسیقی «مولانا» نیز کنسرت‌هایی را در کشورهای یونان و ژاپن اجرا کرد. او همچنین به عنوان نوازنده سه‌تار با «گروه پایور» و «ارکستر شهر» به رهبری «اسماعیل تهرانی» همکاری نموده‌است. او به عنوان داور، سابقه همکاری با جشنواره موسیقی فجر را دارد. وی همچنین ردیف موسیقی ایران به روایت «نورعلی برومند» را با سه‌تار به شیوه احمد عبادی ضبط کرده‌است.

آثار هنری

از جمله آثار هنری بهنام وادانی، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- نوازندگی در آلبوم موسیقی «کیش مهر» با آهنگسازی «محمدجلیل عندلیبی» و خوانندگی «شهرام ناظری»
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «شکوفه‌های جاویدان» با آهنگسازی «محمدجلیل عندلیبی» و خوانندگی «شاپور رحیمی»
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «بنمای رخ» با آهنگسازی «محمدجلیل عندلیبی» و خوانندگی «شهرام ناظری»
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «عاشق دیوانه» با آهنگسازی و خوانندگی «جلال‌الدین محمدیان»
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «باغ خاطره» با تکنوازی بهنام وادانی

بیژن کامکار

سازها دف، رباب، تار، تنبک

سال‌های فعالیت ۱۳۳۸-اکنون

همکاری‌های مرتبط گروه شیدا، گروه عارف

اعضای کنونی گروه کامکارها

بیژن کامکار (زاده ۲۸ آذر ۱۳۲۸) نوازنده و خواننده موسیقی سنتی ایرانی و از اعضای گروه کامکارها است. بیژن کامکار از سوی کمیته ثبت ملی میراث فرهنگی ناملوس به عنوان حامل میراث فرهنگی در فهرست گنجینه‌های زنده بشری قرار گرفته‌است.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

بیژن کامکار در سال ۱۳۲۸ در ارومیه به دنیا آمد. سپس پدرش از ارومیه به سنندج منقل شد. مانند دیگر اعضای خانواده‌اش نزد پدرش حسن کامکار به فراگیری موسیقی پرداخت. اولین فعالیت حرفه‌ای او در رادیو به عنوان خواننده بوده‌است. اولین سازی که او برگزید تنبک بود اما پس از آن با سازهای ملودیکا و تار به نوازندگی در گروه خانوادگی کامکارها پرداخت. در سال ۱۳۵۳ با ساز تخصصی تار وارد دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران شد و در رشته موسیقی تحصیل کرد. وی جزو بنیانگذاران گروه‌های شیدا و عارف می‌باشد و در کنسرت‌ها و آثار متعدد به عنوان نوازنده و بعضاً خواننده این گروه‌ها حضور داشته‌است.

ورود به گروه شیدا و عارف

در سال ۱۳۴۸ با محمد رضا لطفی آشنا شد که به گفته خود وی نقطه عطفی در زندگی هنری وی به شمار می‌رود چون که بعد از پدرش نقش مهمی در آشنایی او با تار و موسیقی ایرانی داشته‌است. همچنین این آشنایی باعث ورود وی به عنوان نوازنده تنبک به گروه شیدا می‌شود اما پس از مدتی با ورود برادرش ارژنگ کامکار به گروه، وی به نوازندگی رباب روی می‌آورد، بیژن کامکار بعد از گروه شیدا به عضویت گروه عارف نیز درمی‌آید.

وارد کردن دف به اجراهای عمومی

شاید بتوان مهم‌ترین نقش وی در موسیقی ایران را وارد کردن ساز دف برای اولین بار به اجراهای عمومی دانست. در هنگام عضویت در گروه شیدا به پیشنهاد محمدرضا لطفی از ساز دف در یکی از کنسرت‌های گروه استفاده کرد که با اقبال فراوان علاقه‌مندان مواجه شد و امروزه دف یکی از سازهای مهم در گروه‌های موسیقی ایرانی است و نوازنده‌گان فراوان در این رشته به فعالیت می‌پردازند. پیش از این، دف فقط در مراسم مذهبی در ارایش در خانقاه‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت و در گروه‌های موسیقی ایرانی استفاده نمی‌شد.

آثار

آلبوم‌ها						
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
جان جان	۱۳۵۵	محمدرضا لطفی	آری	محمدرضا شجریان	آوای شیدا	اجرا در دستگاه سه‌گانه، بیژن کامکار نوازنده تنبک
چهره به چهره	۱۳۵۶	محمدرضا لطفی	آری	محمدرضا شجریان	دل آواز	اجرا توسط گروه شیدا در دستگاه نوا، بیژن کامکار نوازنده دف
سواران دشت امید	۱۳۵۶	حسین علیزاده	آری	بیژن کامکار، شهرام ناظری		
چاووش ۲	۱۳۵۷	محمدرضا لطفی	آری	محمدرضا شجریان، شهرام ناظری	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	اولین آلبوم انتشار یافته با آواز شهرام ناظری، شامل دو بخش: شب نورد با صدای محمدرضا شجریان و آزادی با صدای شهرام ناظری، گروه شیدا

اجرا توسط گروه شیدا	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	محمدرضا شجریان، بیژن کامکار، شهرام ناظری	آری	محمدرضا لطفی	۱۳۵۷	چاووش ۳
اجرا توسط گروه شیدا و گروه عارف	موسسه فرهنگی و هنری چاووش		آری	محمدرضا لطفی		چاووش ۵
اجرا توسط گروه شیدا، بیژن کامکار نوازنده رباب	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	محمدرضا شجریان	آری	محمدرضا لطفی	۱۳۵۸	چاووش ۶
اجرا توسط گروه شیدا و گروه عارف	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	محمدرضا شجریان، شهرام ناظری	آری	محمدرضا لطفی، پرویز مشکاتیان، هوشنگ کامکار، حسین علیزاده	۱۳۵۸	چاووش ۷
اجرا توسط گروه شیدا	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	شهرام ناظری، سیما بینا	آری	محمدرضا لطفی		چاووش ۸
اجرا توسط گروه شیدا در دستگاه سه‌گانه	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	محمدرضا شجریان	آری	محمدرضا لطفی		چاووش ۹
یادواره حسین طاهرزاده که با همکاری گروه شیدا و عارف اجرا شد. رریف آوازی این اثر اصفهان است که	موسسه فرهنگی و هنری چاووش	صدیق تعریف	آری	محمدرضا لطفی		چاووش ۱۰

در دستگاه سه‌گانه اجرا شد، بازسازی اثر محمد رضا لطفی .						
با همکاری هوشنگ ابتهاج و پرویز مشکاتیان، اجرا توسط گروه شیدا، بیژن کامکار نوازنده ریاب	دل آواز	محمد رضا شجریان	آری	محمد رضا لطفی	۱۳۵۸	سپیده
اجرا توسط گروه‌های شیدا و عارف، مکتب اصفهان به یاد حسین طاهرزاده در دستگاه سه‌گانه، بیژن کامکار نوازنده ریاب		صدیق تعریف	آری	محمد رضا لطفی	۱۳۶۳	به یاد طاهرزاده
اجرا توسط گروه کامکارها، اشعار محلی گردی با تنظیم عباس کمندی، اجرا توسط ارکستر سمفونیک تهران	نوای همایون	بیژن کامکار، شهرام ناظری	آری	هوشنگ کامکار	۱۳۶۴	بهاران آبیدر
اجرا توسط گروه عارف، بیژن کامکار نوازنده دف.	دل آواز	محمد رضا شجریان	آری	پرویز مشکاتیان	۱۳۶۵	نوا
اجرا توسط گروه کامکارها	روح افزا	شهرام ناظری	آری	هوشنگ کامکار	۱۳۶۶	در گلستانه

تنظیم این آلبوم با کامبیز روشن‌روان بود، اجرا توسط ارکستر، در سال ۱۳۶۶ اجرا و در ۱۳۶۸ منتشر شد.	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	پرویز مشکاتیان	۱۳۶۷	دود عود
اجرا توسط گروه عارف، در دستگاه چهارگاه	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	پرویز مشکاتیان	۱۳۶۷	دستان
تاریخ اجرا سال ۱۳۶۸، تاریخ نشر ۱۳۷۱، اجرا در افشاری و ماهور، آواز به همراه سه تار نوازی داریوش طلایی و تنبک و دف نوازی بیژن کامکار		شهرام ناظری	آری	داریوش طلایی	۱۳۶۸	کنسرتی دیگر
نخستین اثر با صدای ایرج بسطامی، مربوط به کنسرت گروه عارف به سرپرستی و آهنگسازی پرویز مشکاتیان، بیژن کامکار نوازنده دف و رباب	چهار باغ بانگ	ایرج بسطامی	آری	پرویز مشکاتیان	۱۳۶۸	افشاری مرکب
اجرا توسط گروه کامکارها	سروش	آری	آری	هوشنگ کامکار، ارسلان کامکار		زردی خزان

بامداد	۱۳۶۹	<u>حمید متبسم</u>	آری	آری	سروش
دف و نی	۱۳۷۰	<u>محمدعلی کیانی نژاد، بیژن کامکار</u>	آری		
<u>کنسرت ایرج بسطامی و گروه داستان</u>	۱۳۷۱	<u>حمید متبسم، محمدعلی کیانی نژاد</u>	آری	<u>ایرج بسطامی</u>	در دستگاه‌های سه گاه و همایون، بیژن کامکار نوازنده دف و رباب
سحروران		<u>علی اکبر مرادی، بیژن کامکار</u>	آری		
<u>در خیال</u>	۱۳۷۵	<u>مجید درخشانی</u>	آری	<u>محمدرضا شجریان</u>	در دستگاه سه‌گاه و آواز بیات ترک، بیژن کامکار نوازنده دف.
ایران زمین	۱۳۷۵	<u>گروه کامکارها</u>	آری	آری	
گل نیشان	۱۳۷۵	<u>گروه کامکارها</u>	آری	آری	
ناگری زیندو	۱۳۷۵	<u>گروه کامکارها</u>	آری		
شلیره		<u>اردوان کامکار</u>	آری	<u>حسین شریفی</u>	<u>اجرا توسط گروه کامکارها</u>
<u>شب، سکوت، کویر</u>	۱۳۷۷	<u>کیهان کلهر</u>	آری	<u>محمدرضا شجریان</u>	بر اساس موسیقی مقامی خراسان، بیژن کامکار نوازنده دف و دایه

ره						
گلچینی از ملودی‌های بومی ایران، به همراه حسین بهروزی‌نیا برپ و کامبیز گنج‌ای تنبک	سروش		آری	حسین بهروزینیا		کوهستان
اجرا توسط گروه کامکارها	مشکات	شهرام ناظری	آری	گروه کامکارها	۱۳۷۷	کنسرت ۷۷
اجرا توسط گروه تنبور شمس	آواز بیستون	شهرام ناظری	آری	کیخسرو پورناظری	۱۳۷۷	مهتاب رو
بداهه نوازی ویلن مجتبی میرزاده و تنبک بیژن کامکار	باربد موزیک		آری	مجتبی میرزاده		بداهه نوازی ویلن مجتبی میرزاده
		آری	آری	کیخسرو پورناظری		افسانه تنبور
	نوای همایون	آری	آری			سیوی سور
	شهرام کاست	آری	آری	هوشنگ کامکار، ارسلان کامکار		شباهنگام
		آری	آری	کیخسرو پورناظری		مستان سلامت می‌کنند

		آری		<u>علی اکبر مرادی</u>		گلاریژان
		آری		<u>تهمورس پورناظری</u>		آوای باران
		آری				سیب سرخ
	نی داوود		آری		۱۳۸۰	دف و رباب
اجرا توسط گروه مهتاب	حوزه هنری	آری	آری	احسان ذبیحی فر	۱۳۸۲	سایه روشن مهتاب
ترانه‌های کودکان	ساربانگ			آری	۱۳۸۷	جمجمک برگ خزون
این اثر در کشور فرانسه و با نام «The Book of Austerity» منتشر شده است، اشعار از مهدی اخوان ثالث، احمد شاملو، شفیعی کدکنی و ه. الف. سایه		<u>شهرام ناظری</u>	آری	<u>فرخزاد لایق</u>	۱۳۸۸	سفر عسرت
	آواسازان ققنوس		آری		۱۳۹۱	آموزش دف
	سوره تنبور	آری	آری	<u>حیدر کاکی</u>	۱۳۹۲	سحرگاهان
موسیقی متن	استودیو	آری	آری	<u>فرهاد فخرالدینی</u>	۱۳۹۲	<u>سربداران</u>

مجموعه تلویزیونی <u>سربدار</u> <u>ان</u>	صبا					
	سروش	بیژن کامکار، <u>نجمه</u> <u>تجدد</u>		<u>علیرضا فیض</u> <u>بشی‌پور</u>	۱۳۹۵	<u>جامه</u> <u>رنگین</u>

تجلیل

از وی به عنوان یکی از مشاهیر کرد در تیر ماه ۱۳۹۸ در کنگره جهانی مشاهیر کرد تجلیل و تقدیر شد. به وی نشان نشان شهروند طلایی اعطا شد.

بیوک شکور زاده

بیوک آقا (زاده ۱۳۱۲ - درگذشت ۲۸ دی ۱۳۹۲ در مراغه) نوازنده تار اهل مراغه بود. فیلم مستند زخمه بر زخم نیز شرح حال زندگی او است که بعد از اکران این فیلم نام وی در سطح بین‌المللی شناخته شد. محمد رضا شجریان در ۱۸ شهریور ۱۳۸۹ نامه‌ای برای بیوک آقا نوشت.

زندگی

در شناسنامه اش نام زن و فرزندش وجود دارد که البته هر دو فوت کرده‌اند. او نوازندگی تار را از پدر و عموهایش آموخته‌است. روزی به تهران می‌آید تا برای ناپدری اش ساز بخرد که در آنجا اتفاقی با لطف‌الله مجد آشنا می‌شود. چند هفته‌ای در منزل او مهمان بوده و چیزهایی در مورد تارنوازی از او آموخته‌است. سال‌ها در مراغه زندگی کرده‌است و در مجالس شادی مردم تار می‌نواخته‌است. در اوایل میانسالی بیوک آقا برای مدتی در شهر دیده نمی‌شود. بعد از چند روز او را می‌بینند که با لباسی مشکی بر تن به شهر بازمی‌گردد. هرگز کسی ماجرای آن روز را نمی‌فهمد و او نیز هرگز در مورد آن روز با کسی صحبت نمی‌کند. بعد از این دیگر بیوک آقا برای چند سالی تار نمی‌زند و آواره خیابان‌ها می‌شود.

بعد از فیلم مستند زخمه بر زخم

در سال ۱۳۷۲ علیرضا انصاریان مستندی از زندگی بیوک آقا به نام زخمه بر زخم می‌سازد که این مستند برای اولین بار نام بیوک آقا را در خارج از شهر مراغه مطرح می‌کند و پس از آن هنرمندان مطرح داخلی و خارجی برای دیدارش به مراغه سفر می‌کنند.

در ۱۶ و ۱۷ تیرماه سال ۱۳۹۱ کنسرت بیوک آقا با همراهی احمد آذرپیرا در حضور همایون شجریان و با استقبال دوستداران این هنرمند در شهر مراغه برگزار شد.

فیلم بیوک آقا

علیرضا انصاریان بعد از اتمام ساخت مستند زخمه بر زخم همچنان زندگی بیوک آقا را تحت نظر می‌گیرد و اتفاقاتی را که بعد از نمایش زخمه بر زخم بر او می‌افتد را در فیلم بیوک آقا به نمایش می‌گذارد.

خنیاگر خاموش

صفحاتی چند از رمان غزال رمیده از غزل نوشته کامران داوری نیکو به شرح شیدایی بیوک آقا می‌پردازد. همچنین مقاله‌ای مفصل و مصور در خصوص بیوک آقا با عنوان خنیاگر خاموش در نشریه تصویر سال، شماره ۶۰، سال ۱۳۸۸ به قلم کامران داوری نیکو به چاپ رسیده است.

درگذشت

بیوک آقا بعد از یک دوره بیماری سرانجام به دلیل نارسایی کلیه، در سن ۸۰ سالگی در ساعت ۱ بامداد روز شنبه ۲۸ دی ۱۳۹۲ خورشیدی در بیمارستان امیرالمؤمنین مراغه درگذشت. همایون شجریان در پیامی درگذشت او را تسلیت گفت: «امروز آن آزاد، تن و آشیان رها کرده شهر مراغه، که دل امثال من به بودنش خوش بود و به مرامش آلوده، از همیشه رهاتر شد و رفت. بدرود بیوک بزرگ.»

پاشا هنجنی

نام شناسنامه‌ای	سید محمد
نام(های) دیگر	پاشا

پاشا هنجنی (زاده ۱۳۵۶ در تهران) موسیقی‌دان، نوازنده نی، آهنگساز و تنظیم‌کننده اهل ایران است.

زندگی هنری

«پاشا هنجنی» در ۲۸ آبان ۱۳۵۶ در تهران متولد شد. او پس از پایان هنرستان، از دانشگاه سوره در مقطع کارشناسی ارشد موسیقی فارغ‌التحصیل شد. از استادان او می‌توان به «عبدالنقی افشارنیا» و «محمدعلی کیانی‌نژاد» اشاره نمود. وی در خرداد ۱۳۹۹ نخستین آلبوم موسیقی مستقل از آثار آهنگسازی خود را با نام «غبار بی‌سوار» با همراهی «ذکریا یوسفی» منتشر کرد.

فعالیت‌های هنری

برخی از فعالیت‌های هنری پاشا هنجنی به شرح زیر می‌باشد:

- تکنوازی نی به همراه ارکستر سمفونیک تهران
- تکنوازی نی به همراه ارکستر پارسیان
- تکنوازی نی به همراه ارکستر فرانسوی در تالار بزرگ پاریس
- تکنوازی نی به همراه ارکستر سمفونیک اوکراین
- همکاری با گروه موسیقی «رومی» به سرپرستی و آهنگسازی «پدرام درخشانی»
- اجرا در کنسرت «شیپور صلح» به آهنگسازی «علی قمصری» و صدای «محمد معتمدی» به رهبری «بردییا کیارس»
- همکاری با گروه مستان به خوانندگی پرواز همای از ۱۳۸۶
- اجرا در کنسرت «هوای گریه» - داخل و خارج از ایران به خوانندگی همایون شجریان
- اجرا به همراه گروه موسیقی «سیلک» به خوانندگی محمد معتمدی در فستیوال «اولسان» کشور کره جنوبی
- عضویت در شورای فنی ارکستر «موج نو»

آثار

پاشا هنجنی در اجرای بسیاری از قطعات موسیقی حضور داشته‌است که از آن میان به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- نوازنده نی آلبوم موسیقی «زیر تیغ» - حسین علیزاده
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «تنها ماندم» به آهنگسازی «همایون خرم»، تنظیم «کامبیز روشن روان» به خوانندگی «محمد اصفهانی»
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «دوره گرد» - علی پژوهشگر
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «رمز مستی» - امیرمحمد تقتی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «چتر عشق» - انوش جهانشاهی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «ایران زمین» - بیژن بیژنی - کامبیز روشن روان
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «فصل عاشقی» - سالار عقیلی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «Iran Chant Classique» - محمد معتمدی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «آوای روستا» - ملیحه سعیدی - جورش خلیلی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی شبنم صحرا - ملیحه سعیدی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی سمت دور سوی آه - امیر صادقین
- نوازنده نی آلبوم موسیقی حقیقتی شبیه خیال - محمدمهدی گورنگی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی آب نان آواز - همایون شجریان
- نوازنده نی آلبوم موسیقی بانوی ایرانی - پرواز همای
- آهنگساز، تنظیم‌کننده و نوازنده نی آلبوم موسیقی «ملکا» - پیام عزیزی

- نوازنده نی و تنظیم‌کننده آلبوم موسیقی «پیام عاشقان» - پیام عزیزی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «هلهله» - بهرنگ قدرتی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «ناخواست» - کارن همایونفر
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «بمبک» - پدرام درخشانی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «باهر» - کارن همایونفر
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «خشم و هیاهو» - کارن همایونفر
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «خلوتیان» - حمید خزایی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «کربلا جغرافیای یک تاریخ» - مجید انتظامی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «تنهایی گریه مکن» - سالار عقیلی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «بازیهای آوازی ۲» - سودابه سالم
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «بازیهای آوازی ۳» - سودابه سالم
- نوازنده نی آلبوم موسیقی سودازدگان - پیام مستوری
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «برای اولین بار» - احسان خواجه امیری
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «مولای عشق» - علیرضا عصار - فؤاد حجازی
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «نوا ای اساتید» - علیرضا افتخاری
- نوازنده نی آلبوم موسیقی «سرو روان» - علیرضا قربانی
- آهنگساز و نوازنده نی آلبوم موسیقی «می گلی» - علیرضا مرعشی

پرویز مشکاتیان

دانشگاه تهران

محل تحصیل

آهنگساز موسیقی دان
استاد دانشگاه

پیشه

نوازنده سنتور و سه‌تار

افسانه شجریان

همسر

فرزندان	آوا مشکاتیان آیین مشکاتیان
سال‌های فعالیت	۱۳۵۶ تا ۱۳۸۸
استادها	داریوش صفوت نورعلی برومند
آلبوم پرآوازه	آستان جانان بیداد <u>دستان</u> مقام صبر وطن من

پرویز مشکاتیان (۲۴ اردیبهشت ۱۳۳۴ - ۳۰ شهریور ۱۳۸۸) آهنگساز، موسیقی‌دان، استاد دانشگاه، پژوهشگر و نوازنده سنتور اهل ایران بود. او به نواختن سه‌تار نیز آشنایی داشت.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

پرویز مشکاتیان در سال ۱۳۳۴ در نیشابور به دنیا آمد. او مقدمات موسیقی را از شش سالگی نزد پدرش، حسن مشکاتیان، که استاد سنتور نوازی و آشنا با ویولن و سه‌تار بود، آموخت. وی آموختن موسیقی را در طول تحصیل در زادگاهش، نیشابور پی گرفت و تا پایان دوره متوسطه همچنان در پیشگاه پدر به فراگیری و تمرین مشغول بود. او در سال ۱۳۵۳ وارد دانشکده هنرهای زیبا در دانشگاه تهران شد و به آموختن ردیف میرزا عبدالله نزد نورعلی برومند و ردیف موسیقی سنتی نزد داریوش صفوت پرداخت.

وی هم‌زمان با آموزش ردیف، مبانی موسیقی ایرانی را نزد اساتیدی چون محمدتقی مسعودیه، مهدی برکشلی، عبدالله دوامی، سعید هرمزی و یوسف فروتن فرا گرفت. او نوازندگی سنتور را در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی به صورت بسیار جدی ادامه داد و توانست در نوازندگی این ساز به مهارت ویژه و چشمگیری دست پیدا کند و همچنین توانست کارهای بزرگ فراوانی را در زمینه آهنگسازی و نوازندگی سنتور به ویژه در زمینه ساخت قطعات هم‌نوازی (ارکسترال)، تصنیف و نیز تکنوازی انجام دهد. مشکاتیان در این سال‌ها، کنسرت‌های متعددی با خوانندگانی چون پریسا و هنگامه اخوان اجرا کرد و در سال ۱۳۵۶، گروه عارف را تشکیل داد.

وی در آزمون موسیقی باربد که به ابتکار نورعلی برومند برگزار می‌گردید، به همراه پیشنگ کامکار مقام نخست در رشته سنتور و همراه با داریوش طلایی، مقام ممتاز در ردیف‌نوازی را به دست آورد. وی همسر افسانه شجریان، دختر محمدرضا شجریان، بوده و صاحب دو فرزند به نام‌های آوا و آیین است.

فعالیت حرفه‌ای

مشکاتیان از سال ۱۳۵۶، همکاری با رادیو را زیر نظر هوشنگ ابتهاج آغاز کرد ولی پس از واقعه ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ از رادیو استعفاء داد و مؤسسه چاووش را با همکاری هنرمندان گروه عارف و شیدا تشکیل داد. سپس با همکاری شهرام ناظری، تصنیف «مرا عاشق» را بر روی شعر مولانا ساخت. از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۶۷ و بعدتر در اوایل دهه ۷۰ با محمدرضا شجریان همکاری داشت که نتیجه این همکاری، آثار ماندگاری چون بیداد، آستان جانان، سیر عشق، نوا، دستان، گنبد مینا، دود عود، جان عشاق و قاصدک بود. وی در اکثر این آثار، به عنوان آهنگساز و نوازنده سنتور (در سیر عشق به عنوان نوازنده سه‌تار و در جان عشاق و دود عود فقط آهنگساز) همکاری داشت.

او همچنین کارهای بسیار پربراری با نوازندگانی چون حسین علیزاده (سرپرست گروه عارف و گروه شیدا) و محمدرضا لطفی (سرپرست گروه شیدا) دارد.

پس از قطع همکاری با محمدرضا شجریان، وی با خوانندگانی چون علی جهاندار، ایرج بسطامی، علیرضا افتخاری، حمیدرضا نوربخش، علی رستمیان و شهرام ناظری همکاری کرد. او همچنین در فستیوال جهانی موسیقی تحت عنوان (روح زمین) در کشور انگلستان شرکت کرد و مقام نخست را بدست آورد.

مشکاتیان از سال ۱۳۷۶ اجراهای صحنه‌ای و انتشار آلبوم را متوقف کرد و تا تابستان سال ۱۳۸۴ کنسرتی در کشور اجرا نکرد.

یکی از واپسین کارهای وی آلبوم تکنوازی تمنا بود که در سال ۱۳۸۴ نواخت و منتشر کرد. همچنین وی در روزهای ۶ تا ۹ آذر ۱۳۸۶ به عنوان سرپرست گروه عارف کنسرتی در تهران برگزار کرد که حمیدرضا نوربخش به عنوان خواننده در آن شرکت داشت.

در مراسم جشن خانه موسیقی در ۲۳ مهر ۱۳۸۶، لوح تقدیر از یک عمر فعالیت هنری توسط محمدرضا شجریان به عنوان رئیس شورای عالی خانه موسیقی به پرویز مشکاتیان داده شد.

از آثار مشکاتیان، کتاب‌های فراوانی منتشر شده‌است. از این کتاب‌ها می‌توان به اثرهای بیست قطعه برای سنتور، گل آئین، گل آوا، سُل آیین، مجموعه تصانیف، بیداد، لاله بهار، و مجموعه کتاب‌های شعر بی‌واژه اشاره نمود.

درگذشت

آرامگاه پرویز مشکاتیان - نیشابور

پرویز مشکاتیان در تاریخ ۳۰ شهریور سال ۱۳۸۸ در منزلش در تهران و در سن ۵۴ سالگی بر اثر نارسایی قلبی درگذشت. در مراسم او نماینده وزیر ارشاد نیز سخنرانی کرد که با مخالفت مخالفان روبرو شد؛ در طی سخنرانی وی حاضران سوت و کف می‌زدند تا مانع سخنرانی نماینده وزیر ارشاد شوند.

همچنین مراسم تشییع پیکر پرویز مشکاتیان در روز ۴ مهر در زادگاهش نیشابور، از مقابل اداره فرهنگ و ارشاد و با حضور جمعیتی نزدیک به ۱۵ هزار نفر برگزار گردید. در این مراسم که هنرمندانی همچون حسین علیزاده، محمدرضا درویشی، همایون شجریان، کیوان ساکت، حمیدرضا نوربخش، علی رستمیان، محمدرضا رستمیان، شروین مهاجر و پژمان طاهری حضور داشتند، گروهی از دانشجویان دانشکده هنر نیشابور به نشانه عزا تعدادی از سازهای خود را کفن‌پوش کرده بودند. همچنین گروه موزیک شهر نیشابور در طول مراسم تشییع مارش عزا اجرا می‌کرد. پیکر

پرویز مشکاتیان پس از مراسم تشییع و خواندن نماز در مسجد جامع نیشابور، در محوطه بیرونی باغ عطار و در جوار مقبره عطار نیشابوری به خاک سپرده شد.

در نگاه دیگران

پهرام بیضایی در سوگ مشکاتیان نوشت: «خروشی خاست وه وه وای در وای؛ / که قانون فلک بگسنت ناگاه! / مگر ساز جهان از کوک افتاد، / که سوگ تار و دف برخواست تا ماه! / فغان بر شد ز هر سو شور در شور، / که سازی را شکسته قهر تقدیر! / نوایی رخ نهان کردهست در خاک؛ / چه دانی جز که قهر از این به تعبیر! / غریو آمد ز گیتی مرگ در مرگ؛ / که خنیاگر ره خون روان بست! / / چو خنده دید رفته از لب ساز، / نه ساز - آری - که جان خویش بشکست! / برآمد مویه از چنتار چنگی؛ / که زخم دل به زخمه باز کردم! / چو یادت را به مضراب دوتایی، / به گوش این جهان آواز کردم!»

محمدرضا شفیعی کدکنی نیز چنین سرود: «ای دوست وقت خفتن و خاموشی ات نبود / وز این دیار دور فراموشی ات نبود / تو روشنا سرود وطن بودی و چو آب / با خاک تیرم روز هم آغوشی ات نبود / میخانه‌ها ز نعره تو مست می‌شدند / رندی حریف مستی و می‌نوشی ات نبود / دود چراغ موشی دزدان ترا چنین / مدهوش کرد و موسم خاموشی ات نبود / سهراب اضطراب وطن بودی و کسی / زینان به فکر داروی بیهوشی ات نبود / در پرده ماند نغمه آزادی وطن / کاندیشه جز به رفتن و چاوشی ات نبود / در چنگ تو سرود رهایی نهفته ماند / زین نغمه هیچ‌گاه فراموشی ات نبود / ای سوگوار صبح نیشابور سرمه‌گون / عصری چنین سزای سیه‌پوشی ات نبود»

محمدرضا شجریان نیز نوشته‌ای را در سوگ مشکاتیان منتشر نمود: «(رفت و دیگر نه بر قفاش نگاه/دلی از ما ولی خراب ببرد) خبر درگذشت پرویز مشکاتیان را در بهت و اندوهی سخت شنیدم. هنوز باور ندارم که ما را تنها گذاشته‌است. پرویز مشکاتیان برای روزگار ما نغمه‌های بسیار پرداخت و یاد آن سال‌ها را با هنر خود در حافظه ما ثبت کرد. موسیقی او در فراز و نشیب روزگار همراه ما بود، با محنت ما گریست، با شادیهای ما شادی و با شور و امید ما همدلی کرد. در آثار او صدای قلبی را می‌توان شنید که برای وطن و آزادی می‌تپد. کمتر هنرمندی را توان آن است که رنج‌ها و آرزوهای مردمش را در هنر خویش بازتاباند و ترجمه صادق و راستین زمانه خود باشد. پرویز یکی از این اندک شماران است، موسیقیدانی که ذوق تصنیف سازیش، مهارت گروه‌نوازش، لطافت شاعرانه‌اش و تعهدش به آرمانهای مردم، خاطره او را در هنر ایران زمین ماندگار خواهد ساخت. من مرگ هنرمندی چنین را باور ندارم. پرویز مشکاتیان در قلب و ذهن ما زنده است.»

آثار

آثار						
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
جاووش ۴		آری	آری	هنگامه اخوان، شهرام ناظری		آهنگسازان: محمدرضا لطفی، پرویز مشکاتیان، با همکاری گروه شیدا و عارف.
جاووش ۶	۱۳۵۸		آری	محمدرضا شجریان		آهنگسازان: محمدرضا لطفی، پرویز مشکاتیان، با همکاری گروه شیدا، آهنگساز تصنیف

ایرانی پرویز مشکاتیان						
در ساخت موسیقی این اثر محمدرضا لطفی، پرویز مشکاتیان، هوشنگ کامکار و حسین علیزاده همکاری داشتند. با همکاری گروه شبدا و عارف.		محمدرضا شجریان، شهرام ناظری	آری	آری	۱۳۵۸	جاوش ۷
این مجموعه شامل دو نوازی سنتور و تمبک ناصر فرهنگفر می‌باشد			آری	آری	-	جاوش ۱۲
به صورت رسمی منتشر نشد، سنتور (مشکاتیان)، نی محمد موسوی)		محمدرضا شجریان	آری	آری	-	آرستون
بخش اول در دستگاه همایون و با آهنگسازی پرویز مشکاتیان و بخش دوم در همایون و شور و با نوازندگی تار توسط غلامحسین بیگجه‌خانی.	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۶۴	بیداد
در سال ۱۳۶۲ در سفارت ایتالیا در تهران اجرا و در سال ۱۳۶۴ منتشر شد. نوازنده سنتور (مشکاتیان)، نوازنده تنبک) ناصر فرهنگفر.	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۶۴	آستان جانان
در سال ۱۳۶۱ اجرا و در سال ۱۳۶۵ منتشر شد. این آلبوم در دستگاه ماهور اجرا شده‌است. به‌تار مشکاتیان، نی (محمد موسوی).	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۶۵	
لاله بهار در سال ۱۳۶۲ اجرا و در سال ۱۳۶۵ منتشر شد. اجرا توسط گروه عارف.		شهرام ناظری	آری	آری	۱۳۶۵	لاله بهار
این آلبوم در دستگاه نوا آغاز شده و سپس در گوشه‌هایی از شور، بیات ترک و سه‌گانه ادامه	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۶۵	نوا

می‌یابد. اجرا توسط گروه عارف.						
در دستگاه چهارگاه، اجرا توسط گروه عارف.	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۶۷	دستان
تنظیم این آلبوم با کامبیز روشن‌روان بود، در سال ۱۳۶۶ اجرا و در ۱۳۶۸ منتشر شد. بخشی از آلبوم با اجرای ارکستر.	هالکو	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۶۸	دود عود
کنسرت گروه عارف در ایران و اروپا.	چهارباغ بانگ، هم‌آواز آهنگ	ایرج بسطامی	آری	آری	۱۳۶۸	افشاری مرکب
گروه عارف	سروش	ایرج بسطامی	آری	آری	۱۳۶۹	افق مهر
اجرای سنتور مشکاتیان در (روی ب) آلبوم.	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری		۱۳۷۰	خلوت‌گزیده
گروه عارف	دستان، چهارباغ بانگ	ایرج بسطامی	آری	آری	۱۳۷۱	مژده بهار
	چهارباغ بانگ	علی جهاندار	آری	آری	۱۳۷۳	صبح مشتاقان
	چهارباغ بانگ	علیرضا افتخاری	آری	آری	۱۳۷۳	مقام صبر
تنظیم: محمدرضا درویشی، پیانو: جواد معروفی	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۷۴	جان عشاق
اجرا در مایه‌های دشتی، سه گاه، ماهور و چهارگاه	دل آواز	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۷۴	گنبد مینا

قاصدک	۱۳۷۴	آری	آری	محمدرضا شجریان	به صورت رسمی منتشر نشد. سنتور (مشکاتیان)، نوازنده تنبک همایون شجریان
کنج صبوری	۱۳۷۵	آری	آری	علی رستمیان	اجرای گروه عارف چهارباغ بانگ
وطن من	۱۳۷۶	آری	آری	ایرج بسطامی	گروه عارف هم‌آواز آهنگ
موسم گل		آری	محمدرضا درویشی	ایرج بسطامی	اجرای تصانیفی از عارف و شیدا توسط ارکستر سمفونیک تهران، در این آلبوم پرویز مشکاتیان نظارت و نوازندگی سه تار را بر عهده داشته
کنسرت ۷۶ گروه عارف		آری	آری	حمیدرضا نوربخش	گروه عارف چهارباغ بانگ
کنسرت فستیوال مولانا در ایتالیا		آری	آری		دو نوازی پرویز مشکاتیان سنتور و ناصر فرهنگفر تنبک
لحظه دیدار	۱۳۸۰	آری	آری		پرویز مشکاتیان سنتور ، محسن کثیرالسفر تنبک ، بهداد بابایی سهار
بیست سال با آثار پرویز مشکاتیان ۱	۱۳۸۲	آری	آری	شهرام ناظری، علی رستمیان، حمیدرضا نوربخش، علیرضا افتخاری	گروه عارف
بیست سال با آثار پرویز مشکاتیان ۲		آری	آری	محمدرضا شجریان، شهرام ناظری، ایرج بسطامی، علی رستمیان، حمیدرضا نوربخش، سبیده رئیس‌السادات	

کنسرت راست پنجگاه	۱۳۸۳	آری	آری	ایرج بسطامی	چهارباغ بانگ	گروه عارف
پس پرده	۱۳۸۵	آری	آری		چهارباغ بانگ	سه‌تار نوازی پرویز مشکاتیان، اجرای خصوصی در سال‌های ۱۳۶۴، ۱۳۶۳، ۱۳۶۲، و ۱۳۷۱
سرو آزاد	۱۳۸۶	آری	آری	آری	چهارباغ بانگ	سه‌تار نوازی پرویز مشکاتیان، تنبک جمشید محبی
ببست قطعه برای سنتور	۱۳۸۸	آری	آری		چهارباغ بانگ	سنتور: پرویز مشکاتیان، محمدرضا رستمیان
تمنا	۱۳۸۸	آری	آری		سروش	پرویز مشکاتیان سنتور، آئین مشکاتیان (تنبک)
دو نوازی همایون، سه گاه	۱۳۸۸	آری	آری		چهارباغ بانگ	پرویز مشکاتیان سنتور، ناصر فرهنگفر و جمشید محبی تنبک
طریق عشق	۱۳۹۵	آری	آری	محمدرضا شجریان	ایران گام	انتشار پس از مرگ، این اثر در سال ۱۳۶۷ در پاریس اجرا شد و در مهرماه ۱۳۹۵ در ایران منتشر گردید
خراسانیات	۱۳۹۸	آری	آری	محمدرضا شجریان	ایران گام	انتشار بعد از مرگ، این اثر برگرفته از مقامات موسیقی خراسانی است

پژمان حدادی

پژمان حدادی ۳۰ بهمن ۱۳۴۷ (خورشیدی)، تهران نوازنده سازهای کوبه‌ای اهل ایران می‌باشد. وی هم‌اکنون عضو گروه موسیقی دستان است و همراه این گروه آثار متعددی را ضبط و اجرا کرده‌است. علاقه خاصی به موسیقی قوالی فارسی دارد و آثاری بر مبنای این موسیقی نوشته‌است که همراه با گروه ضربانگ و مرشد مهرگان آن‌ها را ضبط کرده‌است. وی علاوه بر کار با گروه‌های موسیقی ایرانی اجراهای متعددی با نوازندگان ملل دیگر داشته‌است، از جمله این اجراها می‌توان به همکاری با شجاعت حسین‌خان، نجاتی سلیم هنرمند اهل ترکیه و یئیر دلال هنرمند عرب اشاره کرد.

جوایز

- برنده جایزه «موسیقیدان برتر» از «بنیاد دورفی»، ۲۰۰۱

آثار

تکنوازی و همناواری

- تربت. دونوازی تار و تمبک با حسین علیزاده، نشر نقطه تعریف، ۱۳۹۳
- این سر سودایی. دونوازی سنتور و تمبک با پویا سرایی، نشر نهاله رودکی، ۱۳۹۱
- آن و آن. دونوازی سه تار و تمبک با حسین علیزاده، نشر هرمس، ۱۳۸۷
- وجد. دونوازی عود و تمبک با حسین بهروزی نیا، نشر ماه ریز مهر، ۱۳۸۰
- نخستین دیدار بامدادی دونوازی کمانچه و تمبک با کیهان کلهر، نشر آوای دوست
- رنگینه. همناواری با گروه ضربانگ
- آفتاب نیمه شب. دونوازی عود و تمبک با حسین بهروزی نیا، نشر ۷/۸، ۱۳۷۹
- سفر به دیگر سو. گروه دستان و شهرام ناظری، نشر دارینوش، ۱۳۸۰
- آتش شوق. همناواری با علی اکبر مرادی نوازنده تنبور، نشر ۷/۸، ۱۳۷۸
- داستان عشق. همناواری با حسین عمومی نوازنده نی و آواز پریسا، نشر کرشمه، ۱۳۷۸

پشنگ کامکار

پشنگ کامکار (۳۰ آذر ۱۳۳۰، سنندج)، نوازنده سنتور، از اعضای گروه کامکارها و یکی از بنیان‌گذاران گروه شیدا است.

زندگی

وی از سن ۱۰ سالگی فراگیری موسیقی را با ساز سنتور نزد برادر بزرگ خود هوشنگ کامکار آغاز کرد. ردیف‌های استاد ابوالحسن صبا را نزد پدر خود استاد حسن کامکار آموخت و در سال ۱۳۴۵ در مرکز فرهنگ و هنر سنندج مشغول به تدریس شد. وی همزمان با تدریس به اجرای کنسرت در شهرهای مختلف کردستان و اردوهای رامسر پرداخت. به مدت ۵ سال با رادیو سنندج همکاری کرد و بعد از دوران سربازی به تهران مهاجرت نمود و در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران موفق به دریافت مدرک کارشناسی شد.

در این دانشکده از هنرمندانی چون: نورعلی برومند و داریوش صفوت، مهدی برکشلی، هرمز فرهنگ، محمدتقی مسعودیه و سایر اساتید بهره برد. او به همراه پرویز مشکاتیان در سال ۱۳۵۵ در آزمون پاریس، نخستین کنکور موسیقی ایران به مقام نخست سنتور نوازی نائل آمد. پشنگ کامکار یکی از بنیانگذاران گروه شیدا است و اولین تکنوازی خود را با این گروه به همراه محمدرضا شجریان و محمدرضا لطفی با نام «به یاد عارف» ارائه کرد و به دنبال آن کارهای دیگری مثل چاوش ۶ و همچنین سه‌گانه جشن طوس را با همین گروه اجرا کرد.

بعد از تعطیلی گروه شیدا، پشنگ کامکار سرپرستی گروه را به عهده گرفت و ۲ آلبوم با خوانندگی صدیق تعریف به اسم فراق و گلگشت روانه بازار کرد. مدتی هم با گروه دستان همکاری داشت از جمله کنسرت با ایرج بسطامی همراه این گروه در ایران و سایر کشورها. تا اینکه گروه کامکارها به‌طور رسمی شکل گرفت و او همراه این گروه خانوادگی در ایران و سایر کشورها کنسرت‌هایی در جهت معرفی موسیقی ایران برگزار کرد و همچنین اجرا در فستیوال‌های معتبر جهانی. در سال ۱۳۸۱ آثارش در شورای ارزشیابی هنرمندان مورد بررسی قرار گرفت و مقام درجه یک هنری (معادل دکترا) به او اعطا شد. از دیگر فعالیت‌های او می‌توان به تدریس در دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد و عضویت در هیئت ژوری دانشکده موسیقی کرج و تدریس نوازندگی سنتور اشاره کرد.

آثار

موسیقی

- تکنوازی سنتور در ماهور و راست پنجگاه
- سه نوازی و تکنوازی سنتور (با همراهی جمشید عندلیبی و ارژنگ کامکار)
- گلگشت (با صدای صدیق تعریف)

- به یاد صبا (با همراهی اردشیر و ارژنگ کامکار)
  - بارانه (تکنوازی)
  - فراق (با صدای صدیق تعریف)
  - گل به دامن (با صدای بیژن بیژنی)
  - شورم را (بداهه نوازی های سنتور)
  - بی گاهان (تکنوازی سنتور)
  - جهان گذران (با اجرای گروه ژاو و صدای سالار عقیلی)
- و همناواری در آثار متعددی در موسیقی ایرانی به همراه گروه‌های عارف، شیدا، دستان و کامکارها.

کتاب‌ها

- شیوه سنتور نوازی   ردیف میرزا عبدالله برای سنتور   موج   گلنار
- یادگاران سپیده   هزارستان   موج نو   شورم را

پیام جهانمانی

تحصیلات فارغ‌التحصیل هنرستان موسیقی (۱۳۷۸)،
لیسانس موسیقی ۱۳۸۴

پیام جهانمانی آهنگساز و نوازنده تار متولد ۱۳۶۰ در تهران است. پیام جهانمانی نخستین بار توسط مجموعه «معرفی هنرمندان جوان» زیر نظر حسین علیزاده شناخته شد. او یکی از موفق‌ترین شاگردان حسین علیزاده است و نوازندگی او بیشترین شباهت را به شیوه استادش دارد. پیام جهانمانی با اجرای سطح بالای خود در سی‌امین جشنواره موسیقی فجر جان تازه‌ای به بخش نسل دیگر این رویداد داد.

زندگی‌نامه

پیام جهانمانی متولد پنج آذر ۱۳۶۰ خورشیدی در تهران است. پدرش که شیفته موسیقی بود امکان یادگیری موسیقی را برای او فراهم کرد و وی نزد مدرسان و استادان موسیقی آقایان حامی واعظ

تقوی، کریم علیشاهی، حمید شجاعی، ارشد طهماسبی، بهروز همتی و حسین علیزاده به آموزش پرداخت. وی فارغ‌التحصیل دوره کارشناسی هنرستان موسیقی است.

آثار

- ویله، دستگاه چهارگاه و آواز بیات اصفهان، آواز افسانه رثایی - مؤسسه وَن
- دستاس، سه نوازی تار بر اساس طرحی از پیام جهانمانی - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- کنانه، تکنوازی تار در دستگاه سه گاه و بیات ترک - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- سرخانه، آهنگسازی بر اساس شیوه‌های موسیقی قدیم ایران - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- این گوشه تا اون گوشه، مجموعه موسیقی برای کودکان به آهنگسازی لیلا حکیم الهی - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- رها، دو نوازی تار و تنبک به همراهی پژ‌هام اخواص - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- دیدار، دو نوازی تار و تنبک به همراهی بهزاد میرزایی - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- معرفی هنرمندان جوان، به کوشش حسین علیزاده - مؤسسه فرهنگی هنری ماهور

کنسرتها

جهانمانی در طول تحصیل اجراهای متعددی داشته‌است، اما کنسرتهای رسمی او به شرح ذیل است:

- کنسرت در فرهنگسرای نیاوران (۸۲-۸۳-خرداد، دی ۸۶ و تیر ۸۹)
- بزرگداشت داریوش زرگری (تالار رودکی)
- جشنواره تار نوازان - بزرگداشت حسین علیزاده (دانشگاه تهران)
- اجرا در جشن خانه موسیقی (۱۳۸۵)
- اجرا با گروه هم آوایان: تکنوازی تار در ایلام (۸۴) و هم‌نوازی در کنسرت تهران (۸۶)

پیروز ارجمند

نام شناسنامه‌ای پیروز ارجمند تاج‌الدینی

اعضای کنونی کانون آهنگسازان سینمای ایران

تحصیلات دکترای موسیقی‌شناسی قومی

پیروز ارجمند (زاده ۱۳۴۹) موسیقی‌شناس قومی، آهنگساز، نوازنده نی، سه‌تار، تمبک و دف است. وی از دی ماه ۱۳۹۲ تا تیر ۱۳۹۴ مدیر کل دفتر موسیقی وزارت ارشاد بود.

زندگی‌نامه

پیروز ارجمند تاج‌الدینی، سال ۱۳۴۹ در رابر استان کرمان متولد شد. او نوازندگی سه‌تار را نزد داریوش صفوت و پرویز مشکاتیان، نی را نزد محمدعلی حدادیان و سید محمد موسوی، تمبک را نزد ناصر فرهنگفر، و علوم نظری موسیقی و آهنگسازی را نزد محمدسعید شریفیان، فرهاد فخرالدینی، محمدتقی مسعودیه، تقی بینش و علیرضا مشایخی آموخته‌است.

تحصیلات دانشگاهی

پیروز ارجمند لیسانس موسیقی را از دانشگاه هنرهای زیبا، فوق لیسانس پژوهش هنر را از دانشگاه هنر و دکترای اتنوموزیکولوژی خود را از دانشگاه مالایا کشور مالزی دریافت کرده‌است.

استعفا

پیروز ارجمند در تیر سال ۱۳۹۴ از سمت مدیرکل دفتر امور موسیقی وزارت ارشاد ایران استعفا داد. او دلیل استعفای خود را «مؤثر» نبودن حضورش دانست و اینکه به عنوان مدیرکل، «نقش حاکمیتی» نداشته‌است. وی همچنین در توضیحات بیشتر اظهار داشت: «شما به عنوان مدیرکل به یک اثر مجوز می‌دهید و اتفاقی نمی‌افتد بعد به اثر مشابه هم مجوز می‌دهید، دچار مشکل می‌شوید. آدم دچار تناقض می‌شود. هر نهادی نظر می‌دهد.»

سمت‌ها

- بنیانگذاری و مدیریت مرکز موسیقی تجربی دانشگاه تهران
- مدیرکل دفتر موسیقی وزارت ارشاد از دی ۱۳۹۲ تا تیر ۱۳۹۴
- عضویت در شورای موسیقی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (تا کنون)
- عضویت در کارگروه واژه‌گزینی موسیقی فرهنگستان زبان و ادب فارسی (تا کنون)
- عضویت در کمیسیون ملی یونسکو (تا کنون).
- مدیر دفتر موسیقی حوزه هنری، از مهر ۱۳۹۱ تا آذر ۱۳۹۳
- عضو کانون آهنگسازان سینمای ایران.

فعالیت در زمینه موسیقی فیلم

پیروز ارجمند ساخت حدود ۱۵۰ موسیقی فیلم و سریال را به عهده داشته‌است که به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

- سفر به جزایه (۱۳۷۴) پسر مریم (۱۳۷۷) غاز مهاجر (۱۳۷۸)
- شور عشق (۱۳۷۹) سفره ایرانی (۱۳۷۹) سفر سرخ (۱۳۷۹)
- زیستن (۱۳۸۰) خواب سفید (۱۳۸۰) خط قرمز (۱۳۸۰)
- راز پرواز (۱۳۸۱) جوجه اردک من (۱۳۸۱) تب سرد (۱۳۸۲)

- نیما پوشیج (۱۳۸۵)   گِگ و میش (فیلم ۱۳۸۵)   زیرزمین (۱۳۸۵)
- سفر سرخ (۱۳۸۸)   لطفاً دور نزنیم (۱۳۸۸)

پیرولی کریمی

پیرولی کریمی (۱۳۰۳-۲ اردیبهشت ۱۳۴۰) خواننده، نوازنده کمانچه، آهنگساز و از چهره‌های سرشناس موسیقی لری بود.

زندگی

پیرولی در سال ۱۳۰۳ خورشیدی در روستای دهپیر در خرم‌آباد به دنیا آمد. در کودکی نواختن ساز کمانچه را نزد همتعلی سالم آغاز کرد و در مدت کوتاهی به همراه علی‌رضا حسین‌خانی (دیگر شاگرد سالم) از نوازندگان چیره‌دست کمانچه در لرستان شد.

شیوه موسیقایی

کریمی را از تکنیکی‌ترین نوازندگان کمانچه در عصر خود به‌شمار می‌آورند که با تسلطش به بسیاری از مقام‌ها و ردیف‌های موسیقایی لری در زمینه‌های ساز و آواز همچون شنه‌شکی، علی‌دوستی، عزیزبگی، ساری‌خوانی، رقص‌های دوپا و سه‌پا سبکی خاص را در موسیقی لرستان بنا نهاد.

پیمان خازنی

پیشینه آهنگساز و نوازنده تار و سه‌تار

پیمان خازنی، آهنگساز، نوازنده تار و موسیقیدان ایرانی است.

زندگی‌نامه

پیمان خازنی در تهران (۱۳۶۲) و در خانواده‌ای هنری متولد شد. او از پنج سالگی در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران به نواختن سه تار مشغول شد و از هفت سالگی تار نواختن را آغاز نمود. در سن هشت سالگی نزد کیوان ساکت نوازندگی را ادامه داد و از یازده سالگی فعالیت ارکستر نوازی خود را آغاز کرد. وی در این سال‌ها از محضر اساتیدی چون امیر اسلامی، هنگامه اخوان، رامین بهنا بهره جست و همچنین تحصیلات خود را در رشته مردم‌شناسی و آهنگسازی به پایان رساند.

فعالیت هنری

نخستین آلبوم پیمان خازنی با نام شوخی اثری تلفیقی از تار و پیانو بود که در سال ۱۳۸۷ منتشر شد. آلبوم دوم وی چکاوک نام داشت که با صدای محسن شاهرودی و حضور (محمد صالح علا) منتشر شد. پس از آن آلبوم سیه چشم با صدای (علی رستمیان) و دو آلبوم با نامهای پریچهره و فکر و فریاد با صدای سینا سرلک و آهنگسازی وی منتشر شد. او همچنین دو آلبوم فکر و فریاد و پریچهره را منتشر کرده‌است. آلبوم دیگر او «بر من گذشت» است که محمد خاتمی رئیس‌جمهور پیشین بر آن یادداشتی نوشت.

آلبوم به یاد من باش با صدای سالار عقیلی یکی دیگر از آثار این آهنگساز است که در سال ۱۳۹۲ منتشر شد. پیمان خازنی همچنین آهنگسازی آلبوم موسیقی که با صدای حسین علیشاپور با «یاد برنامه گله‌ها» ضبط می‌شود را بر عهده دارد. در نوروز ۱۳۹۵ پیمان خازنی از سوی یونسکو به هندوستان دعوت شد تا به عنوان یک موسیقیدان ایرانی برای مراسم نوروز در دهلی نو موسیقی اجرا کند. او همچنین در یک همکاری با علی شمس، منظومه هفت پیکر حکیم نظامی گنجوی را در قالب یک پرفورمنس با هفت دستگاه موسیقی ردیف دستگاهی اجرا کرد. او در این اجرا پیوند فرش ایرانی و موسیقی و ادبیات را محور کار خویش قرار داده‌است. وی در سال ۱۳۹۶ از آلبوم همه کاشی‌ها با مقدمه‌ای از نادر مشایخی رونمایی کرد.

آلبوم‌ها

- شوخی - دو نوازی تار و پیانو ۱۳۸۷
- چکاوک - با صدای محسن شاهرودی و دکلمه محمد صالح علا ۱۳۸۸
- سیه چشم - با صدای علی رستمیان ۱۳۸۸ پریچهره - با صدای سینا سرلک ۱۳۸۸
- فکر و فریاد - با صدای سینا سرلک ۱۳۸۹ بیاد من باش - با صدای سالار عقیلی ۱۳۹۲
- کجاست خانه باد - با دکلمه الهام یارو نژاد ۱۳۹۳
- تو را ای کهن بوم و بر دوست دارم - با صدای نوشین طافی و محسن کرامتی ۱۳۹۳
- همه کاشی‌ها - تکنوازی تار ۱۳۹۶

موسیقی فیلم

- آهنگسازی موسیقی فیلم ابراهیم در آتش آهنگسازی موسیقی فیلم مرز پرگهر
- آهنگسازی موسیقی فیلم پیرنیا؛ باغبان گل‌ها آهنگسازی موسیقی فیلم رام کردن ماهی سرکش
- آهنگسازی موسیقی سریال چرخ فلک آهنگسازی فیلم سینمایی زعفرانیه ۱۴ تیر

• آهنگسازی فیلم سینمایی آلرژی آهنگسازی سریال تلویزیونی وارش

کنسرت پرفورمنس تار و دیوار

پیمان خازنی، پس از انتشار آلبوم همه کاشی‌ها، تصمیم گرفت آن را با شکلی متفاوت روی صحنه ببرد. برای این کار رضا موسوی به عنوان کارگردان با وی همکاری کرد. این پرفورمنس برخلاف اصل اثر که تکنوازی تار است، به صورت ارکسترال کوچک روی صحنه رفت. عناصری چون دکور، طراحی صحنه، طراحی نور، پروژکشن، انیمیشن، عروسک گردانی، رقصنده، طراحی لباس و رفتاری متفاوت در آداب صحنه، ویژگی‌های این اجرا بودند.

به گفته وی «تار و دیوار یک برخورد استعاری است با جهان پیرامون مان و اعتراضی به محدودیت‌ها و مصنوعیت‌هایی که ما با برای هنر خود به وجود می‌آوریم. در واقع تار و دیوار ادامه نگاه هنرمند به مفهوم آزادی در خلق اثر هنری است».

این پرفورمنس برای نخستین بار ۲۳ تیرماه ۱۳۹۶ در تالار رودکی با حضور چهره‌های سرشناس هنری و نمایندگان کشور استرالیا و کرواسی روی صحنه رفت.

جوایز

پیمان خازنی برنده تندیس جشنواره، دیپلم افتخار و جایزه اول موسیقی در جشنواره سراسری تئاتر ماه سال ۱۳۹۰ بود.

فعالیت‌های بین‌المللی

پیمان خازنی همچنین به جز موسیقی ایرانی و زبان فارسی تجربه کار در موسیقی عربی را نیز داراست. ایشان در حال کار بر روی موسیقی آلبوم «جاء الرحیل» هستند که بر اساس اشعاری از فاروق جویده شاعر معاصر مصری با صدای هیثم نور خواننده عرب‌زبان بر مبنای موسیقی ارکسترال ایرانی-عربی در حال تولید است.

پیمان خازنی در نوروز ۱۳۹۵ به دعوت سازمان یونسکو به عنوان نماینده فرهنگی ایران در دهلی نو به روی صحنه رفت او همچنین «پرفورمنس هفت پیکر؛ هفت تابلو فرش منظوم به روایت موسیقی کلاسیک ایران» را در فیلارمونیکا رومانو اجرا کرد.

در خرداد ۱۳۹۷، پیمان خازنی، طرح پژوهشی-تحقیقاتی میان رشته‌ای در شهر کلن آلمان به روی صحنه برد. این طرح ترکیبی از موسیقی دستگاهی و رشته شهرسازی (به همراه پژوهشگر حوزه شهر، آستیاژ ضیایی) بود که در قالب قطعاتی با الهام از فضاهای شهری تاریخی و شاخص ایران آهنگسازی شده بود.

انصراف از همکاری با ارکستر ملی ایران

وی که عهده‌دار بخش موسیقی پروژه «زنمرد» بود، به دلیل عدم تفاهم لازم با کارگردان موسیقی نمایش از ادامه همکاری با این اثر انصراف داد. این اثر قرار بود در تیر ماه ۹۶ با همکاری ارکستر ملی ایران به رهبری فریدون شهبازیان به روی صحنه برود که هرگز اینگونه نشد.

اولین همکاری علیرضا قربانی و پیمان خازنی در «خانه آبی»

به نقل از خبرگزاری مهر «خانه آبی» یک اثر متفاوت در کارنامه هنری علیرضا قربانی است که بر اساس ایده ای از رضا موسوی و آهنگسازی پیمان خازنی در اسفند ۹۶ منتشر شده‌است.

پیمان خازنی دومین همکاری خود با علیرضا قربانی در تیتراژ فیلم سینمایی "زعفرانیه 14 تیر" را بر اساس شعری از محمدعلی بهمنی به پایان رساند که در نوبت اکران است.

آلبوم تو را ای کهن بوم و بر دوست دارم

یکی از آلبوم‌های جنجال‌برانگیز دهه ۹۰؛ «آلبوم تو را ای کهن بوم و بر دوست دارم» با صدای نوشین طافی و محسن کرامتی و آهنگسازی پیمان خازنی بوده است. موضوع، تکخوانی زنان بود. در آن هنگام بسیاری از شخصیت‌های هنری و سیاسی و دینی به آن واکنش نشان دادند. این آلبوم باعث شد تا بحث تکخوانی زنان به‌طور گسترده مطرح شود و موافقان و مخالفان آن به اظهار نظر بپردازند.

تهمورس پورناظری

تهمورس پورناظری (زاده ۱۹ بهمن ۱۳۵۵ در کرمانشاه)، موسیقی‌دان ایرانی است. او نوازنده سازهای تار، سه‌تار، تنبور، بربط، دف و دیوان است و با سازهایی چون سنتور، تنبک، کمانچه، دوتار و نی آشناست. وی فرزند کیخسرو پورناظری و برادر سهراب پورناظری است.

از جمله آثار سرشناس پورناظری می‌توان به آلبوم رنگ‌های تعالی (به همراه سهراب پورناظری و محمد رضا شجریان) و نه فرشته‌ام نه شیطان (به همراه همایون شجریان) اشاره کرد.

آثار

در مقام آهنگساز و تنظیم‌کننده

دل آرا سیوی سوز مستان سلامت می‌کنند نیشتمان چوبی خوشا شیراز
لیلا خاتون (تکنوازی بربط) شهر قصه دیار مهر سرزمین خورشید نه فرشته‌ام نه شیطان
نسیم

در مقام نوازنده

- حیرانی، آواز شهرام ناظری افسانه تنبور کرمانشان نسیم وصل
- ناشکیبا رنگ‌های تعالی، آواز محمد رضا شجریان

تورج زاهدی

سازها تار سه‌تاراستادها مرتضی حنانه محمدرضا لطفی

تورج زاهدی (زاده ۱۳۳۷ در هفتکل خوزستان) نویسنده، خواننده و آهنگساز اهل ایران است.

زندگی هنری

تورج زاهدی در سال ۱۳۳۷ در هفتکل استان خوزستان متولد شد. از کودکی به ادبیات علاقه‌مند شد و نخستین نوشته‌هایش را در زمینه نقد فیلم، از خوزستان برای مطبوعات ارسال می‌کرد که در اواخر دهه ۱۳۴۰ و اوایل دهه ۱۳۵۰ در مجله فیلم و هنر منتشر می‌شد. او در سال ۱۳۵۴ به تهران مهاجرت کرد و به صورت رسمی همکاری خود را با مطبوعات آغاز نمود. پس از مدتی به عنوان دبیر صفحه موسیقی در هفته‌نامه تماشا، به کار مشغول شد. نقدی بر اجرای ارکستر سمفونیک به رهبری توماس بالدنر و نقدی بر کنسرت بزرگ ملی به رهبری فرامرز پایور و با صدای خاطره پروانه، از نخستین نوشته‌های او در نقد موسیقی بود.

او همچنین نقدی بر موسیقی متن فیلم سینمایی جنگ ستارگان به آهنگسازی و رهبری جان ویلیامز نوشت و نقد موسیقی فیلم را در ایران بنیان‌گذاری کرد. او پس از انقلاب ۱۳۵۷ نیز به نوشتن در حیطه نقد موسیقی ادامه داد و نخستین بار نقدی بر یک آلبوم موسیقی منتشر کرد. این نقد بر کاست «آهنگ‌هایی از عارف و شیدا» با صدای سیما مافیها و موسیقی اسماعیل تهرانی بود. وی پس از مدتی نشریه «دفترهای سینما» را با همکاری بهزاد رحیمیان، داوود مسلمی، خسرو دهقان، پروانه مکانیک و بابک احمدی منتشر کرد، که نخستین نشریه سینمایی پس از انقلاب ۱۳۵۷ بود. با انتشار مجله ماهنامه فیلم، تورج زاهدی همکاری خود را با این نشریه آغاز کرد که این همکاری بیش از ۲۰ سال به طول انجامید.

تورج زاهدی، علوم هارمونی و آهنگسازی را نزد مرتضی حنانه و موسیقی ایرانی و نوازندگی تار را در کانون فرهنگی چاووش به سرپرستی محمدرضا لطفی آموخت و علاوه بر آموزش تار و سه‌تار به هنرجویان، به آهنگسازی نیز مشغول شد. وی در سال ۱۳۶۸ با سرپرستی و خوانندگی در گروه موسیقی معراج، کنسرتی را در تالار وحدت تهران به اجرا گذاشت. او همچنین در دهه ۱۳۶۰ خوانندگی موسیقی فیلم شیر سنگی به آهنگسازی فریدون شهبازیان و خوانندگی مجموعه تلویزیونی کوچک جنگی به آهنگسازی محمد میرزمانی را بر عهده داشت.

تورج زاهدی در زمینه‌های مختلف هنری و ادبیات از جمله: نویسندگی، شعر، نقاشی، خوانندگی، آهنگسازی، نوازندگی، نقد، تحقیقات فلسفی و عرفانی و بازیگری سینما فعالیت داشته‌است.

آثار هنری

از جمله آثار هنری تورج زاهدی، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

موسیقی

- آهنگسازی و خوانندگی آلبوم موسیقی «عاشقانه»
- آهنگسازی و خوانندگی آلبوم موسیقی «بخت بیدار»
- آهنگسازی و خوانندگی آلبوم موسیقی «از عالم غیب»
- آهنگسازی و خوانندگی آلبوم موسیقی «زننده به عشق»
- خوانندگی آلبوم موسیقی شیر سنگی به آهنگسازی فریدون شهبازیان
- خوانندگی مجموعه تلویزیونی کوچک جنگی (نخستین اجرا) به آهنگسازی محمد میرزمانی
- آهنگسازی تصنیف «سالک راه» با شعر محمود شاهرخی و خوانندگی محمدعلی قدمی
- آهنگسازی و خوانندگی تصنیف «خورشید رخشان» با شعر مولوی
- آهنگسازی و خوانندگی تصنیف «بهار آمد» با شعر مولوی
- آهنگسازی و خوانندگی تصنیف «یک روز به شیدایی» با شعر سعدی
- آهنگسازی و خوانندگی تصنیف «طالب حضور» با شعر فروغی بسطامی
- خوانندگی تصنیف «لالایی عاشورا» با شعر مصطفی رحماندوست و آهنگسازی محمد میرزمانی
- آهنگسازی و خوانندگی ترانه «دوبیتی بهاری» با شعر بابا طاهر
- آهنگسازی و خوانندگی ترانه «غزل انتظار» با شعر علیرضا قزوه
- خوانندگی ترانه «بهار اینجاست» با شعر زهره نارنجی و آهنگسازی حمید شاهنگیان
- خوانندگی ترانه «مارش بهار» با شعر عبدالرضا رضایی‌نیا و آهنگسازی فروزان زاهدیگی
- خوانندگی ترانه «تنهایی» با شعر محمد کاظمی و آهنگسازی بهنام کریمی
- آهنگسازی «رنگ شیدایی» (در بیات اصفهان)

موسیقی متن

- ترس (فیلم کوتاه)، کارگردان: منصور حاجیان صعود، کارگردان: فریدون جیرانی
- صبح پرماجرا (یک روز پرماجرا)، کارگردان: تورج منصوری
- باغ، کارگردان: احمد طالبی‌نژاد شکوه زندگی، کارگردان: نسرین صابری
- غریبه و آشنا، کارگردان: اسماعیل فلاح‌پور محکومین بهشت، کارگردان: حجت‌الله سیفی
- خاکستر و پروانه، کارگردان: رهبر قنبری هفت شب، کارگردان: امیرقاسم راضی
- مجموعه تلویزیونی دایره بسته، کارگردان: سیامک شاپوری

بازیگری

- مدرسه رجایی، کارگردان: کریم زرگر در مسیر تندباد، کارگردان: مسعود جعفری جوزانی
- غریبانه، کارگردان: احمد امینی

تألیفات

- به رهبری مرتضی حنانه – انتشارات ماهنامه فیلم، چاپ اول، ۱۳۶۹

- موسیقی فیلم – انتشارات فاریاب، چاپ اول، ۱۳۶۳. – چاپ دوم، انتشارات فردوس، ۱۳۷۶
- حکمت معنوی موسیقی – انتشارات فردوس، چاپ اول، ۱۳۷۶
- مجموعه آثار نوال کارلوس کاستاندا – انتشارات فکر روز، چاپ اول، ۱۳۷۶
- مرشدی از عالم غیب (بررسی آثار و عقاید کارلوس کاستاندا) – انتشارات فکر روز، چاپ اول، ۱۳۷۸
- جذابیت عشق – انتشارات فردوس، چاپ اول، ۱۳۷۸
- سینمای معناگرا در ایران – انتشارات بنیاد سینمایی فارابی، چاپ اول، ۱۳۸۴
- خانه پریان – انتشارات کتاب نیستان، چاپ دوم، ۱۳۸۶
- کلنل وزیری – انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷
- دعوت به ماوراء – انتشارات کتاب نیستان، ۱۳۸۸
- نشانه‌شناسی موسیقی فیلم – انتشارات سوره مهر، ۱۳۸۸
- موسیقی عاشورا – انتشارات سوره مهر (چاپ دوم)، ۱۳۹۰
- تصرف – انتشارات نیستان، ۱۳۹۳

جلال ذوالفنون

سال‌های فعالیت ۱۳۴۶-۱۳۹۰

دانشگاه

دانشکده هنرهای زیبا

استادها

محمود ذوالفنون موسی معروفی

احمد عبادی نورعلی برومند

داریوش صفوت ابولحسن صبا

ارسلان درگاهی یوسف فروتن

سعید هرمزی

آلبوم پرآوازه	گل صد برگ
جایزه ها	آتشی در نیستان مستانه (آلبوم)
	تندیس مراسم بیست و هفتمین جشنواره موسیقی فجر

جلال ذوالفنون (۱۶ اسفند ۱۳۱۶ - ۲۸ اسفند ۱۳۹۰) موسیقی‌دان، ریفیدان و نوازنده برجسته سه‌تار اهل ایران بود.

زندگی هنری

جلال ذوالفنون در سال ۱۳۱۶ در آباده متولد شد. در کودکی به همراه خانواده‌اش به تهران آمد و فراگیری موسیقی را در ده سالگی در خانواده ای اهل موسیقی آغاز کرد. برای ادامه تحصیل به هنرستان موسیقی ملی رفت و در آنجا با سازهای دیگر چون تار و ویلن آشنا شد. ویلن را نزد برادرش محمود ذوالفنون آموخت. در هنرستان از رهنمودهای موسی معروفی در زمینه تکنیک سه‌تار برخوردار شد. همزمان با تأسیس رشته موسیقی در دانشکده هنرهای زیبا، به آنجا راه یافت. آشنایی با شخصیت‌های موسیقی ملی ایران از جمله نورعلی برومند و داریوش صفوت، شناخت تازه‌ای از موسیقی اصیل ایران و امکانات وسیع سه‌تار برای وی به ارمغان آورد و از سال ۱۳۴۶ فعالیت خود را روی سه‌تار متمرکز کرد.

او از روش‌های اساتیدی چون ابوالحسن صبا، ارسلان درگاهی و همچنین راهنمایی‌های احمد عبادی بهره یافت. پس از پایان دانشکده در همان‌جا و در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران به تدریس سه‌تار پرداخت. در این سال‌ها از راهنمایی یوسف فروتن و سعید هرمزی که از نوازندگان قدیمی سه‌تار بودند برخوردار گردید.

جلال ذوالفنون آثار نوشتاری و صوتی فراوانی در زمینه موسیقی ایرانی از خود به جای گذاشته که از بین آنها می‌توان آلبوم‌های گل صدبرگ و آتشی در نیستان با صدای شهرام ناظری را نام برد. همچنین از دیگر آثار او می‌توان به مستانه، سرستان و شب عاشقان با صدای علیرضا افتخاری و آلبوم شیدایی با صدای صدیق تعریف اشاره کرد.

ذوالفنون سالیان متمادی در زمینه تحقیق و تتبع گام برداشت و کوشید جوانان را با این قلمرو آشنا کند. مهم‌ترین کار وی پس از تحقیق، تدریس بود.

او نخستین کسی بوده‌است که کتاب آموزشی خاص برای سه تار نوشته‌است.

در مراسم پایانی بیست و هفتمین جشنواره بین‌المللی موسیقی فجر، در تاریخ ۳۰ بهمن ۱۳۹۰ از «جلال ذوالفنون» تقدیر به عمل آمد.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری جلال ذوالفنون به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- کنسرت موسیقی در انجمن فرهنگی ایران و شوروی تکنوازی تار ۱۹۵۸
- فعالیت در سازمان رادیو و تلویزیون از ۱۹۵۸ تا ۱۹۶۷
- تدریس موسیقی در کانون‌های هنری و آموزشی
- کنسرت‌های متعدد در ایران - ژاپن - کشورهای اروپایی - آمریکا - کانادا - استرالیا

- همکاری با «موريس بژار» در زمینه تلفیق موسیقی ایرانی با باله‌های اروپایی در جشن هنر شیراز
- تحقیق در موسیقی فولکلور ایران در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایرانی
- همکاری با «ژان دورینگ» در زمینه آشنا کردن ایشان با موسیقی ایرانی در سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۸۰
- شرکت در سمینار موسیقی در ژاپن بنا به دعوت سازمان هنری (A.T.P.A) به منظور معرفی موسیقی ایران به کشورهای خاور دور در ۱۹۷۶
- همکاری با مؤسسه DELA MUNOT (دولامونته) پروکسل به منظور معرفی موسیقی ایران به کشورهای اروپای غربی
- همکاری با مؤسسه WORD MUSIC INSTITUTE به منظور اجرای کنسرت در نیویورک و معرفی موسیقی ایران به ملل دنیا ۱۹۹۴
- اجرای کنسرت در محل سازمان ملل متحد در نیویورک به منظور معرفی موسیقی ایران به سایر ملل در سال ۱۹۹۴

درگذشت

جلال ذوالفنون در ۲۸ اسفند ماه سال ۱۳۹۰ در اثر خونریزی داخلی پس از جراحی قلب باز، در بیمارستان البرز کرج درگذشت. پیکر او صبح روز چهارشنبه ۲ فروردین ۱۳۹۱ از مقابل تالار وحدت تهران تشییع شد. و به وصیت خودش و با حضور دوستداران و خویشاوندانش در قبرستان امامزاده طاهر کرج به خاک سپرده شد.

آثار هنری

آلبوم موسیقی:

- «دانه‌های مروارید» ۱۳۵۷ «گل صد برگ» با صدای: شهرام ناظری ۱۳۶۰
- «آتش در نیستان» با صدای: شهرام ناظری ۱۳۶۷
- «موسی و شبان» با صدای: شهرام ناظری «باد صبا می‌آید» با صدای: شهرام ناظری
- «مستانه» با صدای: علیرضا افتخاری ۱۳۷۹
- سرمستان با صدای: علیرضا افتخاری «شب عاشقان» با صدای: علیرضا افتخاری

- «کنسرت راست پنجگاه» با صدای: حسام الدین سراج ۱۳۸۶
- «شرح فراق» با صدای: حسام الدین سراج «بی نشان» با صدای: حسام الدین سراج
- «سیم آخر» با صدای: بامداد فلاحتی «در آسمان» با صدای: علیرضا ادیب
- «داغ تنهایی» با صدای: عبدالحسین مختاباد «شیدایی» با صدای: صدیق تعریف
- «رقص مضراب» به همراه: سیامک بنایی «هجده تصنیف» به همراه: سیامک بنایی
- «در این خانه بگردیم» «مجنون» ۱۳۷۹ «ناز و نوازش» ۱۳۸۴
- «باغ پر برگی» ۱۳۹۱ «باغ پر برگی ۲» ۱۳۹۲ «پیوند»
- «پرند» «دل آوا»

کتاب:

- کتاب «مکتب سه تار نوازی ذوالفنون بر پایه ردیف شور میرزا عبدالله» (محقق: سیدبهبزاد جعفری) انتشارات هستان ۱۳۸۹
- «آموزش سه تار» (جلد ۴) - به اهتمام مهرداد ترابی، انتشارات هستان (چاپ پنجاه و ششم: ۱۳۹۵)

جلال قانونی

سال‌های فعالیت	دوران قاجار	دوران پهلوی
استاد	رحیم قانونی	
شاگردان	علی‌اکبر صدیف	

جلال قانونی (زاده ۱۲۸۵ در شیراز) نوازنده قانون اهل ایران بود. او از نخستین نوازندگان ایرانی ساز قانون در عصر معاصر بود

زندگی هنری

جلال قانونی در سال ۱۲۸۵ در خانواده‌ای کلیمی در شیراز متولد شد. او نواختن ساز قانون را از حدود ۱۰ تا ۱۵ سالگی نزد پدرش «رحیم قانونی» فراگرفت. شیوه نوازندگی او همانند پدرش همراه با نوازندگی نغمه‌های ایرانی و قطعات موسیقی محلی فارس بود. وی را به عنوان دومین نوازنده قانون در ایران می‌شناسند. او مدتی کوتاه در رادیو ایران به اجرای برنامه پرداخت و سپس از تهران به شیراز بازگشت و تا پایان عمر در آن شهر زندگی کرد. از شاگردان وی می‌توان به علی‌اکبر صدیف اشاره نمود.

آثار هنری

از جمله آثاری که از جلال قانونی به ضبط رسیده‌است، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- «دستگاه شور» (همراه با آواز منوچهر شیرازی) «آواز دشتی»
- «دستگاه سه‌گانه» «دستگاه همایون» «بداهه‌نوازی دشتی» «تکنوازی شور»
-

جلیل شهنواز

۱۳۳۰-۱۳۹۲

سال‌های فعالیت

جلیل شهنواز (زاده ۱ خرداد ۱۳۰۰ در اصفهان - درگذشته ۲۷ خرداد ۱۳۹۲ در تهران) موسیقی‌دان و نوازنده تار اهل اصفهان بود.

زندگی‌نامه

تارنوازی جلیل شهنواز در جشنی در آرامگاه خیام، نیشابور؛ ۱۳۵۴

جلیل شهناز در مراسم نوگشایی خانه موسیقی ایران ۲ اردیبهشت ۱۳۸۹

جلیل شهناز، در سال ۱۳۰۰ در اصفهان به دنیا آمد. تقریباً همه اعضای خانواده وی با موسیقی آشنایی داشتند و در رشته‌های مختلف هنر از جمله تار، سه‌تار، سنتور و کمانچه به مقام استادی رسیدند. پدرش «شعبان‌خان» علاقه وافری به موسیقی اصیل ایرانی داشت و علاوه بر تار که ساز اختصاصی او بود، سه‌تار و سنتور هم می‌نواخت. عموی او غلامرضا سارنگ (سارنج) هم از نوازندگان کمانچه بود.

جلیل شهناز، از کودکی به موسیقی علاقه‌مند شد و نواختن تار را در نزد برادر بزرگ خود حسین شهناز که به خوبی ساز می‌نواخت، آغاز کرد. پشتکار زیاد و استعداد شگرف جلیل به حدی بود که در سنین جوانی از نوازندگان خوب اصفهان شد.

در کتاب «موسیقی‌دانان ایرانی» نوشته پژمان اکبرزاده آمده است: «شهناز نوازندگی در رادیو اصفهان را از سال ۱۳۲۸ آغاز کرد و در سال ۱۳۳۶ به دعوت سازمان رادیو به تهران آمد و در برنامه‌های گوناگونی مانند برنامه گلها، ارکستر حسین یاحقی و... به عنوان تکنواز و هم‌نواز به فعالیت پرداخت. وی همچنین در گروه «یاران ثلاث» (همراه با تاج اصفهانی و حسن کسایی) و گروه اساتید موسیقی ایران کنسرت‌های بسیاری را در داخل و خارج از ایران اجرا نمود. شهناز در برنامه‌های جشن هنر شیراز نیز حضوری فعال داشت.»

این نوازنده تار در طول زندگی هنری خود با هنرمندان کشور از جمله فرامرز پایور، حبیب‌الله بدیعی، پرویز یاحقی، همایون خرم، علی تجویدی، منصور صارمی، رضا ورزنده، امیر ناصر افتتاح، جهانگیر ملک، اسدالله ملک، حسن کسایی، سید محمد موسوی، حسین تهرانی، تاج اصفهانی، ادیب خوانساری، محمودی خوانساری، عبدالوهاب شهیدی، اکبر گلپایگانی، حسین خواجه امیری، محمد رضا شجریان، شهرام ناظری، حسن زیرک، علی اصغر شاهزیدی، طباطبائی و محمد اصفهانی و علی رستمیان همکاری داشته است.

وی در دهه ۱۳۶۰ همراه با فرامرز پایور (سنتور)، علی اصغر بهاری (کمانچه)، محمد اسماعیلی (تنبک) و سید محمد موسوی (نی) «گروه اساتید موسیقی ایران» را تشکیل داد و با این گروه، مسافرت‌های متعددی به کشورهای اروپایی، آسیایی و آمریکا داشت. آلبوم کنسرت اساتید موسیقی ایران با آواز شهرام ناظری یکی از حاصل‌های این همکاری است.

وی در سال ۱۳۸۳ به عنوان چهره ماندگار هنر و موسیقی برگزیده شد. همچنین در ۲۷ تیر سال ۱۳۸۳، مدرک درجه یک هنری (معادل دکترا) برای تجلیل از یک عمر فعالیت هنری به جلیل شهناز اهدا شد. در سال ۱۳۸۷، محمد رضا شجریان، گروهی که با آن کار می‌کرد را به افتخار جلیل شهناز، گروه شهناز نام گذاشت.

جلیل شهناز، علاوه بر نواختن تار، که ساز اختصاصی او بود، با نواختن سه‌تار، ویلون، سنتور، تمبک و نیز آشنایی داشت.

شهناز در نگاه دیگران

در آیین نکوداشت جلیل شهناز و درویش خان در فرهنگسرای هنر در سال ۱۳۸۵ گفته شده است:

حسن کسائی: شناخت موسیقی کار هرکسی نیست. همه موسیقی را گوش می‌دهند و دوست می‌دارند اما کسی که سره را از ناسره تشخیص بدهد و بتواند درک مقاماتی را که استاد شهناز نواخته‌اند داشته باشد بسیار نادر است. همه ساز می‌زنند و همه خوب ساز می‌زنند ولی قدرت نوازندگی و محفوظات و لحظات موسیقی که آقای شهناز می‌دانند و اجرا کرده‌اند، چیزی که در دست همگان باشد نیست. یعنی ردیف موسیقی ایران نیست. قدرت آقای شهناز در جواب دادن و دونوازی خارق‌العاده است. من ۶۰ سال با ایشان هم‌نوازی کرده‌ام و ساز بنده با ساز شهناز گره خورده است.

محمدرضا شجریان: ساز شهناز در من زندگی می‌کند و من با ساز شهناز زندگی می‌کنم. من تنها خواننده‌ای هستم که خودم را شاگرد جلیل شهناز می‌دانم. ساز این نوازنده بی‌بدیل، یک ساز آوازی است؛ برخلاف دیگر نوازنده‌ها که ۸۰ درصد سازی می‌زنند و فقط ۲۰ درصد آوازی. جلیل شهناز به بیان واقعی در نوازندگی تار رسیده است؛ چرا که در گیرودار ردیف و تقلید از دیگران نماند و مانند آبشاری خروشان در جریان است.

داریوش پیرنیاکان: در تار نوازی شهناز با توجه به تمام نوآندیشی‌هایش می‌توان ردپای ردیف و احاطه ایشان به ردیف را دید. جمله‌بندی شهناز به تمام معنا آوازی است، انگار که یک خواننده آواز می‌خواند و شما می‌توانید دنبالش کنید... جواب آوازهای شهناز از شاهکارهای جواب آواز در موسیقی ایرانی است. او از تمامی امکانات ساز بهره می‌گیرد و با قرینه سازی و سؤال و جواب‌های زیبا، قدرت و تکنیک را در خدمت زیبایی می‌آورد. من با ساز ایشان به تارنوازی علاقمند شدم و به کارم ادامه دادم. پرویز یاحقی: شهناز دفتر تار را بست.

شعری در وصف شهناز، این رباعی منسوب به پرویز یاحقی است:

یک عمر توان به ساز دمساز شدن   وز ساز نواختن سرافراز شدن
صد سال توان به تار مضراب زدن   اما نتوان جلیل شهناز شدن

درگذشت

جلیل شهناز پس از تحمل یک دوره بیماری و همچنین به دلیل کهولت سن در صبح روز دوشنبه ۲۷ خرداد ۱۳۹۲ در سن ۹۲ سالگی در بیمارستان آراد درگذشت و پیکر او در قطعه ۸۸ (قطعه هنرمندان) بهشت زهرا تهران ردیف ۱۵۳ شماره ۵۱۰ به خاک سپرده شد. محمدرضا شجریان پس از درگذشت جلیل شهناز گفت: «استاد جلیل شهناز در من شور و عشق آفرید و من با صدای تار شهناز بدین جا رسیدم و کلمه استاد فقط لایق شهناز و استاد جلیل شهناز را بسان حافظ که تکرار ناشدنی است و با احترام به تمام نوازندگان تار پس از استاد شهناز باید دفتر تار ایران بسته شود.»

پس از درگذشت جلیل شهناز، رامیز قلی‌اف نوازنده برجسته تار در جمهوری آذربایجان پیام تسلیتی به همین مناسبت از طریق سفارت جمهوری اسلامی ایران ارسال نمود.

آثار

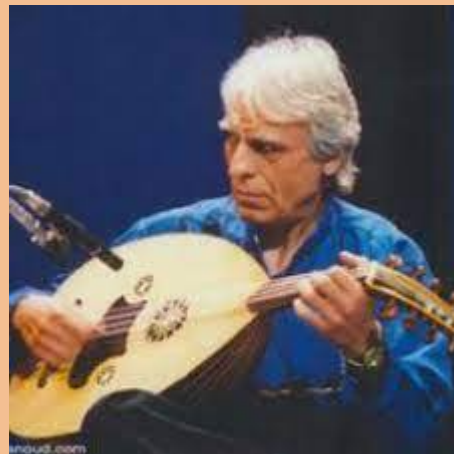
- آلبوم «عطرافشان» (همراه با تمبک محمد اسماعیلی). «زبان تار» (تا تمبک جهانگیر ملک)...

- کتاب «گل‌های جاویدان» (پانزده قطعه برای تار و سه تار). نت نگاری: هوشنگ ظریف. انتشارات سرود، تهران، ۱۳۷۹. برخی از آلبوم‌های جلیل شهناز:

- حضور در برخی شماره‌های مجموعه آلبوم آشنایی با شیوه آواز غلامحسین بنان
- غمزده (همایون خرم، جلیل شهناز، امیرناصر افتتاح) پانزده قطعه برگزیده برای تار

- تار و ترمه شور و زندگی عشق و زندگی
- انتظار دل، خلوت گزیده (باصدای محمدرضا شجریان)
- نرگس مست (باصدای حسام الدین سراج) سکوت (باصدای ایرج بسطامی)
- گل من (باصدای ایرج) حسین خواجه امیری تمنای وصال (باصدای عبدالحسین مختاباد)
- کنسرت اساتید موسیقی ایران (باصدای شهرام ناظری و اجرای گروه اساتید موسیقی ایران)
- کرشمه نرگس (باصدای سیامک شجریان، برادر محمدرضا شجریان)
- شمع لرزان (اسدالله ملک، جلیل شهناز، منصور صارمی، جهانگیر ملک)
- دل شیدا (باصدای شهرام ناظری و اجرای گروه اساتید موسیقی ایران) دفتر تار
- عطرافشان افتخار آفاق باغ نوا رهاورد زیان تار آوای جان آوای شهناز
- قطره شبنم (اسدالله ملک، منصور نریمان، مجید نجاحی، جلیل شهناز، فرهنگ شریف، فضل‌الله توکل، جهانگیر ملک)
- حماسه ایران (ادیب برومند، جلیل شهناز، پرویز یاحقی، جهانگیر ملک)
- چهارباغ (گروه اساتید موسیقی ایران) نوبهار (باصدای علی رستمیان)
- دل من (باصدای علی رستمیان) یاران زنده‌رود (جلال‌الدین تاج اصفهانی)
- به اصفهان رو (جلال‌الدین تاج اصفهانی) چهار مضراب
- موج آتش (همایون خرم، جلیل شهناز، امیرناصر افتتاح)
- صد سال تار (هنرمندان مختلف از جمله جلیل شهناز، محمدرضا لطفی و...)
- شب مهتاب (باصدای علی رستمیان) نغمه نوروزی (باصدای علی رستمیان)
- راز (جواد معروفی، پرویز یاحقی، جلیل شهناز، جهانگیر ملک، محمد اسماعیلی)
- مهر (پرویز یاحقی، جلیل شهناز، امیرناصر افتتاح) نوید بهاری
- شهناز شهنواز پانزده قطعه برای تار چهارباغ
- در سکوت باغ (همنوازی با حسن کسایی)

جمال جهانشاد

استادها فرهاد ارژنگی علی اکبر شهنازی
حبیب‌الله صالحی هوشنگ ظریف
نورعلی برومند داریوش صفوت

جمال جهانشاد (زاده ۱۳۲۷) موسیقی‌دان و نوازندهٔ عود اهل ایران است.

زندگی هنری

جمال جهانشاد در سال ۱۳۲۷ در شهر ری متولد شد. از کودکی به موسیقی گرایش داشت و به همین دلیل با تشویق برادر بزرگترش، پس از پایان تحصیلات ابتدایی به هنرستان موسیقی ملی راه یافت. او نواختن ساز تار را ابتدا نزد فرهاد ارژنگی و پس از آن نزد علی اکبر شهنازی فرا گرفت. وی همچنین از آموزش‌های حبیب‌الله صالحی و هوشنگ ظریف بهره‌مند شد و در سال ۱۳۴۸ از هنرستان موسیقی ملی فارغ‌التحصیل شد. او پس از مدتی به دانشکدهٔ هنرهای زیبای دانشگاه تهران وارد شد و از آموزش‌های هنرمندانی نظیر: نور علی برومند و داریوش صفوت بهره برد. از دیگر استادان او می‌توان به موسیقی‌دانانی نظیر: فرهاد فخرالدینی، حسین دهلوی، مصطفی کمال پورتراب و هرمز فرهت اشاره نمود. جمال جهانشاد از سال ۱۳۴۸ با ارکستر فرهنگ و هنر همکاری خود را آغاز کرد و به همراه این ارکستر، برنامه‌ها و کنسرت‌های متعددی را در کشورهای مختلف برگزار نمود. او در یکی از این برنامه‌ها، با یک نوازندهٔ سرشناس ساز عود آشنا شد و به این ساز گرایش پیدا کرد. وی از سال ۱۳۵۳ همکاری خود را با ارکستر سماعتی به سرپرستی فریدون ناصری، در رادیو تلویزیون ملی ایران، آغاز کرد.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری جمال جهانشاد، به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

همکاری با ارکستر وزارت فرهنگ و هنر، همکاری با ارکستر سماعتی، همکاری با ارکستر یاپور به سرپرستی فرامرز یاپور، همکاری با ارکستر سازهای مضرابی به رهبری حسین دهلوی، همکاری با ارکستر ملی ایران، همکاری با گروه موسیقی رودکی به سرپرستی مهیار فیروزبخت

آثار هنری

از جمله آثار نوازندگی جمال جهانشاد، به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

آلبوم موسیقی

- امام علی، به آهنگسازی فرهاد فخرالدینی و خوانندگی صدیق تعریف
- «دیدار»، به آهنگسازی کامبیز روشن‌روان و خوانندگی محمدرضا ظفرنژاد
- «کنسرت صوتی گلپونه‌ها»، به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی ایرج بسطامی
- «خانه بوی گل گرفت»، به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی ایرج بسطامی
- «وداع»، به آهنگسازی محمد میرزمانی و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «آیین و خشت»، به آهنگسازی شاهین شهبازی و خوانندگی احمد ابراهیمی
- «شکوفه اشک»، به آهنگسازی احمد علی راغب و خوانندگی مرتضی محمدی
- «همراز من»، به آهنگسازی محمد علی امیر جاهد و خوانندگی عبدالحسین خاکسار
- «سزاوار سکوت»، به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی خسرو علیزاده
- «شب‌نم صحرایی»، به آهنگسازی ملیحه سعیدی (بر اساس موسیقی محلی ایران)
- «مندگار»، به آهنگسازی حمید توفیقی و خوانندگی رحیم عدنانی
- «انتظار»، به آهنگسازی عبدالله ملت‌پرست و خوانندگی لطیف کاظمی
- «نازنین یار»، به آهنگسازی مجتبی صادقی و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «مقام موسیقار»، به آهنگسازی و خوانندگی علیرضا نادری و تنظیم مجتبی میرزاده
- «تمنای وصال»، به آهنگسازی و خوانندگی عبدالحسین مختاباد و تنظیم حسین فرهادی‌پور

- «جلوه رخسار»، به آهنگسازی همایون خرم، تنظیم حسین فرهادپور و خوانندگی مهدی بهزادپور
- «خواب خوش»، به آهنگسازی جعفر زعیمی نیکو و محمود جعفری امید و خوانندگی حمید غلامعلی
- «شب بارانی» به آهنگسازی مجتبی رحیمی و خوانندگی ایرج
- «عارفانه» به آهنگسازی و خوانندگی جلال‌الدین محمدیان
- «صدای شاعر ۱» به آهنگسازی محمد میرزمانی
- «یاد» به آهنگسازی حسین پرنیا

تصنیف

- «پایان انتظار» (آهنگسازی) به خوانندگی بهرام حصیری
- «ایام دل» (جواب آواز و آهنگسازی) به خوانندگی بهرام باجلان

جواب آواز

- «ساز و آواز» به خوانندگی محمد اصفهانی
- «صبا وقت سحر گویی» به خوانندگی محمد گلریز
- «شهیدان خدایی» (به همراه هادی آرم) به خوانندگی محمد اصفهانی

جمشید شمیرانی

جمشید شمیرانی (زاده ۱۳۲۰ در تهران) نوازنده تمبک اهل ایران است.

شمیرانی تعلیم یافته مکتب حسین تهرانی است او در سال ۱۳۳۹ شمسی برای ادامه تحصیل در رشته ریاضی به فرانسه رفت اما در مسیر دیگری قرار گرفت. او از بدو ورود در مرکز مطالعات شرقی وابسته به دانشگاه سوربون پاریس مشغول آموزش تمبک شد و در طول پانزده سال فعالیتش در این مرکز شاگردان بسیاری را که اکثراً غیر ایرانی بودند، تربیت کرد. علاوه بر این او در سال‌های اولیه اقامتش در فرانسه به جشن هنر شیراز نیز دعوت شد و ساز استادان بزرگی چون سعید هرمزی، غلامحسین بیگجه خانی، علی اصغر بهاری و... را با تمبک همراهی کرد. در اوایل دهه هفتاد میلادی نیز با داریوش طلایی، مجید کیانی، محمود تبریزی زاده و محمد موسوی نیز همکاری‌هایی داشته که

حاصل آن چند سی دی است که از سوی رادیو فرانسه و دیگر موسسات نشر فرانسوی منتشر شده است. او همچنین حسین علیزاده و محمدرضا شجریان را نیز در تورهایشان همراهی کرده است.

آثار و کنسرت‌های مشترک

شمیرانی با هنرمندان بنام اروپایی و غیر اروپایی نظیر:

- پیتر بروک   رس دالی   آنری آنیل   ژان پیر دروئه   سلیمان ترائوره
- عمر سوزا   زامیر احمد

و . . . نیز همکاری داشته که حاصل این همکاری‌ها بیش از ده‌ها سی دی منتشر شده و نیز کنسرت‌های بی‌شمار است که بسیاری از آن‌ها از ماندگارترین آثار موسیقی، به ویژه موسیقی تلفیقی، به شمار می‌روند. آلبوم موسیقی «اشاره» اثری از جمشید شمیرانی توسط انتشارات ماهور منتشر شد، این مجموعه به پاس ۵۰ سال فعالیت هنری شمیرانی، در کشور زادگاهش منتشر می‌شود و تلاش شده است، مسیر حرکت هنری او در طول این سال‌ها و نیز تنوع تکنیک، اجراها و وسعت دید هنری وی را تا آنجا که ممکن است دربرگیرد.

آلبوم‌ها و آثار مشترک داخل ایران

- دونوازی کمانچه و تمبک (محمود تبریزی‌زاده و جمشید شمیرانی)
- جلوه گل (آواز علیرضا قربانی تمبک جمشید شمیرانی)
- دلگشا (تار داریوش طلایی تمبک جمشید شمیرانی)
- رنگ فرح (آواز رضوی سروستانی تمبک جمشید شمیرانی) اشاره

گروه شمیرانی

گروه شمیرانی (Chemirani Ensemble) در سال ۱۹۹۸ با همکاری خانواده شمیرانی از جمله:

- بیژن شمیرانی   جمشید شمیرانی   مریم شمیرانی
- کیوان شمیرانی در خارج از کشور تشکیل شد.

جمشید عنادایی

نام شناسنامه‌ای محمد جمشید عندلیبی سالم

جمشید عندلیبی (زاده ۱۲ اسفند ۱۳۳۶ در سنندج) موسیقی دان، آهنگساز و نوازنده ایرانی سازه‌ای است.

جمشید عندلیبی، نواختن نی را ابتدا بدون استاد فراگرفت و سپس با حضور در دانشگاه تهران و آشنایی با حسین عمومی به ادامه فراگیری تکنیک‌های ساز نی پرداخت. او ردیف موسیقی سنتی ایرانی را نزد نصرالله ناصح‌پور و نور علی برومند و محمدرضا لطفی یادگرفت.

عندلیبی در سال ۱۳۶۰ برای تکمیل تکنیک‌های پیشرفته نوازندگی نی به نزد حسن کسایی در اصفهان رفت. عندلیبی در آثاری چون بیداد، نوا، دستان، دود عود، آسمان عشق، یاد ایام، رسوای دل، پیام نسیم، دل مجنون و سرو چمان با محمدرضا شجریان همکاری نزدیک داشته‌است.

وی علاوه بر نوازندگی در کار آهنگسازی نیز فعال بوده و آلبوم‌های میهمان تو، پاییز نزار و مونس جان از جمله فعالیت‌های او در زمینه آهنگسازی می‌باشد. عندلیبی همچنین قطعات ابوالحسن صبا را با نی و به صورت ردیف آموزشی تنظیم و نواخته‌است.

زندگی هنری

جمشید عندلیبی در سن ۱۰ سالگی آموزش موسیقی را با ساز آکارئون در کلاس‌های فرهنگ و هنر وقت سنندج که مسئول آن حسن کامکار بود شروع کرد. وی سپس به عضویت روه نوجوانان و ارکستر بزرگسالان فرهنگ و هنر سنندج درآمد و در کنار آموزش و تعالیم مختلف موسیقی به همراه ارکستر بزرگسالان اجرای کنسرت داشت. عندلیبی تحت تأثیر تکنوازی‌های نی حسن کسایی به ساز نی علاقمند شد و بدون استاد شروع به یادگیری این ساز کرد سال ۱۳۵۴ در آزمون ورودی دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران که بر عهده نور علی برومند بود در رشته موسیقی قبول شد. با تشکیل گروه عارف با حضور پرویز مشکاتیان و حسین علیزاده به عضویت این گروه پذیرفته شد.

آلبوم‌ها

- میهمان تو (۱۳۷۵) با صدای علیرضا افتخاری باباطاهر (۱۳۸۲) با صدای علیرضا افتخاری

جمشید محبی در کارگاه تنبک سازی حسین قربانی

جمشید محبی (زاده ۱۳۳۱ در اصفهان) نوازنده تمبک اهل ایران است.

پدرش از نوازندگان تار و همپای تارنوازی چون اکبر نوروزی و جلیل شهنواز بود و مقدمات موسیقی را به فرزندش آموخت. جمشید محبی فراگیری کتاب آموزش تنبک حسین تهرانی را نزد حسین پورابوطالب به پایان رساند و سپس در سال ۱۳۵۷ به شاگردی ناصر فرهنگ فر درآمد که این همراهی تا پایان عمر ناصر فرهنگ فر ادامه داشت. جمشید محبی پس از فراگیری شیوه ناصر فرهنگ فر در نوازندگی صاحب سبک شد.

جمشید محبی در کنار تنبک به نوازندگی سه‌تار نیز می‌پردازد، او سه‌تار را نزد محمدرضا لطفی، حسین علیزاده و عطا جنگوک آموخته‌است.

جمشید محبی در زمینه آموزش، شاگردان بسیاری را به جامعه هنری موسیقی ایران عرضه داشته که در این میان می‌توان از مسعود سنجری، مجید حسابی، افشین یداللهی، غلامرضا صدرالدینی، مرتضی قاسمی، همایون شجریان، داریوش اسحاقی، سعید سرتائی (سعدی)، سینا سرلک، اکبر صادقی نادی، حسین قربانی، مسیح فروزمهر، بابک سنجری، محمد بنایی، بهنام سامانی، سیامک بنایی، فرید خردمند، همایون نصیری، و محمد امین کمانی نام برد.

جمشید محبی در زمینه ساخت و تعمیرات تخصصی تمبک از سال ۱۳۶۳ با ایجاد کارگاه ساخت تمبک و سپس همکاری با رحیم شیرانی اقدام به تولید سازهای کوبه‌ای کرد.

فعالیت‌ها

محمد امین کمانی از جمشید محبی خبر داد: هم‌اکنون مشغول تألیف و تدوین دفتر تمبک می‌باشد که کمک‌های حسین قربانی در این زمینه ستودنی است. گوشه‌ای از فعالیت‌های جمشید محبی عبارت‌است از:

- اجرای کنسرت در سال ۱۳۵۱ به همراه تاج اصفهانی و حسن کسای
- یکی از مؤسسان هنرستان موسیقی اصفهان در سال ۱۳۶۱
- سرپرستی گروه سازهای کوبه‌ای از سال ۴۸ تا ۵۷ و کسب مقام نخست توسط این گروه در چند جشنواره بین سال‌های ۴۸ تا ۵۶، از جمله مقام نخست در جشن توس و اردوهای رامسر.
- مقام نخست گروه کوبه‌ای در سریلانکا
- از اعضای گروه عارف (پرویز مشکاتیان)
- اجرای قطعه نوروز در سال ۱۳۶۲ به سرپرستی و آهنگسازی حسین علیزاده
- اجرای کنسرت‌های متعدد به همراه محمدرضا شجریان، جمشید عندلیبی و داریوش پیرنیاکان در ایران، آلمان، فرانسه، هلند، انگلیس، دانمارک
- اجرای کنسرت در سال ۱۳۷۶ در کانادا همراه با پرویز مشکاتیان
- اجرای کنسرت در پاییز ۱۳۸۶ به خوانندگی رامبد صدیف در تالار وحدت

آلبوم‌ها

نوازندگی در آلبوم‌های:

- آتش دل به خوانندگی علیرضا افتخاری
- بی‌قرار از ساخته‌های جلیل عندلیبی و خوانندگی شهرام ناظری
- ساقی‌نامه ۱ به آهنگسازی کامبیز روشن روان و خوانندگی شهرام ناظری
- جامه دران به آهنگسازی کیوان ساکت نورجان به آهنگسازی داود آزاد
- صبح مشتاقان به آهنگسازی پرویز مشکاتیان و خوانندگی علی جهاندار

- وطن من به آهنگسازی پرویز مشکاتیان و خوانندگی ایرج بسطامی
- سرو آزاد به همراه پرویز مشکاتیان دو نوازی (همایون) به همراه پرویز مشکاتیان
- کنج صبوری به آهنگسازی پرویز مشکاتیان و خوانندگی علی رستمیان
- بیداد، به آهنگسازی پرویز مشکاتیان و خوانندگی محمدرضا شجریان (همنوازی با استاد غلامحسین بیگجه‌خانی)

جهانگیر ملک

جهانگیر ملک (۲۹ بهمن ۱۳۱۱ در تهران - ۱۹ آذر ۱۳۸۱ در تهران) از نوازندگان چیره‌دست تنبک و از پرکارترین هنرمندان موسیقی ایران بود. او در تنبک‌نوازی از شاگردان برجسته حسین تهرانی بود و با برنامه گل‌های رادیو همکاری داشت. وی در این زمینه شاگردان زیادی را آموزش داد و ضبط‌های رادیویی و خصوصی بسیاری را به همراه ساز و آواز هنرمندان نامی ایران از خود به یادگار گذاشت.

زندگی‌نامه

جهانگیر ملک، در بیست و نهم بهمن ماه سال ۱۳۱۱ در تهران خیابان ری، به دنیا آمد. وی پس از طی دوران کودکی و گذراندن تحصیلات ابتدایی، وارد دبیرستان دارالفنون شد و موفق به اخذ دیپلم از این دبیرستان گردید. علاقه‌مندی او به نوازندگی تنبک از همان دوران تحصیل در دبیرستان شروع شد. حسین تهرانی نوازنده بزرگ تنبک در همسایگی آن‌ها در کوچه آبشار منزل داشت و چون از استعداد و علاقه جهانگیر مطلع شد، تدریس تنبک به او را آغاز کرد.

ملک در سال ۱۳۳۲ در جمع دوستانه‌ای با علی تجویدی آشنا شد و به درخواست وی قطعه‌ای را اجرا کرد. تجویدی که تحت تأثیر شیوه نوازندگی او قرار گرفته‌بود، او را به رئیس وقت رادیو، مشیر همایون شهردار معرفی می‌کند. پس از این جریان است که ملک ۲۱ ساله به ارکسترهای شماره یک به رهبری حسینعلی ملاح و مهدی مفتاح، ارکستر شماره دو به رهبری مجید وفادار و علی تجویدی، ارکستر شماره سه به رهبری پرویز یاحقی و همایون خرم، ارکستر شماره چهار به رهبری عباس شایوری، ارکستر شماره پنج به سرپرستی بزرگ لشکری و ارکستر شماره شش به رهبری حبیب‌الله بدیعی دعوت به همکاری و نوازندگی می‌شود.

او پس از تشکیل ارکستر گلها به دعوت حبیب‌الله بدیعی، هم‌زمان با امیر ناصر افتتاح به نوازندگی در این ارکستر می‌پردازد، تا سال ۱۳۵۷ که با وقوع انقلاب کار و فعالیت او به مدت ۱۰ سال به تأخیر می‌افتد. پس از آن به دلیل شرایط به‌وجود آمده به خانه‌نشینی ناخواسته این هنرمندان انجامید و اگر کاری هم ضبط شد اغلب به صورت خصوصی بود. ملک را می‌توان یکی از پرکارترین هنرمندان موسیقی ایران برشمرد.

فعالیت‌ها

مقبره ملک در قطعه هنرمندان بهشت زهرا

از همکاری‌های ملک با رادیو می‌توان به برنامه‌های گل‌های جاویدان، گل‌های تازه، گل‌های رنگارنگ، یک شاخه گل، برگ سبز و شاعران قصه می‌گویند و نیز برنامه تکنوازان اشاره کرد. برنامه تکنوازان که زیر نظر محمد میرنقیبی اداره می‌شد از شماره ۱۰۱ شروع و تا برنامه ۷۷۸ اجرا و ضبط شد. در این میان ملک به عنوان نوازنده در حدود پانصد و پنجاه برنامه شرکت داشت.

همکاری جهانگیر ملک با رادیو تا آخرین روزهای حیاتش ادامه داشت. او علاوه بر اجراهای رادیویی، در جشنواره‌های موسیقی و برنامه‌های مختلفی در تهران و شهرستان‌ها به اجرای برنامه پرداخت و کنسرت‌هایی را به نفع مسلولین بیمارستان ابو‌حسین، بیماران امین‌آباد، ندامتگاه دادگستری و دانشگاه تبریز به اتفاق هنرمندانی چون علی تجویدی و حسین تهرانی برگزار کرد. او کنسرت‌هایی را در کشورهای مانند آمریکا، انگلستان، آلمان، شوروی، ایتالیا، ژاپن، مکزیک، افغانستان، کویت، عربستان و یمن، برگزار کرد. او همچنین با شرکت در جشن‌های نوروزی دانشجویان ایرانی مقیم اروپا و آمریکا برای شناساندن موسیقی کشورش با همکاری دیگر دوستان هنرمند خود تلاش فراوان کرد.

جواد بطحایی

همکاری‌های مرتبط	گروه آوا، نوای دل
آلبوم پرآوازه	رسوای دل، آهنگ وفا، آرام جان، شب زیبا

جواد بطحایی (۷ تیر ۱۳۳۶، مشهد) آهنگساز، نوازنده و مدرس سنتور و نی است

زندگی‌نامه

جواد بطحایی در خانواده‌ای هنردوست متولد شد و موسیقی را از کودکی نزد پدر و برادرانش آموخت. پدرش مهدی بطحایی نوازنده تار و برادرانش نیز با موسیقی آشنا بودند.

وی تئوری و سلفژ را نزد غلامحسین ظهیرالدینی فرا گرفت و در سال ۱۳۵۸ جهت تحصیل موسیقی وارد دانشکده هنرهای زیبا شد و از محضر استادانی چون مجید کیانی، فرامرز پایور و پرویز مشکاتیان بهره برد. او سازی را نیز ادامه داده و ردیف‌های آوازی را نزد عبدالنقی افشارنیا به پایان رسانید.

او دو فرزند به نامهای سینا و نیما دارد که هر دو از نوازندگان سنتور می‌باشند

فعالیت حرفه‌ای

جواد بطحایی از سال ۱۳۷۲ به گروه آوا پیوست و به همراه محمد رضا شجریان کنسرت‌هایی در شهرهای مختلف ایران و کشورهای امارت متحده، دانمارک، سوئد، آلمان، هلند، اتریش، نروژ و انگلستان اجرا کرد که حاصل آن در آثار رسوای دل، آهنگ وفا و آرام جان ارائه شد. او از سال ۱۳۸۰ گروه نوای دل را تشکیل داد و با همراهی استاد حسن ناهید اجراهای متعددی را در شهرهای کشور با خوانندگانی چون سالار عقیلی، علیرضا قربانی، فاضل جمشیدی و مجتبی عسگری را به روی صحنه برد.

وی سال‌ها در هنرستان موسیقی پسران به تدریس اشتغال داشته و هنر سنتور سازی را نیز تجربه کرده و در ساختن این ساز نیز دستی توانا دارد.

کتاب‌ها

نام کتاب	سال انتشار	گردآورنده	ناشر
گل افشان ده قطعه برای سنتور	۱۳۷۷	جواد بطحایی	هنر و فرهنگ
به یاد دوست مجموعه قطعات برای سنتور (نوا و همایون)	۱۳۹۴	شهاب منا	نشر خنیاگر
فریاد خزان مجموعه قطعات برای سنتور (شور و افشاری)	۱۳۹۴	شهاب منا	نشر خنیاگر

آلبوم‌ها

آثار						
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
رسوای دل	۱۳۷۵		آری	محمد رضا شجریان	دل آواز	این اثر با همراهی گروه آوا و حاصل اجرای زنده در سال ۱۳۷۵ در <u>دبی</u> است و در دستگاه سه گاه اجرا می‌باشد
آهنگ وفا	۱۳۷۸		آری	محمد رضا شجریان و همایون شجریان	دل آواز	این اثر با همراهی گروه آوا و در <u>دستگاه ماهور</u> اجرا شده‌است.
آرام جان	۱۳۷۸		آری	محمد رضا شجریان	دل آواز	این آلبوم با همراهی گروه آوا که در مایه <u>افشاری</u> اجرا شده‌است. این آلبوم حاصل اجرای زنده در <u>وین</u> در پاییز سال ۱۳۷۷ است.
صبح و شب	۱۳۷۹	آری	آری		نوای شب‌دیز	تکنوازی سنتور همایون و دشتی
از فراق تا صبح	۱۳۸۳	آری	آری		نوای شب‌دیز	بخش اول این اثر به همراهی <u>تنبک ایرج طباطبایی</u> است و بخش دوم حاصل اجرای زنده ای در سال ۱۳۶۳ به همراهی <u>تنبک داریوش زرگری</u> می‌باشد
حدیث سرو و گل لاله	۱۳۸۷	آری	آری	مجتبی عسگری	نوای شب‌دیز	این اثر به همراهی <u>حسن ناهید (نی)</u> و <u>کامبیز گنجه ای (تنبک)</u> و <u>ژاله صادقیان (دکلمه)</u> و در آواز بیات ترک منتشر شده‌است
یاد بی برگی	۱۳۹۱	آری	آری	پوریا اخوای	حوزه هنری	نوازنده ها: <u>اردشیر کامکار (کمانچه)</u> ، <u>ارسلان کامکار (عود)</u> ، <u>کامبیز گنجه ای (تنبک)</u> ، <u>حسین رضایی نیا (دف و دایره)</u> ، <u>مجید درخشانی (تار)</u>
ابدیت	۱۳۹۱	آری	آری		نوای شب‌دیز	تکنوازی سنتور در آواز بیات ترک و <u>ابوعطا</u>

تکنوازی سنتور در مایه شور و افشاری	نوای شب‌دیز		آری	آری	۱۳۹۲	فریاد خزان
تکنوازی سنتور در مایه اصفهان و شوشتری	نوای شب‌دیز		آری	آری	۱۳۹۲	جستجو
تکنوازی سنتور در مایه ابو عطا و همایون	نوای شب‌دیز		آری	آری	۱۳۹۲	شکوه
دونوازی سنتور و طبل (درشن آند)	نوای شب‌دیز		آری	آری	۱۳۹۴	راجه
نوازندگان: <u>ارسلان کامکار</u> (عود)، شاهو عندلیبی (نی)، نوید دهقان (کمانچه، کمانچه آلتو)، حسین حدت (تار)، امین گلستانی (تار باس)، فرهاد صفری (تمبک و کوزه)، شهریار نظری (دف)، پارامیس رحمانی (قیچک آلتو)، آتنا اشتیاقی ویولنسل، نیما بطحائی (سنتور باس) و جواد بطحائی (سنتور)	مرکز موسیقی رها	<u>سالار عقیلی</u>	آری	آری	۶۱۳۹	شب زیبا

چنگیز مهدی پور

چنگیز مهدی پور از عاشیق های معاصر ایران است.

زندگی نامه

مهدی پور در سال ۱۳۴۰ در روستای شیخ حسینلو از توابع شهرستان کلبر به دنیا آمد. وی از کودکی شیفته موسیقی بود و از محضر عمویش آشیق عین الله - که از اساتید معروف آن دیار بود بهره جست و با ساز قویوز آشنا گردید. عاشیق چنگیز مهدی پور در سال ۱۳۵۶ در تهران به یادگیری فنون موسیقی ادامه داد و چندین سال به فراگیری نغمات موسیقی آذربایجانی و هنر عاشیقی پرداخت. او همچنین از تکنیکهای جذاب حسین اسدی در نوازندگی قویوز بهره جست. در سال ۱۳۶۲ در تهران در آموزشگاه موسیقی چنگ با فراگیری نهای موسیقی به گردآوری، تحقیق و تألیف قطعات نت نویسی شده پرداخت. چنگیز در سال ۱۳۶۸ به تبریز بازگشت و در محضر یحیی اسماعیلزاده تئوری موسیقی را فراگرفت.

مقام هنری

لیستی از تقدیرهایی که که از مهدی‌پور صورت گرفته است.

- شرکت در جشنواره موسیقی فجر و کسب دیپلم افتخار و لوح زرین در سال ۱۳۷۰.
- شرکت در جشنواره موسیقی فجر و کسب مقام برتر تکنوازی در سال ۱۳۷۴.
- دریافت دیپلم افتخار از فستیوال موسیقی بین‌المللی فولکوریک جهانی در کشور اسپانیا در سال ۱۳۷۳.
- دریافت دیپلم افتخار از فستیوال کشور و عنوان تکنواز برگزیده در سال ۱۳۷۶.
- دریافت لوح تقدیر بهترین آهنگ ساز از طرف داوران دهمین جشنواره کشوری تولیدات رادیو و تلویزیون در سال ۱۳۸۱.
- دریافت دیپلم افتخار از فستیوال موسیقی بین‌المللی فولکلوریک و جشنواره فیتور.
- اخذ نشان درجه یک هنری (معادل دکتری) در رشته موسیقی (نوازندگی قوپوز) از شورای ارزشیابی هنرمندان کشور وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

آثار چنگیز مهدی‌پور

چنگیز دو کتاب در زمینه موسیقی عاشیقی تألیف کرده است؛ آشیق هاوالاری و مکتب قوپوز.

حافظ ناظری

ساز(ها) سه‌تار دف سه‌تار حافظ

سال‌های فعالیت ۱۳۷۷ تا کنون

حافظ ناظری (زاده ۸ مرداد ۱۳۵۸) آهنگساز و خواننده ایرانی و کردتبار است. او فرزند شهرام ناظری خواننده، موسیقی‌دان و آهنگساز موسیقی سنتی ایرانی است.

زندگی‌نامه

حافظ ناظری از سه سالگی درس آواز را شروع کرد و از همان سال‌ها شروع به نواختن تنبور و سه تار کرد. هفت ساله بود که مطالعاتش در این باره آغاز شدند. پس از آن به نوازندگی دف پرداخت و تکنیک‌های منحصر به فردی را در دف نوازی به وجود آورد که بسیاری از جوانان ایرانی از تکنیک‌های وی در حال حاضر استفاده می‌کنند. او از نه سالگی در کنسرت‌های سنتی اروپا و خاورمیانه پدرش شرکت می‌کرد. در شانزده سالگی در فستیوال هسپینکس بلژیک شرکت کرده و

حضور در فستیوال‌هایی چون دل‌کاپولو ایتالیا، دلاویر پاریس و فستیوال بیت‌الدین لبنان از جمله دیگر برنامه‌های او بود.

وی سال ۲۰۰۰ گروهی از نوازندگان جوان و با استعداد را دور هم جمع کرد و گروه رومی_مولانا را تشکیل داد و کنسرت‌هایی را در برخی شهرهای ایران اجرا کرد. هنگامی که نوزده ساله بود برای تحصیل موسیقی کلاسیک غربی به نیویورک مهاجرت کرد. در سال ۲۰۱۴ یک آلبوم با عنوان «پروژه سمفونی رومی: ناگفته» (Rumi Symphony Project: Untold) را در خارج از ایران با تهیه‌کنندگی سونی منتشر کرد که هنرمندانی چون ذاکر حسین، گلن ولز و مت هایموویتز هم از نوازندگان آن هستند.

آثار منتشر شده

آلبوم مستقل

- ناگفته (۲۰۱۵)
- بعد یازدهم (بخش اول پروژه سمفونی رومی) - انتشار در زمستان ۱۳۹۲ (۲۰۱۴)

حضور به‌عنوان نوازنده

- شور رومی (مولویه): آهنگ‌ساز
- آلبوم کنسرت ۷۷ (شهرام ناظری و کامکارها): نوازنده سه‌تار
- آواز اساطیر (شهرام ناظری و فیض بشی‌پور): نوازنده دف
- آلبوم حیرانی (شهرام ناظری و گروه شمس): نوازنده دف

ساز حافظ

ساز حافظ در واقع ایده حافظ ناظری و ساخته سعید صفری و مجید صفری است. در این ساز دو سیم به سه تار اضافه شده که باعث شده حجم صدا در ساز جدید بیشتر شود. به این ساز ۱۷ پرده کروماتیک افزوده شده است.

حاشیه‌های حافظ ناظری

اولین آلبوم

پس از به بازار آمدن اولین آلبوم حافظ ناظری و انتشار ادعاهای وی درباره فعالیت‌های موسیقایی و تحصیلاتش در آمریکا، سجاد پورقناد اولین انتقادها را درباره او، در مجله گفتگوی هارمونیک منتشر کرد. همچنین پس از انتشار دومین اثر او هوشنگ کامکار در نامه‌ای سرگشاده انتقادات گسترده‌ای را نسبت به آهنگسازی و نوع تبلیغات وی در روزنامه شرق به انتشار رساند. حافظ ناظری جوابیه‌ای در پاسخ به هوشنگ کامکار ارائه داد.

حبیب سماع حضور

حبیب سماعی

خویشاوندان

حبیب سماع حضور (۱۲۳۱ هـ.ش در تهران - ۱۲۹۶ هـ.ش) نوازنده سنتور و تنبک در دوره قاجاریه بود.

زندگی‌نامه

میرزا حبیب سماع حضور در سال ۱۲۳۱ هـ.ش در تهران متولد شد. پدرش غلامحسین (آقاچان سنتوری) نوازنده سنتور بود و نام مادرش کوکب بود. او از جوانی نزد محمدصادق خان ساز می‌زد که خود از شاگردان سنتور خان بود. سماع حضور بعدتر به بزرگترین استاد سنتور دوره قاجار تبدیل شد. او پس از تولد فرزندش حبیب سماعی به مشهد مهاجرت کرد.

سماع حضور از درویشان نعمت‌اللهی بود و نواختن سنتور را نوعی عبادت می‌دانست. وی علاوه بر سنتور، استاد تنبک (ضرب) نیز بود و احتمال دارد که لقب «آقاچان اول» برای او به کار رفته شده باشد. او شاگردانی را در نواختن ضرب تربیت کرد (از جمله تقی نسقچی‌باشی، آقاچان دوم، و حاجی خان) ولی تنها شاگردانش در سنتور، پسرش حبیب سماعی و خواهرش عندلیب السلطنه بودند. او دو فرزند دیگر به نام محبوب و محب هم داشت که برعکس حبیب، نوازنده بنامی نشدند. سماع حضور در دوران حکومت احمدشاه قاجار درگذشت.

حبیب سماعی

استاد حبیب سماع حضور

شاگردان ابوالحسن صبا، نور علی برومند، مرتضی عبدالرسولی، قباد ظفر، طلّیعه کامران

حبیب سماعی (زاده ۱۲۸۴ در تهران – درگذشته ۲۰ تیر ۱۳۲۵ در تهران)، موسیقی‌دان و نوازنده سنتور اهل ایران بود. از او به عنوان «پدر سنتور نوازی معاصر ایران» یاد شده است.

زندگی هنری

کودکی و نوجوانی

حبیب سماعی و پدرش حبیب سماع حضور

حبیب سماعی در سال ۱۲۸۴ خورشیدی در تهران متولد شد. پدرش حبیب سماع حضور، نوازنده سرشناس دوران قاجار بود و پسرش، حبیب را از سن ۴ سالگی با موسیقی آشنا کرد. حبیب سماعی خردسال در این زمان، همراه با سنتور نوازی پدر، تمبک می‌نواخت و به دلیل جثه کوچکش، ساز را روی بالش می‌گذاشت و پدر را همراهی می‌کرد. پس از ۶ سالگی، سماع حضور به آموزش سنتور پسرش پرداخت. روح‌الله خالقی در کتاب سرگذشت موسیقی ایران، در بخشی خاطره خود از نخستین دیدارش با سماع حضور و فرزند خردسالش حبیب سماعی، چنین نگاشته است:

ذکر کلمه «سرور»، موجب انبساط سماع حضور شد و به یاد استادش افتاد... گفت آری استاد من محمدصادق خان سرورالملک بود که او را رئیس می‌گفتند زیرا در میان نوازندگان دربار ناصرالدین شاه همه او را به استادی و ریاست قبول داشتند. آبدارباشی که موقع را مناسب دید گفت برای شادی روح آن مرحوم که استادی مانند شما پرورانده است امشب ما را از نغمات زیبای سنتور خود بهره‌مند کنید. سماع حضور مثل کسی که حالت جذبه‌ای یافته باشد بی تأمل حوله‌ای روی سنتور کشید و مضراب‌ها را به دست گرفت و شروع به نواختن کرد. هنوز چند مضراب بیشتر نزنده بود که به پسرش اشاره کرد، ضرب را بردارد و با او همراهی کند. حبیب کوچک تمبک را به بغل گرفت و نرم نرمک با انگشتان ظریف خود بنواخت. دیگر صدائی جز ضربات مضراب استاد و پشتیبانی ضرب شنیده نمی‌شد...»

صدای سنتور حبیب سماعی در ۱۰ سالگی مورد تأیید و تحسین هنرمندانی نظیر: نایب اسدالله و آقا حسینقلی قرار گرفت. پس از آن، مدتی به «مدرسهٔ موزیک» به سرپرستی سالار معزز وارد شد و به تحصیل موسیقی پرداخت و با نت و تئوری موسیقی آشنا شد اما از این آموخته‌ها برای ثبت آثار خود بهره نبرد و به روش «سینه به سینه» هنرش را ادامه داد.

جوانی

حبیب سماعی در لباس نظامی

سماع حضور در اواخر زندگی‌اش به همراه خانواده به شهر مشهد مهاجرت کرد، به همین سبب سنتورنوازی حبیب در مشهد نیز شهرت یافت. پس از مدتی به دلیل علاقه‌اش به لباس نظام، به خدمت ارتش درآمد و تا پایان زندگی خدمت نظام را ترک نکرد.

حبیب سماعی پس از درگذشت پدرش به تهران بازگشت و با راهنمایی دوست هنرمند خود ابوالحسن صبا، کلاس سنتور خود را افتتاح نمود. شاگردان اندکی نظیر: نورعلی برومند، قیاد ظفر و مرتضی عبدالرسولی، با جدیت آموزش‌های او را دنبال کردند. حبیب سماعی در این مورد گفته بود:

«فقط مهندس قیاد ظفر، مرتضی عبدالرسولی و نورعلی برومند شاگردان واقعی من هستند که حوصله به خرج می‌دهند و ابراز علاقه می‌نمایند، وگرنه دیگران فقط هوس نواختن سنتور دارند و جز مدت کوتاهی با من کار نمی‌کند و هنوز چیزی فرا نگرفته، مجلس درس را ترک می‌گویند»

حبیب سماعی که با نام «سماعی» معرفی می‌شد و تنها شاگرد یکی از آخرین نوازندگان سنتور (سماع حضور) بود، در سال ۱۳۱۹ پس از افتتاح مرکز پخش فرستنده تهران، از نخستین نوازندگانی بود که در رادیو به نوازندگی پرداخت. از این زمان به بعد عموم مردم او و هنرش را شناختند. در این هنگام مسئولان اداره موسیقی کشور و روح‌الله خالقی که معاونت اداره موسیقی را بر عهده داشت، تلاش کردند تا وی را از مقام افسری ارتش به وزارت فرهنگ، با سمت هنرآموز سنتور منتقل نمایند. سماعی در ابتدا با این امر موافقت نمود و به تربیت شاگردانی در اداره موسیقی کشور پرداخت اما به دلیل علاقه به لباس افسری، پس از مدت کوتاهی پشیمان شد، به ارتش بازگشت و به وزارت جنگ منتقل شد.

او در سال ۱۳۲۲ از جمله هنرمندانی بود که به عنوان عضو مؤسس، به انجمن موسیقی ملی وارد شد و به همراهی هنرمندان دیگر، کنسرتوهای برگزار کرد. از دیگر شاگردان او می‌توان به ابوالحسن صبا، مهدی ناظمی و طلیحه کامران اشاره نمود.

زندگی شخصی

حبیب سماعی رابطه‌ای عاشقانه با پروانه خواننده آن زمان داشته و این عشق، در نواخته‌های او تأثیرگذار بوده است. روح‌الله خالقی، از پنج صفحه به جا مانده از پروانه و حبیب یاد می‌کند که هنوز پس از هفتاد سال که از عمرشان می‌گذرد، سخت تأثیرگذار است. «مرگ نابهنگام و جانگداز پروانه بازار این صفحات را گرم‌تر کرد.»

مدتی بعد، مرگ نابهنگام کودک خردسالی که از دومین ازدواج خود داشت، وضعیت روحی او را آشفته‌تر نمود. روح‌الله خالقی در این باره گفته‌است: «مزاج او روز به روز ضعیف‌تر می‌شد، چنان‌که بیش از چند کیلو پوست و استخوان نداشت»

بیماری و درگذشت

آرامگاه حبیب سماعی در گورستان ظهیرالدوله

حبیب سماعی در بهمن سال ۱۳۲۴ در اثر سرماخوردگی به ذات‌الریه مبتلا شد و به بستر بیماری افتاد. یکی از پزشکان گفته بود: «سماعی یک عضو سالم در بدن ندارد و تا آن جا که ممکن بوده در حق خود دشمنی کرده‌است.»

سرانجام حبیب سماعی در ۲۰ تیر سال ۱۳۲۵، در سن ۴۱ سالگی درگذشت و در گورستان ظهیرالدوله به خاک سپرده شد.

آثار هنری

صفحه و آلبوم

حبیب سماعی علاقه‌ای به ثبت آثارش نداشت. از او تنها صفحه‌هایی با صدای «پروانه» برجای مانده‌است که مجموع زمان آنها به یک ساعت هم نمی‌رسد.

- صفحه‌ی ماهور و دلکش با مطلع شعر: شب دراز به امید صبح بیدارم
- صفحه‌ی شور و شهناز با مطلع شعر: خراب‌تر از دل من تو جای نیافت
- صفحه‌ی ابوعطا و حجاز با مطلع شعر: ندانمت به حقیقت که در جهان به که مانی
- صفحه‌ی اصفهان، بیات راجع با مطلع شعر: آب حیات من است خاک سر کوی دوست
- صفحه‌ی ضربی شهناز، گریلی با مطلع شعر: شبی مجنون به لیلی گفت ای محبوب بی‌همتا
- آلبوم موسیقی و کتاب «ضربی‌های حبیب سماعی»، حاوی ۲۰ قطعه از ضربی‌های حبیب سماعی، گردآوری و بازسازی مجید کیانی (۱۳۶۹)

ردیف حبیب سماعی

بخش آغازین رنگ دشتی از ردیف حبیب سماعی (فرود در دستگاه شور می). حروف انگلیسی a تا c، اولین میزان هر فراز را نشان می‌دهند.

در دست‌نوشته‌ای از حبیب سماعی که برای شاگردش «مرتضی عبدالرسولی» نوشته بوده‌است، روایت او از ردیف که برگرفته از ردیف «محمدصادق‌خان (سرورالملک)» بوده، به ۱۲ دستگاه تقسیم‌بندی شده‌است و شامل دستگاه‌هایی است که امروزه متداول نیستند.

روایت حبیب سماعی، مخصوص سنتور در دوازده دستگاه، بنا بر دست‌نوشته مرتضی عبدالرسولی، که در مجموعه شخصی «طلیعه کامران» موجود بوده، عبارتند از: ۱- دستگاه شور ۲- دستگاه سوز و گداز ۳- دستگاه طرز تجنیس ۴- دستگاه بیوتات ۵- دستگاه رُهاب ۶- دستگاه دوگاه ۷- دستگاه سه‌گاه ۸- دستگاه چهارگاه ۹- دستگاه همایون ۱۰- دستگاه ماهور ۱۱- دستگاه نوا ۱۲- دستگاه راسته پنجگاه

برخی از دستگاه‌های ناآشنای این مجموعه، شامل بعضی از مایه‌های آوازی کنونی است. برای مثال، دستگاه «سوز و گداز» ترکیبی از آواز بیات کرد و آواز دشتی (با مجموعاً ۱۳ گوشه) است یا دستگاه «طرز تجنیس» شامل برخی از گوشه‌های دستگاه همایون و گوشه‌هایی در آواز بیات اصفهان، دستگاه شور و آواز افشاری (با مجموعاً ۲۵ گوشه) است. دستگاه «بیوتات» شامل نغمه‌هایی در آواز ابو عطا، افشاری و بیات ترک (با مجموعاً ۱۱ گوشه) است و ۲ دستگاه «رُهاب» و «دوگاه» که در برخی از کتاب‌های قدیمی از آنها به‌عنوان دستگاه مجزا و با استقلال نامبرده شده‌است.

در نگاه دیگران

- هانری ماسه، خاورشناس و نویسنده فرانسوی که در مراسم هزاره ابوالقاسم فردوسی ساز حبیب سماعی را شنید، ضمن تحسین وی چنین گفت: «موسیقی ایرانی همان‌طور که منشأ موسیقی مشرق‌زمین است باید روزی موجب افتخار ایران باشد و این همان روزی است که موسیقی ایرانی جایگزین موسیقی تمام دنیا شود، ایرانی‌ها به جای تقلید از موسیقی فرنگی باید همت کنند، امثال سماعی و دیگر نوازندگان را به جهانیان معرفی کنند و این نوای جانبخش را به گوش عالمیان برسانند.»
- نورعلی برومند، تنوع در نوازندگی را از ویژگی‌های هنر حبیب سماعی دانسته و معتقد بود که قطعات تکراری هیچ‌گاه در نوازندگی حبیب شنیده نمی‌شود. او در این باره گفته بود: «سماعی هر بار حداقل سه ربع ساز می‌زد و در هر بار تازگی، نوآوری و خلاقیت جدیدی در سازش شنیده می‌شد.»

حبیب‌الله صالحی

حبیب‌الله صالحی (زاده ۱۲۹۵ در شاهرود - درگذشته ۱۳۵۸ در تهران) موسیقی‌دان آهنگساز، مدرس و نوازنده تار اهل ایران بود.

زندگی هنری

حبیب‌الله صالحی از نوازندگان تار و از ردیف‌دانان زمان خود بود، وی لیسانس علوم طبیعی از دانشگاه تهران و فارغ التحصیل رشته آهنگسازی از دانشکده موسیقی ملی بود. او از آموزش هنرمندانی نظیر: علی اکبر شهنازی، موسی معروفی و ابوالحسن صبا بهره گرفت و دارای برگ صلاحیت تدریس تار و ردیف موسیقی ملی ایران از وزارت فرهنگ بود. وی مدت‌ها سمت معاونت کلاس علی اکبر شهنازی را در هنرستان موسیقی به عهده داشت، وی با تدریس در هنرستان موسیقی و آموزش ردیف شاگردان سرشناسی چون: حسین علیزاده و محمدرضا لطفی تربیت نمود.

او از سال ۱۳۲۲ همکاری خود را با رادیو آغاز و در ارکسترهای گل‌ها، ارکستر بزرگ رادیو تلویزیون، ارکستر مهدی مفتاح و گروه سماعتی به عنوان نوازنده تار همکاری می‌کرد. وی پنجاه آهنگ و پیش‌درآمد ساخت که می‌توان از: «پیش‌درآمد» و «ماهور»، آهنگ «بی گناهم»، «شاخه گل ۲۱۳»، «سایه‌ی لوزان»، «به کنارم تو بمان»، «یک قطره اشک»، «شکوه انقلاب»، «شهر تو» همراه با صدای خوانندگانی مانند: محمدرضا شجریان، غلامعلی شهپر نام برد. از این پنجاه آهنگ تعدادی از آنها برای ارکسترهای بزرگ رادیو تنظیم شده‌اند، قطعه‌ی کُرال معروف «بنی آدم» از ساخته‌های اوست که در رادیو اجرا و پخش شد. همکاری وی با ارکستر فرهاد فخرالدینی تا سال ۱۳۵۸ ادامه یافت.

حسام‌الدین سراج

تحصیلات
دکترای پژوهش هنر کارشناسی
ارشد معماری

دانشگاه	دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران
استاد	محمدرضا شجریان
آلبوم	شمس الضحیٰ باغ ارغوان نگاه آسمانی
پراوازه	شرح فراق

حسام‌الدین سراج (زاده ۲۶ مرداد ۱۳۳۷ در اصفهان)، خواننده موسیقی سنتی ایرانی و نوازنده سنتور و سه‌تار اهل ایران است. او همچنین سرپرستی گروه موسیقی سنتی ایرانی «بیدل» را به عهده دارد.

زندگی هنری

حسام‌الدین سراج، در ۲۶ مرداد سال ۱۳۳۷ در اصفهان متولد شد. مشوق وی در تحصیل علم و هنر، پدرش سید محمدرضا سراج بود که بر ادبیات مسلط بود، صدای خوبی داشت و با ادیبان و هنرمندانی نظیر: جلال‌الدین همایی، جلال تاج اصفهانی، حسن کسایی و ... هم‌نشینی داشت. حسام‌الدین سراج، موسیقی را با فراگیری ساز تنبک از ۱۳ سالگی آغاز کرد. پس از آن نواختن سنتور را نزد «سیروس ساغری» در اصفهان آموخت. او به منظور تکمیل آموخته‌های خود در ساز سنتور، از آموزش‌های هنرمندانی همچون: فرامرز پایور، رضا شفیعیان و پیشنگ کامکار بهره جست و آواز را نیز از هنرمندانی مانند: محمود کریمی و محمدرضا شجریان آموخت.

وی در کنار فراگیری موسیقی، تحصیلات دانشگاهی خود را در رشته معماری و شهرسازی در دانشگاه شهید بهشتی ادامه داد و موفق به اخذ مدرک کارشناسی ارشد معماری از آن دانشگاه و دکترای پژوهش هنر از دانشگاه هنر شد. او تحقیقاتی در باب زیبایی‌شناسی هنر و معماری و تطبیق وجوه اشتراک هنرها دارد که به‌صورت رساله‌نهایی دانشگاهی ارائه شده و به صورت مقاله‌های علمی در مجله‌های فرهنگی هنری به چاپ رسیده‌است. او همچنین سابقه تدریس در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران را دارد.

حسام‌الدین سراج در برخی از آثارش، مانند: باغ ارغوان، شرح فراق، بی‌نشان، آئینه رو، نرگس مست، ماه نو و ... آهنگسازی را نیز بر عهده داشته‌است. او با هنرمندانی نظیر: جلیل شهناز، فرهنگ شریف، حسن یوسف‌زمانی، فریدون شهبازیان، جلال‌الذنون، محمد موسوی و ... همکاری داشته‌است. از وی آثار موسیقی متعددی نظیر: باغ ارغوان، وصل مستان، شمس الضحیٰ، یاد یار، آفاق عشق، طریقت عشق، شرح فراق، آئینه رو، دل‌آرا، بی‌نشان، نگاه آسمانی، نرگس مست و ... منتشر شده‌است. او همچنین کنسرت‌هایی در جهت معرفی فرهنگ، هنر و موسیقی ایران در کشورهای آمریکا، فرانسه، انگلستان، سوئیس، هلند، آلمان، یونان، اسپانیا، چین، ترکیه، کره، کانادا، تونس، قطر و روسیه داشته‌است. وی در خرداد ۱۳۹۳ به مدت چهار سال به عنوان یکی از ۲۵ عضو شورای عالی بنیاد باران انتخاب شد.

حسام‌الدین سراج در تابستان ۱۳۹۷ پس از سال‌ها در شهر مشهد موفق به برگزاری سه شب کنسرت شد. این کنسرت با همراهی «گروه موسیقی بامداد» مشهد اجرا شد.

آثار هنری

از جمله آثار حسام‌الدین سراج، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- همپای جلودار نینوا ۱ نینوا ۲ باغ ارغوان وصل مستان شمس الضحیٰ
- ۱۳۷۲: آفاق عشق نظامی (خسرو شیرین، لیلی مجنون) یاد یار طریقت عشق

- ۱۳۷۴: آینه رو بی نشان ۱۳۷۴: بوی بهشت ۱۳۷۵: دل آرا نگاه آسمانی
- نرگس مست شهر آشنایی ۱۳۷۸: شرح فراق رویای وصل ۱۳۸۲: وداع
- ۱۳۸۲: نازنین یار ۱۳۸۳: عشق و مستی ۱۳۸۳: ماه نو ۱۳۸۴: آئینه و آه
- ۱۳۸۷: قصه گیسو ۱۳۸۸: جام الست ۱۳۹۰: راه بی‌نهایت ۱۳۹۱: خوشا سرو
- ۱۳۹۳: مسیحا ۱۳۹۴: لب خوانی باران گریه بی بهانه ۱۳۹۸: چشم بی خواب

آیین آواز

سراج مبدع برنامه تخصصی آموزشی «آیین آواز» بوده است که توسط علی شیرازی در فرهنگسرای ارسباران بنیانگذاری شد. به گفته شیرازی در نطق افتتاحیه اش در نخستین نشست آیین آواز، فکر اولیه این برنامه را سراج در زمانی که این دو در خلال برگزاری شب آواز ایرانی به مدیریت اولیه شیرازی با هم در ارتباط بودند با او در میان گذاشته بود. در نهایت آیین آواز با افزودن ایده های علی شیرازی به شکل فعلی درآمد و آغاز به کار کرد.

حسن رادمرد

سازها تار، سه‌تار، کلارینت، فلوت، پیانو، ویلن

استادها غلامرضا مین‌باشیان، درویش خان

حسین هنگ‌آفرین، علی‌اکبر شهنازی

اسماعیل‌خان کمانچه‌کش، حسین اسماعیل‌زاده

شاگردان عباس خوشدل، محمد شمس

حسن رادمرد (زاده ۱۲۸۵ – درگذشته ۲۶ اردیبهشت ۱۳۵۷)، موسیقی‌دان و آهنگساز اهل ایران بود.

زندگی هنری

حسن رادمرد در سال ۱۲۸۵ در تهران متولد شد. در سال ۱۲۹۷ آموختن موسیقی را آغاز کرد و از کلاس سوم متوسطه به مدرسه موزیک با مدیریت غلامرضا مین‌باشیان (سالار معزز) راه یافت و به مدت ۷ سال دروس موسیقی از جمله: تئوری موسیقی، هارمونی، فوگ، کنترپوان، سازشناسی و ارکستراسیون را فراگرفت. او همچنین با نواختن سازهای قرنی (کلارینت)، فلوت، پیانو و ویلن آشنا شد.

وی در سال ۱۳۰۵ از مدرسهٔ موزیک (شعبه موزیک دارالفنون) فارغ‌التحصیل شد و به خدمت ارتش درآمد. او به منظور آشنایی با ردیف و موسیقی ایرانی با تشویق «سالار معزز» به کلاس «اسماعیل خان کمانچه‌کش» و درویش خان راه یافت و ردیف دستگاهی موسیقی ایرانی را از کمانچه به ویلن منتقل نمود.

او نواختن ساز ویلن را نزد حسین هنگ‌آفرین، ساز سه‌تار را نزد درویش خان، کمانچه را نزد حسین اسماعیل‌زاده و تار را نزد علی‌اکبر شهنازی آموخت.

وی در سال ۱۳۱۷ به وزارت معارف منتقل شد و به عنوان بازرس سرود و موسیقی مدارس فعالیت می‌کرد. در سال ۱۳۳۶ رهبری یکی از ارکسترهای وزارت فرهنگ و هنر را عهده‌دار شد و در ادامه به عضویت شورای موسیقی اداره کل فعالیت‌های هنری وزارت فرهنگ و هنر درآمد. او همچنین به تدریس سازشناسی و ارکستراسیون در هنرستان عالی موسیقی مشغول بود.

در سال ۱۳۳۸ پس از ۴۰ سال از خدمات دولتی بازنشسته شد اما مجدداً به فعالیت‌های موسیقی از جمله تدریس موسیقی که از سال ۱۳۰۵ آغاز کرده بود، ادامه داد.

او همچنین از سال ۱۳۲۰ با تناتر نصر، «تناتر دهقان» و جامعه بارید همکاری داشت. وی حدود ۵۰ قطعه موسیقی برای کودکانها نوشته‌است که قطعه «کلاغه» در آواز دشتی و «عروسک خوشگل» و «توپ سفید» در دستگاه ماهور از مشهورترین این قطعات هستند.

در سال ۱۳۹۵ آلبوم موسیقی کودکان «ترانه‌های دیروز برای کودکان امروز» منتشر شد. در این آلبوم آثاری از چند آهنگساز ایرانی از جمله حسن رادمرد گنجانده شده که مربوط به ۶۰ تا ۹۰ سال پیش از انتشار آلبوم است.

از حسن رادمرد در مورد ساز قره‌نی نقل شده‌است: «قره‌نی نخستین ساز غربی است که توانسته پرده‌های ایرانی (ربع پرده) را اجرا کند.»

آثار هنری

از جمله آثار آهنگسازی حسن رادمرد به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- «گیلی دختر جان» (بر اساس موسیقی محلی)
- «چهار مضراب اصفهان» (برای پیانو)
- تنظیم گوشهٔ خسروانی برای پیانو، ویولن و ویولا
- مجموعهٔ تصنیفها
- سرود انقلاب سفید
- سرود تاجگذاری نیایش ۲۵ سال سلطنت چند «آیرت»

حسن علی دفتری

استادها رکن‌الدین مختاری حسین هنگ‌آفرین
ابوالحسن صبا

حسن علی دفتری (زاده ۱۲۸۹ در تهران – درگذشته ۳۰ دی ۱۳۶۵ در تهران) موسیقی‌دان و نوازنده سه‌تار، اهل ایران بود.

زندگی هنری

حسن علی دفتری در سال ۱۲۸۹ در تهران متولد شد. پدرش «نورالله دفتری» از علاقه‌مندان موسیقی ایرانی بود و به منظور آشنایی فرزندانش با موسیقی ایرانی، نوازنده‌ای با نام «شاه جانی» را برای آموزش موسیقی به آنان برگزید. شاه جانی که ساز «تار» را بسیار خوب می‌نواخت، آموزش فرزندانش نورالله دفتری را آغاز کرد. در آن زمان حسن علی کودک خردسالی بود که در گوشه کلاس موسیقی می‌نشست و با علاقه گوش می‌کرد و ایرادهای خواهران بزرگتر خود را تذکر می‌داد و با دهان، آهنگ درست قطعه‌ها را می‌نواخت. اما اصرار او به آموختن ساز از سوی پدر با مخالفت روبرو شد و به همین دلیل، حسن علی را در سن ۸ سالگی برای ادامه تحصیل به اروپا فرستاد. او پس از چند سال به ایران بازگشت. در این هنگام، پدر که همچنان علاقه فرزندش به موسیقی را شاهد بود، یک ساز «ویلن» مرغوب به او هدیه داد.

حسن علی دفتری ۱۲ سال با این ساز تمرین کرد. او ابتدا نزد «باقرخان اسماعیل‌زاده» و پس از آن نزد «رکن‌الدین مختاری» در تهران و کرمانشاه، به تکمیل آموخته‌های موسیقی خود پرداخت. وی پس از ورود به دانشکده افسری، ابتدا نزد «یغما» و پس از آن نزد «حسین هنگ‌آفرین» فراگیری موسیقی را ادامه داد. در این هنگام به مدت ۵ سال نزد «ابوالحسن صبا» آموخته‌های خویش را تکمیل نمود. او مدتی با یک مأموریت کاری، به کردستان و کرمانشاه سفر کرد و در این سفر ساز ویلن او به سرقت رفت. وی پس از این اتفاق تصمیم به ترک نواختن ویلن گرفت و نواختن سه‌تار را آغاز نمود.

او در سال ۱۳۴۵ از فعالتهای دولتی فراغت پیدا کرد و همکاری خود را با رادیو تلویزیون ملی ایران آغاز نمود. از وی تکنوازیهای متعددی در رادیو تلویزیون، از جمله در برنامه تکنوازان و برنامه گلها ضبط شده‌است.

درگذشت

حسن علی دفتری، ۳۰ دی ۱۳۶۵ به دلیل سکته مغزی درگذشت. پیکر او در امامزاده طاهر کرج به خاک سپرده شد.

آثار هنری

از جمله آثاری که از حسن علی دفتری اجرا و به ضبط رسیده‌است، به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

آلبومها			
نام آلبوم	سبک	دستگاه	توضیح
صدسال سه‌تار ۲	<u>تکنوازی</u>	<u>سه‌گانه</u>	این آلبوم شامل شانزده قطعه از نوازندگان معاصر است

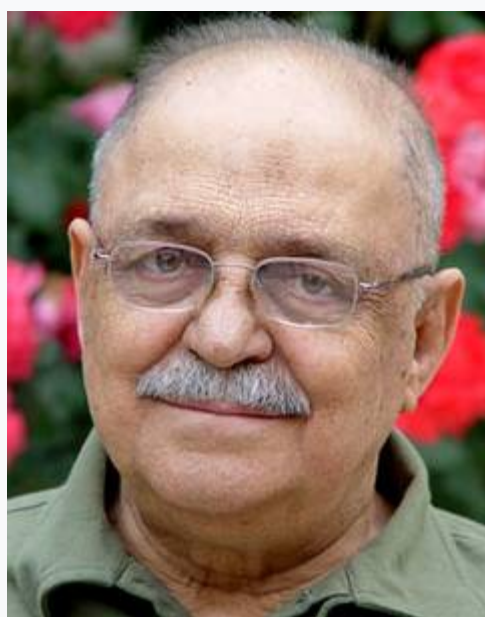
همنوازان	دستگاه	شماره	نام برنامه
<u>علی اصغر بهاری، جهانگیر ملک</u>	<u>ابوعطا</u>	۱۴۳	برنامه تکنوازان
<u>علی اصغر بهاری، جهانگیر ملک، منصور نریمان، مجید نجاحی، محمد موسوی</u>	<u>شوشتری</u>	۱۸۷	
<u>علی اصغر بهاری، جهانگیر ملک، منصور نریمان</u>	<u>دشتی</u>	۱۹۹	
	<u>سه‌گاه</u>	۲۰۱	
<u>با آهنگسازی: علی اکبر شهنازی و هم‌نوازی: منصور نریمان، علی اصغر بهاری، جهانگیر ملک</u>	<u>شور</u>	۲۰۹	
<u>همایون خرم، مجید نجاحی، فریدون حافظی، جهانگیر ملک</u>	<u>بداهه‌نوازی</u>	۲۲۹	
<u>همایون خرم، مجید نجاحی، فریدون حافظی</u>	<u>سه‌گاه</u>	۲۳۵	
<u>منصور صارمی، محمد موسوی، فریدون حافظی</u>	<u>سه‌گاه</u>	۲۵۰	
<u>منصور صارمی، محمد موسوی، ابراهیم سرخوش، جهانگیر ملک</u>	<u>بیات ترک</u>	۲۶۵	
<u>فریدون حافظی، سیاوش زندگانی، محمد موسوی</u>	<u>بیات ترک</u>	۲۷۴	
<u>فریدون حافظی، رضا ورزنده، منصور نریمان، جهانگیر ملک</u>	<u>بیات ترک</u>	۲۷۸	
<u>فریدون حافظی، رضا ورزنده، محمد موسوی، جهانگیر ملک، منصور نریمان</u>	<u>چهارگاه</u>	۲۸۲	

فریدون حافظی، محمد موسوی، امیرناصر افتتاح	همایون	۳۰۲
	چهارگاه	۳۰۶
	بداههنوازی	۳۱۸
	سه‌گاه	۳۲۶
	دشتی	۳۳۲
	شور	۳۳۵
فریدون حافظی، محمد موسوی، جهانگیر ملک، مجید نجاحی	<u>بیات</u> <u>اصفهان</u>	۳۴۲
	همایون	۳۴۵
فریدون حافظی، محمد موسوی، جهانگیر ملک	شور	۳۵۳
	ماهور	۳۵۶
	سه‌گاه	۳۵۹
	ماهور	۳۶۵
فریدون حافظی، منصور نریمان، رضا ورزنده	سه‌گاه	۳۷۷
فریدون حافظی، منصور نریمان، رضا ورزنده، امیرناصر افتتاح	ابو عطا	۳۸۱

فریدون حافظی، محمد موسوی، منصور نریمان	شور	۴۱۴
فریدون حافظی، جهانگیر ملک، منصور نریمان، علی اصغر بهاری	ماهور	۴۱۸
علی اصغر بهاری، جهانگیر ملک، منصور نریمان	بیات اصفهان	۴۲۸
	دشتی	۴۳۰
فریدون حافظی، محمد موسوی، منصور نریمان، جهانگیر ملک	چهارگاه	۴۳۳
جهانگیر ملک، محمد موسوی، رضا ورزنده، ابراهیم سرخوش	شور	۴۳۹
فریدون حافظی، محمد موسوی، منصور نریمان، جهانگیر ملک	چهارگاه	۴۴۳
	بیات اصفهان	۴۴۶
علی اصغر بهاری، ابراهیم سرخوش، منصور نریمان، جهانگیر ملک	شور	۴۶۴
فریدون حافظی، جهانگیر ملک، <u>کامران داروغه</u>	سه‌گاه	۵۱۸
	بیات اصفهان	۵۲۳
منصور صارمی، محمد موسوی، جهانگیر ملک	دشتی	۵۳۸
منصور نریمان، محمد موسوی، جهانگیر ملک	ابوعطا	۵۴۴

	افشاری	۵۴۸
اصغر فرهمند، محمد موسوی	بیات ترک	۶۲۵
اصغر فرهمند، محمد موسوی، ابراهیم سرخوش	شور	۶۳۸
فریدون حافظی، محمد موسوی، امیرناصر افتتاح	ماهور	۶۶۳
فریدون حافظی، امیرناصر افتتاح	بیات ترک	۶۷۱
کامران داروغه، منصور نریمان، جهانگیر ملک	سه‌گاه	۶۷۴

حسن کسائی

حسن کسائی (زاده ۳ مهر ۱۳۰۷، اصفهان – درگذشته ۲۵ خرداد ۱۳۹۱، اصفهان) موسیقیدان و نوازنده نی و سه‌تار اهل ایران بود.

زندگی‌نامه

حسن کسائی به گفته خود در تاریخ ۳ مهر ۱۳۰۷ در خانواده‌ای تاجرپیشه به دنیا آمد. پدرش، «حاج سید جواد کسائی» از تاجران به نام آن زمان اصفهان بود و به دلیل علاقه و انس که با موسیقی داشت، با استادان و بزرگان آن زمان مانند سید حسین طاهرزاده، جلال‌الدین تاج اصفهانی، اکبر خان نوروزی، خاندان شهناز (شعبان‌خان، حسین آقا، علی آقا و جلیل شهناز)، غلامحسین سارنج و ادیب

خوانساری رفت و آمد می نمود. به طوری که منزل آقا سید جواد، محفلی بود برای تجدید دیدار و نیز ساز و آواز استادان به نام موسیقی اصفهان. این آمد و شدها موجب شد حسن کسایی از کودکی با موسیقی آشنا شود و به مرور زمان، علاقه زیادی خصوصاً به ساز نی پیدا کند (بعد از دیدن یک نوازنده دوره‌گرد و بر آن شد تا پدر، وی را نزد مهدی نوایی ببرد).

استادها

حسن کسایی مدتی آواز و گوشه‌های موسیقی ایران را نزد تاج اصفهانی و ادیب خوانساری آموخته و نی را از مهدی نوایی فرا گرفت. وی هر زمان که به تهران می‌رفت از کلاس‌های ابوالحسن صبا استفاده می‌نمود.

پس از درگذشت مهدی نوایی، کسایی همچنان از همنشینی با نوازندگان اصفهانی در جهت تسلط بر نوازندگی نی استفاده کرد. همنازی با سازهای پرده‌داری مثل تار و سه‌تار او را بیش از پیش با گام‌های مختلف موسیقی ایرانی آشنا کرد، به صورتی که برای اولین بار دستگاه‌های چهارگاه، اصفهان، نوا و راست پنجگاه را با کوک دقیق و به صورت کامل اجرا کرد. کسایی همچنین از ابوالحسن صبا بهره‌های فراوان برد که می‌توان گفت هنر نوازندگی سه‌تار کسایی، یادگار اُنس با این هنرمند است. سه‌تار نوازی کسایی تلفیقی از ترکیب نوازندگی تار جلیل شهناز و سه‌تار ابوالحسن صبا است.

زندگی هنری

حسن کسایی از کودکی علاقه زیادی به موسیقی داشت، از سن دوازده سالگی شروع به نواختن نی کرد و در سن سیزده سالگی به مکتب مهدی نوایی رفت (نوایی از شاگردان نایب اسدالله بود و دیگر شاگرد نوایی، حسین یآوری اصفهانی نیز اهل اصفهان بوده‌است).

وی در محضر ابوالحسن صبا به نواختن ردیف‌ها پرداخت و با هنرمندانی چون خالقی، مشیر، همایون و حسین محجوبی نیز می‌نواخته‌است. وی کنسرت‌هایی نیز با ادیب خوانساری و اجراهایی با تاج اصفهانی داشته‌است.

نخستین اجرا

کسایی، در سن ۲۰ سالگی نخستین اجرای تکنوازی نی خود را در دستگاه همایون در تئاتر اصفهان به صحنه برد و یک سال بعد قطعه معروف سلام را در دستگاه چهارگاه ساخت که از معروفترین قطعات موسیقی ایرانی به‌شمار می‌رود. این قطعه بعدها توسط حسین علیزاده در آلبوم صبحگاهی با سازبندی و ارکسترآسیونی حجیم بازسازی شد.

کسایی، در سال ۱۳۲۹ برای اولین بار نی را به ارکستر برد و با ارکستر رادیو ارتش اصفهان همکاری خود را شروع کرد. در سال‌های بعد با ارکسترهای متعدد رادیو به سرپرستی هنرمندانی چون ابوالحسن صبا، حسین یاحقی، حبیب‌الله بدیعی، محمد میرنقیبی، همایون خرم و دیگران به فعالیت خود در این زمینه ادامه داد. در سال ۱۳۳۵ به دعوت داوود پیرنیا به برنامه گل‌ها راه یافت و تا سال ۱۳۵۷ که در گلچین هفته شرکت نمود، با این سلسله برنامه، همکاری داشت.

شروع فعالیت‌های بین‌المللی

از سال ۱۳۴۶، فضای کاری کسایی ابعادی جهانی هم پیدا می‌کند و یک صفحه دورو در مایه‌های شور و ماهور از نوازندگی نی او به همراه تنبک جهانگیر بهشتی توسط کمپانی C.B.S فرانسه ضبط شده و در سال ۱۳۵۴ در نقاط مختلف جهان پخش شد. همچنین، کسایی تا سال ۱۳۵۶، برنامه‌های متعددی در جشن هنر شیراز برگزار کرد و با نوازندگان بزرگ جهان از جمله راوی شانکار، شاران رانی و بسم الله خان، دیدار کرد.

بعد از انقلاب ۱۳۵۷

بعد از انقلاب، به دلیل فضای نه چندان مناسبی که برای موسیقی ایجاد شد، وی آخرین برنامه رسمی خود را در رادیو ایران با همکاری جلیل شهنواز، محمدرضا شجریان و جهانگیر ملک اجرا کرد. در این سال و تا قبل از سال ۱۳۶۱، آرشیو موسیقی رادیو اصفهان از بین رفت و کسائی هم از صدا و سیما برکنار و حقوقش قطع شد.

سفر به کشورهای دیگر

کسائی در دهه ۱۳۶۰، به کشورهای آلمان، انگلستان، فرانسه و هلند سفر کرد و در چند برنامه رادیویی، به اجرای برنامه پرداخت. در سال ۱۳۶۹، تندیس وی در گالری مفاخر هنری جهان در لندن نصب شد.

پس از آنکه کسائی در سال ۱۳۷۰، در جشنواره نی‌نوازان در تالار اندیشه شرکت کرد، فعالیت او دوباره رونق گرفت و در سال ۱۳۷۴، صدا و سیما مستمراً وی را برقرار کرد.

در سال ۱۳۷۵ به آمریکا و کانادا سفر کرده و در محافل شعر و موسیقی شرکت کرد. در سال ۱۳۷۶ هم با تلاش محمدرضا لطفی، انجمن دوستداران موسیقی ایرانی و اشینگتن، مجلس گرامی‌داستی برای کسائی بر پا داشت.

در سال ۱۳۷۸ موفق به دریافت نشان درجه یک فرهنگ و هنر شد. همچنین در سال ۱۳۸۱، به عنوان چهره ماندگار موسیقی انتخاب و تقدیر شد.

در سال ۱۳۸۱ محمد جواد کسائی (فرزند حسن کسائی) کتاب «از موسیقی تا سکوت» را که حاصل نیم قرن تلاش موسیقایی حسن کسائی است، با مقدمه بیژن ترقی به بازار کتاب عرضه کرد.

تأثیرات

تأثیرات بر نی‌نوازی

حسن کسائی به نوعی از ابتدا شروع به ابداع تکنیک و پیاده کردن تمام دستگاه‌ها در ساز نی نمود. در گذشته صدای نی، همراه با ناخالصی زیاد بود؛ یعنی نواختن آن به صورتی بود که تفاوت محسوسی بین صداهای اوج، بم و بم نرم نبود، ولی استاد کسائی توانست با تغییر حالت در زبان، در محل استقرار زبان، حالت لب و فرم سر نی، صدایی بسیار شفاف و بدون ناخالصی از نی تولید کند. همین پیشرفت باعث شد تا نوازندگی نی او، به رادیو راه پیدا کند. تکنوازی‌ها و همکاری با نوازندگان و خوانندگان مشهور آن زمان چون جلیل شهنواز، علی تجویدی، احمد عبادی، تاج اصفهانی، ادیب خوانساری و... باعث شد تا نی هم‌ردیف سازهای دیگر قرار بگیرد.

بعد از این دوره اغلب ارکسترهای ایرانی شروع به استفاده از این ساز کردند و این احساس نیاز باعث رشد روزافزون نوازندگان نی شد که حتی امروزه به عنوان یک رشته تخصصی در دانشگاه تدریس می‌گردد.

به گفته محمدرضا لطفی، نوازنده تار و منتقد موسیقی، حسن کسائی با مجموعه «ردیف نی» - که در هشتاد سالگی ضبط کرده بود- نخستین اثر آموزشی برای علاقه‌مندان به نی‌نوازی را مدون کرده بود.

روش نی‌نوازی

نی از جمله سازهایی است که در تاریخ موسیقی ایران جایگاه پرفراز و فرودی از دربار پادشاهان ساسانی تا همدم بودن با شبانان داشته؛ ولی هیچ‌گاه نتوانست قابلیت اصلی خود را نشان دهد که بتواند مانند سازهایی از قبیل عود، تار، سنتور و انواع مختلف سازهای آرشه‌ای و مضربی جایگاه نسبتاً ثابتی در بین موسیقی‌دانان و مردم پیدا کند.

احتمالاً سادگی ساخت (که خود موجب پیدایش الگوهای غیراستاندارد و در نهایت باعث محدود شدن سطح تکنیکی نی شده بود) را بتوان عامل اصلی عدم ثبات در جایگاه اصلی نی دانست. توضیح آنکه،

برای توسعه و رشد امکانات فنی و تکنیکی یک ساز، لازم است ابتدا ساختار آن، طبق الگویی دقیق و کارشناسی شده، طراحی و ساخته شود تا نواختن آن با حداکثر قابلیت اجرایی، میسر گردد. بر اساس اطلاعاتی که از ضبط اولین صفحه‌های موسیقی ایرانی در دست است، تکنیک نوازندگی سازهایی همچون تار، ویلن و کمانچه به نسبت نی در سطح بالاتری قرار دارد. تنها ضبطی که در گذشته از نی انجام شده تکنوازی و جواب آواز نایب اسدالله اصفهانی است که بنا به روایتی اولین کسی است که نی را به سبک «دندانی» می‌نواخته (هر چند خلاف این موضوع انکار ناپذیر نیست). در هر صورت می‌توان با بررسی این چند صفحه ضبط شده، سطح نوازندگی نی را در آن زمان شناخت.

تأثیرات بر موسیقی

حسن کسائی در اصفهان سال‌ها مکتب‌دار موسیقی اصفهان در رشته‌های نی، سه‌تار و آواز بوده‌است. اگرچه بیشتر آثار حسن کسائی بداهه‌نوازی است تا موسیقی پیش ساخته، ولی امروز بخش زیادی از ضربی‌ها و حتی آوازی‌های نوازندگان نی، بهره گرفته از نوازندگی‌های او است. کسائی در نواختن نی ایرانی همانند نداشت و در اوقات فراغت به تکمیل سه‌تار می‌پرداخت. وی در زندگی هیچ دلبستگی‌ای به جز موسیقی نداشت. وی در شهر زادگاه خود، اصفهان در کوی عباس‌آباد زندگی می‌کرد. دیده شده بود که او حتی با لوله کردن کاغذی ساده و سوراخ کردن آن اقدام به نواختن نی می‌کرد که این در یکی از نوارهای صوتی آموزشی وی نیز بیان گردیده‌است.

حسن کسائی که از پیشکسوتان موسیقی سنتی به‌شمار می‌آمد، بر خلاف بسیاری از آنان ذهن و اندیشه‌ای نوگرایانه داشت و ردیف موسیقی سنتی را «وَحی منزل» تلقی نمی‌کرد.

تفکرات

کسائی از زمره موسیقیدانانی بود که کمتر حرف می‌زدند و بیشتر عمل می‌کردند. خود او می‌گفت آن‌ها که نمی‌توانند حرف‌شان را با ساز بیان کنند و «چیزی برای ارائه موسیقی ندارند، با صحبت‌های عجیب و غریب می‌خواهند خودشان را مطرح کنند.» این سخن منسوب به بتهوون است که؛
آن جا که سخن باز می‌ماند، موسیقی آغاز می‌شود.

کسائی می‌گفت عکس این هم صادق است.

آن جا که موسیقی باز می‌ماند چه سخن‌ها که آغاز نمی‌شود!

کسائی رواج و رونق لقب «استاد» را «ترافیک استاد» می‌نامید. چیزی که موسیقی را به راه خطا می‌کشاند.

به باور کسائی، «تقلید، هرگز کسی را به بلندای هنر نمی‌رساند. تقلید و تکرار مثل زیراکس است! شما خط میر عماد را که مثلاً پنج میلیون تومان می‌ارزد، اگر زیراکس کنید، سیصد تومان هم ارزش پیدا نمی‌کند! جوانانی که به فراگیری موسیقی می‌پردازند نیز نباید بعد از گذراندن دوره آموزشی (باز هم) صددرصد از استاد خود تقلید کنند. بلکه باید بکوشند با نوآوری، شخصیت و ذوق خود را نشان دهند.»
به باور او موسیقی پیوندی است میان خلاقیت و تکنیک، ولی تکنیک باید ابزاری باشد در خدمت خلاقیت. «در روزگار ما قضیه بر عکس شده‌است و در نتیجه، جای موسیقی حال را موسیقی قال گرفته‌است.»

آثار

یکی از مهم‌ترین آثار کسائی، قطعه معروف سلام در دستگاه چهارگاه است که از معروف‌ترین قطعات موسیقی ایرانی به‌شمار می‌رود. برخی از آلبوم‌های او:

- نای نی نای جان پاران زنده‌رود (باصدای تاج اصفهانی) گفتگوی نی و عود
- به اصفهان رو (باصدای تاج اصفهانی) شاخه گل ۶ (باصدای غلامحسین بنان)

- شاخه گل ۹ (باصدای غلامحسین بنان) شاخه گل ۱۶ (باصدای غلامحسین بنان)
- گفتگوی نی و تار دختر گل فروش (باصدای علی جهاندار)

دیدگاه دیگران

حسن کسایی از اندک موسیقیدانان ایرانی است که معارض و مخالفی در برابر خود ندارد. منش و روش انسانی از یک سو و احساس و توانمندی هنری از سوی دیگر، او را هنرمندی مورد ستایش و احترام همگان قرار داده است.

محمدرضا لطفی، «نه به خود و نه به هیچ‌کس دیگر این اجازه را نمی‌دهم که از استاد حسن کسایی انتقاد کند، چرا که بررسی آثار او در حد ما نیست. این را به خاطر عشقم به حسن کسایی نمی‌گویم بلکه این به خاطر عظمت، بینش، معرفت، حال و عشق او به ایران زمین است.»

ساسان سینتا، موسیقی‌شناس، «احراز ثن شفاف و مطلوب در محدوده‌های بم و زیر نی» را از ویژگی‌های بارز نوازندگی کسایی می‌داند: «تن صدای نی استاد کسایی در محدوده بم، گرم و دارای هارمونیک‌های مطلوب و غنی است.»

حسین عمومی، موسیقیدان و نی نواز، کسایی را «پایه‌گذار مکتب نی» به‌شمار می‌آورد. مکتبی که «نوازندگان بعد از او چه مستقیم و چه غیر مستقیم» از آن متأثر شده‌اند. حسین دهلوی، موسیقیدان و آهنگساز، می‌گوید: آنچه مولوی درباره «نی» سروده، در نی کسایی به واقعیت پیوسته است.

پرویز یاحقی، آهنگساز و ویولن نواز، ستایش را به آن حد می‌رساند که کسایی را «استاد فرزانه تاریخ موسیقی جهان» می‌نامد.

هوشنگ ابتهاج سروده است: شکایت شب هجران که می‌تواند گفت حکایت دل ما با نی کسایی کن

فریدون توللی گفته است: در نغمه اگر جلوه کند راز خدائی هم ساز عبادی خوش و هم نای کسایی

درگذشت

حسن کسایی در ۲۵ خرداد ۱۳۹۱، پس از سپری کردن ۲ ماه در حالت کما، درگذشت. مراسم خاکسپاری وی در سکوت خبری و به صورت شبانگاهی به دلیل ممنوعیت خاکسپاری بعد از سال ۱۳۶۶ در تخت فولاد با حضور جمعی از اعضای خانواده و شاگردان وی برگزار شد و طبق وصیت او مبنی بر خاکسپاری در کنار مقبره تاج اصفهانی، پیکر وی در تخت فولاد اصفهان و در فاصله کمی از مقبره جلال‌الدین تاج اصفهانی به خاک سپرده شد.

حسن میرزاخانی

حسن میرزاخانی، متولد 4 فروردین 1351، تهران، ایران، آهنگساز، تنظیم کننده و نوازنده سنتور و ویولن است. وی فعالیت خود را با نوازندگی ساز سنتور از سال ۱۳۶۵ نزد استاد رضا شفیعیان و استاد حسین نعمتی آغاز کرد. در ادامه از سال ۱۳۷۴ نوازندگی ویولن را در محضر اساتیدی چون همایون خرم و شجاع الدین لشگرلو فراگرفت. وی همچنین در زمینه آهنگسازی از راهنمایی و تجارب اساتید برجسته فریدون شهبازیان و محمدجواد ضرابیان بهره برد. اولین اثر میرزاخانی در سن ۲۱ سالگی بنام ترنم باران با دونوازی سنتور و تنبک ضبط و تنظیم شد. اثر دوم نیز با نام هنگامه با صدای علیرضا افتخاری منتشر شد که بعنوان یکی از ماندگارترین آثار هنری به جا ماند. وی نوازندگی سازهای سنتور و ویولن را تدریس میکند.

سبک

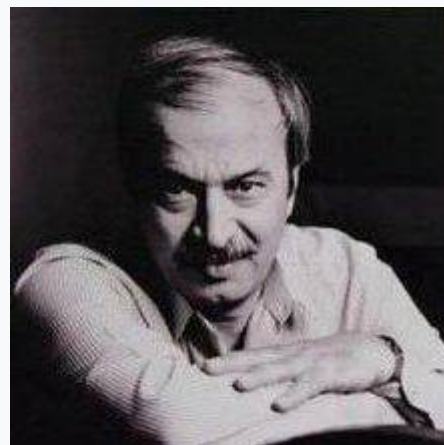
سنتی، پاپ، موسیقی ایرانی

آثار

آهنگسازی و تنظیم آثار ماندگاری همچون

- ترنم باران موسیقی بدون متن دونوازی تنبک و سنتور (۱۳۷۲)
- هنگامه با صدای علیرضا افتخاری (۱۳۷۷) لیلی جان با صدای علیرضا شهاب (۱۳۷۹)
- خال هندو با صدای علیرضا براتیان (۱۳۸۳) ماه خراسان با صدای علیرضا افتخاری (۱۳۸۵)
- تو می آیی با صدای علیرضا افتخاری (۱۳۸۶) مرز کهن با صدای بوذر میرزایی (۱۳۸۹)
- گردآوری و نت نگاری ده قطعه برای سنتور محمدجواد ضرابیان
- شهزاده شب با صدای خشایار اعتمادی قصه دل با صدای یاور اقتداری
- کیمیای نظر با صدای شهرام آرمان یار (۱۳۹۱) انتظار با صدای رضا حسین پور
- می عاشقانه با صدای حمید اسدشیر
- اجرای کنسرت‌های متعدد داخلی و خارجی در کشورهای هلند، بلژیک، فرانسه، ترکیه، بحرین

حسن ناهید

۱۳۳۸-۱۳۹۷

سال‌های فعالیت

حسن ناهید (زاده ۱۳۲۲ خورشیدی در کرمان) موسیقی‌دان و نوازنده نی است.

حسن ناهید در ارکستری که با همکاری آقایان: اسدالله ملک، منوچهر جهانگیر، فرهنگ شریف، محمودی خوانساری و عده‌ای دیگر برنامه‌ای به نام «نوایی از موسیقی ملی» ترتیب یافته بود شرکت داشت. در ارکستری به نام درویش در رادیو شرکت داشت و سپس برای شرکت در ارکستر رودکی که از آقایان ابراهیم منصوری، حبیب‌الله بدیعی، علی تجویدی، احمد عبادی، رضا ورزنده، اصغر بهاری و فرهاد فخرالدینی تشکیل شده بود دعوت شده و با این ارکستر همکاری نمود. در سال ۱۳۴۱ توسط حسین قوامی به برنامه گلها دعوت شده و همکاری خود را در این برنامه آغاز نمود. او در فرهنگ و هنر نیز با ارکستر فرامرز پایور شرکت نمود که بیست سال این همکاری ادامه یافت. حسن ناهید درباره‌ی شیوه کار خود می‌گوید: «من هیچ وقت از زنده‌یاد کسانی تقلید نکردم و دنبال کار خودم رفته‌ام» در سال ۱۳۹۲ مدرک درجه یک هنری به حسن ناهید اعطاء شد.

او در بیست و یکمین جشنواره بین‌المللی موسیقی فجر در سال ۱۳۸۴ مورد تقدیر قرار گرفت.

ناهید طی مصاحبه‌ای در اردیبهشت ۱۳۹۷ اظهار داشت از سه، چهار سال پیش و به دلیل انجام جراحی ایمپلنت، دیگر قادر به نی‌نوازی نیست.

اجراها

- نوازندگی در ارکستر گلها به رهبری روح اله خالقی.
  - نوازندگی در ارکستر صبا به رهبری حسین دهلوی.
  - نوازندگی در ارکستر گروه پایور به سرپرستی فرامرز پایور.
- حسن ناهید برای شناساندن موسیقی سنتی و اصیل ایران، مسافرت‌هایی همراه با خوانندگانی چون حسین قوامی، محمدرضا شجریان، محمود محمودی خوانساری و عبدالوهاب شهیدی به کشورهای ترکیه، بلغارستان، یوگسلاوی، ایتالیا، فرانسه، بلژیک، هلند، آلمان، اتریش انجام داده و در برنامه‌هایی تحت عنوان کنسرت سازهای ملی ایران شرکت کرده‌است.

آثار

- آلبوم «گل و نی» شامل تکنوازی و دو نوازی به همراه تنبک در دستگاه نوا، شوشتری و ماهور
- آلبوم «آوای نی» شامل تکنوازی در دستگاه‌های بیات ترک، بیات اصفهان، ابوعطا و مخالف سه‌گاه

سازها   تار سه‌تار   سنتور   پیانو

حسین استوار (زاده ۱۲۷۵ – درگذشته ۸ شهریور ۱۳۶۵) موسیقی‌دان و نوازنده پیانو و تار اهل ایران بود. او از نخستین پیانو نوازان ایرانی بوده‌است.

زندگی هنری

حسین استوار در سال ۱۲۷۵ متولد شد. در کودکی نزد پدر سازهای «تار» و «سه‌تار» را فراگرفت و پس از آن نزد «محمود مفخم» (مفخم الممالک) به آموختن «پیانو» مشغول شد. در ادامه به جهت تکمیل فراگیری «تار» به کلاس «درویش‌خان» رفت. او به همراه «علی اکبر شهنازی» کنسرت‌های متعدد خیریه برپا کرد. وی همچنین ابرتهایی نوشت که در زمان خود به صحنه رفته‌است. او همچنین با نوازندگی سه‌تار و سنتور آشنا بود از او صفحات گرامافون به همراه ویلن نوازی «ابراهیم منصوری» به جا مانده‌است.

همسر وی دختر «غلامرضا مین‌باشیان» (سالار معزز) بود که پس از «موسیو لومر» فرانسوی به ریاست شعبه موسیقی نظام در دارالفنون برگزیده شد. «هوشنگ استوار» موسیقی‌دان و آهنگساز ایرانی، فرزند حسین استوار بود.

آثار هنری

از جمله آثار **حسین استوار** به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- ساخت چند آپرت   همنازی با ویلن «ابراهیم منصوری»
- همنازی با تار «سالاری»   همراهی با آواز «لرتا»
- اجرای آثاری از «رکن‌الدین مختاری»

حسین بهروزی‌نیا

گروه دستان

اعضای کنونی

گروه عارف   گروه مولانا

اعضای پیشین

استادها	محمد رضا لطفی رضا وهدانی منصور نریمان
آلبوم پرآوازه	از سنگ تا الماس آفتاب نیمه‌شب

حسین بهروزی‌نیا، (زاده ۲۱ خرداد ۱۳۴۱ تهران)، آهنگ‌ساز، ردیف‌دان و نوازندهٔ بربط اهل ایران است.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

حسین بهروزی‌نیا از سن ۹ سالگی وارد هنرستان موسیقی ایران شد و زیر نظر رضا وهدانی نواختن تار را آغاز نمود و نزد منصور نریمان نواختن عود را فرا گرفت و ردیف موسیقی ایران را از محمدرضا لطفی آموخت.

شکوفایی استعداد بهروزی‌نیا به سرعت نمایان شد تا جایی که در سن ۱۷ سالگی از او دعوت شد که در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران به کار و تدریس بپردازد.

موقعیت‌ها و پیشرفت‌ها به سرعت دنبال هم آمدند و از او درخواست شد که مسوولیت تولید و آموزش آن مرکز را بپذیرد.

او همواره در جهت آموزش بربط و تربیت هنرجویان همت گمارده و سفرهای زیادی در سراسر اروپا، آسیا و شمال آمریکا داشته‌است و کنسرت‌های زیادی را برگزار نموده همچنین با گروه‌ها و ارکسترهای برجسته ایرانی مانند ارکستر مضرابی ایران، گروه عارف، گروه مولانا همکاری داشته و از سال ۱۹۹۲ به عنوان نوازنده بربط با گروه دستان همکاری مستمر داشته‌است.

در طی این سال‌ها با تعدادی از خوانندگان برجسته از جمله محمدرضا شجریان، شهرام ناظری، پریسا، سیما بینا، علیرضا افتخاری، همایون شجریان و سالار عقیلی همکاری نموده‌است.

بهروزی‌نیا بربط را به شیوه ایرانی می‌نوازد که این وجه تمایز او با عود نوازان عرب یا ایرانی است که به شیوه عرب‌ها عود می‌نوازند.

او در سال ۲۰۰۳ از وزیر فرهنگ نشان (اولین مرتبهٔ هنرها) را بالاترین احترام‌ها دریافت نمود.

حسین بهروزی‌نیا بعد از قرن‌ها با همکاری استاد ابراهیم قنبری‌مهر ساز بربط را دوباره احیا نمود و وارد جامعه موسیقی ایران کرد.

آثار

آثار						
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگ‌ساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
بامداد	۱۳۶۸	<u>حمید متبسم</u>	آری	<u>بیژن کامکار</u>		به همراه <u>گروه عارف</u>

افق مهر	۱۳۶۹	پرویز مشکاتیان	آری	ایرج بسطامی	سروش	به همراه گروه عارف
کنسرت ایرج بسطامی و گروه دستان	۱۳۷۱	حمید متبسم، محمدعلی کیانی نژاد	آری	ایرج بسطامی		به همراه گروه دستان، به صورت رسمی از سوی هیچ ناشری منتشر نشده است
بوی نوروز	۱۳۷۱	حمید متبسم	آری	ایرج بسطامی		به همراه گروه دستان
شب، سکوت، کویر	۱۳۷۷	کیهان کلهر	آری	محمدرضا شجریان	دل آواز	
سفر به دیگر سو	۱۳۷۷	شهرام ناظری	آری	شهرام ناظری		ضبط اجرای زنده و اشینگتن ۱۹۹۸
ساز نو آواز نو	۱۳۷۷		آری	شهرام ناظری		به همراه گروه دستان
سرو سیمین	۱۳۷۸	محمدعلی کیانی نژاد	آری	علی رضا افتخاری	فارس نوا	
کوهستان	-	آری	آری	-	سروش	گلچینی از ملودی های بومی ایران، به همراه بیژن کامکار دف و کامبیز گنجه ای تنبک
سه نوازی	-	آری	آری	-		به همراه حمید متبسم تار، سه تار و پژمان حدادی تنبک
بریت	-	آری	آری	-		به همراه کامبیز گنجه ای تنبک
حنایی	۱۳۸۱		آری	سیما بینا		
آفتاب	۱۳۸۲	آری	آری	-		به همراه پژمان حدادی

تنبک					نیمه‌شب) وجد)	
به همراه گروه <u>دستان</u> ، با آواز <u>پریسا</u>		<u>پریسا</u>	آری		۱۳۸۲	شوریده
به همراه گروه <u>دستان</u> ، با آواز <u>پریسا</u>		<u>پریسا</u>	آری	<u>حمید متبسم</u> ، حسین بهریزی‌نیا	۱۳۸۴	گل بهشت
به همراه گروه <u>دستان</u>		<u>شهرام ناظری</u>	آری	<u>حمید متبسم</u>	۱۳۸۴	<u>لولیان</u>
به همراه <u>یژمان حدادی</u> <u>تنبک</u>	سروش		آری	آری	۱۳۸۵	<u>از سنگ تا الماس</u>
به همراه گروه <u>دستان</u>	موسسه فرهنگی هنری آوا خورشید	<u>سالار عقیلی</u>	آری	<u>سعید فرج‌پوری</u>	۱۳۸۵	دریای بی پایان
به همراه گروه <u>دستان</u>	حوزه هنری	<u>سالار عقیلی</u>	آری	<u>ارشاد طهماسبی</u>	۱۳۸۶	سعدی نامه
به همراه گروه <u>دستان</u>	موسسه فرهنگی هنری نقطه تعریف	<u>سالار عقیلی</u>	آری	<u>حمید متبسم</u>	۱۳۸۷	به نام گل سرخ
به همراه گروه <u>دستان</u>	<u>دل آواز</u>	<u>همایون شجریان</u>	آری	<u>حمید متبسم</u>	۱۳۸۷	<u>قیژک کولی</u>
به همراه گروه <u>دستان</u>	<u>دل آواز</u>	<u>همایون شجریان</u>	آری	<u>سعید فرج‌پوری</u>	۱۳۸۷	<u>خورشید آرزو</u>
به همراه <u>بیژن کامکار</u> دف و <u>کامبیز گنج‌های تنبک</u>	سروش		آری	آری	۱۳۸۸	یادستان
به همراه گروه <u>دستان</u>	موسسه فرهنگی		آری	آری	۱۳۸۹	نغمه‌ای زیر خاکستر

	هنری نقطه تعریف					
به همراه بهنام معصومی	نغمه حصار		آری	آری	۱۳۹۱	در سرای تنهایی

حسین تهرانی

استاد ها

ابوالحسن خان صبا
حسین خان اسماعیل زاده

حسین تهرانی (زاده ۱۲۹۰ در تهران – درگذشته ۷ اسفند ۱۳۵۲ در تهران) نوازنده نامدار تمبک و موسیقی دان اهل ایران بود.

زندگی نامه

حسین تهرانی در سال ۱۲۹۰ شمسی در تهران، خیابان ایران متولد شد و تحصیلات ابتدایی خود را در دبستان امیر اتابک به پایان رساند. تهرانی در کودکی زحمات و مصائب فراوانی متحمل شده بود و آثار آلام و مصائب دوران طفولیت تا پایان عمر در چهره اش باقی بود. وی در جوانی با آنکه از حیث مادی در مضیقه بود ولی هیچگاه از عشق خود که همین یک مشت پوست چوب باشد مأیوس نشد و ضرب را به زیر عبا می گرفت و با پشتکار و جدیت به نزد استاد خود حسین خان اسماعیل زاده می رفت. تهرانی از سال ۱۳۰۷ کار جدی خود را نزد اسماعیل زاده آغاز کرد و به علت رایج نبودن خط موسیقی، تمرینات تنبک را به کمک اصطلاحاتی مثل: بله و بله و بله دیگه و یکصد و بیست و چهار و غیره به حافظه می سپرد.

چندی بعد تهرانی به محضر استادانی چون: رضا روانبخش، مهدی قیاسی و کنگرلو که در تنبک نوازی تبحری داشتند، راه یافت و به سبک هر یک آشنایی کامل پیدا کرد؛ ولی او استاد اصلی خود

را ابوالحسن خان صبا می‌دانست زیرا نکات فراوانی از او آموخت که بعدها بسیار از آن بهره گرفت و آن قدر زحمت کشید تا در سایه سعی و کوشش و عمل توانست با هر کوشش و نغمه‌ای، ریتم آن را با انگشتان سحر آور خود به روی ضرب بیاورد.

فعالیت هنری

حسین تهرانی در سال اول تأسیس رادیو تهران در آن مؤسسه به فعالیت پرداخت و در سال ۱۳۲۳ به مدرسه موسیقی کلنل وزیری راه یافت و تدریس تنبک را در آن مدرسه به عهده گرفت و کار خود را تا سال ۱۳۲۸ که هنرستان موسیقی ملی به همت روح‌الله خالقی شروع به کار کرد، ادامه داد. وی برای اولین بار دست به ایجاد گروه تنبک زد و برای آن‌ها قطعاتی را تنظیم کرد که در اجرای آنها، گروه لزوماً به دو یا چند دسته مختلف تقسیم می‌شدند.

درباره حسین تهرانی، مطلبی به قلم منوچهر همایون پور در کیهان شماره ۹۸۰۳ مورخ اسفند ماه ۱۳۵۴ چنین آمده:

حسین تهرانی پسر میرزا اسماعیل، یکی از کسبه مورد احترام خیابان عین الدوله بود. میرزا اسماعیل دوستدار موسیقی بود و گهگاه دوستان نوازنده خود را به خانه، میهمان می‌کرد. در آن روزها، حسین کودکی خردسال بود اما مجالس شبانه پدر، و ساز و آواز دوستان او، شوق و عشق به موسیقی را در وجود او برمی‌انگیخت هر چند که از ترس پدر جرأت ابراز و افشای آن را نداشت. حسین کمی که بزرگتر شد، دور از چشم پدر، پوستی تهیه کرد و بر روی گلدانی کشید و در زیر زمین خانه، بدون معلم، به نواختن ضرب مشغول شد. او شب‌ها هم از ترس پدر و هم از شدت اشتیاق به ضرب، تنبک گلدانی خود را در رختخواب خویش می‌گذاشت ولی سرانجام پدرش از قضیه آگاه شد و با تندخویی حسین را از محبوب خود جدا کرد.

حسین ظاهراً و به احترام پدر تنبک را کنار گذاشت اما عشق او به ضرب آنچنان سرسری نبود که با این حيله‌ها از بین برود. او همواره با نواختن به در و پنجره خانه پیشخوان دکان و هر چیزی که صدا می‌داد، انگشتان سحر آفرین خود را به کار می‌گرفت و به هر چه که به دستش می‌رسید صدا در می‌آورد. چند سال بعد حسین به زورخانه راه پیدا کرد و ریتم‌های زورخانه، هنر ضرب را در وجود او پرورش دادند اما در همان احوال، حادثه مهمی در زندگی او روی داد که زندگی‌اش را دگرگون کرد،

به این معنی که یک روز در خانه یکی از اعیان آن روز خیابان عین الدوله با آقای بدیع زاده استاد آواز و موسیقی ایرانی آشنا شد و استعداد و نبوغ او، بدیع زاده را تحت تأثیر قرار داد.

چند روز پس از آن مجلس، جشنی در خانه یکی از محترمین آن زمان برپا بود و شخصیت‌های ادبی و هنری مهمی مانند ذکاءالملک فروغی و استاد ملک الشعرا بهار و ابوالحسن خان صبا و حبیب سماعی و بدیع زاده در آن شرکت داشتند. آقای بدیع زاده در این مجلس داستان حسین و استعداد فوق‌العاده او را در ضرب نوازی با حضار در میان گذاشت و آن قدر از او تعریف کرد که فی‌المجلس کسی را به دنبال حسین فرستادند؛ و به این ترتیب حسین برای نخستین بار در چنان مجلسی و با چنان اساتیدی روبرو شد. سازها کوک شدند و طبق معمول صبا و سماعی پیش‌درآمدی را شروع کردند و حسین نخستین آزمایش هنری خود را با دو استاد مسلم موسیقی و ریتم آغاز کرد. در آغاز کار، چهره معصوم و ساده حسین شده بود که کسی به او توجه نکند ولی پس از شروع شدن چهار مضراب، حضار کم‌کم متوجه شدند که با تنبک نواز چیره‌دستی روبرو هستند.

صبا که از همان اول به استعداد حسین پی برده بود، از این آشنایی خوشحال بود اما حبیب سماعی که خود ضرب می‌نواخت بی‌میل نبود که سر به سر حسین بگذارد لذا ریتم عوض کرد ولی حسین از عهده همراهی آن برآمد. سماعی ریتم را تندتر کرد بلکه حسین را جا بگذارد اما حسین باز هم از عهده برآمد. آنگاه نوبت به بدیع زاده رسید که آهنگ ضربی سنگینی آغاز کرد و حسین هم به خوبی از عهده آن برآمد و چون ساز آواز تمام شد فروغی و بهار درباره ظهور هنرمندان نابغه از قشرهای ناشناخته اجتماع به تفضیل سخن گفتند و به گرمی حسین را به ادامه کارش تشویق کردند. اما کار حسین تهرانی و استاد صبا به اینجا ختم نشد. صبا بی‌اندازه از حسین و استعداد او خوشش آمده بود و حسین به شدت مجذوب و شیفته استاد شد و این اشتیاق او را به کلاس درس استاد صبا کشاند و این آشنایی و دوستی و لطف و ارادت به جایی کشید که حسین رحل اقامت به خانه استاد صبا کشید و معتکف آن استان گردید.

آرامگاه حسین تهرانی

پس از شهریور ۱۳۲۰ روح‌الله خالقی با شرکت و همت جمعی از دوستان هنرمند و هنر دوست خود انجمن موسیقی ملی را پایه‌گذاری کرد که حسین از اعضای اصلی آن و تنها نوازنده تنبک در انجمن بود. به همین سبب با تشویق و راهنمایی خالقی، کلاس آموزش تنبک تأسیس کرد و شاگردانی تربیت نمود. حسین در سال‌های بعد همچنین فعالانه به این کلاس می‌رسید و تا آخرین روزهای عمر، آن را رها نکرد. به این ترتیب آنچه که امروز به نام هنر ضرب یا تنبک نوازی در همه محافل هنری و ارکسترهای معروف کشور اجرا می‌شود مرهون زحمات چهل ساله حسین تهرانی است.

در واقع تا قبل از حسین تهرانی، آلت ضرب یا تنبک از کم‌ارزش‌ترین آلات موسیقی بود و نوازنده تنبک بی‌ارج‌ترین عضو یک ارکستر به‌شمار می‌رفت و موظف به انجام کارهای دیگر ارکستر بود و مثلاً آلات موسیقی را از محل کار به درشکه و از محل درشکه به محل جشن یا میهمانی می‌برد و می‌آورد و در یک کلمه پادوی ارکستر بود؛ زیرا نواختن تنبک، کار مهمی به‌شمار نمی‌رفت و واقعیت هم همین بود. صفحه‌های موسیقی که در پنجاه شصت سال پیش ضبط شده‌اند نشان می‌دهند که نوازندگان ضرب یک صدای مبهم و بی‌ارزشی از ضرب درمی‌آوردند که هیچ شباهتی با صدایی که اکنون از از تنبک درمی‌آید ندارد. اما حسین تهرانی با نبوغ ذاتی و استعداد خدادادی و گذشت و فداکاری، این آلت کم‌ارزش را از ذلت نجات و به درجه و مقام کنونی خود رساند. حسین تهرانی از ثروت و مال و منال دنیا بهره‌چندانی نداشت. همه ثروت او منحصر به خانه محقری در یکی از محلات دوردست تهران بود که با قرض از بانک‌ها و کمک وزارت فرهنگ و هنر تهیه کرده بود. او در تنبک‌نوازی تحول‌های اساسی ایجاد نمود، به‌طوری‌که می‌توان او را پایه‌گذار ضرب‌نوازی نوین نام نهاد.

آثار منتشر شده

- کاست «ضرب آهنگ» که در طرف اول او صدای لوکوموتیو را با تنبک ایجاد کرده‌است و در طرف دوم قطعه زرد ملیحه را با سنتور استاد فرامرز پایور اجرا کرده‌است.
  - کاست «ضرب اصول» هم کاری است از استاد پایور به همراهی تنبک استاد تهرانی که آهنگ زیبایی «چهار مضرابی ماهور» اثر استاد ابوالحسن صبا هم در آن موجود است.
- او برای اولین بار نت‌نگاری برای تنبک را انجام داد. او اولین کتاب آموزش تنبک را با همکاری هوشنگ ظریف و مصطفی کمال پورتراب و حسین دهلوی به چاپ رساند.

حسین خضوعی

نام(های) دیگر	میرزا حسین ساعت‌ساز	خضوعی اصفهانی
	سرور الشعرا	
استادها	میرزا عبدالوهاب اصفهانی	
شاگردان	جلال‌الدین تاج یونس دردشتی	حسین یآوری اصفهانی
	اسماعیل ادیب خوانساری	

حسین خضوعی (زاده ۱۲۵۳ – درگذشته ۱ آبان ۱۳۲۳)، خواننده، موسیقی‌دان و شاعر اهل ایران بود.

زندگی هنری

حسین خضوعی (میرزا حسین ساعت‌ساز)، در سال ۱۲۵۳ هـ.خ در اصفهان متولد شد. پدرش «میرزا محمدحسن خان» قاری قرآن بود. میرزا حسین خضوعی از شاگردان «میرزا عبدالوهاب اصفهانی»

خواننده و موسیقی‌دان اهل اصفهان بود. او که در دوران جوانی به تهران مهاجرت نمود، خوانندگی را با تعزیه خوانی آغاز کرد و در حدود ۲۵ سال در دربار ناصرالدین شاه قاجار با موسیقی‌دانان و هنرمندان آن زمان همکاری داشت. وی در برنامه‌های «انجمن اخوت» به سرپرستی «درویش خان» به عنوان خواننده حضور داشت و با هنرمندانی نظیر سید حسین طاهرزاده و «ناصر سیف» همکاری می‌کرد.

او کنسرت‌های متعددی را به مناسبت‌های مختلف از جمله میلاد علی بن ابی‌طالب، کنسرت‌های خیریه به نفع حریق زدگان آمل، ترمیم خرابی‌های بازار تهران و ... برگزار نمود.

او پس از ۲۵ سال به اصفهان بازگشت. ابتدا در اداره دخانیات به امور دفتری مشغول شد و در ادامه به حرفه ساعت‌سازی روی آورد. وی به علم عروض، نواختن تار و خوشنویسی آشنایی کامل داشت. چند رساله خطی در موضوع شعر و موسیقی از او برجای مانده است. از جمله رساله‌ای در ۲ دفتر که به موسیقی علمی و عملی پرداخته است و تقسیمات قدیمی را بر پایه آوازاها و شعبات و نغمات و فواصل موسیقی، به عدد و حروف ابجد در جدول‌هایی مشخص کرده است. همچنین تقسیمات جدیدی بر پایه دستگاه‌ها، آوازاها و گوشه‌های رایج امروزی و محل قرار گرفتن نُت‌ها بر روی پرده‌های تار را مشخص و درج نموده است.

میرزا حسین خضوعی، شناخت فنون ادبی و آشنایی با علم عروض را برای اهالی موسیقی ضروری می‌پنداشت. دفتر اشعار او با تخلص «سرور الشعرا» نزد خانواده‌اش نگهداری می‌شود. همچنین یک لوله فونوگراف از وی ضبط شده است که نزد خانواده «عمومی» در اصفهان نگهداری می‌گردد.

شاگردان

از جمله شاگردان حسین خضوعی می‌توان به نام‌هایی نظیر: اسماعیل ادیب خوانساری، جلال تاج اصفهانی، یونس دردشتی، «حسین موسیقی»، حسین یآوری اصفهانی، حسین عمومی، «عبدالمجید اوحدی یکتا» و مهدی فروغ اشاره نمود.

درگذشت

حسین خضوعی در ۱ آبان سال ۱۳۲۳ در سن ۷۰ سالگی در اصفهان درگذشت و در در تکیه ملک تخت فولاد به خاک سپرده شد.

حسین رضایی‌نیا

زاده	۲۹ اردیبهشت ۱۳۵۴ تهران
سازها	دف دایره بندیر
	دف

حسین رضایی‌نیا (زاده ۲۹ اردیبهشت ۱۳۵۴ در تهران) نوازندهٔ دف و سازهای کوبه‌ای اهل ایران است.

زندگی هنری

حسین رضایی‌نیا ۲۹ اردیبهشت سال ۱۳۵۴ در تهران متولد شد. او فراگیری موسیقی را از سال ۱۳۶۹ با ساز «سنتور» نزد «علی تحریری» و سپس نواختن ساز «دف» را در مرکز حفظ و اشاعهٔ موسیقی آغاز کرد. اولین استاد دف او «بابک زارع» بود و در ادامه، مراحل تکمیلی فراگیری ساز دف را نزد «بیژن کامکار» گذراند.

وی در کنار هنرمندانی نظیر: کیخسرو پورناظری، محمدرضا شجریان، شهرام ناظری، مجتبی میرزاده، علی اکبر مرادی، همایون شجریان، محمد معتمدی، علیرضا قربانی، سالار عقیلی و وحید تاج به نوازندگی پرداخته و در بیش از ۸۰ آلبوم موسیقی نوازندگی کرده‌است. وی همچنین اجرایی را با سامی یوسف در خارج از ایران داشته‌است.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری **حسین رضایی‌نیا** به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

ابداع ساز «دف حسین رضایی‌نیا»، پایه‌گذار و سرپرست گروه موسیقی «کوبه‌ای تهران»، تدریس ساز دف، عضو هیئت داوران جایزه باربد جشنواره موسیقی فجر، عضو هیئت داوران جشنواره بین‌المللی مولودی‌خوانی «هه‌تاو»

نوازندگی در آلبوم‌ها

از جمله آثار موسیقی که **حسین رضایی‌نیا** در آن‌ها حضور داشته‌است به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

1. غوغای عشقبازان | محمدرضا شجریان، همایون شجریان | مجید درخشانی | سعید فرجیوری
2. صوتی-تصویری کنسرت سخن عشق و غوغای عشقبازان | محمدرضا شجریان
3. تصویری کنسرت سلیمانیه عراق | محمدرضا شجریان
4. رندان مست | محمدرضا شجریان | گروه شهناز
5. مرغ خوشخوان | محمدرضا شجریان | گروه شهناز
6. تصویری کنسرت رندان مست و مرغ خوشخوان | محمدرضا شجریان | گروه شهناز
7. صوتی-تصویری خداوندان اسرار | همایون شجریان | سهراب پورناظری
8. صوتی-تصویری چه آتش‌ها | همایون شجریان | علی قمصری
9. صوتی-تصویری آینه‌ها | همایون شجریان | سهراب پورناظری
10. ایران من | همایون شجریان | سهراب پورناظری
11. تصویری کنسرت نمایش سی | همایون شجریان | سهراب پورناظری
12. صوفی | محمد معتمدی | سینا جهان آبادی

13. تصویری دانشگاه تهران | محمد معتمدی | سهراب پورناظری
14. بی محابا | محمد معتمدی | ابراهیم طهرانی پور
15. ضبط رادیو فرانسه | محمد معتمدی | سینا جهان آبادی | پاشا هنجی | آزاد میرزایور
16. برف خوانی | وحید تاج | علی قمصری
17. عطار | وحید تاج | آرش کامور
18. هماگون | وحید تاج | محمدرضا دستگاهداری
19. چشم انتظار | وحید تاج | امین صفایی | نصرالله مدقالچی
20. ساز شبانگاهی | وحید تاج | امین صفایی
21. آواز سکوت | اشکان کمانگری | امیر حسین سام
22. دشت جنون | علی زندوکیلی | امیر حمزه حسینی
23. عبور از مه | علی زندوکیلی | هامون بهرامی مقدم
24. نارنگ | مجتبی عسگری | اساسان سرداریان
25. برسماع تنبور | علیرضا قربانی | گروه شمس | کیخسرو پورناظری | سهراب و تهمورس پورناظری
26. اپرای حافظ | علیرضا قربانی | امیر پورخلجی
27. پنهان چو دل | حمیدرضا نوربخش | گروه شمس | کیخسرو پورناظری | سهراب و تهمورس پورناظری
28. تصویری کنسرت بزرگداشت مولوی گروه شمس | نجمه تجدد - فرشاد جمالی | (همخوانی) | کیخسرو پورناظری | سهراب و تهمورس پورناظری
29. سرزمین خورشید | فرشاد جمالی | تهمورس پورناظری
30. دیار مهر | فرشاد جمالی | تهمورس پورناظری
31. مهمانی کوچک | هاله سیفی زاده | علی قمصری | (اجرای زنده مسکو)
32. رمز مستی | امیر محمد تقی | بهرام ساعد
33. در پناه یادها | حسین کاظمیان | امین صفایی
34. زرد، سرخ، ارغوانی | اشکان کمانگری | امیر حسین سام
35. ملکا | پیام عزیزی
36. ساقی | سال ۷۶ | محمد علی قدمی
37. اعجاز | جمشید عزیزخانی | بابک شریفی
38. هنگامه های پگاه | فر از کاویانی
39. زمستان تنهایی | فر از کاویانی
40. گمان | محسن دائی | نبی | فر از کاویانی
41. خیال انگیز | صدیق تعریف | مجید درخشانی
42. یاد بی برگی | پوریا اخوان | جواد بطحایی
43. مست عشق | اکبر گلپایگانی | فضل الله توکل | تهمورس پورناظری
44. نوایی ۲ | زنده یاد پور عطایی | مرتضی یگانه | راد | مجیدیگانه | راد
45. هو یاد | حسین عاشوری | رضا صناعی | فرد
46. دوران عشق | سالار عقیلی | جمشید صفرزاده
47. دل گفته ای | کلام | داوود احمدی پور
48. نگار نازگر | شهاب الدین روحانی | آزاد میرزایور
49. نقش نگار | فر از کاویانی
50. سمت دور سوی آه | امیر صادقین | علی قمصری

51. دیوار چین علی قمصری
 52. سخنی نیست | همخوانی | علی قمصری
 53. هبوط | فراز | کاویانی
 54. مجنون آن لیلی کجاست | فرشاد جمالی | فردین خلعتبری
 55. سر هزار ساله | سالار عقیلی | گروه بال و شان | کیوان کیانیان
 56. واله | ابی کلام | علی اکبر مرادی
 57. تنها تو می مانی | علیرضا افتخاری | امیر رحیمی آذر | علی خشتی نژاد
 58. کوک کولی | سیناسرلک | فراز کاویانی | عادل کمالی
 59. خوشا شیراز | حسن صفری | حسن صفری | سهراب و تهمورس پورناظری
 60. شاهنامه خوانی کردی (اجرای زنده) | استاد شهرام ناظری | فیض بشی پور | نوید افقه
 61. سودای وطن | علی یاری پور | محمد موحدنیا
 62. گردی چاوه ری | آزاد میرزاپور | بسنا
 63. خُم خانه | رامین کاکاوند
 64. هلالی لای | حسین رضایی | دهه هفتاد
 65. صورتگر | سالار عقیلی | علی پژوهشگر
 66. غیر رسمی کنسرت پاریس | سحر محمدی

حسین سنجری

حسین سنجری (زاده ۱۲۷۴- درگذشته ۱۹ بهمن ۱۳۲۱) آهنگساز و نوازنده تار اهل ایران بود.

وی جهت فراگیری موسیقی و نواختن تار نزد درویش خان رفت و پس از چندی به کلاس مرتضی نی‌داوود و سپس نزد استاد اول خود بازگشت. وی نزد دوستان خود که با نت آشنایی داشتند خط نت را هم فراگرفت و برای تکمیل آن نزد سوقومون سیمونیان (سلیمان خان) افسر دسته موزیک نظام رفت و در این مدرسه نواختن بیانو را هم به خوبی آموخت و پس از چندی که مدرسه عالی موسیقی افتتاح شد در آن مدرسه با هنرمندانی نظیر موسی معروفی و سلیمان سیانلو و عده‌ای دیگر در کلاس تار مشغول کار گردید و در اولین ارکستر مدرسه شروع به تمرین کرد.

او در ضبط صفحات آهنگ‌های علینقی وزیری شرکت کرد و خودش همیشه در جستجوی خواننده‌ای خوش‌صدا که از آوایی رسا برخوردار باشد بود و اتفاقاً شبی در منزل یکی از دوستانش با خانمی آشنا شد که از این نعمت خدادادی بهره داشت و او خانم روح‌انگیز بود و سنجری به تعلیم وی همت گمارد. حسین سنجری در سال ۱۳۲۰ همکاری خود را با رادپو آغاز کرد و در ارکستر نوین که از ابتکارات علینقی وزیری بود شرکت و آهنگ‌هایی جهت اجرا برای خوانندگان ساخت.

حسین سنجری دو پسر خود، حشمت سنجری و هوشنگ سنجری را شخصاً در جهت فراگیری موسیقی تربیت و راهنمایی و سپس آنها را به مدرسه عالی موسیقی گذاشت که به مدارج عالی رسیدند. سنجری آهنگ‌هایی به یادماندنی خوبی ساخت که از جمله «غم عشق» با شعری از سعیدی و با صدای غلام حسین بنان به یادگار مانده‌است.

حسین صبا (۱۳۳۹-۱۳۰۳) از استادان موسیقی ایرانی و نوازنده سنتور است.

زندگی‌نامه

حسین صبا فرزند میرزا حسین خان صبا ملقب به کمال سلطان است که چون بعد از فوت پدر، به دنیا آمده بود و تنها فرزند پسر خانواده بود نام کوچک پدر را بر وی نهادند. وی اولین استاد سنتور هنرستان موسیقی ملی بود که سنتورنوازی را نزد حبیب سماعی فرا گرفت و سپس به محضر ابوالحسن صبا رسید و نت‌خوانی و سنتور نوازی و پیانو را نزد این استاد تکمیل کرد. حسین صبا تدریس سنتور را در هنرستان موسیقی ملی از سال ۱۳۳۰ شروع نمود و تا سال ۱۳۳۸ که به علت بیماری و سفر به لندن برای جراحی مغز و قف‌های در کار تدریس وی افتاد منظم‌اً به تدریس این ساز و پیانو اشتغال داشت. از شاگردان شاخص او خانم ارفع اطرائی است که خود صاحب تألیفاتی چند است. حسین صبا در عنفوان جوانی در روز یکشنبه ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۳۹ به علت ابتلاء به بیماری مغزی درگذشت و در مقبره ظهیرالدوله به خاک سپرده شد. از او دختری به نام ترانه صبا بر جای مانده است که مقیم آمریکاست. خانه ایشان در تهران، خیابان مقصود بیگ تجریش بود که خواهر بزرگتر وی با نام فرح الملوک صبا که خود از عرفای بزرگ معاصر بود در همانجا می‌زیست. وی تألیفاتی در زمینه موسیقی دارد که از آن جمله هستند: «آموزش سنتور»؛ بخش دوم «کتاب شور»، شامل آهنگ‌های ابوعطا، افشاری، بیات‌ترک، دشتی و نوا؛ بخش سوم «کتاب شور»، شامل آهنگ‌های همایون، اصفهان، ماهور و چهارگاه.

حسین علی ملاح

سازها سه‌تار، ویولن

استادها علینقی وزیری، ابوالحسن صبا، حسنعلی
وزیری، روح‌الله خالقی

حسینعلی ملاح (زاده ۱۳۰۰ در بندرگز - درگذشته ۲۷ تیر ۱۳۷۱ در تهران)، نقاش، موسیقی‌دان، مؤلف و پژوهشگر موسیقی اهل ایران بود.

زندگی‌نامه

حسینعلی ملاح در سال ۱۳۰۰ خورشیدی در بندرگز متولد شد. او یکی از فرزندان آقابزرگ خان ملاح و خدیجه افضل وزیری و نوه دختری بی‌بی‌خانم استرآبادی بنیان‌گذار اولین دبستان دخترانه و یکی از نخستین پیشگامان حقوق زنان ایران بود. پدر وی آقابزرگ ملاح از طوائف اصیل منطقه بندرگز از توابع استرآباد و از کارمندان عالی‌رتبه وزارت کشور بود. نویسنده، ملاح نیز از کودکی خودش به موسیقی و فراگیری آن عشق و علاقه‌ای خاص داشت و لحظه‌ای از آن دوری نمی‌جست به طوری که هر وقت فرصت به جای بازی گوشی و شیطنت که خاص دوران کودکی هر انسان است به موسیقی روی می‌آورد و صفحه‌هایی را روی گرامافون می‌گذاشت و مدت‌ها به آن گوش فرا می‌داد و مات و مبهوت مجذوب موسیقی می‌گردید.

پدر و مادر وی که می‌دیدند فرزندشان چنین علاقه‌ای به موسیقی از خود نشان می‌دهد، برای بیشتر به شوق درآوردن وی، هر روز هنگام صرف صبحانه و ناهار و شام، صفحات متعددی را از هنرمندان آن زمان روی گرامافون گذارده و به نغمات آن گوش می‌دادند تا کودکشان هم از آن بهره‌مند گردد.

این وضع ادامه داشت تا این که وی به سن چهارده سالگی می‌رسد و از این زمان بود که پدرش برای او ویولونی تهیه می‌کند و او شروع به نواختن می‌کند. ملاح ابتدا نزد معلم نقاشی خود که از موسیقی هم بهره‌ی داشت تمرین را آغاز می‌نماید ولی چندی بعد نزد استادانی چون: ابوالحسن صبا، حسین یاحقی و علینقی وزیری رفته و به فراگیری علم موسیقی مشغول می‌گردد.

زمانی که علی‌نقی وزیری به ریاست مدرسه عالی موسیقی منصوب می‌گردد، ملاح به این مدرسه می‌رود و به‌طور مستمع آزاد ثبت نام می‌کند و در کلاس‌های این هنرستان شرکت می‌کند. در این هنگام که مدت هشت سال از نواختن و آشنایی وی با تار و سه تار و ویولون می‌گذشته، ابتدا نزد فروتن راد، تمرین و فراگیری ویلن، سپس هارمونی را نزد روح‌الله خالقی می‌آموزد و سرانجام از مدرسه عالی موسیقی کشور، موفق به دریافت دیپلم موسیقی می‌گردد. حسینعلی ملاح ضمن تحصیلات عالی در هنر موسیقی، در دانشکده کشاورزی کرج نیز مشغول تحصیل و از همین دانشکده در رشته کشاورزی نیز فارغ‌التحصیل گردید ولی به جای اینکه با آب و خاک و گل و گیاه سرو کار پیدا کند چون عاشق موسیقی بود با ویولون، سه تار، تار و نت و آهنگ دمساز گردید و خدمات شایانی به موسیقی کشور نمود و آثار سرشناسی از خود در قسمت کتابت و تئوری موسیقی ایران از خود به جای نهاد که راه گشایی برای حال و نسل‌های آینده خواهد بود.

شاید بتوان گفت بیش از هر نویسنده صاحب نامی در این راه گام برداشته و قلم زده که علاوه بر مطالب گوناگونی که در مجلات و روزنامه‌ها تحریر کرده باید از شرحی بر رساله موسیقی جامی، رساله موسیقی بهجت الروح، حافظ و موسیقی، تاریخ موسیقی ایران (جلد دوم)، سرگذشت کلنل وزیری، مشت زن، مونا و انا و دو اثر دیگر، انجمن دوستی و تفریح و چهار دختران فضل‌فروش و چهار نمایشنامه دیگر، زنده باد زندگی، فرهنگ سازها، ملکه ویکتوریا، و این اواخر، اثری بدیع و راهگشایی بزرگ به نام "پیوند موسیقی و شعر" که چاپ و منتشر گردید.

حسینعلی ملاح، علاوه بر موسیقی، با هنر نقاشی نیز آشنایی کامل دارد و آثار بزرگی از خود به جای نهاده که تصویرهای جالب و استثنایی کلنل وزیری و کمال الملک از آن جمله اند. با تمام این ویژگی‌ها، حسینعلی ملاح مردی است بی تکبر، خوش‌برخورد و مهماندوست، به طوری که در خانه‌اش همیشه به روی اهل موسیقی و علم و ادب باز بوده و هر کمکی که از وی به هنرآموزان موسیقی برمی‌آمده دریغ نمی‌ورزیده و چنین مردانی در کشورمان موجب پیشرفت موسیقی و علم و هنر است. بخشی از دست نوشته‌های حسینعلی ملاح توسط محقق و پژوهشگر جوان، جواد مهدویان در کتاب نخستین فرهنگستان به روایت اسناد به چاپ رسیده.

ملاح آهنگ‌های زیبا و جالبی ساخت که از آثار خوب و باارزشی موسیقی اصیل ایرانی است. وی علاوه بر نوازندگی با ویولون که ساز تخصصی‌اش می‌باشد با نواختن تار و سه تار نیز آشنایی کامل دارد و این سازها را نیکو می‌نواخت...

سرانجام به دنبال یک کسالت چندماهه در ساعت هشت شب ۲۷ تیر ۱۳۷۱ درگذشت.

آرامگاه حسینعلی ملاح

آثار

تالیفات

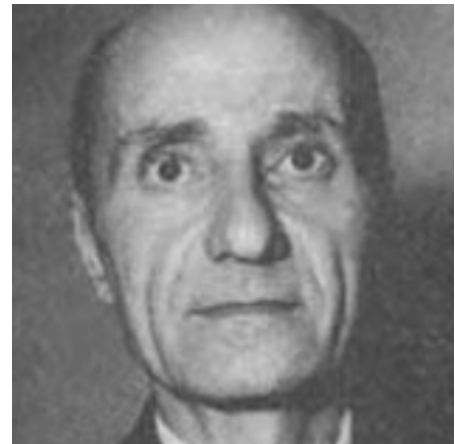
- «شرح زندگی غلامحسین درویش» پیوند موسیقی و کلام تاریخ موسیقی ایران
- تاریخ موسیقی نظامی حافظ و موسیقی «منوچهری دامغانی و موسیقی»
- فرهنگ سازها شرح کامل صد غزل از حافظ
- و مقالات بسیار در مجلات مختلف و دانش‌نامه ایرانیکا

ترجمه‌ها

- زنده باد زندگی دختران فضل‌فروش مونا و انا

آثار صوتی

- رقص ژاله
- رؤیای هستی

حسین علی وزیری‌تبار (۱۳۳۷ - ۱۲۸۵ خورشیدی)، نوازنده قره‌نی (کلارنیت) اهل ایران بود.

وی شاگرد شعبه موزیک مدرسه دارالفنون بود. وی معلم هنرستان عالی موسیقی بود. همچنین مؤسس اولین ارکستر نابینایان بود. به یاد شیراز و تعدادی تکنوازی و همنازی و یک صفحه گرامافون از آثار وی هستند.

زندگی

حسین‌علی وزیری‌تبار نوازنده قره‌نی و نواساز، در سال ۱۲۸۵ در تهران متولد شد در زمان کودکی به دلیل علاقه زیادی که به موسیقی داشت و با اصرار پدر، موفق شد تا موافقت سرهنگ نصرالله خان مین‌باشین را که سرپرست موزیک نظام بود جلب کند. در آنجا مبانی علمی موسیقی مغرب زمین را آموخت و وارد دسته موزیک شد در سال ۱۳۰۷ و با تشکیل مدرسه موسیقی دولتی در آنجا ادامه تحصیل داد. به گزارش بخش تحقیق و گزارش هنری ایسنا، ساز تخصصی او در آن زمان قره‌نی بود. او با ساز خود، شروع به تمرین قطعات کلاسیک موسیقی مغرب زمین کرد و در همان زمان با **ابراهیم خان منصور** که نوازنده مشهور ویولون بود آشنا شد ردیف‌های موسیقی را از منصور می‌آموخت و با ساز خود تمرین می‌کرد. این کار با تمام سختی‌هایی که داشت باعث شد تا وزیری‌تبار مشهورترین و موفق‌ترین نوازنده قره‌نی در آن زمان شود. وزیری علاوه بر قره‌نی به نواختن ساکسیفون و ویولون هم آشنا بود. او در سل ۱۳۱۰ به درخواست اداره آموزش و پرورش شهر بین‌النهرین و با انتخاب سالار مغزر به آنجا رفت و در دبستان اخوت ایران مشغول تعلیم موسیقی شد. بعد از آن وزیری به

تهران بازگشت و در هنرستان عالی موسیقی ادامه تحصیل داد، سپس به سمت هنرآموز موسیقی در مدارس بزرگ شیراز منصوب شد.

وزیری همزمان با تدریس، قطعاتی نیز می‌ساخت که از آن جمله تصنیفی در بیات اصفهان و قطعه دیگری نیز به مناسبت هفتصدمین سال وفات سعدی در دستگاه همایون ساخته است. مشهورترین اثر او آهنگ به یاد شیراز است که بر روی شعر حافظ ساخته است. از جمله جالبترین کارهای وزیری در شیراز آشنا ساختن موسیقیدانان دوره‌گرد با تکنیک‌های صحیح موسیقی است. وزیری بعدها در سال ۱۳۲۰ به تهران باز می‌گردد و به عنوان نوازنده در ارکستر نوین رادیو مشغول به کار می‌شود علاوه بر آن در ارکستر انجمن موسیقی ملی و ارکسترهای اداره موسیقی کشور نیز به عنوان هم‌نواز و تکنواز قره‌نی فعالیت می‌کند. او همچنین در رادیو و در برنامه گل‌ها، نیز آثاری از خود بر جای گذاشت. همزمان با وزیری تبار افرادی چون سلیم فرزانه، ولی‌الله البرز، رضا گلشن نیز در این ساز کار می‌کردند. او همچنین کوشش‌های زیادی در ترکیب ارکستر نابینایان داشت. فعالیت در رادیو، با توجه به سیاست غلط و فرساینده آن زمان او را خسته کرد ولی باز هم او تا ۲۳ مرداد ۱۳۳۷ که آخرین روز حیاتش بود همچنان در حوزه موسیقی دست از کار و فعالیت برنداشت.

حسین علیزاده

سازها تار، سه‌تار، تنبور، شورانگیز، سلانه، دیوان، بریط و رباب

ناشران ماهور، مؤسسه فرهنگی-هنری تار و پود، دل‌آواز

دانشگاه دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران، دانشگاه آزاد برلین

استادها هوشنگ ظریف، حبیب‌الله صالحی، محمود کریمی، علی

اکبر شهنازی، داریوش صفوت، نورعلی برومند، سعید

هرمزی، یوسف فروتن، و عبدالله دوامی، حسین دهلوی

آلبوم پرواز	دلشدگان، نی‌نوا، بی‌تو بسر نمی‌شود، گبه، ترکمن، زیر تیغ، شورانگیز، راز و نیاز، فریاد
جایزه ها	سیمرغ بلورین بهترین موسیقی فیلم از جشنواره فجر برای فیلم <u>ملکه</u> ، سه بار برای آلبوم‌های <u>فریاد</u> ، <u>بی‌تو بسر نمی‌شود</u> و به تماشای آب‌های سبید نامزد جایزه گرمی

حسین علیزاده (زاده ۱ شهریور ۱۳۳۰) موسیقی‌دان، ردیف‌دان، آهنگ‌ساز، پژوهش‌گر و نوازنده تار و سه‌تار اهل ایران و نامزد دریافت ۳ جایزه گرمی است.

وی یکی از چهره‌های تحسین‌شده موسیقی فیلم در ایران به‌شمار می‌آید و آثاری چون دلشدگان (۱۳۷۰)، گبه (۱۳۷۴)، زشت و زیبا (۱۳۷۷)، زمانی برای مستی اسب‌ها (۱۳۷۸)، لاکپشت‌ها هم پرواز می‌کنند (۱۳۸۶)، آواز گنجشک‌ها (۱۳۸۷) و ملکه (۱۳۹۰) از ساخته‌های اوست. وی با کسب ۴ سیمرغ بلورین برای فیلم‌های گبه، زشت و زیبا، آواز گنجشک‌ها و ملکه، مشترکاً به همراه مجید انتظامی و محمدرضا علیقلی برنده بیش‌ترین سیمرغ بلورین در بخش بهترین موسیقی متن از جشنواره فیلم فجر است.

زندگی‌نامه

علیزاده سال ۱۳۳۰ در منطقه سید نصر الدین بازار تهران از پدری اهل ارومیه و مادری اهل تهران متولد شد. پس از تحصیل در هنرستان موسیقی به دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران رفت و هم‌زمان در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی به یادگیری و اجرای کنسرت پرداخت. او نزد هوشنگ ظریف، حبیب‌الله صالحی، محمود کریمی، علی اکبر شهنازی، داریوش صفوت، نورعلی برومند، سعید هرمزی، یوسف فروتن و عبدالله دوامی موسیقی آموخته‌است و در سال‌های آغازین دهه ۱۳۶۰ خورشیدی در دانشگاه آزاد برلین نیز تحصیل کرده‌است.

علیزاده در سال ۱۳۴۷ عضو ارکستر رودکی شد. او با عضویت در کانون چاووش همراه با دیگر استادان موسیقی ایران از جمله محمدرضا لطفی و پرویز مشکاتیان آثار جاودانه‌ای در موسیقی ایران به نام مجموعه آلبوم‌های چاووش اجرا کرد و نیز با آموزش به هنرجویان موسیقی تأثیر مهمی در تربیت موسیقی‌دانان و نوازندگان پس از انقلاب گذاشت. علیزاده در اوایل دهه هفتاد ریاست هنرستان موسیقی را بر عهده داشت.

وی از اواخر دهه ۷۰ تا سال ۱۳۸۴ با محمدرضا شجریان در قالب گروهی چهار نفره همراه با کیهان کلهر و همایون شجریان به برگزاری کنسرت و اجرای برنامه در کشورهای مختلف مشغول بود. حسین علیزاده دارای دو فرزند به نام‌های صبا (نوازنده کمانچه) و نیما (نوازنده رباب و تار) است که هم‌اکنون در گروه هم‌آوایان زیر نظر علیزاده فعالیت دارند.

افتخارات

حسین علیزاده تا به حال سه بار برای آلبوم‌های فریاد، بی‌تو به سر نمی‌شود و به تماشای آب‌های سبید نامزد جایزه گرمی در بخش «بهترین آلبوم سنتی جهان» شده‌است. جوایز گرمی معتبرترین جایزه صنعت ضبط و پخش موسیقی در آمریکا محسوب می‌شوند.

- حسین علیزاده چهار بار جایزه بهترین موسیقی فیلم را از جشنواره فجر برای فیلم‌های گبه، زشت و زیبا، آواز گنجشک‌ها و ملکه بدست آورده‌است.

- دریافت جایزه بهترین موسیقی متن برای فیلم آسمان زرد کم عمق در جشن انجمن منتقدان سینمای ایران در سال 1392.
  - وی در هفتم آذر ۱۳۹۳، در نامه‌ای از دریافت «نشان شوالیه هنر و ادب فرانسه» اعلام انصراف کرد و نوشت که «خود را بی‌نیاز از دریافت هر نشانی» می‌داند. علیزاده در عین حال گفته‌است که «هدیه ملت بافرهنگ فرانسه» را «ارج می‌نهیم». او در نامه خود گفت: «اگر سفیر سیاسی و فرهنگی کشور فرانسه هدیه ملت بافرهنگ فرانسه را به سینه هنرمندان بزرگ ما نصب می‌کند، آن را ارج می‌نهیم و ما نیز ستارگان پرافتخار تاریخ خود را ستایش می‌کنیم.»
- علیزاده با این حال اضافه کرد «شاید اگر در دیار ما توجه و درک از هنر والای موسیقی نزد مسئولان می‌بود، یک هدیه و عنوان غیرخودی این همه انعکاس نداشت. وقتی در فضای هنری نور کافی نباشد، چراغی کوچک خورشید می‌شود». او در پایان نامه خود نوشت: «ضمن قدردانی از مسئولان کشور و سفارت فرانسه، به احترام مردم هنرپرور و هنردوست ایران، به نام حسین علیزاده قناعت کرده، تا آخر عمر به آن پیشوند یا پسوندی نخواهم افزود.»
- دریافت جایزه دو سالانه موسیقی جهانی آسیا (به انگلیسی: Asian world music Award) از بنیاد مرکز موسیقی جهان (به انگلیسی: World Music center)، کره جنوبی، در ۴ خرداد ۱۳۹۶ (۲۶ می ۲۰۱۷). این جایزه به هنرمندانی که باعث ارتباط کشورشان با دیگر نقاط جهان، به‌ویژه کشورهای آسیایی شده‌اند، اهداء می‌شود.

آثار

آلبوم‌ها						
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
واریاسیون‌های کردی، ارکسترال	-	آری	آری			
عصیان، ارکسترال	-	آری	آری			
سواران دشت امید	۱۳۵۶	آری	آری	<u>بیژن کامکار، شهرام ناظری</u>		
<u>حصار</u>	۱۳۵۶	آری	آری			قطعه موسیقی

		<u>پریسا</u>	آری	آری		دستگاه نوا
		<u>پریسا</u>	آری	آری		ماهور
دونوازی ابداعی با سه‌تار و تنبک <u>مجید خلیج</u>	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	-	<u>کنسرت همایون</u>
دونوازی ابداعی با تار و تنبک <u>مجید خلج</u>	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	-	<u>راست پنجگاه</u>
دونوازی با تار و تنبک <u>مجید خلیج</u>	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	-	<u>کنسرت نوا</u>
			آری	آری	-	سرودهای آذربایجان
تک نوازی با تار	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۶۱	ماهور
تک نوازی با تار	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۶۲	سه‌گاه
	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۶۲	<u>نی‌نوا</u>

	کرشمه					
	world network	<u>شهرام ناظری</u>	آری	آری	۱۳۶۲	<u>نوروز</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۶۷	<u>ترکمن</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور</u>	<u>شهرام ناظری</u>	آری	آری	۱۳۶۷	<u>شورانگیز</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور</u>	<u>علی‌رضا افتخاری</u>	آری	آری	۱۳۶۷	<u>راز و نیاز</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۶۸	<u>نوبانگ کهن</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۷۰	<u>آوای مهر</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور</u>	<u>محسن کرامتی</u>	آری	آری	۱۳۷۲	<u>صبحگاهی</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی-هنری</u>		آری	آری	۱۳۷۲	<u>همنوایی</u>
	<u>با همکاری ارشد طهماسبی و داریوش</u>		آری	آری	۱۳۷۲	

زرگری	هنری ماهور					
تک نوازی ابداعی با سه‌تار	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور		آری	آری	۱۳۷۲	پایکوبی
	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور		آری	آری	۱۳۷۳	پریا و قصه دخترای ننه دریا
	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور	افسانه رثایی، محسن کرامتی، علی صمدپور	آری	آری	۱۳۷۵	راز نو
	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور	افسانه رثایی، محسن کرامتی، علی شیرازی	آری	آری	۱۳۷۸	از اعصار (آلبوم)
با همکاری حسین عمومی و محمد قوی‌حلم	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور		آری	آری	۱۳۸۰	چهارگاه - بیات ترک
	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور		آری	آری	۱۳۸۰	هجرائی
و تنبک مجید خلیج		هما نیکام	آری	آری		پرنده‌ها
و تنبک مجید خلیج		افسانه رثایی	آری	آری		ساز نو

تنبک <u>مجید خلیج</u>		هما نیکنام، افسانه جهانگیری، پروین نمازی	آری	آری		مادران زمین
	<u>دل آواز</u>	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۸۰	زمستان است
	<u>دل آواز</u>	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۸۱	بی تو بسر نمی‌شود
	مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور		آری	آری	۱۳۸۱	سلانه
	<u>دل آواز</u>	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۸۳	فریاد
با همکاری <u>جیوان</u> <u>گاسپاریان</u> - نامزد دریافت <u>جایزه</u> <u>گرمی</u> برای بهترین موسیقی سنتی جهان شد.	<u>هرمس</u>	افسانه رثایی	آری	آری	۱۳۸۲	به تماشای آب‌های <u>سپید</u>
	<u>دل آواز</u>	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۸۶	ساز خاموش
	<u>دل آواز</u>	محمدرضا شجریان	آری	آری	۱۳۸۶	سرود مهر
تنبک <u>مجید خلیج</u>		افسانه رثایی	آری	آری	۱۳۸۶	سرود گل
دو نوازی سه‌تار و تنبک با <u>پژمان</u>	<u>هرمس</u>		آری	آری	۱۳۸۷	آن و آن

حدادی						
تکنوازی ساز شورانگیز	<u>هرمس</u>		آری	آری	۱۳۸۸	<u>ماه و مه</u>
گروه نوازی، تصنیف و آواز به همراه <u>گروه هم‌آوایان</u>	انتشارت کالیفرنیا، آمریکا	راحله برزگری (رها)	آری	آری	۱۳۸۸	من اگر پرنده بودم
دونوازی شورانگیز و <u>تتیک مجید خلیج</u>	آوای خورشید در ایران و شرکت باموزیک در اروپا		آری	آری	۱۳۸۸	<u>نوای نور</u>
به همراه <u>گروه هم‌آوایان</u>	نغمه حصار		آری	آری	۱۳۹۲	باده تویی
موسیقی متن مجموعه <u>تلویزیونی سربداران</u>	استودیو صبا	<u>بیژن کامکار</u>	آری	<u>فرهاد فخرالدینی</u>	۱۳۹۲	<u>سربداران</u>
به همراه <u>گروه هم‌آوایان</u> ، آلبوم تصویری (ضبط کنسرت) مربوط به اجرای زنده آلبوم باده تویی		<u>محمد معتمدی</u>	آری	آری	اردیبهشت ۱۳۹۳	کنسرت باده تویی
به همراه گروه هم آوایان		<u>تکخوان محمد معتمدی</u>			۱۳۹۴	عشقیم گل
نویسنده و <u>کارگردان پیمان</u>			آری	آری	تیر ۱۳۹۶	<u>غنومه فریدون</u>

قدیمی، اثر شنیداری						
--------------------	--	--	--	--	--	--

موسیقی فیلم

موسیقی متن فیلم و سریال						
نام فیلم/آلبوم	سال	آهنگساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
<u>چوپانان کویر</u>	۱۳۵۹	آری	آری			
میراث کهن		آری	آری		مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور	
<u>از اعصار</u>		آری	آری		مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور	
<u>دلشدگان</u>	۱۳۷۰	آری	آری	محمدرضا شجریان	<u>دل آواز</u>	
<u>گبه</u>	۱۳۷۴	آری	آری		ماهور	برنده سیمرغ بلورین بهترین موسیقی متن جشنواره فیلم فجر
<u>ابر و آفتاب</u>	۱۳۷۵	آری	آری			
<u>مدرسه‌ای که باد برد</u>	۱۳۷۶	آری	آری			
ایران سرای من است	۱۳۷۷	آری	آری		مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور	

برنده سیمرخ بلورین بهترین موسیقی متن جشنواره فیلم فجر	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۷۷	<u>زشت و زیبا</u>
			آری	آری	۱۳۷۸	<u>دختران خورشید</u>
			آری		۱۳۷۸	<u>عشق طاهر</u>
			آری	آری	۱۳۸۱	<u>ابجد</u>
بخشی از موسیقی متن پادشاهی بهشت، اثر ریدلی اسکات، ۲۰۰۵				آری		<u>قلمرو بهشت</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۸۳	<u>لاک‌پشت‌ها هم پرواز می‌کنند</u>
	<u>مؤسسه فرهنگی- هنری ماهور</u>		آری	آری	۱۳۸۵	<u>زیر تیغ</u>
			آری	آری	۱۳۸۶	<u>نیوه‌مانگ</u>
برنده سیمرخ بلورین بهترین موسیقی متن جشنواره فیلم فجر	هرمس		آری	آری	۱۳۸۷	<u>آواز گنجشک‌ها</u>
موسیقی متن فیلم مستند همه مادران من	آوای خورشید		آری	آری	۱۳۸۸	در آن سوی
برنده سیمرخ بلورین بهترین موسیقی متن			آری	آری	۱۳۹۰	<u>ملکه</u>

جشنواره فیلم فجر						
مجموعه تلویزیونی			آری	آری	۱۳۹۱	در چشم باد
			آری	آری	۱۳۹۱	آسمان زرد کم عمق
			آری	آری	۱۳۹۸	آتابای

- **کتابها** ده قطعه برای تار ۱ نشر مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور
- ده قطعه برای تار ۲ نشر مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور
- ده قطعه برای تار ۳ نشر مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور
- ده قطعه برای تار ۴ نشر مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور
- ده قطعه برای تار ۵ نشر مؤسسه فرهنگی-هنری تار و پود
- ده قطعه برای تار ۶ نشر مؤسسه فرهنگی-هنری تار و پود
- پارتیتور نیوا نشر مؤسسه فرهنگی-هنری تار و پود
- آموزش سه‌تار، دوره مقدماتی مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور
- آموزش تار و سه‌تار، دوره متوسطه مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور
- ردیف مقدماتی تار و سه‌تار (کتاب سوم هنرستان)
- بوسه‌های باران (تصنیف‌های حسین علیزاده) نشر مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور، ۱۳۸۴، بازنویسی و نت‌نگاری: علی صمدپور

ابتکارها سلانه، سازی است که سیامک افشاری زیر نظر علیزاده ساخته‌است و صدایی شبیه عود و تار دارد. ابداع مقام داد و بیداد که از ترکیب گوشه «داد» از دستگاه ماهور و گوشه «بیداد» از دستگاه همایون است، از دیگر ابتکارهای حسین علیزاده است.

حسین فرهاد پور

سازها قیچک تمبک ویلن ویولا

حسین فرهادپور (زاده ۱۳۱۷ در نوشهر - درگذشته ۱۳۸۲ در تهران) موسیقی‌دان، نوازنده و آهنگساز اهل ایران بود.

زندگی هنری

حسین فرهادپور در سال ۱۳۱۷ در خانواده‌ای هنرمند متولد شد. مادرش، پروین سلیمانی بازیگر سرشناس تئاتر، سینما و تلویزیون بود. وی از دوران کودکی به موسیقی گرایش داشت، به همین سبب در هنرستان موسیقی ملی به تحصیل موسیقی مشغول و در سال ۱۳۳۷ فارغ‌التحصیل شد. در آن زمان سرپرست هنرستان موسیقی ملی روح‌الله خالقی بود. از جمله استادان او می‌توان به: ابوالحسن صبا، محمود ذوالفقون، علی تجویدی، موسی معروفی، حسین دهلوی و مصطفی کمال پورتراب اشاره نمود. او همچنین نواختن تمبک را نزد حسین تهرانی آموخت.

حسین فرهادپور در سال ۱۳۳۹ پس از خاتمه خدمت سربازی به استخدام وزارت فرهنگ و هنر درآمد. وی با ارکستر فرامرز پایور نیز همکاری می‌کرد همچنین سرپرستی ارکستری را به عهده گرفت که در آن به غیر از ویلن و ویولا ساز قیچک یا غژک را که سازی محلی است، می‌نواخت. او ساز قیچک آلتو را نیز در محافل موسیقی اجرا و معرفی نمود. از او به عنوان اولین نوازنده قیچک که برای اجرای کنسرت به کشورهای اروپایی و آسیایی سفر کرده‌است یاد می‌کنند. وی با هنرمندان بسیاری همکاری کرده‌است که از آن میان به هنرمندان زیر می‌توان اشاره نمود: هوشنگ ظریف، رحمت‌الله بدیعی، محمد اسماعیلی، حسن ناهید، پرویز مشکاتیان، «محمد دلنازی»، «حسن منوچهری»، پروین صالح، «پروین شکالور» و ... فرهاد پور در سال ۱۳۶۱ مدرک لیسانس در رشته سازهای ملی و موسیقی ایرانی را اخذ نمود. او در حیطه آهنگسازی و موسیقی فیلم و سریال نیز فعالیت داشت.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری حسین فرهادپور، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

همکاری با برنامه گلها، همکاری با ارکستر فرامرز پایور، همکاری با «ارکستر سازهای ملی»، همکاری با «ارکستر وزارت فرهنگ و هنر» به سرپرستی فرامرز پایور، اجرا در کشورهای نظیر: فرانسه، ایتالیا، مجارستان، لهستان، رومانی، تونس، مراکش، الجزایر، مصر، کویت و بحرین، ساخت موسیقی برای چندین فیلم و سریال تلویزیونی

آثار

حسین فرهادپور در بسیاری از آثار موسیقی زمان خود حضور داشته‌است که برخی از آنان عبارتند از:

- آهنگسازی و نوازندگی در آلبوم موسیقی «بامدادیان» به خوانندگی علی رستمیان
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «مویه و سه گاه» به خوانندگی علی رستمیان
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «هفت پیکر» به آهنگسازی فرامرز پایور
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «۲۰ سال با آثار پرویز مشکاتیان» به آهنگسازی پرویز مشکاتیان
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «چهار باغ» به آهنگسازی فرامرز پایور و خوانندگی علی رستمیان

- تنظیم آهنگ و نوازندگی در آلبوم موسیقی «یوسف کنعان» به آهنگسازی علی رستمیان و بابک یاسی و خوانندگی علی رستمیان
- تنظیم آهنگ و نوازندگی در آلبوم موسیقی «تمنای وصال» به آهنگسازی و خوانندگی عبدالحسین مختاباد
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «همنوازی استادان» به آهنگسازی فرامرز پایور و غلامحسین درویش
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «آثار درویش خان ۲ و ۳» به آهنگسازی غلامحسین درویش
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «شب مهتاب» به آهنگسازی فرامرز پایور، علی اکبر شیدا و امیر جاهد و خوانندگی علی رستمیان
- نوازندگی در آلبوم موسیقی مقام صبر به آهنگسازی پرویز مشکاتیان (گروه عارف) و خوانندگی علیرضا افتخاری
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «ارغوان» به آهنگسازی فرامرز پایور و خوانندگی علی رستمیان
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «حکایت دل» به آهنگسازی علی اکبر شیدا و فرامرز پایور و خوانندگی علی رستمیان
- نوازندگی در آلبوم موسیقی دل شیدا به خوانندگی شهرام ناظری
- نوازندگی در آلبوم موسیقی لیلی و مجنون به خوانندگی شهرام ناظری
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «پرده عشاق» به خوانندگی حمیدرضا نوربخش
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «ایران زمین» به خوانندگی بیژن بیژنی
- نوازندگی در آلبوم موسیقی «ای عاشقان» به آهنگسازی و تنظیم مهرداد دلنوازی و خوانندگی علیرضا براتیان

موسیقی فیلم

- برنامه تلویزیونی «دو + دو» کارگردان پرویز کاردان (۱۳۵۳)
- مجموعه تلویزیونی مرد اول، کارگردان: پرویز کاردان (۱۳۵۴)
- مجموعه تلویزیونی اشک تمساح، کارگردان: احمد نجیبزاده (۱۳۵۸)
- فیلم سینمایی ستاره دنباله دار، کارگردان: سیروس کاشانی نژاد (۱۳۶۱)
- فیلم سینمایی پرچمدار، کارگردان: شهریار بحرانی (۱۳۶۳)
- مجموعه تلویزیونی میهمان، کارگردان: خسرو ملکان (۱۳۷۰)
- مجموعه تلویزیونی تعطیلات نوروزی، کارگردان: خسرو ملکان (۱۳۷۱)

درگذشت

حسین فرهادپور روز شنبه ۷ تیر ۱۳۸۲ در سن ۶۵ سالگی در اثر سکته قلبی درگذشت. پیکر او صبح روز یکشنبه ۸ تیر ۱۳۸۲ از مقابل بیمارستان مدرس تهران به سمت قطعه هنرمندان بهشت زهرا تشییع و به خاک سپرده شد.

حسین ملک

استادها حبيب سماعی ابوالحسن صبا

نور علی برومند

حسین ملک (۱۶ تیر ۱۳۰۴ ه. خ، تهران – ۱۳ آبان ۱۳۷۸، تهران) نوازنده سنتور اهل ایران بود. او بابت تغییرات ماندگاری که در ساز سنتور ایجاد کرد مشهور است.

زندگی هنری

حسین ملک در ۱۶ تیر ۱۳۰۴ در تهران به دنیا آمد. پدرش عبدالله ملک گودار، درودگر بود. حسین، برادر بزرگتر **اسدالله ملک** بود و برادر دیگری به اسم عبدالله نیز داشت. این سه برادر تحت تأثیر دایی‌هایشان (علی‌اکبر خان زنگنه، علی‌اصغر خان زنگنه و محمدخان زنگنه که هر سه موسیقی‌دانان دوره قاجاریه بودند) هر سه به موسیقی پرداختند که از بین عبدالله به تنبک، اسدالله به کمانچه و ویولن، و حسین به سنتور روی آورد. حسین ملک نواختن سنتور را از هشت سالگی نزد **حبيب سماعی** فرا گرفت اما پس از مدتی سماعی از ادامه تدریس به او خودداری کرد. او سپس به نزد **ابوالحسن صبا** رفت و غیر از او نزد **نور علی برومند**، **شکرالله قهرمانی**، **رکن‌الدین مختاری**، **حسین یاحقی**، **ابراهیم منصوری** و **مهدی برکشلی** نیز به فراگیری موسیقی پرداخت. صبا و برومند استادان اصلی حسین ملک محسوب بودند.

فعالیت‌های هنری

حسین ملک از سال ۱۳۲۰ در رادیوی ایران به نوازندگی پرداخت و با گروه ابوالحسن صبا همکاری کرد. این همکاری‌ها تا سال ۱۳۲۲ ادامه داشت. پس از آن که **تلویزیون** در ایران به راه افتاد، او نخستین تکنواز سنتور در تلویزیون و جزو اولین **تکنوازانی** بود که در تلویزیون اجرای موسیقی داشت. سپس او با وزارت فرهنگ و هنر شروع به همکاری کرد و از آن جمله، در کارگاه‌هایی که به ساخت سازهای موسیقی اختصاص داشت شرکت کرد. او که پیشتر نزد صبا، نحوه ساخت ویولن و سنتور و همچنین نزد «آراکلیان» ساخت ویلنسل را فرا گرفته بود، در این کارگاه‌ها سنتورهایی ساخت که مورد استقبال قرار گرفت. پس از آن در سنتورهایی که می‌ساخت تغییراتی ایجاد کرد. از جمله ویژگی‌های این سنتورها آن بود که وی یک **خرک** به سیم‌های سفید و دو خرک به سیم‌های زرد اضافه کرده بود و سنتور جدید دارای یازده خرک در قسمت زرد و ده خرک در قسمت سفید بود. این باعث

می‌شد که بتوان با ساز سنتور به هر دو صورت راست‌کوک و چپ‌کوک، موسیقی اجرا کرد و نوازنده سنتور می‌توانست به‌طور گسترده‌تری با خوانندگان همراهی کند.

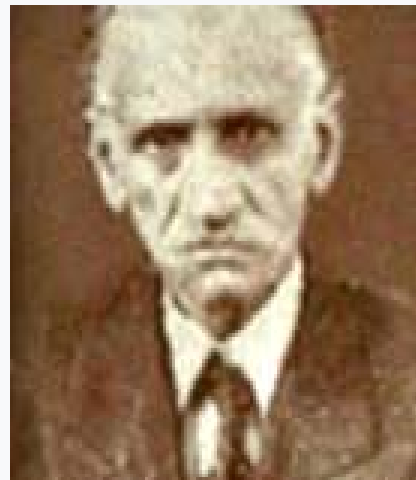
او غیر از ساز سنتور، با نواختن سازهای سه‌تار، تار، تمبک، کمانچه و ویلن آشنایی کامل داشت. وی در برنامه‌های تلویزیونی با خوانندگانی همچون: احمد ابراهیمی، احمد سالمی و ... همکاری کرد. او همچنین سفرهای خارجی متعددی، به منظور شناساندن موسیقی ایرانی به مردمان کشورهای دیگر از جمله: پاکستان، هندوستان، افغانستان، مصر، امارات متحده عربی، کویت، عربستان، بحرین، تونس، اردن، ترکیه، تایلند، سنگاپور، چین، کره جنوبی، شوروی، ژاپن، فیلیپین، هلند، بلژیک، دانمارک، فنلاند، آمریکا، فرانسه، اسپانیا و ایتالیا، انجام داد. او در سفر به ایتالیا، جایزه نخست مدال «یاپالونا» در شهر ونیز را به‌دست‌آورد و برنده بهترین نشان موسیقی این شهر شد.

ملک گاه به تنهایی و گاه همراه با برادرش اسدالله ملک یا احمد عبادی و مهدی برکشلی، در کشورهای مختلف کنسرت برگزار نمود و از چند کشور مدال و جایزه گرفت.

درگذشت

حسین ملک در ۱۳ آبان سال ۱۳۷۸ در تهران درگذشت.

حسین هنگ‌آفرین

حسین هنگ‌آفرین (زاده ۱۲۵۴ - درگذشته ۱۳۳۱) نوازنده تار، سه‌تار و ویولن و رئیس دسته موسیک قزاقخانه اهل ایران بود. او از شاگردان موسیو لومر فرانسوی بوده‌است.

زندگی هنری

حسین هنگ‌آفرین در سال ۱۲۵۴ شمسی متولد شد. او در شعبه موسیک دارالفنون به تحصیل موسیقی پرداخت و از شاگردان ممتاز «آلفرد ژان باتیست لومر» شد. پس از پایان تحصیل، با درجه صاحب منصبی، به ریاست یکی از دسته‌های موسیک قزاقخانه منصوب شد. وی افزون بر تحصیل موسیقی نظامی، موسیقی ایرانی را نزد «میرزا عبدالله» آموخت. او از درویشان صفائی بود و در برنامه‌ها و کنسرت‌های اعیاد و مناسبت‌های مذهبی در انجمن اخوت شرکت می‌کرد. وی در حدود سال ۱۹۱۰ میلادی به همراه چند نوازنده، خواننده و برادرش «اکبرخان فلوتی» برای ضبط موسیقی بر روی صفحات گرامافون راهی روسیه و انگلستان شد.

از ویلن نوازی حسین هنگ‌آفرین صفحات متعددی از جمله با آواز «حسین طاهرزاده» و «رضاقلی میرزا ظلی» ضبط گردید. از شاگردان او می‌توان «ابوالحسن صبا» و «نصرالله زرین‌پنجه» را نام برد. هنگ‌آفرین از متقدمان نوازندگی ویولن در ایران بود که آثاری از وی باقی مانده‌است. او سال‌های متمادی عمر را در راه خدمت به موسیقی ایرانی مصروف داشت. وی در سال ۱۳۳۱ در سن ۷۶ سالگی درگذشت.

حسین یآوری

حسین احمدیان معروف به حسین یآوری (زاده ۱۲۸۵ - درگذشته ۲۲ آذر ۱۳۵۷) نوازنده و مدرس نی اهل ایران بود.

زندگی هنری

حسین یآوری در سال ۱۲۸۵ در اصفهان متولد شد. او از کودکی به دلیل فوت پدرش، مجبور به کار کردن شد. در جوانی به موسیقی و ساز نی علاقه‌مند شد و از محضر نایب اسدالله بهره برد. از استادان وی در ادامه مسیر فراگیری موسیقی ایرانی، به هنرمندانی همچون: آقا سید رحیم اصفهانی، مهدی نوایی، «حبیب شاطر حاجی»، «رضا خان باشی»، حسین خسروی، «سید محمدعلی عریضی»، «غلامرضا خان سارنج»، «محمدخان بلبلی»، نورعلی خان برومند، «آقا جلال کمانچه نواز نی داودی»، «علی آقا شهنازی»، «اکبرخان نوروزی»، «میرزا علی قاری میرسعیدی» می‌توان اشاره کرد.

شیوه نوازندگی حسین یآوری تداوم سبک نایب اسدالله و مهدی نوایی بوده‌است. او در برنامه‌های مختلف، هنرمندانی همچون جلال تاج اصفهانی را به عنوان نوازنده نی همراهی می‌کرد. شهرت او پس از مرگ مهدی نوایی در اصفهان به اوج رسید و به درخواست ابوالحسن صبا به تهران رفت و در اولین روزهای افتتاح رادیو در سال ۱۳۲۰ برنامه‌هایی را برای شنوندگان رادیو اجرا کرد. او در دهه ۱۳۲۰ با رادیو تهران و رادیو اصفهان همکاری داشت. از نوازندگی او چند صفحه در گنجینه موسیقی ایران باقی مانده‌است. چشمان او در میانسالی به تدریج کم سو شد و سرانجام به نابینایی کامل منجر شد. وی بر موسیقی محلی نیز احاطه داشته‌است.

ساسان سینتا درباره او اینگونه نوشته‌است: «گوشه‌های زیادی را در دستگاه‌های موسیقی ایرانی روایت می‌کرد. وی می‌نواخت یا با آواز می‌خواند ... او قطعات ابتکاری نیز می‌ساخت. روزی قطعه‌ای را که با نام لحن مشهور بارید «مرگ شیدیز» ساخته بود، برای من نواخت ... شیوه نوازندگی یآوری به سبک قدما بود و از حالات قوی و ضعف صدا در اجرای فیگورهای موسیقایی ردیف به نحو مطلوب استفاده می‌کرد».

خسرو سینایی در سال ۱۳۵۲ فیلم مستندی در مورد حسین یآوری ساخت. در آن فیلم یآوری در مورد خود و نی نوازی اش صحبت کرده‌است.

شاگردان

حسین یآوری شاگردان زیادی را در سازی و آواز ایرانی تربیت کرده است که از آن جمله می‌توان به عباس غازی، احمد هنرمند، منوچهر برجیان، هوشنگ بهشتی، محمد بطلانی، حسین مهبیاری، عباس مدینه‌ای، محمدعلی حدادیان، عباس کاظمی، ابوالحسن بشارت و ... اشاره کرد.

درگذشت

حسین یآوری در ۲۲ آذر ۱۳۵۷ درگذشت و در تخت فولاد اصفهان، «تکیه خواجه‌ی» به خاک سپرده شد. در آذر ماه ۱۳۸۶ مراسم بزرگداشت حسین یآوری در حوزه هنری اصفهان برگزار شد. همچنین مراسم بزرگداشتی در تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۹۵ در کنار آرامگاه وی برگزار گردید.

حسین خان اسماعیل‌زاده

درگذشته ۱۳۲۰ بین ۵۰ تا ۶۰ سالگی

سازها کمانچه تار ویلن

شاگردان رکن‌الدین مختاری ابوالحسن صبا

شهباز برمکی ابراهیم منصوری

حسین یاحقی حسام‌السلطنه مراد

زندگی‌نامه

حسین خان نوازنده مشهور اواخر دوره ناصری و پسر اسماعیل کمانچه نواز است. پس از فراگرفتن کمانچه نزد عمویش قلی‌خان، مدتی با دسته مطربان سرپولک همکاری می‌کرد، چون در نواختن کمانچه مهارت بسیار یافت و با انجمن اخوت نیز آشنایی پیدا کرد، به تشویق ظهیرالدوله در

سلک اخوان صفا درآمد و نوازندگی در مجالس را کنار گذاشت، و در کلاس مشق کمانچه و تعلیم مشغول کار شد. وی در جلسات انجمن اخوت هم شرکت می‌کرد و تکنواز کنسرت‌های درویش خان و عارف قزوینی بود.

با مهارت فوق‌العاده‌ای که حسین‌خان در نواختن کمانچه داشت، با روی کار آمدن ویلن اغلب کسانی که می‌خواستند ویلن بزنند از محضر او استفاده می‌کردند. او ویلن را به سبک کمانچه روی زمین و گاه روی زانو می‌گذاشت و می‌نواخت و همان‌طور تعلیم می‌داد. از جمله شاگردان وی که در نوازندگی به شهرت رسیدند، می‌توان از رکن‌الدین مختاری، ابوالحسن صبا، شهباز برمکی و ابراهیم منصوری نام برد. حسین یاحقی از شاگردان او در رشته کمانچه است که تا پایان عمر به این ساز وفادار باقی ماند. حسین تهرانی فراگیری جدی تنبک را نزد او که اولین استاد او در این فن محسوب می‌شد آغاز کرد.

حسین‌خان اسماعیل‌زاده آخرین و برجسته‌ترین کمانچه نواز دوران اخیر است که تکنیک درست و صحیح کمانچه را تثبیت کرده است. علاوه بر این از وی رنگ‌ها و پیش درآمدهایی باقی‌مانده که از جهت زیبایی و به خصوص از جهت تنوع و ریم یا وزن بی نظیرند.

یکی دیگر از شاگردان اسماعیل‌زاده، جهانگیر مراد معروف به حسام‌السلطنه بود که همانند استادش قطعات چشمگیر زیادی خلق کرده است.

حسین‌خان اسماعیل‌زاده نه فقط پایه‌گذار راستین کمانچه در قرن گذشته است، بلکه یکی از زیر دست‌ترین آفرینندگان پیش درآمد و رنگ نیز محسوب می‌گردد.

حمید قنبری

حمید قنبری (۴ شهریور ۱۳۵۳ در تهران) نوازنده، محقق، آهنگساز و مدرس سازهای کوبه‌ای ایرانی است.

زندگی هنری

حمید قنبری از سال ۱۳۷۳ یادگیری ساز تنبک را نزد بهمن رجبی آغاز کرد. وی سپس در رشته موسیقی از دانشگاه سوره مدرک کارشناسی دریافت کرد.

قنبری با گروه‌های آفتاب، مهر پویا، آفاق، آوا، باران، سور و مهتاب همکاری کرده‌است. وی در کنار هنرمندانی نظیر محمدرضا شجریان و گروه شهناز، حسین علیزاده، علیرضا قربانی، سالار عقیلی، محمد معتمدی و وحید تاج فرهاد فخرالدینی و حسین علیشایور به نوازندگی پرداخته‌است.

فعالیت‌های هنری

قنبری در چندین جشنواره موسیقی بین‌المللی اجرا داشته‌است از جمله: جشنواره Lute در عمان، جشنواره Case de Cultura در اسپانیا، جشنواره روز جهانی موسیقی Les Arts Renaissance در فرانسه، اولین جشنواره موسیقی کلاسیک ایران (که در سال ۱۳۹۵ در تالار رودکی برگزار شد)، جشنواره بین‌المللی موسیقی در هند، و جشنواره Tamburi Mundi در آلمان.

وی پایه‌گذار و سرپرست گروهی به نام «کلون زمان» است که از سال ۱۳۹۴ فعالیتش را با محوریت ریتم آغاز کرده‌است؛ دیگر اعضای این گروه عبارتند از ستار خطابی، حسام عظیمی و میلاد قریشی. از این گروه در سال ۱۳۹۵ آلبومی با عنوان «در دام ریتم» منتشر شد که در همان سال در بخش آهنگسازی موسیقی ایرانی بی‌کلام نامزد جایزه پاربد شد.

سایر فعالیت‌های هنری او عبارتند از تدریس در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران، تدریس خصوصی‌سازهای کوبه‌ای، و پژوهش در زمینه موسیقی که منجر به تألیف دو کتاب شده‌است: کتاب آموزشی ضرب آوا، خنیاگری دوازده تصنیف قدیمی که در سال ۱۳۹۴ با مقدمه‌ای از محمدرضا شجریان منتشر شد و کتاب تنبک نوازی به روایت امیرناصر افتتاح.

حمید متبسم

حمید متبسم (زاده ۲۴ مرداد ۱۳۳۷ مشهد) آهنگساز و نوازنده تار و سه‌تار و از بنیان‌گذاران گروه **دستان** است. وی از نوازندگان و آهنگسازان حال حاضر کشور می‌باشد که به همراه گروه دستان در طرح‌ریزی و اجرای موسیقی سازی همگام با موسیقی آوازی نقشی به‌سزا داشته‌است.

زندگی‌نامه و فعالیت‌های هنری

حمید متبسم زاده ۲۴ مرداد سال ۱۳۳۷ شمسی، ۱۵ اوت ۱۹۵۸ میلادی در شهر مشهد می‌باشد. وی در دوران کودکی آموزش تار را نزد پدرش علی متبسم آغاز کرد و سپس از استادانی همچون: **حبیب‌الله صالحی**، **زیدالله طلوعی**، **هوشنگ ظریف**، **محمدرضا لطفی** و **حسین علیزاده** بهره جست.

وی به‌طور مداوم با کانون چاووش و گروه عارف همکاری داشت و پس از مهاجرت به آلمان گروه موسیقی دستان و چکاوک را به همراه دیگر هنرمندان راه‌اندازی کرد. از دیگر فعالیت‌های وی تأسیس انجمن تار و سه‌تار، برگزاری سمینارهای موسیقی سالانه و تشکیل گروه مضراب (از هنرجویان) و پردیس (ارکستر بین‌الملل) است.

حمید متبسم در سال ۱۳۸۷ ارکستر بزرگ سازهای ایرانی مشتمل بر ۴۰ نوازنده و خواننده کر را با همکاری بهرنگ تنکابنی تأسیس کرد. این ارکستر به منظور اجرای قطعه سیمرخ اثری از او برای ارکستر بزرگ، گروه کر و به خوانندگی همایون شجریان تأسیس شد و کار خود را از پاییز ۱۳۸۸ با رهبری محمدرضا درویشی آغاز کرد و در مرداد سال ۱۳۸۹ اولین اجرای سیمرخ در استادیوم تنیس مجموعه ورزشی انقلاب به روی صحنه رفت. این اثر یک بار دیگر در تابستان ۱۳۹۰ در تالار وحدت به رهبری آهنگساز اثر به روی صحنه رفت و پس از آن در مهر همان سال به رهبری هومن خلعتبری دو کنسرت دیگر از سیمرخ در شهرهای هرلین و لاسه در کشور هلند برگزار شد.

آثار

آلبوم‌ها						
نام آلبوم	سال انتشار	آهنگ ساز	نوازنده	خواننده	ناشر	توضیحات
<u>بهاران آیدر</u>	۱۳۶۴	<u>هوشنگ کامکار</u>	آری	<u>بیژن کامکار</u> ، <u>شهرام ناظری</u>	نوای همایون	اجرا توسط گروه کامکارها، اشعار محلی گردی با تنظیم <u>عباس کمندی</u> ، اجرا توسط ارکستر سمفونیک تهران
بامداد	۱۳۶۹	آری	آری	<u>بیژن کامکار</u>	سروش	به همراه گروه <u>عارف</u>
<u>کنسرت ایرج بسطامی و گروه دستان</u>	۱۳۷۱	حمید متبسم، <u>محمدعلی کیانی نژاد</u>	آری	<u>ایرج بسطامی</u>		به همراه گروه <u>دستان</u> ، به صورت رسمی از سوی هیچ ناشری منتشر نشده‌است
<u>بوی نوروژ</u>	۱۳۷۱	آری	آری	<u>ایرج بسطامی</u>		به همراه گروه <u>دستان</u>
نوای دریا	۱۳۷۳	آری	آری			تکنوازی <u>سه‌تار</u>
<u>ساز نو آواز نو</u>	۱۳۷۶	آری	آری	<u>شهرام ناظری</u>		به همراه گروه <u>دستان</u>
<u>سه نوازی</u>	۱۳۷۸	آری	آری	بی‌کلام		به همراه <u>حسین بهروزی‌نیا</u> و <u>یژمان حدادی</u>

حنایی	۱۳۷۹	آری	آری	سیما <u>ببنا</u>	به همراه گروه <u>دستان</u>
<u>ضرب تار</u>	۱۳۸۰	آری	آری	بی <u>کلام</u>	به همراه <u>بهنام سامانی</u> <u>تنبک</u>
شوریده	۱۳۸۱	آری	آری	<u>پریسا</u>	به همراه گروه <u>دستان</u> ، برنده جایزه بهترین موسیقی سال از وزارت فرهنگ فرانسه و عنوان شوک موسیقی سال از مجله موسیقی لوموند
گل بهشت	۱۳۸۳	آری	آری	پریسا	به همراه گروه <u>دستان</u>
ماه عروس	۱۳۸۴	آری	آری	<u>صدیق تعریف</u>	به همراه گروه <u>دستان</u>
<u>لولیان</u>	۱۳۸۴	آری	آری	<u>شهرام ناظری</u>	به همراه گروه <u>دستان</u>
دریای بی پایان	۱۳۸۵	<u>سعید فرجپوری</u>	آری	<u>سالار عقیلی</u>	به همراه گروه <u>دستان</u>
<u>قیژک کولی</u>	۱۳۸۷	آری	آری	<u>همایون شجریان</u>	به همراه گروه <u>دستان</u> ، برنده بهترین موسیقی سنتی سال ۲۰۰۹ از سازمان نقد صفحه آلمان.
<u>خورشید آرزو</u>	۱۳۸۷	<u>سعید فرجپوری</u>	آری	<u>همایون شجریان</u>	به همراه گروه <u>دستان</u>
به نام گل سرخ	۱۳۸۸	آری	آری	<u>سالار عقیلی</u>	به همراه گروه <u>دستان</u>
پنجره‌ای به سوی آفتاب	۱۳۹۰	آری	آری		به همراه <u>پژمان حدادی</u> و امامیار حسن‌اف
سیمرغ	۱۳۹۰	آری	آری	<u>همایون شجریان</u>	به همراه ارکستر بزرگ سازهای ایرانی سیمرغ
<u>کنسرت</u>	۱۳۹۱	آری	آری	<u>همایون شجریان</u>	آوای اجرای زنده آلبوم سیمرغ (آلبوم)

تصویری) بر اساس اشعار شاهنامه	باربد					سیمرغ
موسیقی متن مجموعه تلویزیونی <u>سربداران</u>	استودیو صبا	<u>بیژن کامکار</u>	آری	<u>فرهاد فخرالدینی</u>	۱۳۹۲	<u>سربداران</u>

حیدر کاکي

سبک موسیقی مقامی تنبور کرمانشاه، موسیقی یارسان، موسیقی کردی

حیدر کاکي (۱۳۵۱ در منطقه گوران)، نوازنده تنبور، تار و سه‌تار، دانش آموخته مقطع کارشناسی موسیقی و کارشناسی ارشد آهنگسازی از دانشگاه سوره تهران است.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

وی نوازندگی تنبور را از کودکی شروع و طی سالیان متمادی نزد علی اکبر مرادی آموزش دید. او موسیقی دستگاهی را نزد علی اکبر شکارچی، عطاءالله جنگوک و داریوش پیر نیاکان، آموخت و پژوهش موسیقی را از محسن حجاریان و ساسان فاطمی و موسیقی کلاسیک غربی را از مصطفی کمال پورتراب، تقی ضرابی، محسن الهامیان، وارطان ساهاکیان و کیاوش صاحب نسق آموخت. کاکي همکاری متعددی با علی اکبر مرادی در زمینه اجرای کنسرت و انتشار آلبوم‌های موسیقی تنبور و نگارش کتاب شیوه آموزش تنبور صد درس داشته‌است.

کاکي سرپرستی گروه تنبور نوازان واله را بر عهده دارد

جوایز و افتخارات

- تقدیرنامه از رئیس فرهنگسرای ارسباران به مناسبت روز معلم سال‌های ۹۲-۹۶.
- لوح یادبود به مناسبت همکاری در سیزدهمین جشنواره موسیقی فجر، لوح یادبود به مناسبت شرکت در پنجمین جشنواره موسیقی دانشجویی، سال ۱۳۸۳.
- لوح تقدیر از امور فرهنگی شهرداری سال ۱۳۹۸.

آثار

آلبوم‌ها

- سحرگاهان، آواز بیژن کامکار، آهنگساز حیدر کاکای، انتشارات سروه تنبور، تابستان ۱۳۹۲.
- طرز تنبور، آهنگساز حیدر کاکای، تنبک پڑهام اخوای، انتشارات آوای بارید، سال ۱۳۸۷.
- مهجوری و همکاری با استاد علی اکبر مرادی به عنوان نوازنده تنبور، سال ۱۳۷۶.
- نوای تنبور، نوازنده و آهنگساز حیدر کاکای، انتشارات ماهور، سال ۱۳۹۵.
- دواله، استاد علی اکبر مرادی، همکاری به عنوان نوازنده تنبور، نشر ماه ریز، سال ۱۳۸۹.
- نوایی دیگر، آهنگساز و نوازنده حیدر کاکای، تنظیم مهدی رفعتی، سازهای کوبه ای بهنام معصومی، انتشارات سروه تنبور، زمستان ۱۳۹۰

کتاب‌ها

- ته رزهای باستانی تنبور صد درس زمینه شناخت تنبور
- رقصی چنین میانه می‌دانم آرزوست راز رود روایتی دیگر از موسیقی کهن ایران

داریوش پیرنیاکان

همکاری‌های
مرتبط

محمد رضا شجریان، جمشید
عندلیبی، مرتضی اعیان، پرویز
مشکاتیان، سعید فرجیوری، حمیدرضا
نوربخش، شهرام ناظری، صدیق
تعریف، علی جهاندار، مهدی
آر سینا، علی اکبر شکارچی

استاد ها	محمد حسن عذاری، <u>علی اکبر شهنازی</u> ، <u>سعید هرمزی</u> ، <u>یوسف فروتن</u> ، <u>احمد عبادی</u> ، <u>محمود کریمی</u>
بنیانگذار	گروه موسیقی شهنازی

داریوش پیرنیاکان، (۲۳ فروردین ۱۳۳۴، گرگر)، آهنگساز و نوازنده تار و سه‌تار، استاد دانشگاه و پژوهشگر موسیقی اهل ایران است. او دبیر و سخنگوی هیئت مدیره خانه موسیقی ایران بود و در روز ۳۰ مهر ۱۳۹۲ از سمت خود استعفا داد. وی بعدها در مصاحبه با بی‌بی‌سی فارسی دلیل اقدامش را شرایط فرهنگی در دولت قبل بیان کرد. به گفته او استعفای وی مورد قبول واقع نشد. او همچنان از اعضای اصلی خانه موسیقی است.

زندگی‌نامه

داریوش پیرنیاکان در سال ۱۳۳۴ در شهر گرگر (هادی‌شهر) از توابع شهرستان جلفا در استان آذربایجان شرقی متولد شد. او آموختن تار را از ۱۲ سالگی در شهر تبریز و نزد محمدحسن عذاری (از شاگردان علی اکبر خان شهنازی، علی نقی خان وزیری و درویش‌خان) آغاز کرد. پیرنیاکان از سال ۱۳۵۳، در رشته موسیقی دانشگاه تهران مشغول به تحصیل شد و همزمان فراگیری دوره عالی ردیف موسیقی ایرانی را زیر نظر علی اکبر خان شهنازی آغاز کرد. او در دانشکده هنرهای زیبا با داریوش صفوت آشنا شد و از طریق او به مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایرانی راه یافت. در این مرکز با استادانی چون یوسف فروتن، سعید هرمزی و محمود کریمی آشنا شد و از آموزش‌های آنان بهره برد. پیرنیاکان، پس از فارغ‌التحصیلی از دانشگاه تهران، همچنان تا سال ۱۳۶۷ در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی به تدریس و کار با گروه‌های موسیقی ادامه داد.

داریوش پیرنیاکان، همکاری خود را با محمدرضا شجریان از سال ۱۳۵۸ آغاز کرد. حاصل این همکاری، کنسرت‌هایی در کشورهای آمریکا، کانادا، انگلستان، فرانسه، سوئیس، سوئد و نروژ و انتشار آلبوم‌های یاد ایام، پیام نسیم، سرو چمان، رسوای دل، آسمان عشق، بهاریه، آرام جان و طریق عشق بود.

پیرنیاکان در سال ۱۳۸۰، گروه موسیقی شهنازی را بنیان گذاشت. او در همان سال نشان درجه یک هنری را از وزارت فرهنگ و ارشاد دریافت کرد. پیرنیاکان استاد دانشگاه تهران، عضو هیئت مدیره خانه موسیقی و سرپرست گروه شهنازی بوده و هم‌اینک در کانون فرهنگی عارف و آموزشگاه چاووش به تدریس تار و سه‌تار مشغول است.

پیرنیاکان در نوازندگی تار از شیوه فاخر علی اکبر شهنازی بهره می‌جوید اما در نوانس، صدادهی و رنگ‌آمیزی صوتی به تجربیاتی نو دست یافته‌است. او همچنین نت‌نگاری ردیف آقا حسینقلی را به روایت علی اکبر شهنازی و ردیف دوره عالی علی اکبر خان شهنازی را مبتنی بر آموخته‌های مستقیم او انجام داده و مؤسسه فرهنگی هنری ماهور به چاپ رسانیده‌است. مجموعه قطعاتی از ساخته‌های پیرنیاکان نیز با نام جلوه یار و نازکای اندوه را همین مؤسسه منتشر کرده‌است.

اتهام سرقت علمی

سال ۱۳۹۰ کتابی با عنوان ردیف دوره عالی علی اکبر شهنازی به روایت داریوش پیرنیاکان از طرف مؤسسه فرهنگی هنری ماهور منتشر شد که بحث‌های زیادی را متوجه خود کرد. این بحث‌ها نه تنها از طرف هیئت علمی دانشگاه تهران بلکه از سوی بسیاری از موزیسین‌ها در محافل خصوصی موسیقی

مطرح بود و اتهاماتی را مبنی بر سرقت علمی متوجه داریوش پیرنیاکان کرد، البته پیرنیاکان در پاسخ به این اتهامات گفت که تمام این نت‌ها، دست‌نوشته‌های من از کلاس شهنازی است.

درخواست آزادی پخش صدای زنان

در جشن چهاردهمین سال تأسیس «خانه موسیقی ایران» که شامگاه دوشنبه ۲۲ مهر ۱۳۹۲ در تالار وحدت برگزار شد، داریوش پیرنیاکان خواستار پخش صدای زنان خواننده شد. داریوش پیرنیاکان در این آیین و در حضور معاون وزیر ارشاد گفت: «خواست مهم خانه موسیقی آزادی پخش صدای زنان است». پیرنیاکان با اشاره به این نکته که در فقه اسلامی هیچ اثری از «حرام بودن موسیقی» نیافته است گفت: «۳۴ سال است که در عرصه موسیقی زمستان است. هنوز موسیقی را این‌جا حرام می‌دانند. هیچ روایتی نیست که نشان دهد موسیقی حرام است و درست نیست که این خیل عظیم جمعیت شنوندگان موسیقی را نادیده بگیریم. از فقها می‌خواهم توضیح دهند در کجای دین موسیقی حرام اعلام شده است؟ به علاوه خواسته مهم خانه موسیقی پخش شدن صدای زنان است». وی در سخنرانی خود بی‌پروا از سیاست جمهوری اسلامی در قبال موسیقی انتقاد کرد.

به گفته داریوش پیرنیاکان نیمی از هنرمندان موسیقی، زنان هستند که در ایران اجازه خواندن ندارند. وی «اصلاح شیوه ممیزی در حوزه موسیقی»، «صدر مجوزها»، «تأمین سالن اجرای کنسرت» و «نمایش سازها در تلویزیون» را خواسته‌های اهالی موسیقی ایران معرفی کرد.

رسانه‌های نزدیک به حکومت هم به اظهارات پیرنیاکان واکنش نشان دادند و آن‌ها را «حرف‌های منافی اعتقادات و ارزش‌های اسلامی» و «خلاف شرع» خواندند.

کناره‌گیری از هیئت مدیره خانه موسیقی ایران

داریوش پیرنیاکان هشت روز بعد از طرح مشکل پخش صدای زنان، روز ۳۰ مهر ۱۳۹۲ از سمت خود استعفا داد. او که از بنیان‌گذاران خانه موسیقی است و چند دوره دبیر و سخنگوی این مرکز هنری بود، در رابطه با استعفا از این سمت گفت: «به دلایلی از جمله برای استراحت کناره‌گیری کردم». وی همچنین گفت: «موسیقی باید به رسمیت شناخته شود و فقها باید پاسخگو باشند که چرا می‌گویند موسیقی حرام است؟ دکتر شریعتی هم گفته است که در قرآن آیه‌ای درباره حرام بودن موسیقی وجود ندارد».

ثبت سازهای ایرانی در یونسکو

داریوش پیرنیاکان «سرپرست تیم تهیه‌کننده و تدوین پرونده ثبت کمانچه در یونسکو» بود او به همراه جمعی از پژوهشگران، پرونده کمانچه را در تاریخ ۲۱ آبان ۱۳۹۲ تکمیل کرد اما هنوز ثبت نهایی نشده است همچنین او در حال تکمیل پرونده ثبت عود، سنتور و تار ایرانی است.

آثار

آثار رسمی و منتشر شده

- قسمت دوم آلبوم ساز قصه گو، به آهنگسازی فرامرز پایور و آواز محمدرضا شجریان
- طریق عشق، به آهنگسازی پرویز مشکاتیان و آواز محمدرضا شجریان
- آسمان عشق، به همراهی آواز محمدرضا شجریان
- سرو چمان، به همراهی آواز محمدرضا شجریان
- پیام نسیم، به همراهی آواز محمدرضا شجریان
- دل مجنون، به همراهی آواز محمدرضا شجریان
- یاد ایام، همراه با محمدرضا شجریان رسوای دل، همراه با محمد رضا شجریان
- آرام جان، همراه با محمدرضا شجریان داستان، همراه با محمدرضا شجریان

- بهارپه، همراه با محمدرضا شجریان
- آسمان، به همراهی آواز حمیدرضا نوربخش و گروه شهنازی
- مست هوشیار، به همراهی حمیدرضا نوربخش و گروه شهنازی
- تکنوازی سه گاه و ماهور تکنوازی چهارگاه و افشاری
- سخن تازه، همراه با شهرام ناظری صبح مشتاقان، همراه با علی جهاندار
- شور دشت، همراه با صدیق تعریف خونین شهر
- آثار غیررسمی و منتشر نشده: انتظار، آذرخش، نوبت عاشقی، دستان اجرای بن، کنسرت پاریس، سروچمان اجرای دانشگاه برکلی، پیام نسیم اجرای لوزان سوییس، افتخار آفاق، کنسرت سنندج، کنسرت نمایشگاه بین‌المللی تهران، کنسرت تبریز، کنسرت بزرگداشت حافظ (تار-سه تار)

داریوش دولتشاهی

داریوش دولتشاهی (زاده ۱۳۲۶ تهران) آهنگساز و نوازنده ایرانی است.

داریوش دولتشاهی در سال ۱۳۲۶ در تهران زاده شد و با آنکه در ابتدا به موسیقی علاقه‌ای نداشت، به اصرار پدرش در ۱۰ سالگی، نخستین گام‌ها را در دنیای موسیقی برداشت.

تحصیلات

داریوش دولتشاهی تحصیلات نخستین و میانی را در هنرستان موسیقی ملی گذرانده و در سال ۱۳۴۴ یعنی از هجده سالگی، در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران به ادامه تحصیل پرداخت. او در دانشکده هنرهای زیبا که هم موسیقی سنتی و هم موسیقی بین‌المللی تدریس می‌شد، مبانی موسیقی علمی را نزد توماس کریستیان داوید، استاد اتریشی و رهبر ارکستر رادیو تلویزیون ملی ایران آموخت و پایه‌های موسیقی سنتی را نزد استادانی چون علی‌اکبر خان شهنازی، نورعلی‌خان برومند حبیب‌الله صالحی و ... استوار ساخت. وی به گفته خودش، با وجود آنکه در آن زمان بیش از ۱۰ سال در زمینه موسیقی سنتی کار کرده بود، در دانشگاه افسون‌جذبه‌های موسیقی بین‌المللی شد و برای ادامه کار، رشته آهنگسازی را برگزید. او در سال ۱۳۵۰ موفق به دریافت یک بورس تحصیلی از دولت هلند شد و چهار - پنج سالی را در آن کشور به‌سر برد. او درجه دکترایش در آهنگسازی و موسیقی الکترونیک را در سال ۱۳۶۰ از دانشگاه کلمبیا دریافت کرد.

فعالیت

فعالیت‌های هنری داریوش دولتشاهی، راه ورود او را به جشنواره‌های بین‌المللی هموار کرد و در ایران نیز در جشن هنر پنجم، فرهاد مشکات کاری از او را با عنوان «انترودوکسیون و روندو» با ارکستر مجلسی رادیو تلویزیون ملی ایران به اجرا درآورد و دو سال بعد در هفتمین جشن هنر،

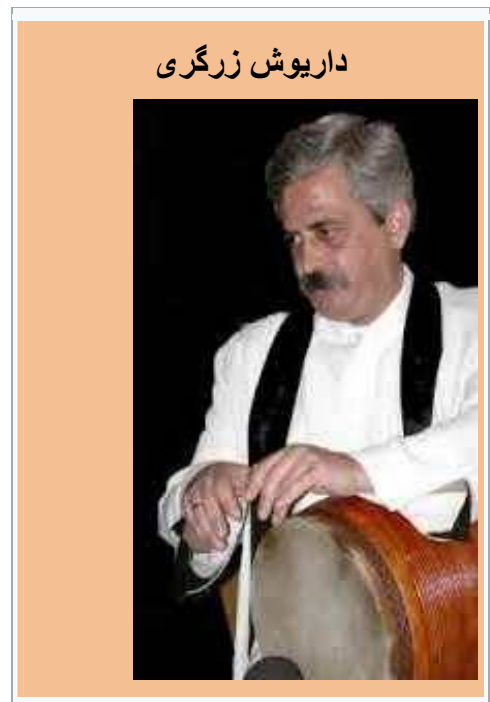
آفریده دیگر او با عنوان «ماه مه ۱۹۷۳» با همان ارکستر، اجرای نخستین خود را پیدا کرد. «روتاسیون برای سازهای بادی» کار بعدی او است که یک سال بعد در جشنواره موسیقی پیشرو در آمستردام اجرا شد. روتاسیون یکی از ۱۶ اثری بود که از میان ۴۰۰ قطعه برای جشنواره برگزیده شده بود. آفریده‌های وی در بازگشت به ایران، به طور ثابت در رپرتوار ارکستر سمفونیک تهران و ارکستر مجلسی رادیو تلویزیون ملی ایران جای گرفت و علاوه بر آن، برای اجرا در چند جشنواره برون‌مرزی موسیقی پیشرو، برگزیده شد.

دولتشاهی چندی بعد، دو سه سالی پیش از انقلاب، برای ادامه تحصیلات بیشتر رهسپار ایالات متحده آمریکا شد؛ سفری که بازگشتی در پی نداشت. او درجه دکترایش در آهنگسازی و موسیقی الکترونیک را در سال ۱۳۶۰ از دانشگاه کلمبیا دریافت کرده و از آن پس، به عنوان آهنگساز، سخنران و اجراکننده در بسیاری از جشنواره‌ها، مسابقات و گردهمایی‌های موسیقی‌شناسی شرکت جسته است.

داریوش کوشش بسیار به کار برده تا آمریکاییان را با موسیقی سنتی ایران آشنا کند. برای این کار، در تالار «رستال کارنگی هال» در نیویورک نیز برنامه‌های متعدد تکنوازی با تار برگزار کرده است..

آثار

- ۱۲ قطعه کوتاه برای پیانو اتود برای فلوت و کلارینت باغ پروانه‌ها
- قطعه‌ای برای ارکستر زهی به نام «این زکت» نجوای ماه
- قطعات به هم پیوسته‌ای به نام «وقتی که ماه نجوا می‌کند» چشم سوم

داریوش زرگری

داریوش زرگری (۱۳۳۷ همدان - ۲۱ شهریور ۱۳۸۱ تهران) نوازنده تنبک اهل ایران بود.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

داریوش زرگری شیوه تنبک نوازی را نزد استاد ناصر فرهنگ‌فر آموخت، وی همچنین از آموزش‌های اساتید محمدرضا لطفی و حسین علیزاده بهره برد.

درگذشت

داریوش زرگری در حالی که برای ضبط یک برنامه موسیقی به نروژ سفر کرده بود، به دلیل عارضه مغزی به حال اغما فرورفت و در بیمارستان برگن نروژ بستری شد. او پس از انتقال به ایران، در تاریخ ۲۱ شهریور ۱۳۸۱ در بیمارستان ایرانمهر تهران درگذشت.

آثار

- آلبوم پایکوبی (نوازنده تنبک، داریوش زرگری- نوازنده تار حسین علیزاده)
- ساز تنها (تکنوازی تنبک) همنوایی (حسین علیزاده، ارشد تهماسبی، داریوش زرگری)
- دلشدگان (حسین علیزاده) یاد یار مهربان (فرهاد فخرالدینی، حسین علیزاده)
- صبحگاهی (حسین علیزاده) آوای مهر (حسین علیزاده)
- موسیقی فیلم گبه (حسین علیزاده) راز نو (حسین علیزاده)
- پنجه دشتی (ارشد تهماسبی) دلدار (ارشد تهماسبی)
- آثار درویش خان (ارشد تهماسبی) عشق ماند (ارشد تهماسبی)
- صد رنگ رنگ (ارشد تهماسبی) یادواره علی اصغر کردستانی (سعید فرچپوری)

داریوش سالاری

علوم سیاسی

تحصیلات

دانشگاه اسلامی هندوستان

دانشگاه

آناندا شارما

استاد ها

ساخت ساز سنتور

علت سرشناسی

زندگی هنری

داریوش سالاری در ۶ اردیبهشت سال ۱۳۲۹ در آبادان متولد شد. پس از پایان تحصیلات متوسطه در آبادان به منظور ادامه تحصیل به هندوستان رفت و در رشته علوم سیاسی مشغول به تحصیل شد. او به

دلیل علاقه به موسیقی فراگیری ساز «سی‌تار» را آغاز کرد و ۶ سال نزد «آناندا شارما» شیوه نوازندگی «راوی شانکار» را آموخت. وی در دانشگاه اسلامی هندوستان تحصیل کرده‌است و در نواختن سنتور به مهارت رسید. وی در سال ۱۳۵۹ به ایران برگشت و از سال ۱۳۶۵ ساخت ساز «سنتور» را آغاز نمود. او به مرور تغییراتی در ساختمان و روش ساخت ساز سنتور ایجاد کرد.

تغییر ابعاد سنتور و ضخامت صفحات، تغییر روش در پُل گذاری، استفاده از سیم‌های فولادی به جای سیم‌های برنجی، ساختن سنتور دوطرف سیم فولادی سُل کوک، ساخت سنتور کروماتیک ۹ خَرک و ۱۱ خَرک و ۱۵ خَرک و سنتور باس از جمله فعالیت‌های سالاری در زمینه ساخت و بهبود ساز سنتور بوده‌است.

در شهریور ۱۳۹۳ کتاب «هزار و یک پرسش درباره سنتور» نوشته داریوش سالاری با تنظیم و ویراستاری شهاب منا توسط انتشارات سرود منتشر شد.

در مرداد ۱۳۹۴ داریوش سالاری به همراه ۴ نوازنده پیشکسوت سنتور از سوی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران مورد تقدیر قرار گرفت.

درگذشت

داریوش سالاری در شامگاه سوم آبان ۱۳۹۹ در تهران، در سن ۷۰ سالگی، پس از ابتلا به ویروس کرونا و با سابقه بیماری دیابت، در نهایت بر اثر ایست قلبی درگذشت.

داریوش صفوت

داریوش صفوت در دهه ۱۳۵۰

داریوش صفوت صفایی

نام شناسنامه‌ای

داریوش صفوت (۷ آذر ۱۳۰۷ در شیراز – ۲۷ فروردین ۱۳۹۲ در کرج) موسیقی دان سنتی ایرانی، نوازنده سنتور و سه‌تار و از شاگردان حبیب سماعی، ابوالحسن صبا و حاج آقا محمد ایرانی مجرد بود. او از جمله بنیان‌گذاران مرکز حفظ و اشاعه موسیقی در سال ۱۳۴۷ است.

زندگی‌نامه

داریوش صفوت در سال ۱۳۰۷ در شیراز متولد گردید. وی فرزند ارشد علی‌اصغر صفوت پسر ارشد میرزا آقاخان صفوت‌الملک تنها پسر میرزا مهدی (محمدعلی) حکیم الهی فرزند میرزا عبدالله اشیک آقاسی‌باشی پسر میرزا محمدعلی نوۀ میرزا مهدی استرآبادی وزیر نادرشاه افشار بود. نسب میرزا مهدی استرآبادی هم بر اساس شجره‌نامه خانوادگی به خواجه نصیر طوسی می‌رسید. در این خانواده آموزش موسیقی به‌طور موروثی صورت می‌گرفت. برادر کوچکتر او یوسف صفوت نخستین قهرمان و نخستین استاد ملی شطرنج ایران بود.

وی یادگیری سه‌تار را نزد پدر (علی‌اصغر صفوت) آغاز کرد و به دلیل نشست و برخاست پدرش با اهالی هنر، از جمله حبیب سماعی در ۱۶ سالگی (سال ۱۳۲۳) نزد وی رفت و سنتور را نزدش آموخت. از سال ۱۳۲۶ تا سال ۱۳۳۶ به تکمیل نوازندگی سه‌تار و سنتور نزد ابوالحسن صبا اقدام نمود به نحوی که بعدها صبا در جایی از وی به عنوان یکی از بهترین شاگردان خود یاد کرد که درکی دقیق و ظریف از موسیقی ایرانی دارند. در سال ۱۳۳۲ به اخذ درجه لیسانس حقوق از دانشکده حقوق دانشگاه تهران نائل آمد. در اواخر سال ۱۳۳۹ برای تدریس در مرکز مطالعات موسیقی شرقی در انستیتو موسیقی‌شناسی سوربن به فرانسه رفت. در اولین بازگشتش به ایران در سال ۱۳۴۲، ازدواج نمود و برای تکمیل تحصیلات و تحقیقاتش مجدداً به فرانسه بازگشت. در سال ۱۳۴۴ از دانشکده حقوق دانشگاه پاریس، دکترای حقوق بین‌الملل گرفت و در همین سال به ایران بازگشت. و از سال ۱۳۴۴ تا ۱۳۴۸ به تحقیق در ردیف موسیقی سنتی ایران و تکمیل سه‌تار در محضر محمد ایرانی مجرد اشتغال ورزید.

تدریس موسیقی

وی از سال ۱۳۳۸ به تدریس در زمینه‌های نوازندگی سنتور و سه‌تار، ردیف موسیقی ایرانی، آکوستیک موسیقی، تاریخ موسیقی ایران، شناخت موسیقی، آشنایی با موسیقی شرقی، فلسفه موسیقی ایرانی، تجزیه و تحلیل موسیقی ایرانی، موسیقی و اسلام، بررسی رسالات کهن موسیقی ایران و ... در مراکز زیر پرداخت:

- هنرستان موسیقی ملی، تهران، ۱۳۳۹-۱۳۳۸
- مرکز مطالعات موسیقی شرقی، وابسته به انستیتو موزیکولوژی پاریس، دانشگاه سوربن، ۱۳۳۹-۱۳۴۴
- دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶-۱۳۴۵
- هنرکده موسیقی ملی، تهران، ۱۳۶۰-۱۳۵۸
- دانشکده موسیقی دانشگاه هنر، تهران، ۱۳۵۸ تاکنون
- دانشکده تلویزیون و سینما، تهران، ۱۳۵۶-۱۳۵۹
- دانشکده میراث فرهنگی (تهران)، ۱۳۶۹

بسیاری از استادان فعلی موسیقی از آموزش‌های وی بهره‌مند شده‌اند.

مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران

داریوش صفوت در سال ۱۳۴۷ مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران و وابسته به سازمان رادیو تلویزیون وقت را بنیان نهاد و تا سال ۱۳۵۹ مدیریت آن را برعهده داشت. این مرکز در گسترش موسیقی اصیل ایران و پرورش موسیقی‌دانان جوان سهم به‌سزایی داشته‌است. وی همچنین کنسرت‌های متعددی در اقصی نقاط جهان اجرا کرده‌است.

عضویت‌ها و نشان‌ها

- استاد بازنشسته پایه ۱۵ دانشگاه هنر و دانشگاه تهران
- استاد نمونه دانشگاه‌های ایران
- مدیر مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایرانی، وابسته به سازمان رادیو تلویزیون ملی ایران از ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۹
- مدیر سابق گروه موسیقی دانشگاه تهران مدیر سابق گروه موسیقی دانشگاه هنر
- سرپرست سابق کارگاه موسیقی کودکان و نوجوانان در صدا و سیما از ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۲
- مدیر سابق گروه هنر در مرکز نشر دانشگاهی
- عضو انجمن آکوستیک‌دانان ایران ۱۳۵۷/۱۹۷۸ عضو انجمن فلسفه ایران ۱۳۵۵/۱۹۷۶
- عضو «پیوسته» فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران
- داریوش صفوت در سال ۱۳۸۵ موفق به دریافت نشان «شوالیه هنر و ادب» Chevalier De L'ordre Des Arts et Des Letters گردید که بالاترین نشان هنری کشور فرانسه است.

شاگردان سرشناس

- مجید کیانی پرویز مشکاتیان حسین علیزاده پریسا لوید میلر
- هما سادات افسری نورالدین رضوی سروستانی

اظهارات دیگران

مزار صفوت در بهشت سکینه کرج

حاج آقا محمد ایرانی مجرد، هنگام نوازندگی داریوش صفوت نمی‌توانست سکوت کند، و تحسین بی‌اختیار بر لبانش جاری می‌شد. البته او برای تحسین دکتر صفوت به این‌جا توقف نکرده و گفته بود: من اگر فرزندی داشتم بیشتر از صفوت دوستش نداشتم.

خانم سودابه فضایی در مقاله‌ای که به مناسبت هشتادسالگی دکتر صفوت به چاپ رسیده بود، او را «حکیم موسیقی» نام نهاد.

پرویز مشکاتیان: «من به عنوان کسی که سال‌ها در محضر استاد داریوش صفوت به تلمذ نشسته‌ام، بی‌هیچ گمانی بر آنم که ایشان از برگزیدگان خداوند هستند. از شهر جانان‌اند و از تبار راستینان این سرزمین، بی‌هیچ اغراقی... او همیشه صحبت از جایگاه معنوی هنرمند، اخلاق هنرمند و واصل شدن به مبدأ و مآخر و مرکز زیبایی‌ها، به طریق اولی چشم‌پوشی از مادیات و ملموسات دنیا می‌کرد». (بانی فیلم، ۱۰ آذر ۸۲ صفحه ۹)

جلال ذوالنون: «دکتر صفوت شخصیتی است مرکب از دانش و هنر و اخلاق، همراه با قلبی آکنده از عشق و ایمان به موسیقی ایرانی که مدام در تپش است». (بانی فیلم، ۱۰ آذر ۸۲ صفحه ۹)

پریسا: «استاد صفوت فقط معلم من نبود بلکه پدر هنری‌ام بود و هرچه از موسیقی دارم از او دارم. او در موسیقی دستم را گرفت. چه در زمینه موسیقی و چه در زمینه معنویت و اخلاق زنده یاد صفوت، کسانی که بضاعت علمی دارند باید از او صحبت کنند، چرا که موسیقی از دیدگاه او تنها صوت، ملودی و ردیف نبود موسیقی برای او ابزاری برای توجه به عالمی دیگر بود، ابزاری برای در خود فرو رفتن و تزکیه نفس بود.»

مهدی آنر سینا: «دکتر صفوت اندیشمندی است که در اثر سال‌ها ریاضت و تعمق برای درک زیربنا و اصول موسیقی دستگامی ایران، به جایگاهی پر قدر و بالا دست یافت... در تمام رشته‌های موسیقی کسانی تربیت شدند که بعدها زمام اشاعه موسیقی نوین ایران را به عهده گرفتند... و این همه اتفاق نمی‌افتاد، مگر به همت جناب استاد داریوش صفوت». (بانی فیلم، ۱۰ آذر ۸۲ صفحه ۹)

داوود گنجه‌ای: «من از دکتر صفوت مطالب اخلاقی بسیاری آموختم، وی مرتب برای ما از اخلاق و دوستی‌های عارفانه می‌گفت». (بانی فیلم، ۱۰ آذر ۸۲ صفحه ۹)

مجید کیانی: «مهم‌ترین نکته‌ای که در آموزش‌های ایشان رعایت می‌شد، اهمیت دادن به معنویت در هنر موسیقی بود، تا ما جوان‌های قدیم را به این سو بکشاند، که برای حفظ موسیقی ایرانی، اخلاق از همه مهم‌تر است. تا این هنر بتواند جایگاه معنوی خودش را بیابد». (بانی فیلم، ۱۰ آذر ۸۲ صفحه ۹)

آثار

- رساله «عرفان و موسیقی ایران» به زبان فارسی، تهران ۱۳۴۸ (۱۹۶۹ میلادی)
- ترجمه انگلیسی رساله «عرفان و موسیقی ایران»، چاپ نیویورک ۱۹۸۵ میلادی (۱۳۴۶)
- ترجمه فرانسوی رساله «عرفان و موسیقی ایران» با اضافات، پاریس ۱۹۸۸ میلادی (۱۳۶۷)
- پژوهشی کوتاه درباره استادان موسیقی ایران و الحان موسیقی ایرانی به زبان فارسی، تهران ۱۳۵۰ (۱۹۷۱ میلادی).
- تصحیح و چاپ «رساله موسیقی» بنایی به اتفاق استاد تقی بپینش به زبان فارسی، تهران ۱۳۶۸ (۱۹۸۹ میلادی)
- بخش پایانی کتاب «هنر موسیقی ایران» به زبان انگلیسی، واشینگتن ۱۹۹۱ میلادی (۱۳۷۰)
- کتاب موسیقی ایران به زبان فرانسه به اتفاق نلی کارن (Nelly Caron)، این کتاب در سال ۱۹۶۶ میلادی (۱۳۴۵) تحت نظارت شورای بین‌المللی و موسیقی یونسکو در پاریس چاپ شده است.
- کتاب هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی به زبان فارسی، تاریخ چاپ ۱۳۸۶ انتشارات نیک
- کتاب هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی ۲ به زبان فارسی، تاریخ چاپ ۱۳۹۱ انتشارات ارس.
- کتاب هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی ۳ به زبان فارسی، تاریخ چاپ ۱۳۹۱ انتشارات ارس

- کتاب هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی ۴ به زبان فارسی، تاریخ چاپ دوم ۱۳۹۸ انتشارات ارس
- کتاب هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی ۵ به زبان فارسی، تاریخ چاپ دوم ۱۳۹۸ انتشارات ارس
- همچنین از وی دو اجرای سه‌تار و سنتور به صورت کاست در داخل ایران قابل دسترسی است. نشر سروش.
- کتاب ۱۲۴ قطعه برگزیده از موسیقی کلاسیک ایران، چاپ دوم ۱۳۹۸ انتشارات ماهور.
- سی‌دی ۱۲۴ قطعه برگزیده از موسیقی کلاسیک ایران (۶ سی‌دی) ۱۳۹۲ انتشارات ماهور.
- سی‌دی بدیه‌پردازی ۱ (سه‌تار داریوش صفوت) ۱۳۸۸ موسسه فرهنگی صداخانه معاصر.
- سی‌دی بدیه‌پردازی ۲ (سه‌تار داریوش صفوت) ۱۳۹۰ موسسه فرهنگی صداخانه معاصر.
- سی‌دی بدیه‌پردازی ۳ (سنتور داریوش صفوت) ۱۳۹۰ موسسه فرهنگی صداخانه معاصر.
- سی‌دی بدیه‌پردازی ۴ (سه‌تار داریوش صفوت) ۱۳۹۰ موسسه فرهنگی صداخانه معاصر.
- سی‌دی بدیه‌پردازی ۵ (سنتور داریوش صفوت) ۱۳۹۱ موسسه فرهنگی صداخانه معاصر.

درگذشت

داریوش صفوت ساعت ۱۰:۱۲ بامداد روز سه‌شنبه ۲۷ فروردین ۱۳۹۲ در تهران و در منزل شخصی درگذشت. پیکر وی در بهشت سکینه به خاک سپرده شد.

داریوش طلایی

داریوش طلایی (زاده ۲۶ بهمن ۱۳۳۱ در تهران) موسیقی‌دان، نوازنده تار و سه‌تار و آهنگساز اهل ایران است. او به خاطر کتاب تحلیل ردیف برنده جایزه کتاب سال ایران در سال ۱۳۹۵ شد. طلایی این کتاب را نقطه عطفی در زندگی هنری و علمی خود نامیده است.

زندگی‌نامه

داریوش طلایی در ۲۶ بهمن ۱۳۳۱ در خانواده‌ای علاقه‌مند به موسیقی متولد شد.

او از یازده سالگی به هنرستان موسیقی رفت و به تحصیل موسیقی کلاسیک غربی و موسیقی ایرانی با ساز تخصصی تار پرداخت. شروع آموختن تار در همان هنرستان نزد علی اکبر شهنازی باعث علاقه خاص او به ساز تار و موسیقی ایرانی شد. پس از گرفتن دیپلم هنرستان همزمان به تحصیل در رشته موسیقی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران و کار در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی پرداخت. در این مرکز با تشکیل و سرپرستی گروه موسیقی برنامه‌هایی از موسیقی اصیل ایرانی در چندین دوره جشن هنر شیراز اجرا کرد. داریوش طلایی طی این دوران نزد استادانی چون علی اکبر شهنازی، نور علی برومند، عبدالله دوامی، یوسف فروتن و سعید هرمزی به تکمیل آموخته‌های خود در سنت‌ها و مکاتب مختلف موسیقی دستگامی ایرانی پرداخت.

پس از اتمام تحصیلات دانشگاه او از سال ۱۳۵۵ در دانشگاه تهران به عنوان عضو هیئت علمی دانشگاه، موسیقی ایرانی تدریس کرد. وی در سال ۱۳۵۸ با دریافت بورسیه از دولت فرانسه برای ادامه تحصیل عازم کشور فرانسه شد و ضمن تحصیل موسیقی‌شناسی تا مقطع دکتری در دانشگاه نانتر به شناساندن موسیقی ایرانی از طریق تدریس، اجرای کنسرت و انتشار موسیقی ایرانی در اروپا و آمریکا پرداخت.

داریوش طلایی از زمان بازگشت به ایران در سال ۱۳۷۱ تا کنون عضو هیئت علمی گروه موسیقی دانشگاه تهران است و طی این سال‌ها ضمن تدریس در دانشگاه به تألیف آثار موسیقی و اجرای کنسرت پرداخته‌است.

داریوش طلایی با تغییراتی در ساز «تار» با طرحی موسوم به «نوتار»، در اسفند ۱۳۹۷ رتبه نخست پژوهش‌های کاربردی در گروه تخصصی هنر سی و دومین جشنواره بین‌المللی خوارزمی را کسب نمود.

او در بهمن ۱۳۸۳، در مراسم اختتامیه بیستمین جشنواره موسیقی فجر، مورد تقدیر قرار گرفت. داریوش طلایی در فروردین ۱۳۹۸، جایزه ویژه بنیاد مستقل آقاخان در یرتغال را دریافت نمود.

آثار

از جمله آثار داریوش طلایی به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

- «جنگ و صلح» با همراهی تمبک «ناصر فرهنگفر»، مؤسسه فرهنگی هنری ماهور - ۱۳۹۱
- «دلگشا ۱»، (بداهه نوازی تار) آوای باربد - ۱۳۸۹
- «دلگشا ۲»، (بداهه نوازی سه‌تار) آوای باربد - ۱۳۸۹
- «جلوه گل» به خوانندگی «علیرضا قربانی» و تمبک‌نوازی «جمشید شمیرانی»، آوای باربد - ۱۳۸۹
- «سایه روشن» با همراهی تمبک «مجید خلیج» مؤسسه فرهنگی هنری ماهور - ۱۳۸۲
- «چهارگاه»، مؤسسه فرهنگی هنری ماهور - ۱۳۸۲
- «تکنوازی سه‌تار» با همراهی تمبک «جمشید شمیرانی» مؤسسه فرهنگی هنری ماهور - ۱۳۷۶
- «شب وصل» (تکنواز و هم‌نواز)، به خوانندگی «محمد رضا شجریان»، مؤسسه فرهنگی هنری دل آواز - ۱۳۷۶
- «کنسرتی دیگر» به خوانندگی «شهرام ناظری» و همراهی دف و تمبک «بیژن کامکار» مؤسسه فرهنگی هنری ماهور - ۱۳۷۲

- «دود عود» (همنواز آواز) به خوانندگی «محمد رضا شجریان»، آهنگسازی «پرویز مشکاتیان» و تنظیم کامبیز روشن‌روان، مؤسسه فرهنگی هنری چهار باغ بانگ- ۱۳۶۸
- Calligraphies Vocales همراه با علیرضا قربانی و جمشید شمیرانی (منتشر شده در خارج از ایران)
- ردیف‌سازی و آوازی به همراه رضوی سروستانی

کتاب‌ها

- تحلیل ردیف (بر اساس نت‌نویسی ردیف میرزا عبدالله با نمودارهای تشریحی)، نشر نی
- نگرشی نو به تئوری موسیقی ایرانی، مؤسسه فرهنگی هنری ماهور
- ردیف میرزا عبدالله
- ۲۳ قطعه از پیش‌درآمدها و رنگ‌های علی اکبر شهنازی
- کتاب ردیف دوره عالی علی اکبر شهنازی

داود آزاد

سازها: تار، سه‌تار، عود، ریاب، تنبور، دف.

داوود آزاد (زاده ۱۳۴۲ در ارومیه) خواننده، نوازنده و آهنگ‌ساز موسیقی ایرانی است.

زندگی‌نامه و فعالیت هنری

داوود آزاد در سن بیست سالگی شروع به یادگیری موسیقی کرد. او استادی در این زمینه نداشته و با تحقیق در آثار هنرمندانی چون غلامحسین بیگجه‌خانی و سعید هرمزی توانست کمبود استاد را جبران کند. او علاوه بر نوازندگی، به خوانندگی آثار خویش نیز می‌پردازد. وی از علاقه‌مندان موسیقی تلفیقی می‌باشد و در این زمینه آثاری ارائه داده‌است.

کنسرت‌ها

داود آزاد بیش از سیصد کنسرت در ایران، هند، اروپا، آمریکای شمالی، آمریکای جنوبی و استرالیا اجرا کرده‌است. از این جمله می‌توان به اجراهایی در دانشگاه‌های کمبریج، آکسفورد، لندن و مونیخ اشاره کرد.

فستیوال‌های بین‌المللی موسیقی

- World in North
- Art in Action
- sacred Voices
- (سوئد) No mind
- ۳۵مین جشنواره بین‌المللی موسیقی استانبول
- Institut du monde arabe (پاریس)

اجرا در رادیوهای بین‌المللی

- رادیو کلاسیک اتریش
- Radio Malta (مالت)
- TV, Radio Mombay (هند)
- TV, Radio Delhi (هند)

سخنرانی‌ها

- داود آزاد اولین موزیسین ایرانی است که با موضوع موسیقی ایرانی در دانشگاه آکسفورد سخنرانی کرده‌است
- سخنرانی در دانشگاه منچستر سخنرانی در میامی

داوری در مسابقات

- دومین جشنواره منطقه ای موسیقی مقامی فجر آذربایجان
- همچنین داود آزاد دو بار به عنوان داور بخش نوازندگی و آهنگسازی مسابقات هزار صدا انتخاب شده‌است:
- ۱- چهارشنبه ۱۰ شهریور ۹۵ (هشتمین برنامه مسابقات هزار صدا در سال ۹۵)
- ۲- جمعه ۹ مهر ۹۵ (دوره نیمه نهایی برنامه هزار صدای سنتی)

آثار

- آلبوم «مکتب تار تبریز» یادواره بیگجه‌خانی آلبوم «نورجان»
- آلبوم «آی ایشیقی» قطعات آنری با تار ایرانی آلبوم «می بی‌رنگی»
- آلبوم «در بهار امید» تصنیف نوازی سنتی آلبوم «به یاد هر مزی» یادواره سعید هر مزی
- آلبوم «کوی تو» آلبوم «در میخانه» آلبوم «لیلی‌نامه» آلبوم «دیوان شمس و باخ»
- آلبوم «تو همه، ماهیچ» آلبوم «می صوفی افکن کجا می‌فروشد»
- آلبوم «تو مست تری یا من؟»

داوود شیرازی

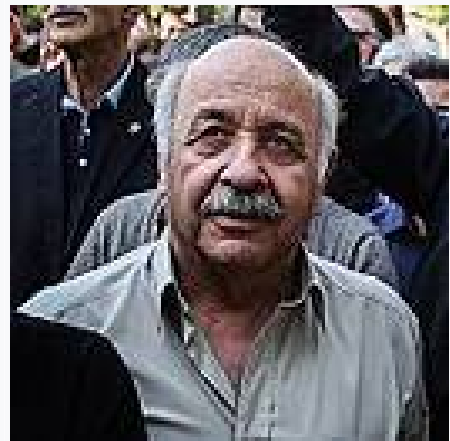
داوود شیرازی، نوازنده سرشناس تار در دوران قاجار، اهل ایران بود. او از مشهورترین موسیقیدانان کلیمی در ایران بوده است.

زندگی هنری

داوود شیرازی در خاندانی که سال‌ها به موسیقی‌دانی شهرت داشتند، در شیراز متولد شد. او هم‌زمان با «میرزا عبدالله فراهانی» و «آقا حسین‌قلی» می‌زیست و بر ردیف موسیقی ایرانی مسلط بود. از «مرتضی‌نی‌داوود» دربارهٔ داوود شیرازی نقل شده که گفته است: زمانی که کودک بوده از مردم می‌شنیده که داوود شیرازی چنان سازی نواخته که بلبل بر روی دستهٔ سازش نشسته است.

«اسماعیل شیرازی» و «آقا جان» فرزندان داوود شیرازی بودند. آقا جان، نوازنده و مدرس تمبک بود. «بالا خان»، پدر مرتضی‌نی‌داوود از شاگردان آقا جان بوده است.

داوود گنجه‌ای

داوود گنجه‌ای (زادهٔ ۲۴ خرداد ۱۳۲۱ در شهر ری)، نوازندهٔ ایرانی کمانچه و ویلن است. او هم‌اکنون یکی از اعضای شورای عالی خانه موسیقی ایران است.

داوود گنجه‌ای، ردیف کمانچه را نزد عبدالله جهان‌پناه و نواختن ویلن را نزد ولفگانگ والیش، استاد اتریشی، فراگرفت. او پس از اتمام تحصیلات متوسطه، به تحصیل در رشته موسیقی در دانشگاه تهران پرداخت و در این دوران از محضر اساتیدی چون نورعلی برومند و دکتر داریوش صفوت بهره برد. وی پس از دریافت مدرک لیسانس موسیقی، به مرکز حفظ و اشاعه موسیقی رفت و ضمن تحقیق و پژوهش در این مرکز، از محضر استادان بزرگ موسیقی ایران مانند سعید هرمزی، یوسف فروتن و محمود کریمی استفاده کرد. او همچنین نواختن کمانچه را نزد علی‌اصغر بهاری ادامه داد.

تدریس در تمام سطوح در مراکز هنری و آموزشی – اجرای کنسرت در نقاط مختلف جهان و فستیوال‌های داخلی و خارجی به همراه گروه‌های موسیقی مرکز حفظ و اشاعه موسیقی از جمله فعالیت‌های داوود گنجه‌ای است. همچنین وی از بدو تأسیس مرکز حفظ و اشاعه موسیقی به تدریس و تحقیق در این مرکز مشغول بوده است.

از جمله سوابق و سمت‌های گنجه‌ای می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

1. عضو شورای مرکزی طرح و برنامه‌ریزی آموزشگاه‌های آزاد موسیقی
2. عضو شورای عالی موسیقی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
3. عضو شورای طرح تکریم هنرمندان کشور
4. عضو شورای نظارت بر نوارها و اجراهای موسیقی
5. عضو شورای ارزشیابی هنرمندان کشور
6. مشاور هنری بنیاد رودکی

7. مشاور هنری مرکز موسیقی
  8. مشاور هنری دانشگاه آزاد رشته هنر و معماری
  9. مشاور هنری و عضو هیئت امنای انجمن موسیقی ایران
  10. عضو شورای پژوهشی و آموزشی صداوسیما
  11. عضو شورای سیاست گذاری مرکز موسیقی
  12. عضو کمیته ملی موسیقی وابسته به یونسکو
  13. عضو شورای ارزشیابی صداوسیما
  14. مدیر مرکز حفظ و اشاعه موسیقی
  15. قائم مقام و جانشین مدیرکل موسیقی صداوسیما
  16. قائم مقام و مدیر عامل خانه موسیقی
  17. عضو هیئت داوران جشنواره‌های موسیقی فجر از ابتدا تاکنون
  18. عضو هیئت داوران جشنواره‌های موسیقی جوان در تمام دوره‌ها
  19. عضو هیئت داوران جشنواره‌های موسیقی معلولین
  20. عضو کانون نوازندگان سازهای ایرانی خانه موسیقی
  21. عضو کانون مدرسان موسیقی خانه موسیقی
  22. مسئول بررسی خروج کلیه سازها از کشور
  23. شهروند نمونه؛ منتخب انجمن شهر تهران
- و چندین مسئولیت مختلف در زمینه‌های آموزش و پرورش و مدیریت‌های هنری در شاخه‌های مختلف.
تقدیرنامه‌ها:

لوح افتخار درجه یک هنری از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی لوح افتخار در بیستمین جشنواره موسیقی فجر

داوود ورزیده

داوود ورزیده (زاده ۱ بهمن ۱۳۴۸ در تهران) نوازنده نی و آهنگساز اهل ایران است.

زندگی هنری

داوود ورزیده، ۱ بهمن سال ۱۳۴۸ در تهران متولد شد. وی فارغ‌التحصیل مقطع کارشناسی رشته فیزیک از دانشگاه تهران است. او فراگیری ساز «نی» را از سال ۱۳۶۸ با شرکت در کلاس‌های شبانه هنرستان موسیقی، نزد «حسن ناهید» آغاز کرد و دوره‌های مقدماتی، عالی و ردیف موسیقی ایرانی را از او آموخت. وی با آهنگسازان و خوانندگان سرشناسی همچون: فرامرز پایور، اسماعیل تهرانی، شهرام ناظری، احمد ابراهیمی، علی رستمیان، علیرضا افتخاری، حسام‌الدین سراج، علیرضا قربانی، سالار عقیلی و ... همکاری داشته‌است.

حسن ناهید، از داوود ورزیده به عنوان یکی از شاگردان نخبه‌اش یاد کرده است.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری داوود ورزیده می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

همکاری با «گروه پایور» به سرپرستی فرامرز پایور، همکاری با «گروه نوا» به سرپرستی مهرداد دلنوازی، همکاری با «گروه عشاق» به سرپرستی اسماعیل تهرانی، همکاری با «گروه بیدل» و «گروه سراج» به سرپرستی حسام‌الدین سراج، همکاری با «گروه همایون» به سرپرستی حسین پرنیا، همکاری با «گروه بین‌المللی رومی» به خوانندگی علیرضا قربانی، همکاری با «گروه موسیقی ایرانی» به سرپرستی هوشنگ ظریف همکاری با گروه «اساتید» به سرپرستی سعید ثابت، همکاری با گروه «نای کوبان»، نوازندگی در آلبوم‌های موسیقی متعدد، نوازندگی در موسیقی فیلم و سریال، همکاری با مرکز موسیقی صدا و سیما، عضو هیئت داوران جشنواره جوان و موسیقی، همکاری با «ارکستر سازهای ملی ایران»، همکاری با «ارکستر سنتی صدا و سیما»، همکاری با «ارکستر شهر»، همکاری با ارکستر «وداع»، اجرا در جشنواره بین‌المللی ادبی و هنری «رومی» در اسلوه و ...

آثار هنری

از جمله آثار هنری که داوود ورزیده در آن‌ها حضور داشته، به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

آهنگسازی و تنظیم

آلبوم موسیقی

- «نشاط انگیز» به خوانندگی بهرام سارنگ «از نیستان» (بی‌کلام)
- «نای کوبان» (بی‌کلام) به همراه رضا سامانی و بهنام سامانی
- «سه نوازی در آرامش» (بی‌کلام) به همراه حسین بهروزی‌نیا و جاوید افسری‌راد
- «عشق خدا» به آهنگسازی و خوانندگی منصور علی صفائی
- «دیگر» به خوانندگی و آهنگسازی رامین کاکاوند
- «قصه کربلا» به همراه امید سیاره، به خوانندگی قاسم مطهری

تک آهنگ

- «باغ سرنوشت» به خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «بدخواه وطن» به خوانندگی صادق نوری
- «شادمانه» برای نی و ارکستر
- «بسیارتر از ستاره» به خوانندگی محمد گلریز

- «صبح شکوفا» به خوانندگی محمد گلریز
- «ایران» به خوانندگی جمشید عزیزخانی (مقام دوم در بخش تنظیم، از جشنواره موسیقی مقاومت ۱۳۸۸)
- «بهار ماندگار» به خوانندگی علیرضا وکیل منش
- «هوای نوز» به خوانندگی علی چراغی
- «چاه تنهایی» به خوانندگی محمد عبدالحسینی
- «تا سحر» به خوانندگی محمد عبدالحسینی
- «حدیث سرو» به خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «طواف عاشقی» به خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «میلاذ سحر» به خوانندگی غلامرضا پیروی
- «وارث آدم» به خوانندگی سعید رفیعی
- «اشک سرخ» به خوانندگی مهدی حبیبی
- «آفاق» به خوانندگی علی زند وکیلی
- «نقش گل» به خوانندگی مسعود میرزا احمد
- «سفر سلسله» به خوانندگی مرتضی فلاحی
- «شرح بی‌قراری» به همراه فریدون حافظی، به خوانندگی غلامحسین اشرفی
- «جاده تنهایی» به خوانندگی محمد عبدالحسینی
- «گفتم گفتا» به خوانندگی عبدالحسین مختاباد
- «شه‌وتی هیوا» (شوق آرزو) به آهنگسازی و خوانندگی علاءالدین باباشهبازی
- «عطر مهربانی» به خوانندگی محسن رحیمی
- «حسن مکرر» به خوانندگی سعید رفیعی
- «کاروان» به خوانندگی بهنام طاهری
- «یار من آمد» به خوانندگی وحید تاج
- «نسیم فروردین» به خوانندگی علی خدایی
- «استغنا» به خوانندگی علیرضا وکیلی منش
- «برای گل روی تو» به خوانندگی رضا طیبی
- «استهلال» به خوانندگی محمد دستمزدی
- «خاکساری» به خوانندگی علی چراغی
- «کینه» به خوانندگی علی چراغی
- «پیش درآمد افشاری» به آهنگسازی فرامرز پایور
- «رنگ بیات ترک» (به همراه سعید سرتایی) به آهنگسازی مرتضی محجوبی
- «اپرت» (به همراه سعید سرتایی) به آهنگسازی ابراهیم آژنگ
- «پاک چشمی» به خوانندگی مجید حسین‌خانی
- «صبح امید» به خوانندگی عباس جلیلیان
- «گشتی نجات» به خوانندگی جمشید عزیزخانی
- «ماتور ه لیم» به خوانندگی محمدابراهیم طهماسبی
- «چه غم» به خوانندگی بهرام سارنگ
- «بهار مجسم» (بی‌کلام)
- «صوفیانه و سماع»
- «تمنای وصال»

نوازندگی

آلبوم موسیقی

- «ارغوان» به آهنگسازی فرامرز پایور و خوانندگی علی رستمیان
- «حکایت دل» به آهنگسازی فرامرز پایور و خوانندگی علی رستمیان
- «شب مهتاب» به آهنگسازی فرامرز پایور و خوانندگی علی رستمیان
- «سروش بهار» به آهنگسازی فرامرز پایور و خوانندگی بهرام باجلان
- «آیین و خشت» با تنظیم شاهین شهبازی و خوانندگی احمد ابراهیمی
- «رقصانه» به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی شهرام ناظری
- «نیاز ابدی» به آهنگسازی مهرداد دلنوازی و خوانندگی جمال‌الدین منبری
- «نقش ماندگار» به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی رضا رضایی پایور
- «سایه دوست» به آهنگسازی و خوانندگی عبدالحسین مختاباد
- «وصف عشق» به آهنگسازی و خوانندگی رضا رضایی پایور
- «نقش ماندگار» به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی رضا رضایی پایور
- «دلبر من» به آهنگسازی و خوانندگی رضا رضایی پایور
- «قصه گیسو» به آهنگسازی رامین کاکاوند و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «ماه نو» به آهنگسازی و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «جام الست» به آهنگسازی علی طریقت، تنظیم علی قمصری و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «لب خوانی باران» به آهنگسازی صادق موسوی و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «مسیحا» به آهنگسازی بهرام خانی و خوانندگی حسام‌الدین سراج
- «آوای عشق» به آهنگسازی بهزاد خدارحمی و خوانندگی علیرضا افتخاری
- «و اینک عشق» به خوانندگی بابک رادمنش و سامی یوسف
- «مدار تکرار» با تنظیم صادق نوری و خوانندگی بهمن کاظمی
- «شبت خوش باد، من رفتم» به آهنگسازی و خوانندگی علی تفرشی
- «خانه دوست کجاست» به آهنگسازی مهدی تاری و خوانندگی علیرضا افتخاری
- «از روزگار رنگ آمیز» به خوانندگی وحید تاج
- «حکایت» به آهنگسازی و خوانندگی فرهاد برنجان
- «دیدار دوست» به آهنگسازی و خوانندگی مهدی نظری
- «بی‌نشان» به آهنگسازی حسین پرنیا و خوانندگی علی انصاری
- «سوی خرابات» به آهنگسازی مجید رئیس‌یان و خوانندگی علی‌اصغر رستمی
- «ترانه شو فریاد مرا» به آهنگسازی مجید واصفی و خوانندگی محمدرضا منصور
- «خمخانه» به آهنگسازی و خوانندگی رامین کاکاوند
- «ارغوان» به آهنگسازی سورنا صفاتی و خوانندگی مژگان شجریان
- «مرحمت» به آهنگسازی هوشنگ سامانی و خوانندگی اشکان کمانگری
- «نگار نازگر» به آهنگسازی آزاد میزاپور و خوانندگی شهاب‌الدین روحانی
- «ندای آسمانی» به آهنگسازی مهرداد تبریزی فرد
- «سودا زدگان» به آهنگسازی مهرداد ترابی و خوانندگی پیام مستوری

درویش علی چنگی شاعر و موسیقیدان قرن دهم بود. وی در بخارا تحصیل کرد و پدرش او را موسیقی آموخت تا این که در موسیقی و نوازندگی دوتار و قانون به استادی رسید. او شعر هم می‌گفت

و برای تصانیفش شعر می‌ساخت. او در دربار عبدالله خان اوزبک کار می‌کرد. رساله او در موسیقی برجای مانده است.

درویش خان

غلامحسین درویش طالقانی

نام
شناسنامه‌ای

نام دیگر درویش خان

سازها سه‌تار، تار

شاگردان مرتضی نی‌داوود، ابوالحسن صبا، موسی معروفی، نور علی برومند، سعید هرمزی، یحیی زرینجه

درویش‌خان با نام اصلی غلامحسین درویش (۱۲۵۱ تهران – ۲ آذر ۱۳۰۵ تهران) از هنرمندان نامی و استادان موسیقی سنتی ایرانی در اواخر دوره قاجاریان است که از افراد صاحب سبک و تأثیرگذار بر موسیقی ایرانی در این دوره به شمار می‌رود. از او آثار مشهوری مانند تصنیف بهار دلکش، تصنیف ز من نگارم و چند رنگ و پیش‌درآمد به‌جا مانده است. درویش‌خان همچنین رهبر ارکستر کنسرت‌های انجمن اخوت که به حمایت صفاعلی ظهیرالدوله انجام می‌شد، بود. از او دو صفحه با همکاری چند نوازنده و خواننده دیگر نیز به‌جا مانده است. وی را از ایجادکنندگان گسترش‌دهندگان پیش‌درآمد در موسیقی ایرانی می‌دانند. همچنین درویش‌خان به عنوان نخستین قربانی سوانح رانندگی در ایران شناخته می‌شود.

زندگی‌نامه

غلامحسین درویش، در سال ۱۲۵۱ هجری خورشیدی در تهران زاده شد. پدرش حاجی بشیر از اهالی زیدشت طالقان و مادرش از ترکمانان بود. پدر او کمی با موسیقی آشنا بود و سه‌تار هم می‌نواخت و

غلامحسین فراگیری ابتدایی موسیقی را نزد او آغاز کرد. علت شهرت وی به نام درویش‌خان، این بود که پدرش هنگام صدا زدن وی، از لفظ «درویش» استفاده می‌کرد و همین نام بعدها به عنوان نام خانوادگی غلامحسین برگزیده شد و او به درویش‌خان یا غلامحسین‌خان درویش معروف شد.

فعالیت

• مدرسه موزیک دارالفنون

پدر درویش‌خان به سبب علاقه‌مندی به هنر موسیقی و آشنایی اجمالی با تار و سه‌تار، کودکش را به مدرسه موزیک دارالفنون سپرد و درویش‌خان در آنجا به فراگرفتن خط موسیقی، نواختن شیپور و طبل کوچک مشغول شد.

• موزیک ملیجک

در دربار ناصر الدین شاه مردی بود به نام میرزا محمدخان (برادر آمینه اقدس زن شاه) که بعدها لقب امین خاقان گرفت و سپس معروف به ملیجک شد. هرچند از لحاظ ظاهری کوتاه قد و بدترکیب بود، اما مورد لطف و عنایت شاه قرار داشت. گفته شده وقتی طفل بود، گنجشکی دید و آنرا به زبان کردی، ملوچ یا ملوچک خواند و به همین نام موسوم شد. از ملیجک بعدها پسری به دنیا آمد و او هم مورد لطف و محبت شاه بود تا آنجا که در آغاز ملیجک ثانی یا ملیجک دوم خوانده می‌شد ولی بعدها لقب عزیزالسلطان گرفت. به دستور شاه، برای ملیجک دوم دسته موزیک مخصوصی شکل گرفت و به استناد به بعضی روایات، درویش‌خان در موزیک ملیجک نوازندگی طبل کوچک را به عهده داشته و آشنایی او با موسیقی از همین‌جا آغاز شد. بعضی روایات هم اشاره به این دارند که درویش در دسته موزیک دیگری که به تقلید از موزیک ملیجک برای کامران میرزای نایب السلطنه ایجاد شده بود، فعالیت می‌کرد.

• شاگردی آقاحسینقلی

غلامحسین به دربار شاه رفت و آمد داشت و ساز نوازندگان را می‌شنید و به دلیل سابقه آشنایی که با موسیقی داشت، به موسیقی و مخصوصاً تار علاقه‌مند شد. وقتی موضوع را با پدرش در میان گذاشت، پدرش سه‌تاری برای او تهیه کرد و مقدمات را شخصاً به وی آموخت. سپس نزد آقا حسینقلی به تکمیل فن خود پرداخت و بعد از سال‌ها تمرین در نواختن تار و به‌ویژه سه‌تار مهارت یافت و بهترین شاگرد استاد خود شد. در این دوران، آشنایی با برادر بزرگتر آقاحسینقلی، میرزا عبدالله فراهانی که نوازنده تار و سه‌تار بود، به کار او غنای بیشتری بخشید.

• آشنایی با شعاع السلطنه

درویش‌خان با کمال‌السلطنه (پدر ابوالحسن صبا) آشنایی داشت. کمال‌السلطنه از نزدیکان شعاع السلطنه پسر دوم مظفرالدین‌شاه بود و درویش‌خان را با او آشنا ساخت. بدین ترتیب که شبی آقا حسینقلی در محضر شاهزاده نوازندگی می‌کرد و از او اجازه گرفت تا شاگردش غلامحسین‌خان هم که در مجلس حاضر بود، بقیه دستگاهی را که استاد شروع کرده و ناتمام گذارده بود، بنوازد. درویش به‌خوبی از عهده کار برآمده و مورد توجه واقع شد. از آن به بعد غلامحسین‌خان جزو نوازندگان مخصوص شعاع‌السلطنه شد و هنگامیکه شاهزاده به ایالت فارس منصوب گردید، درویش‌خان هم به همراه او به شیراز رفت. غلامحسین‌خان در این سفر با یک خانواده شیرازی وصلت کرد و حاصل این ازدواج دختری شد که او را قمر نام نهادند. از قرار معلوم مستمری دستگاه شعاع‌السلطنه کفاف زندگی درویش‌خان را نمی‌داد، پس او هم دعوت بزرگان را برای تدریس خصوصی پذیرفت تا از این راه درآمد بیشتری کسب کند. شعاع‌السلطنه هنگامی که از این کار آگاه شد، برآشفته و او را احضار کرد و امر داد که انگشتان او را ببرند ولی کمال‌السلطنه شفاعت درویش را کرد و او را رهایی داد.

• فرار از دست شعاع السلطنه

پس از بازگشت به تهران، درویش‌خان در منزل خود کلاس موسیقی برپا کرد اما از اینکه همواره در پناه دستگاه شعاع‌السلطنه باشد ناراحت بود و در جستجوی راهی برای رهایی از دست او بود. بدین‌ترتیب چند تن از دوستان خود را برانگیخت تا اجازه آزادی او را کسب کنند. اما شاهزاده از این درخواست او خشمگین شد و فراشی را فرستاد او را به نزد خودش احضار کند. فراش هنگامی که غلامحسین‌خان مشغول تدریس موسیقی در منزلش بود وارد خانه شده و مأموریت خود را به او اطلاع داد. درویش‌خان هنگامی که از موضوع مطلع شد، فراش را مشغول ساخت و سپس از در پشتی منزل خود فرار کرد و به طرف منزل یکی از دوستانش به نام عباس‌قلی‌خان که سرایدار سفارت انگلستان در ایران بود رفت و نزد او پناهنده شد. سفیر انگلستان درویش را به حضور می‌طلبد و درویش نزد او و همسرش پیانو می‌نوازد و حتی به قدری اجرای او مورد پسند آنها قرار می‌گیرد که همسر سفیر هم پشت پیانو نشسته و با او همراهی می‌کند. پس از آن سفیر نامه‌ای به شعاع‌السلطنه می‌نویسد و از او آزادی درویش‌خان را درخواست می‌کند. بدین‌ترتیب درویش‌خان از ملازمت و مزاحمت شاهزاده رهایی پیدا کرد.

• آشنایی با عارف قزوینی

پس از رهایی، درویش‌خان با عارف قزوینی در ملک بیلاقی نظام‌السلطان که گلدوک نام داشت ملاقات می‌کنند که عارف داستان آشنایی آن شب را در دیوان خود ذکر کرده‌است.

• کنسرت‌های انجمن اخوت

پس از رهایی از دستگاه شعاع‌السلطنه، درویش با علاقه بیشتری به کار پرداخت و مدتی بعد به نزد صفاعلی ظهیرالدله حضور پیدا کرد و در سلک اخوان صفایی درآمد. با ظهور جنبش مشروطه ایران در نخستین کنسرت‌هایی که در انجمن اخوت تشکیل شد، وی سمت ریاست و رهبری ارکستر را داشت و همواره در این سمت باقی ماند.

عکس یادگاری سفر به تفلیس برای پر کردن صفحه. به ترتیب نشسته از راست: باقر خان کمانچه‌کش، حسین طاهرزاده، درویش‌خان. ایستاده از راست: عبدالله دوامی، ابوالحسن اقبال آذر

• پرکردن صفحه

درویش‌خان دوبار برای پرکردن صفحه گرامافون به خارج از ایران سفر کرد. همراهان او در سفر اول عبارت بودند از: حبیب‌الله شهردار (مشیر‌همایون)، سید حسین طاهرزاده، رضا قلی‌خان، حسین هنگ‌آفرین، باقرخان رامشگر و اسدالله‌خان این سفر در دوران استبداد صغیر رخ داد. وقتی گروه به رشت رسیدند، اکبر خان فلوتی، برادر حسین هنگ‌آفرین هم که در آنجا اقامت داشت با آنها همراه شد و در همان هنگام مجاهدان به رشت رسیده بودند و در آنجا مستقر بودند. به خواهش آنها این هیئت سه شب در رشت کنسرت برگزار کرد. سپس همگی از راه روسیه به لندن رفتند و هنگامی که کمپانی هیز مسترز ویس (به انگلیسی: His Masters Voice) جشنی گرفته بود و از دیگر کشورها

هم نوازندگانی برای پرکردن صفحه به آن شهر آمده بودند، تعدادی صفحه پر کردند که بعضی از آنها هنوز هم موجود است. از جمله صفحه تار سولوی درویش که در بیداد همایون نواخته است. هنگام بازگشت، وقتی به کرج رسیدند، علینقی وزیری که در آن هنگام افسر قزاق و مأمور شهر کرج بود، آنها را به نزد خود دعوت کرد و یک روز را با آنها گذر کرد. وقتی گروه به تهران بازگشتند، مقدمات فتح تهران فراهم شده بود و چند هفته بعد، تهران به دست مجاهدان فتح شد. در سفر دوم درویش خان به همراه چهار نوازنده و خواننده که عبارت بودند از: باقرخان کمانچه‌کش، سید حسین طاهرزاده، اقبال السلطان (اقبال آذر) و عبدالله دوامی به تفلیس سفر کرد و از این سفر عکسی نیز به یادگار مانده است. صفحه‌های ضبط شده از این سفر که توسط کمپانی دیویداف (به انگلیسی: Davidoff) تهیه شده بود، به برلین فرستاده شد اما به علت وقوع جنگ جهانی اول به جز چند صفحه، صفحات دیگر به تهران نرسید. گروه در این سفر در هنگام اقامت در تفلیس، دو شب تالار گرجی‌ها را اجاره کردند و برای ایرانیان مقیم آنجا کنسرت‌هایی اجرا کردند.

• دیگر کنسرت‌ها

جدا از کنسرت‌های انجمن اخوت، درویش چند کنسرت نیز در گراند هتل تهران اجرا کرده است. به موجب نامه شماره ۴۵۴ مورخ دوم برج ثور (اردیبهشت ۱۳۰۱) وزارت جنگ وقت، که جزو نامه‌های به دست آمده از درویش خان است، کمیسیونی برای جمع‌آوری اعانه به منفعت قحطی‌زدگان روسیه تشکیل شد و از درویش خواهش کرده‌اند به این منظور کنسرتی در سفارت روسیه بدهد و درویش هم این کار را پذیرفته و بدین ترتیب درآمدی به نفع آسیب دیدگان جمع‌آوری شده. نامه دیگری نیز به شماره ۷۶۷۸ از وزارت معارف وقت به تاریخ نهم برج ثور (احتمالاً سال ۱۳۰۰) به جا مانده است که در آن از درویش خان تقدیر به عمل آمده است که پنجاه تومان از درآمد شب دوم و سوم هیئت ارکستر ایرانی را به رسم اعانه به ایتم مدارس ملی اختصاص داده است و مبلغ مذکور برای خرید هجده دست لباس به جهت اطفال یتیم، اختصاص یافته است.

خصوصیات هنری درویش

روح الله خالقی درباره درویش خان در کتاب خود چنین گفته است:

«درویش تار و سه‌تار هر دو را نیکو می‌نواخت. مضراب ریز نازک و خوش‌آوازی داشت و پنجه‌اش لطیف و تند و مخصوصاً ذوق و سلیقه‌اش بسیار خوب و نوای سازش گرم و پخته بود ... ساخته‌های درویش از لحاظ ملودی بسیار سلیس و روان و از جهت سازندگی و علم ترکیب کردن اصوات، مطابق قواعد و اصول می‌باشد. .... پیش‌درآمدهایش اغلب به وزن سه‌چهارم نوشته شده ولی در حقیقت شش‌ضرب است که پایه آنها را از یکی از اوزان معروف ضرب‌گیرها اقتباس کرده است و بهترین نمونه پیش‌درآمد می‌باشد که به وسیله دیگران تقلید شده است. .... رنگ‌های درویش بهترین ساخته‌های اوست مخصوصاً از این نظر که با مخلوط کردن وزن‌های شش‌هشتم و سه‌چهارم زمینه‌های خوبی به دست داده که اغلب آنها به بسیار متنوع است چنانکه از ابتدا سنگین شروع می‌شود و به تدریج در قسمت‌های بعد، سریع می‌گردد. مخصوصاً رنگ افشاری و رنگ دوم ماهور و رنگ‌های اصفهان‌ش بی‌نهایت زیبا و دلچسب جلوه می‌کند که هنوز هم بهترین نمونه رنگ ایرانی است.»

موسیقی زمان درویش خان

• موسیقی ضربی

موسیقی معمول آن دوره در درجه اول اهمیت، ردیف آوازا بود که نوازنده‌ای می‌نواخت و و آوازخوان همان را می‌سرایید و از ساز، جواب می‌شنید. این قسمتی بود که به تنهایی نواخته می‌شد زیرا در همه جا وزن مرتب و منظمی نداشت که چند نوازنده باهم بتوانند بنوازند.

• تصنیف

قسمت‌های ضربی که چند نوازنده می‌توانستند باهم بنوازند، تصنیف و رنگ بود. تصنیف‌های معمول آن دوره از علی اکبر شیدا بود زیرا آنچه که قبل از او بود از لحاظ شعر و مفهوم و معنی کمتر مورد توجه بود و حتی دارای اشعار مبتذل نیز بود.

• رنگ

رنگ‌ها محدود بود و هر دستگاه رنگ مخصوصی داشت. تعدادی از رنگ‌های متداول آن دوره عبارت بودند از: ضرب اصول در دستگاه شور، رنگ حربی در دستگاه ماهور، رنگ دلگشا در دستگاه سه‌گاه، رنگ‌های لزگی و حاشیه در دستگاه سه‌گاه، رنگ فرح در دستگاه همایون، رنگ فرح انگیز در دستگاه اصفهان، و رنگ شهرآشوب در دستگاه‌های شور و چهارگاه.

• موسیقی آوازی

آواها از قید وزن آزاد بودند اما تعدادی قطعات ضربی هم در بین آنها دیده می‌شد. قطعات ضربی موجود در آواها عبارت بودند از: کراو غلی، که در مقدمه ماهور به وزن شش‌هشتم تند نواخته می‌شد، ساقی‌نامه در ماهور، صوفی‌نامه در اصفهان، نستوری در نوا، گریلی در شور، کرشمه که در اغلب آواها به کار گرفته می‌شد. زنگوله و نغمه در راست‌پنجگاه و چهارپاره حجاز که در ماهور هم نواخته می‌شد.

• چهار مضراب

گذشته از نغمات فوق، قطعات دیگری هم به نام چهارمضراب متداول بوده که زمینه آن از یک برداشت کوچک به نام پایه شروع می‌شده است و در پرده‌های مختلف آواز پرورش می‌یافته و به زیروبم می‌رفته است به این ترتیب غیر از تصنیف‌ها و رنگ‌ها این گونه قطعات هم در مورد لزوم با چند ساز قابل اجرا بوده است. تمام قطعاتی که در موارد فوق آنها اشاره شد، کوچک بوده و زیاد طول نمی‌کشیده است. تنها ساقی‌نامه و گریلی چون با شعر همزمان بوده است، در صورت حضور آواخوان بیشتر به طول می‌انجامید.

نوآوری در موسیقی سنتی

استقلال و تحول در آهنگ‌سازی نو

در آغاز، آهنگسازی به شیوه نو توسط علی اکبر شیدا متخلص به شیدای شیرازی و عارف قزوینی آغاز شده بود. آن دو، آهنگسازی را به صورت اصولی نیاموخته بودند و تصنیفها را بر اساس ذوق و احساس خود می‌ساختند و خود بر آنها شعر می‌نهادند و خود نیز آنها را می‌خواندند.

اما این سبک موسیقی، توسط درویش‌خان به صورت یک حرفه مستقل هنری درآمد. زیرا او علاوه بر ردیف سنتی، با مبانی موسیقی بین‌المللی آشنا شده بود و بر اساس این دانش، آهنگ می‌ساخت. از سوی دیگر، به جای اینکه خود، آهنگ بخواند خوانندگان حرفه‌ای آنها را اجرا می‌کردند. علاوه بر این، آهنگ‌های او با شعر شاعران حرفه‌ای خوانده شده و برای نواختن، از ارکستری که خود او در انجمن اخوت بنیان گذاشته بود بهره می‌گرفته است.

سعدی حسنی در کتاب «تاریخ موسیقی» دربارهٔ پیدایش موسیقی نوین ایران می‌نویسد: «نخستین تحول واقعی موسیقی را غلامحسین درویش آغاز کرد.»

تغییر در یکنواختی

پدر درویش‌خان، که کمی با موسیقی آشنا بود و سه‌تار می‌نواخت، او را در ده سالگی به شعبه موسیقی مدرسه نظام، وابسته به دارالفنون، سپرد که به سرپرستی موسیو لومر ایجاد شده بود. او در

دارالفنون به فراگیری خط موسیقی و نواختن شپیور و طبل کوچک مشغول و با موسیقی اروپایی آشنا شد. در زمان تحصیل، متوجه یکنواخت بودن موسیقی ایرانی شد. به این جهت، آواز را که تا آن زمان بدون ضرب و طولانی بود، خلاصه و به صورت ضربی درآورده و از ضرب‌آهنگهای تازه و گاه برگرفته از موسیقی اروپایی استفاده کرد. او به «درآمد» که پیش از آواز نواخته می‌شد قطعه ضربی دیگری به نام «پیش‌درآمد» افزود.

دو سفر درویش به لندن و تفلیس، به همراه حسین طاهرزاده، عبدالله دوامی، ابوالحسن اقبال‌آذر و مشیر همایون شهردار باعث آشنایی بیشتر با آهنگ‌های غربی و افزایش میل او به نوآوری و آفرینش قطعات تازه و دلپذیری شد که ساختار ضرب‌آهنگ آن‌ها در موسیقی ایران سابقه نداشت. او نام این قطعات را والس، مارش و پولکا نهاد. این کار باعث ایجاد فضای تازه در موسیقی ایران و دعوت کمپانی‌های صفحه پرکنی خارجی از هنرمندان برای ضبط خواننده‌ها و نواخته‌هایشان به اروپا شد.

تغییر در تار

درویش در نواختن تار دست داشت. تا آن زمان تار دارای پنج سیم (دو سیم سفید، دو سیم زرد، و یک سیم بم) بود. اما با نگاه به سه‌تار به فکر افتاد سیم دیگری به تار بیفزاید و از آن هنگام تار دارای شش سیم شد و این عمل باعث ایجاد کوک‌های متنوع و جدید در تار شد. در سال ۱۳۹۸ یک فیلم کوتاه انیمیشن درباره درویش‌خان ساخته شد. نام این انیمیشن «سیم ششم» می‌باشد که در آن به اختراع سیم ششم تار توسط درویش‌خان و همچنین مرگ این هنرمند بزرگ پرداخته‌است. کارگردان این فیلم انیمیشن بهرام عظیمی و نویسنده فیلمنامه مهناز عادل می‌باشد.

گسترش پیش‌درآمد

همانطور که اشاره شد، قطعات متداول زمان درویش‌خان از لحاظ زمانی کوتاه بود و هنگامی که نوازندگان ارکستر می‌خواستند نواختن دسته جمعی را با یک مقدمه طولانی‌تر آغاز کنند، آهنگ‌های کمی در دسترس داشتند.

پس از مشروطیت و آزاد شدن اجتماعات و تشکیل انجمن‌های مختلف، ارکسترها با عده بیشتری تشکیل یافت و اولین کنسرت‌ها با تشویق ظهیرالدوله در مجالس بزرگی که شنونده‌های بیشتری داشت، ایجاد شد. بنابراین برای شروع کنسرت‌ها آهنگ‌های دیگری لازم بود که مفصل‌تر باشد و چند دقیقه‌ای به طول بکشد تا مردم را برای شنیدن ساز و آواز آماده کند. بدین‌صورت اولین پیش‌درآمدها ایجاد شد. هرچند پیش‌درآمد سابقه طولانی نیز داشته است اما تا قبل از درویش‌خان این پیش‌درآمدها قطعات مستقلی به شمار نمی‌آمد. مبتکر پیش‌درآمد به سبک امروز، درویش‌خان بوده است. او پیش‌درآمدهایش را توسعه داده و در تمام گوشه‌های آواز پروراند. بدین ترتیب آنها را تبدیل به قطعات مستقل کرد. این قطعات به پیشنهاد مشیر همایون، به مناسبت اینکه قبل از درآمد زده می‌شد، پیش‌درآمد نام گرفت. روح الله خالقی اشاره می‌کند که احتمالاً نام پیش‌درآمد قبل از نام‌گذاری مشیر همایون وجود داشته است و همین ذهن او را با این کلمه آشنا ساخته بود.

داستان دیگری نیز ابوالحسن صبا از پدرش نقل کرده است که به علت دیگری برای ظهور پیش‌درآمد اشاره کرده است:

کمپانی هیز مسترز ویس (به انگلیسی: His Masters Voice) به خواجه هابمارسون ماموریت می‌دهد که در تهران با موسیقی‌دان‌های مشهور برای پر کردن صفحه مذاکره کند و عده‌ای را با خود به لندن بیاورد تا صفحاتی از موسیقی آنها ضبط شود. هابمارتسوم به ملاقات آقا حسینقلی می‌رود و او را متقاعد می‌کند تا با او رهسپار لندن شود و آقا حسینقلی هم قبول می‌کند و با عده‌ای راهی لندن می‌شوند. درویش‌خان به نزد او می‌رود و می‌گوید: شما با این کار اعتبار موسیقی و موسیقی‌دان را در ایران پایین می‌آورید. وقتی شما که استاد مسلم هستید هنر را به هیچ بفروشید، فردا شاگردان شما چه اعتباری خواهند داشت. میرزا این عقیده را می‌پسندد ولی نماینده کمپانی وانمود می‌کند که درویش از راه حسد و کارشکنی این مطالب را گفته است. با این حال آقا حسینقلی تحت تاثیر سخنان درویش از کمپانی طلب

دستمزد می‌کند و بالاخره معامله با چند متر پارچه ماهوت انگلیسی ختم می‌شود و هیئت نوازندگان به سمت لندن راهی می‌شود. درویش وقتی از شرط حقارت‌آمیز این معامله آگاه می‌شود، تصمیم به مبارزه می‌گیرد و شروع به ساختن قطعاتی به اسم پیش‌درآمد می‌کند. استقبال عموم از پیش‌درآمدهای درویش طوری بود که وقتی صفحات به تهران رسید، با شکست مواجه شد. زیرا مردم صفحه پیش‌درآمد درویش را می‌خواستند. روح الله خالقی این حکایت را در کتاب خود نقل کرده و آنرا فاقد اعتبار و نادرست می‌داند.

آثار درویش‌خان

در مجموع هفت پیش‌درآمد، شش تصنیف، یازده رنگ و قطعاتی متفرقه از درویش‌خان برجای مانده است.

پیش‌درآمدها

۱. پیش‌درآمد ماهور
۲. پیش‌درآمد ابو عطا (اول)
۳. پیش‌درآمد ابو عطا (دوم)
۴. پیش‌درآمد سه‌گانه
۵. پیش‌درآمد شوشتری
۶. پیش‌درآمد افشاری
۷. پیش‌درآمد راک (ماهور)

تصنیف‌ها

۱. بهار دلکش (ابو عطا) که شعر آن چنین است:

<p>از آنکه دلبر دمی به فکر ما نباشد که جنگ و کین با من حزین روا نباشد مه جبینان را نازنینان را وفا نباشد حبیب من با رقیب من چرا نشستی بیا در برم از وفا یکشب ای مه نخشب تازه کن عهدی، تازه کن عهدی که بر شکستی</p>	<p>بهار دلکش رسید دل به جا نباشد در این بهر ای صنم بیا آستی کن صبحدم بلبل بر درخت و گل بخنده میگفت اگر که با این دل حزین تو عهد بستی چرا عزیزم دل مرا به کینه خستی تازه کن عهدی، تازه کن عهدی که بر شکستی</p>
--	---

۲. ز من نگارم (ماهور) که شعر آن چنین است:

<p>به حال زارم عزیزم نظر ندارد دل من از من حبیبم خبر ندارد کجا پرد مرغ عزیزم که پر ندارد که غیر خون جگر ندارد مگر شب ما عزیزم سحر ندارد که آه و زاری اثر ندارد وطن علاج عزیزم دگر ندارد کسی که تیغ عزیزم دوسر ندارد</p>	<p>ز من نگارم، حبیبم خبر ندارد خبر ندارم من، از دل خود کجا رود دل عزیز من آئی که دلبرش نیست فغان از این عشق حبیب من آخ امان از این عشق همه سیاهی حبیبم همه تبااهی بهار مضطر حبیب من آئی منال دیگر جز انتظام (انتظام) و حبیبم جز استقامت ز هر دو دست بر سرش بکوبند</p>
---	---

۳. دائم مه من (ماهور) که شعر آن چنین است:

دائم مه من بر دلبریش کند ناز
عاشق طلبی بین که جو معشوق نبیند
مردم به لب چشمه حیوان دهانش
ای کاش که از خویش آگه نشود یار
دانست که من عاشق و دیوانه اویم
از پیش و پیش ظنظنه حسن جمالش
چون خواجه منعم که به درویش کند ناز
در آینه بیند رخ و بر خویش کند ناز
چون تشنگی م بیش شود بیش کند ناز
ترسم که به اندازه خویش کند ناز
هر روز به من بیشتر از پیش کند ناز
از پشت کند غمزه و از پیش کند ناز

۴. صبحدم ز مشرق (سه‌گانه) که شعر آن چنین است:

صبحدم ز مشرق طلوعی در جهان کن
ملک دل مسخر ز رویت ناگهان کن
تاجم ماهی تو مرا مردم برایت
مه رخشانم تویی تو آرام جانم تویی تو
بزم ما منور زمویت گلفشان کن
صنم شاهی تو ، مرا جانم فدایت
حییـبم ، ملیـحم ، صبیـحم
شمع مجلسم ، سـرو نورسم

۵. عروس گل (سه‌گانه) که شعر آن چنین است:

عروس گل از بـاد صبا
الا ای صنـم بهر خدا
ندیده بـودم چـهر پری
تـو چون از پـری زیبا تری
دیده کسی هرگز بود پیچه زدن خوی گل
آه نـهان چرا چـهره دلجوی
تو
شده در چمن چهره گشا
ز پرده تو رخ به در کن
نهفته کند جلوه گری
هر آینه جلوه سر کن
پرده برافکن تا شود پرده نشین روی گل
یار ، گشاده به روی تو و موی تو

۶. باد خزان (افشاری):

باد خزان وزان شد
طلایه لشکر خزان
چو ابر بهمن ز چشم من
ناله ها مرغ سحر از غم آشیان زد
درین زمستان به هر شبستان
فتاده گریان ، فقیر و عریان
کشور خراب ، فغان و زاری
وه چه کنم از غم بی قراری
بیا مه من رویم از این ورطه جانسپاری
چهره گل نهان شد
از دو طرف عیان شد
چشمه خون روان شد
آشین سوخته بین مشعله در جهان زد
تو انگران راحت و شادان و خندان
گرسنه در بستر برف و بوران
ظلم بی حساب ، سیاه کاری
تا به کی کشیم ذلت و بیماری
رویم از این ورطه جانسپاری

اشعار این تصنیف‌ها از محمدتقی بهار است، به استثنای تصنیف صبحدم ز مشرق که از حاجب است.
در این میان دو تصنیف بهار دلکش و ز من نگارم، شهرت بیشتری پیدا کرده‌اند.

با وجود اینکه درویش به کارهای سیاسی، اجتماعی گرایش نداشت اما تصنیف ز من نگارم، سروده
ملک الشعرا و تصنیف باد خزان وزان شد حال و هوای اعتراضی دارند.

رنگ‌ها

۱. رنگ ماهور (قهر و آشتی)

۲. رنگ ماهور (دوم)
۳. رنگ همایون
۴. رنگ شوشتری
۵. رنگ اصفهان (پریچهر و پریزاد)
۶. رنگ اصفهان (غنی و فقیر)
۷. رنگ سه‌گاه
۸. رنگ ابو عطا
۹. رنگ افشاری
۱۰. رنگ افشاری (دوم)
۱۱. رنگ اصفهان (سوم)

قطعات متفرقه

۱. سرود «مارش جمهوری» (ماهور)
۲. «پولکا» در فا ماژور (ماهور و چهارگاه)
۳. «حصار» (چهارگاه)
۴. «دوضربی افشاری»

آموزش شاگردان

وی از نخستین کسانی است که در ایران کلاس آموزش موسیقی برپا کرد و شماری از نامداران موسیقی ایرانی، شاگردان او بوده‌اند. او به شاگردانی که دوره‌های مختلف، درسش را با موفقیت می‌گذراندند نشانی به شکل تیرزین هدیه می‌داد که از جنس مس و نقره و برای شاگردان سطوح عالی، از جنس طلا بود. از جمله شاگردان او که موفق به دریافت تیرزین طلا شدند، می‌توان مرتضی نی‌داوود، ابوالحسن صبا، موسی معروفی، نورعلی برومند، ارسلان درگاهی و سعید هرمزی را نام برد.

رابطه با خانواده خالقی

پس از فوت میرزا غلامرضای شیرازی که آشنایی و رابطه گسترده‌ای با خانواده خالقی داشت، از قول روح‌الله خالقی، این خانواده با درویش‌خان آشنا شد و پدر روح‌الله خالقی نیز از تعلیمات او برخوردار شده بود. روزی به دعوت آنها درویش‌خان به باغ خانوادگی آنها می‌آید و ماجرای آن آشنایی را روح‌الله خالقی چنین می‌نویسد:

«محفل آراسته‌ای به پاس احترام او ترتیب دادند و حضار که اهل ذوق و دوستدار موسیقی بودند، مقدم استاد را گرامی داشتند. اطراف حوض دایره شکلی را که در حاشیه‌اش شمعدانی‌های قرمز کاشته بودند، فرش انداختند و همه با محبت و بی‌ریا چهار زانو دور هم نشستند. ماه از پشت درختان دلربایی می‌کرد و با شکوهی تمام به بالا می‌خرامید. نسیم ملایم شهریور می‌وزید و حرکت شاخه‌ها، زمین را سایه روشن می‌کرد. نوای سر انگشتان درویش‌خان هم رونق خاصی به محفل انس داده بود ... دفعه دیگر استاد تار را زمین گذارد و سه‌تار به دست گرفت و شور بالادسته را با کوک مخصوص خود نواخت که آیتی از لطف و زیبایی بود و هرگز اثرش با اینکه سالها از این داستان می‌گذرد، از خاطر محو نشده است ...»

فعالیت‌های خیریه

علاوه بر اجرای کنسرت برای جمع‌آوری کمک برای قحطی زدگان روسیه، اجرای کنسرت‌های دیگری نیز برای ایجاد دبیرستان فرهنگ، کنسرت برای آتش‌سوزی آمل در ۱۲۹۶ خورشیدی، کنسرت برای بازسازی خرابی‌های آتش‌سوزی بازار و نیز کنسرت برای غارت شدگان ارومیه در ۱۲۸۶ خورشیدی از جمله تلاش‌های او در دوران مشروطه بود.

علاقه به گل و گیاه

درویش خان شیفته گل و گیاه بود و در حیاط خانه‌اش گل‌های رنگارنگ بسیاری داشت که همه را به دست خود پرورش داده بود.

در کتاب سرگذشت موسیقی ایران نیز به علاقه او به گل و گیاه اشاره شده است

اخلاقیات

تکیه کلام او یا پیر و یا پیرجان بود به همین جهت به این نام معروف شد و همه او را یا پیر و یا پیرجان صدا می‌کردند. روح‌الله خالقی درباره او نقل می‌کند:

«درویش طبعی لطیف و ذوقی سرشار داشت. هنرمندی متجدد و بی‌تکلف، بسیار متواضع و فروتن، بی‌آزار و بردبار، انسان‌دوست و زبردست‌نواز، خوش معاشرت و رفیق‌دوست بود. از هیچکس بدگویی نمی‌کرد. یعنی عارف به تمام معنا که فقط نیکی می‌دید و همه را خوب می‌پنداشت. مردی بود نکته‌سنج و با نمک و خوش بیان و ظریف و رند و شوخ. چنانکه وقتی کلام گوشه‌داری می‌شنید، به وضعی دلپسند و مودب، جواب مناسب می‌داد اما نه آنطور که خاطری را آزرده سازد. هنر را بسیار محترم می‌شمارد و وضع و رفتارشان چنان بود که مورد احترام و تکریم همه واقع می‌شد. نسبت به استادان خود حق‌شناس و سپاس‌گزار بود و با شاگردانش به کمال ملاحظت و مهربانی رفتار می‌کرد و آنها را به‌مانند برادر و فرزند خود دوست می‌داشت.»

مرگ درویش‌خان

قبر درویش‌خان در گورستان ظهیر الدوله

در شب چهارشنبه، دوم آذر ماه ۱۳۰۵ هجری خورشیدی، هنگام بازگشت از جلسه محفل موسیقی در منزل یکی از دوستان به خانه، درشکه‌ای دو اسبه کرایه می‌کند. در آن زمان خودرو به تازگی وارد خیابان‌های شهر شده بود و شمار آن‌ها به سختی به پنجاه دستگاه می‌رسید. زمانی که درشکه از خیابان امیریه به سمت شمال می‌پیچد، خودروی فوردی از جهت مخالف با درشکه و اسب‌های آن برخورد می‌کند. اسب‌های درشکه درجا تلف می‌شوند و وی از درشکه به بیرون پرتاب شده و از ناحیه سر به زمین برخورد می‌کند. بی‌درنگ مردم رسیده و او را به بیمارستان نظمیته تهران (که بهترین بیمارستان آن زمان تهران بود) می‌رسانند. اما بر اثر ضربه‌ای که بر سر او وارد آمد، چنان به سختی آسیب دید که پنج روز بعد در بیمارستان به علت ضربه مغزی در سن ۵۴ سالگی درگذشت. وی در گورستان ظهیرالدوله میان امامزاده قاسم و تجریش شمیران که قبرستان درویشان صفایی است، در کنار قبر علی ظهیرالدوله به خاک سپرده شد.

چند روز پس از مرگ او مدیر روزنامه ناهید مقاله بلندی به یاد او نوشت و از مرگ او اظهار تاسف کرد.

بر روی سنگ قبر او این اشعار نوشته شده است:

درویش اگر از این جهان رفت	مشنو که فقیر و ناتوان رفت
درویش هنر ور زمان بود	استاد هنرور زمان رفت
فریاد ز بوستان برآمد	کان بلبل خوش ز بوستان رفت
چون دید چنین مدیر ناهید	کان چشم و چراغ دوستان رفت
تاریخ وفات او ز من خواست	تا سر کنم آنچه داستان رفت
من نیز بگفتم ای شکوهی	درویش یگانه زمان رفت

(سال ۱۳۴۵ قمری) تقدیر از درویش‌خان پس از مرگ

محمد هاشم میرزا متخلص به «افسر» در مدح این استاد و درویش عبدالمجید طالقانی، استاد خط شکسته نستعلیق که هر دو اهل طالقان هستند دو بیت زیر را سروده است:

درویش زمان ما و درویش نخست	هریک به رهی رسم تجدد می‌جست
آن یک خط راست را شکسته بنوشت	وین موسیقی شکسته را کرد درست

ایرج میرزا نیز در وصف او از زبان «زهره» در منظومه «زهره و منوچهر» گفته است:

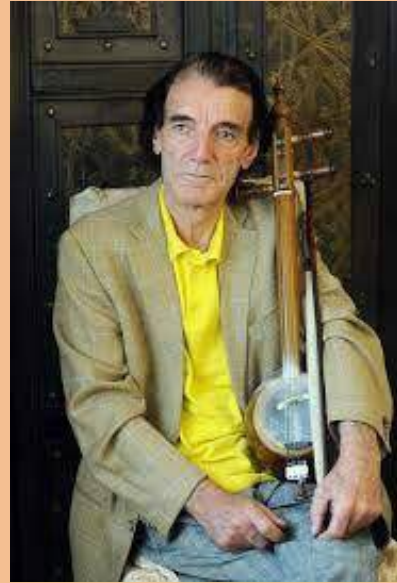
تار نهم در کف درویش خان تا بدمد بر بدن مرده جان

چند روز پس از این حادثه، علینقی وزیر ی مجلس یادبودی برای او در مدرسه موسیقی خود بر پا کرد. عکس بزرگ درویش و تار دست وی را در گوشه سالن گذاردند و نواری سیاه به دور آن افکندند و با گل که مورد علاقه او بود تزیین کردند. وزیر ی در آن مجلس به جای ناله و ندبه، با موسیقی یاد درویش را گرامی داشت. در این جلسه برای اولین بار در تاریخ موسیقی ایران، جلسه تذکر با نوای موسیقی آغاز شد. شماری از دولتمردان آن روزگار از جمله چهار تن از وزیران کشوری نیز در آن حضور داشتند. در این مجلس، آثاری از درویش‌خان شامل پیش‌درآمد افشاری و تصنیف باد خزان وزان شد توسط ارکستر به رهبری وزیر ی نواخته شد و خود او نیز با تار، چند قطعه از آفریده‌های او را به تنهایی نواخت و در پی آن، سخنانی در اهمیت حضور او در جامعه موسیقی ایران بیان کرد. سپس حسین گل‌گلاب شعری در رثای درویش در برگه‌ای نوشت و خواند:

چون اشک شمع تا مژه بر یکدیگر زدیم داغ تو از سر آمد و از پای ما گذشت

در انتها حضار پای برگه شعر را به یاد آن شب امضا کردند.

درویش‌رضا منظمی

درویش‌رضا منظمی موسیقی‌دان و نوازنده کمانچه است.

وی متولد شهر الشتر از توابع استان لرستان است.

وی با آموختن کمانچه در الشتر و ویولون در خرم‌آباد، توانست در رادیوی محلی لرستان به اجرای برنامه بپردازد. بعدها به مدت شش سال نزد حسین یاحقی موسیقی آموخت. از دیگر استادان وی به نورعلی برومند، علی اصغر بهاری و جواد معروفی می‌توان اشاره کرد.

فعالیت حرفه‌ای را در گروه موسیقی شیدا و در کنار محمد رضا لطفی و ناصر فرهنگ‌فر شروع کرد. منظمی در حال حاضر عضو شورای عالی شعر و موسیقی و شورای قیمت‌گذاری مرکز موسیقی و سرود صدا و سیما می‌باشد او مدتی رئیس دانشگاه هنرهای زیبا تهران بود.

ذوالفقار عسگری پور

ذوالفقار عسگری پور (عسگریان) (۱۳۱۱ در خلیل‌آباد (کاشمر) - ۱۶ آذر ۱۳۹۳ در مشهد) نوازنده و خواننده موسیقی نواحی خراسان بود. از جمله دستاوردهای وی می‌توان به کسب کسب دیپلم افتخار سومین، چهارمین، پنجمین و هفتمین جشنواره موسیقی فجر و اجرای برنامه در کشورهای ایتالیا، فرانسه، سوئیس، هلند و بلژیک اشاره کرد.

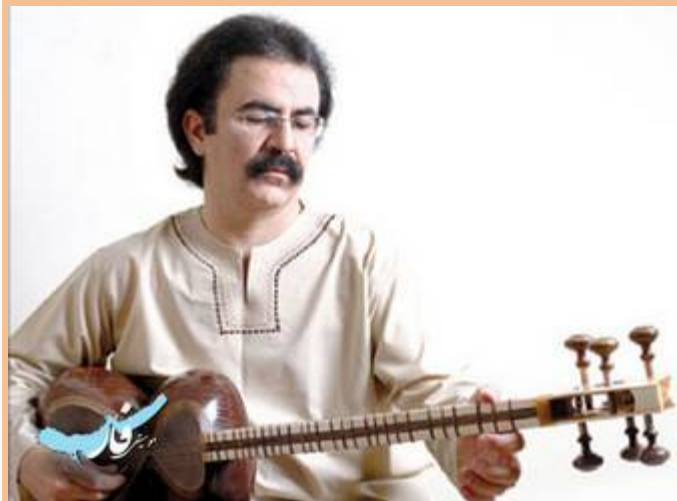
زندگی

او یادگیری دو تار را از هفت‌سالگی آغاز کرد و پدرش، نخستین استادش بود. او در چندین جشنواره موسیقی فجر دیپلم افتخار جشنواره را گرفت. از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۹ در کشورهای مختلف اروپایی همچون ایتالیا، فرانسه، سوئیس، هلند و بلژیک به نوازندگی پرداخت.

او رشد یافته در خانواده ای بود که پیش از او ۹ نسل از اجدادش در کار نوازندگی بوده‌اند و از این رو وی نیز آشنایی کاملی با ساخت انواع سازها داشت و در ساخت سازها به جزئیات صدایی و ساختاری آنها توجهی شایان داشت. وی به دلیل تجربیاتش ساز جدیدی را ابداع کرد وی برای فهم بهتر موسیقی بومی خراسان سالهای سال در کنار ترک‌ها، کرمانج‌ها، کردها و فارس‌های خراسان زیست.

او اولین کسی است که پرده‌های دوتار را اضافه کرد و از ۷ تا ۹ پرده به ۱۹ پرده رساند. بعدها عثمان خوافی نیز کاری مشابه انجام داد. در کل او پنجه ای زیبا و پخته داشت و سبکی را در نوازندگی ساز دوتار پایه‌گذاری کرد که امروزه اکثر نوازندگان در تربت‌جام پیرو شیوه او هستند. محسن عسگریان فرزند او نمونه بارزی از تربیت یافتگان مکتب اوست. استیفین بلوم، پژوهشگر آمریکایی موسیقی اقوام هم در پژوهش‌هایش از دانسته‌های عسگری‌پور استفاده کرد.

رامین کاکاوند

رامین کاکاوند (زاده ۱۳۴۷، صحنه)، آهنگساز ایرانی و نوازنده سه‌تار و تنبور و تار است.

زندگی

او نزد اساتیدی چون هوشنگ ظریف، حسین عزیزاده، فرهاد فخرالدینی، محمدرضا درویشی، رضوی سروسرستانی، صدیق تعریف، سیدام‌الله شاه‌ابراهیمی، درویش امیرحیاتی و سیدخلیل عالی‌نژاد شاگردی کرده‌است. اولین کارش را در حوزه نوازندگی در سال ۱۳۷۰ در سریال روز و روزگاری آغاز کرد. از سال ۱۳۷۷ با همکاری حسام‌الدین سراج، گروه ارغنون را تشکیل دادند.

آثار

- خمخانه (خواننده و آهنگساز)
- بانگ اهورایی (خواننده و آهنگساز)
- رؤیای وصل
- قصه گیسو
- بوی بهشت
- شور و مستی
- عشق و مستی

رحیم قانونی

سال‌های فعالیت

دوران قاجار دوران پهلوی

شاگرد

جلال قانونی

رحیم قانونی (زاده ۱۲۵۴ در شیراز – درگذشته ۱۳۲۴ در شیراز) نخستین نوازنده ایرانی ساز قانون در عصر معاصر بود

زندگی هنری

رحیم قانونی در سال ۱۲۵۴ در خانواده‌ای کلیمی در شیراز متولد شد. در ۱۵ سالگی به همراه پدرش «ابراهیم» به مدت ۸ سال، به بیروت، شام و مصر سفر کرد. او ساز قانون، که از سازهای اصیل ایرانی بود و سال‌ها در ایران به‌دست فراموشی سپرده شده بود را نخستین بار در شام دید و به سبب علاقه پدرش به موسیقی، نواختن این ساز را فراگرفت. با این‌که استادش به وی موسیقی عربی می‌آموخت اما او پس از آشنایی با نواختن قانون، نوازندگی نغمه‌های ایرانی را آغاز کرد. پس از بازگشت از سفر، ساز قانون را نیز با خود به ایران آورد و نه تنها در شیراز بلکه در تهران نیز به شهرت رسید. ساز قانون در حدود سال ۱۲۷۲ برای نخستین بار در دوران معاصر، توسط رحیم قانونی وارد ایران شد. وی چندین بار در رادیو تهران به نوازندگی پرداخت. او همچنین با نواختن ساز تار نیز آشنا بود. او شاگردانی را پرورش داد که از میان آنان فرزندش «جلال قانونی» شهرت بیشتری یافت.

درگذشت

رحیم قانونی در سال ۱۳۲۴ در سن ۶۰ سالگی، در شیراز درگذشت.

رضا رضایی پایور (زاده اردیبهشت ۱۳۳۷ در تهران)، خواننده، مدرس آواز، نوازنده تمبک و خوشنویس اهل ایران است.

زندگی‌نامه

رضا رضایی پایور ساز تمبک را نزد محمد اسماعیلی آموخته و آواز را نزد شاپور رحیمی و رجبعلی امیری فلاح فرا گرفته است. این خواننده موسیقی ایرانی تاکنون آلبوم‌هایی را با آهنگسازی هنرمندانی چون محمدجواد ضرابیان و حسین پرنیا خوانده که از جمله آنها می‌توان به خرقة سوخته و حدیث عشق به آهنگسازی ضرابیان و نقش ماندگار و اشک‌های کویر به آهنگسازی حسین پرنیا اشاره کرد. تا کنون و در طول سه دهه اخیر، اجراهای زیادی از وی در رادیو و تلویزیون به ثبت رسیده‌است. وی همچنین در نخستین شب آواز ایرانی و ششمین نشست تخصصی آموزشی آیین آواز جزو استادان مدعو (میهمان ویژه) بوده و به اجرای آواز پرداخته‌است.

ارائه آلبوم مشترک با ایرج بسطامی

حال آشفته نام یک آلبوم موسیقی با صدای رضایی پایور و ایرج بسطامی و اجرای گروه همایون است که در سبک سنتی با آهنگسازی و تنظیم حسین پرنیا تهیه شده و دارای ۸ آهنگ است. این آلبوم در دستگاه‌های شور و سه‌گاه اجرا شده‌است.

=====

رضا شفیعیان

تحصیلات	لیسانس موسیقی
دانشگاه	دانشگاه تهران
استادها	ابوالحسن صبا فرامرز پایور نورعلی برومند داریوش صفوت هوشنگ استوار یوسف فروتن محمد ایرانی مجرد مهدی ناظمی
بنیانگذار	گروه موسیقی درویش

رضا شفیعیان (زاده ۱۵ فروردین ۱۳۲۰ در تهران) موسیقی‌دان، نوازنده سنتور و آهنگساز اهل ایران است.

زندگی هنری

رضا شفیعیان در ۱۵ فروردین سال ۱۳۲۰ در تهران متولد شد. او از ۱۳ سالگی نواختن ساز ویلن را آغاز کرد. پس از آن در سال ۱۳۳۵ به تشویق پدر، به آموختن سنتور نزد ابوالحسن صبا پرداخت و در ادامه به مدت ۶ سال نزد فرامرز پایور فراگیری سنتور را در هنرستان موسیقی دنبال کرد. پس از پایان تحصیل در هنرستان موسیقی، در سال ۱۳۴۱ همکاری خود را با ارکستر وزارت فرهنگ و هنر آغاز نمود و از سال ۱۳۴۳ در ارکسترهای رادیو به فعالیت هنری پرداخت.

او در سال ۱۳۴۵ به دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران راه یافت و از آموزش‌های هنرمندانی نظیر: نورعلی برومند، داریوش صفوت، هوشنگ استوار و یوسف فروتن بهره برد. وی همچنین خارج از دانشگاه، از تجربیات محمد ایرانی مجرد و مهدی ناظمی بهره‌مند شد. او از سال ۱۳۵۲ همکاری خود را با مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایرانی آغاز کرد و به تدریس سنتور و تشکیل «گروه موسیقی درویش» پرداخت. رضا شفیعیان ضمن سرپرستی گروه موسیقی درویش، با همراهی هنرمندانی نظیر: بهمن رجبی، جلال ذوالفنون، محمد موسوی، عطاء الله جنگوک، داوود گنجه‌ای، محمد مقدسی، مرتضی اعیان، کمال سامع و ... کنسرت‌های متعددی را در داخل و خارج از ایران به اجرا درآورد. همکاری با تلویزیون از سال ۱۳۴۷ به همراه علی اصغر بهاری، فریدون حافظی، بهمن رجبی، محمد موسوی، محمدرضا شجریان، حضور در برنامه تلویزیونی هفت شهر عشق در دهه ۱۳۵۰ و داوری جشنواره ملی موسیقی جوان، از دیگر فعالیت‌های وی بوده‌است. رضا شفیعیان، مدرس سنتور در کلاس‌های آزاد موسیقی دانشکده موسیقی دانشگاه هنر بوده و دارای مدرک درجه یک هنری است.

در خرداد ۱۳۹۸، آیین سپاس از رضا شفیعیان، به پاس قدردانی از ۶ دهه فعالیت در عرصه موسیقی ایرانی در فرهنگسرای ارسباران تهران برگزار شد.

آثار

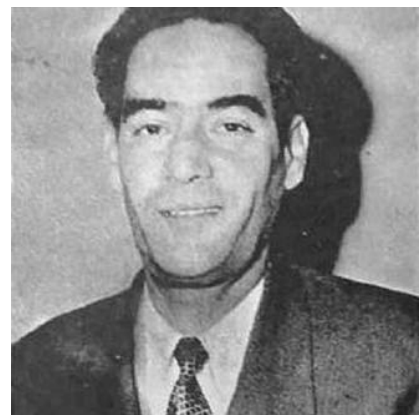
صوتی

- کاست تکنوازی سنتور (در ابوعطا) با تمبک بهمن رجبی
- سه کاست با آواز پریسا در بیات اصفهان، ماهور و بیات ترک

- مجموعه‌هایی با آواز رضوی سروسناتی و بهرام سارنگ
- گلچین ۱ - مجموعه آثار رضا شفیعیان برای سنتور، اجرای سنتور علیرضا جواهری، اجرای تنبک بهمن رجبی، ناشر آوای چکاد
- گلچین ۲ - مجموعه آثار رضا شفیعیان برای سنتور، اجرای سنتور علیرضا جواهری، اجرای تنبک بهمن رجبی، ناشر آوای چکاد

کتاب‌ها

- کتاب گل چین (۱) و (۲)، مجموعه پیش‌درآمد چهارمضراب و رنگ. گردآوری و آوانگاری: علیرضا جواهری

غلامرضا مرشد ورزنده معروف به رضا ورزنده (متولد ۱۳۰۵ کاشان تا ۱۳۵۵) موسیقیدان و نوازنده سنتور بود. پدرش استاد او بود و پس از مهاجرت به تهران در دهه ۱۳۳۰ و ورود به رادیو با نوازندگانی مانند رضا محجوبی و ابوالحسن صبا سبک سنتور نوازی خود را اعتلا بخشید. وی در بسیاری از برنامه‌های گلها، گل‌های رنگارنگ، یک شاخه گل، گل‌های جاویدان به اجرای سنتور پرداخته است.

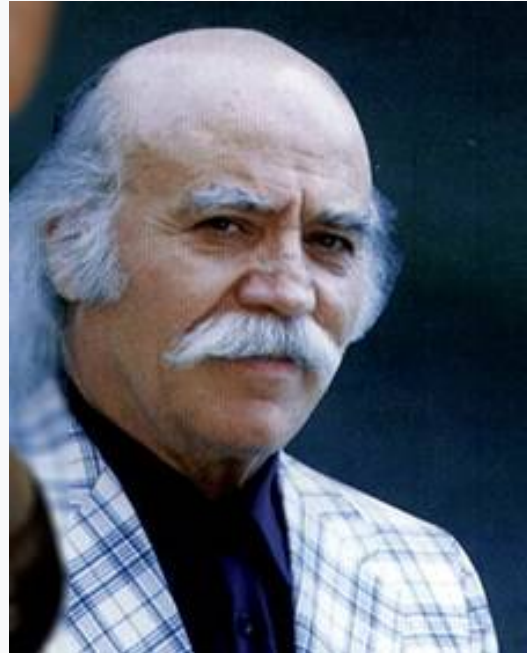
سبک سنتورنوازی

ورزنده با سبک و شیوه‌ای کاملاً شخصی سنتور مینواخت و در هنر بداهه نوازی سنتور توانا بود. توجه به جملات آوازی، ریزهای پر، تحرک بسیار در اجرای جمله‌ها، سونوریت‌ها شفاف اما ویژه و خاص از ویژگی‌های ساز او به‌شمار میرفت. سنتور او نیز منحصر به فرد بود و اندازه‌ای متفاوت نسبت به سازهای مرسوم داشت. هنگام نواختن معمولاً، حوله‌ای روی سیم‌ها انداخته، آن‌گاه روی ساز می‌نواخت. شخصی بودن و درونی بودن سبک ورزنده و عدم تدریس شیوه او سبب شد که شیوه سنتورنوازی ورزنده چندان گسترش نیابد.

درگذشت

او سرانجام در ۲۹ دی ۱۳۵۵ در حال نواختن سنتور درگذشت و بروی سنتور خود جان جان به جان آفرین تسلیم کرد و در تاریخ ۲ بهمن ۱۳۵۵ در بهشت زهرا به خاک سپرده شد.

رضا وهدانی

استادها اسماعیل مهرتاش علی اکبر شهنازی

علی نقی وزیری ابوالحسن صبا

روح الله خالقی حسین دهلوی

رضا وهدانی (زاده ۱ فروردین ۱۳۱۲ در تهران – درگذشته اردیبهشت ۱۳۸۲ در تهران) ، موسیقی دان، آهنگساز، نوازنده تار و مدرس موسیقی اهل ایران بود.

زندگی هنری

رضا وهدانی، فرزند اسماعیل ۱ فروردین سال ۱۳۱۲ در تهران متولد شد. از کودکی به موسیقی گرایش داشت و از چوب و نخ برای خود وسیله‌ای ساخته بود که هنگام خواندن، با آن وسیله به اصطلاح ساز می‌نواخت. او در سن ۱۴ سالگی به کلاس هنرپیشگی جامعه بارید که تحت نظارت «رفیع حالتی» اداره می‌شد رفت و در آنجا با «اسماعیل مهرتاش» آشنا شد و به فراگیری آواز و ردیف‌های موسیقی ایرانی و تلفیق شعر و موسیقی، نزد وی مشغول شد. او به نواختن «تار» علاقه داشت اما به دلیل مشکلات مادی قادر به خرید ساز نبود تا زمانی که یکی از زنان فامیل، پس از دیدن ذوق و علاقه‌اش سازی را به او هدیه داد و موجب آغاز شکوفایی وی در موسیقی شد.

او در کلاس‌های جامعه بارید، مدتی نزد «رضا معینی» تا اواسط کتاب اول تار و سه‌تار را فرا گرفت اما مدتی بعد، آن کلاس تعطیل شد. او پس از آن به هنرستان موسیقی ملی راه یافت. وی از آموزش‌های هنرمندانی نظیر: «روح الله خالقی» و «نصرالله زرین پنجه»، «جواد شریعتمداری»، «علینقی وزیری»، «ابوالحسن صبا» و «حسین دهلوی» بهره برد.

وی پس از مدتی به کلاس‌های «علی اکبر شهنازی» راه یافت. علی اکبر شهنازی، طبقه پایین محل کلاس خود را به‌طور رایگان در اختیار رضا وهدانی گذاشت تا به هنرجویان نت‌خوانی و گوشه‌های آوازی موسیقی را آموزش دهد. وی به جهت تشویق، درآمد حاصل از آن کلاس‌ها را هم به رضا وهدانی اختصاص داد. وهدانی به مرور و با کمک بانویی به‌نام «اقدس» که سال‌ها در کلاس‌های

علی اکبر شهنازی حاضر بود، نوشتن ردیف‌های شهنازی را آغاز کرد. پس از آن علی اکبر شهنازی، طی دستخطی اجازه چاپ و تکثیر ردیف‌های خود را به رضا وهدانی واگذار کرد.

وی همچنین در جوانی شاگرد «سید محمد سنگلجی» بود و در درس اخلاق او حاضر و غزلیات عرفانی را در آن مجلس با صدای خوش می‌خواند. وهدانی به توصیه سید محمد سنگلجی با روح‌الله خالقی آشنا شد و از این طریق به رادیو راه یافت.

او مدتی نیز نزد «عبدالله دوامی» به فراگیری موسیقی پرداخت. وی از سال ۱۳۳۶ با حضور در ارکستر ویژه به سرپرستی «مشیر همایون شهردار» و پس از آن در ارکستر سازهای ایرانی به سرپرستی «روح‌الله خالقی» فعالیت‌های هنری خود را ادامه داد. او در سال ۱۳۳۷ به عنوان هنرآموز در وزارت فرهنگ و هنر استخدام شد.

رضا وهدانی در اواسط سال ۱۳۵۸ بازنشسته شد و فقط به تدریس و آموزش به صورت خصوصی پرداخت. او سفرهایی نیز به خارج از کشور داشت و در برخی از سمینارهای موسیقی، به سخنرانی پرداخت و همچنین مدتی در کلاس‌های فوق برنامه دانشگاه اشتوتگارت آلمان، به تدریس موسیقی کلاسیک ایرانی مشغول بود. وی علاوه بر تار به سازهای ویلن، عود، پیانو، ماندولین، دف و تمبک آشنایی داشت.

او کتاب «ردیف سازی موسیقی سنتی ایران» (ردیف آقا علی اکبر فراهانی معروف به روایت ردیف میرزا حسینقلی) به روایت علی اکبر شهنازی را در سال ۱۳۷۶ منتشر نمود.

آثار هنری

از جمله آثار رضا وهدانی، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

آثار مکتوب:

- ردیف سازی موسیقی سنتی ایران به روایت علی اکبر شهنازی
- ردیف آموزشی سازی و آوازی برای هنرآموزان در هفت دستگاه

آهنگسازی:

- «رامین و رؤیا»
- «انقلاب»
- «گردش شور»
- «گل قاصد»
- «قطره اشک»
- «ساقی»

درگذشت

رضا وهدانی در اردیبهشت سال ۱۳۸۲ بر اثر سرطان معده در سن ۷۰ سالگی درگذشت. پیکر او در ۳۱ اردیبهشت ۱۳۸۲ از مقابل تالار وحدت تهران تشییع و در بهشت زهرا به خاک سپرده شد.

رمضان سلمانی	
نام شناسنامه‌ای	رمضان سلمانی بردری
نام دیگر	رمضان بردری

رمضان سلمانی (زاده ۱۳۰۷ – درگذشته ۲۱ آذر ۱۳۹۸) نوازنده دوتار و هنرمند موسیقی نواحی خراسان، اهل ایران بود.

زندگی هنری

رمضان سلمانی بردری، در سال ۱۳۰۷ در روستای بردر، در ۵ کیلومتری جنوب غربی باجگیران، در استان خراسان رضوی متولد شد. پدرش «محمدحسین بردری» از نوازندگان دوتار و مادرش «مریم» اهل روستای باغان شیروان بود. رمضان سلمانی از ۱۲ سالگی نواختن ساز دوتار را آغاز کرد. وی تا ۲۰ سالگی در زادگاهش زندگی کرد و پس از آن به روستای کلاته بالی شیروان رفت و به شغل آرایشگری مشغول شد. او پس از ۲۴ سال به روستای بردر بازگشت و تا پایان عمر در زادگاهش زندگی کرد. رمضان سلمانی بردری از شاگردان «رحیم خان بخشی» بود و بیش از ۸۰ سال سابقه دوتارنوازی و مقامنوازی داشت و از قدیمی‌ترین روایتگران موسیقی کرمانجی بود. او در جشنواره های متعددی حضور داشته و موفق به دریافت عناوین و دیپلم افتخار شده بود. وی با دوتاری می‌نواخت که قدمتی ۱۳۰ تا ۱۴۰ سال داشت و متعلق به «طاهر» نوازنده قوچانی ساکن کهنه اوغاز شیروان بود.

نمونه اثر صوتی و تصویری رمضان سلمانی به عنوان یکی از اسناد پرونده ثبت جهانی «موسیقی بخشی شمال خراسان» که سال ۱۳۸۹ به یونسکو ارائه شده بود، همراه با پرونده آن، در وبسایت یونسکو قرار گرفت.

درگذشت

رمضان سلمانی بردری، در ۲۱ آذر ۱۳۹۸، پس از ۴ سال ابتلا به بیماری آلزایمر در سن ۹۱ سالگی در زادگاهش درگذشت. پیکر او ۲۲ آذر ۱۳۹۹، در قطعه هنرمندان آرامستان باغ بهشت قوچان به خاک سپرده شد.

ویژگی نوازندگی

انگشت‌گذاری دقیق، استفاده از ویبراسیون‌های منحصر به فرد، روایت شفاف مقام‌های سازی و آوازی و ریز منحصر به فرد، از ویژگی‌های تکنیک نوازندگی رمضان سلمانی عنوان شده‌است.

روح‌الله خالقی

پیشه

موسیقی‌دان، آهنگساز، نوازنده

سازها

ویولن، تار، سه‌تار

سال‌های فعالیت

۱۳۰۴-۱۳۴۴

اعضای پیشین

ارکستر گل‌ها

تحصیلات

لیسانس موسیقی

دانشگاه

دانشسرای عالی

استادها

میرزا رحیم کمانچه‌کش

علینقی وزیری

شاگردان

حسین دهلویمصطفی کمال پورترابفرهاد فخرالدینی

<u>هوشنگ ظریف</u>	
سرود ای ایران	علت سرشناسی
تصنیف بهار دلنشین	
کتاب نظری به موسیقی	
کتاب سرگذشت موسیقی ایران	
هنرستان موسیقی ملی	بنیانگذار

روح‌الله خالقی (زاده ۱۲۸۵ - درگذشته ۲۱ آبان ۱۳۴۴ ه.خ) موسیقی‌دان، آهنگساز، نوازنده ویلن و آموزگار موسیقی اهل ایران بود. خالقی از شاگردان علینقی وزیری بود و در دورانی که توجه به موسیقی سنتی ایران کاهش یافته بود، با آثار و فعالیت‌های خود در حفظ و احیای جایگاه این موسیقی نقش قابل توجهی ایفا کرد.

خالقی در ماهان در استان کرمان متولد شد اما چند ماه پس از تولدش و با اتمام مأموریت پدرش در کرمان، به همراه خانواده به تهران رفت. در کودکی و تحت تأثیر پدر و مادرش که هر دو نوازندگی می‌دانستند با موسیقی آشنا شد. تحصیلات ابتدایی خود را در تهران، شیراز و اصفهان سپری کرد. پدرش با اینکه به موسیقی علاقه داشت اما با انتخاب این هنر به‌عنوان یک حرفه برای پسرش مخالف بود. با این حال، گرایش روح‌الله خالقی به موسیقی باعث شد تا در نوجوانی با دیدن آگهی برپایی مدرسه موسیقی وزیری، در آنجا نام‌نویسی و تحصیل موسیقی را آغاز کند. وی از ۱۹ سالگی در مدرسه موسیقی مشغول به تدریس شد و همزمان تحصیلات خود را در دارالفنون و پس از آن در دانشسرای عالی تا مدرک کارشناسی در رشته فلسفه و ادبیات فارسی ادامه داد.

خالقی چند سال در وزارت معارف خدمت کرد؛ منشی مخصوص دفتر وزیر، معاون دفتر وزارت، و معاون اداره موسیقی کشور و هنرستان عالی موسیقی، از جمله سمت‌های وی بودند. خالقی در سال ۱۳۲۲ ه.خ با دعوت از چند موسیقی‌دان ایرانی، «ارکستر ملی» را تشکیل داد. در سال ۱۳۲۸ نیز «انجمن دوستداران موسیقی ملی» را تشکیل داد که بعداً به هنرستان موسیقی ملی تغییر نام یافت. خالقی کنسرت‌های متعددی را توسط ارکستر این انجمن به اجرا درآورد. همچنین، خالقی نخستین نشریه مستقل موسیقی ایران را با نام مجله چنگ تأسیس و مقاله‌های تخصصی بسیاری نیز در مطبوعات مختلف منتشر کرد. رهبری ارکستر گل‌ها، سرپرستی ارکسترهای شماره یک و دو رادیو، و عضویت در شورای موسیقی رادیو از دیگر فعالیت‌های وی بود.

خالقی چندین کتاب مهم در زمینه موسیقی ایرانی و غربی نوشت. سرگذشت موسیقی ایران در سه جلد که نام وی را به‌عنوان «نخستین تاریخ‌نگار موسیقی شهری ایران» مطرح کرد و نظری به موسیقی درباره مبانی موسیقی کلاسیک و موسیقی ایرانی در دو جلد، از مهم‌ترین آثار چاپی او به‌شمار می‌آیند.

از خالقی به‌عنوان «بنیانگذار موسیقی ملی ارکسترال» نام برده می‌شود؛ به‌همین دلیل او را از نخستین «آهنگسازان حرفه‌ای کامل در ایران» دانسته‌اند که در این سبک به شهرت رسید. وی قطعات موسیقی بسیاری ساخت که در همه آنها به موسیقی ایرانی توجه و پرداخته شده‌است. در آثار او گرایش به کنترپوان، استفاده از هارمونی خاص برای حفظ اصالت موسیقی ایرانی، اهمیت به زیبایی ملودی و ترویج موسیقی بدون کلام مشهود است. قطعات و تصنیف‌هایی همچون، رنگارنگ شماره ۱ و ۲، «بهار دلنشین»، «حالا چرا»، «خوشه‌چین»، «چنگ رودکی»، «می ناب» و «سرود نفت» از جمله ساخته‌های خالقی هستند که در میان مردم به شهرت رسیدند. سرود مشهور «ای ایران» که از آن به‌عنوان سرود ملی غیررسمی ایرانیان یاد می‌شود نیز، از جمله ساخته‌های او است.

زندگی‌نامه

دوران کودکی

نمایی از باغ شاهزاده ماهان کرمان، محل تولد روح‌الله خالقی در دوره قاجار

روح‌الله خالقی در سال ۱۲۸۵ هـ. ش (برابر با ۱۳۲۴ هـ. ق) در شهر ماهان در استان کرمان زاده شد. در آن هنگام، پدرش در شهر کرمان منشی فرمانفرما و الی ایالت بود؛ به همین دلیل روح‌الله که سومین فرزند خانواده بود به همراه پدرش میرزا عبدالله خان، مادرش مخلوقه خانم و خواهرش مخلوصه و برادرش کریم، در باغ شاهزاده ماهان کرمان که یک عمارت حکومتی بود، اقامت داشتند. چند ماه پس از تولد روح‌الله، مأموریت پدرش در کرمان پایان یافت. آن‌ها به تهران بازگشتند و در خانه‌ای مستقر شدند که در خیابان ارامنه و پشت پارک مختار السلطنه بود. پدر روح‌الله که خود نواختن تار را نزد آقا حسینقلی فراهانی، آقا رضاخان (داماد آقا حسینقلی) و درویش‌خان آموخته بود، بیشتر اوقات در سفر بود اما هر زمان که بازمی‌گشت محفلی با دوستانش که اهل موسیقی بودند برگزار می‌کرد و خودش نیز تار می‌نواخت.

مخلوقه خانم، مادر روح‌الله نیز تار می‌نواخت و با نوازندگی کمانچه نیز آشنا بود. خانواده خالقی با میرزا غلامرضا شیرازی، نوازنده تار، معاشرت بسیار داشتند و کودکان خانواده، میرزا غلامرضا را «عمو» می‌خواندند. همچنین میرزا رحیم کمانچه‌کش، شوهر عمه روح‌الله بود و به منزل آنها رفت‌وآمد داشت. منزل رکن‌الدین مختاری پشت خانه خانواده خالقی بود و شب‌های تابستان ویلن‌نوازی او، روح‌الله را شیفته صدای این ساز کرده بود چنان‌که روح‌الله به گفته خودش «در کودکی مکرر با آواز ویلن همسایه به خواب رفته بود».

زمان آغاز تحصیلات ابتدایی که رسید، روح‌الله را در مدرسه آمریکایی تهران، ثبت‌نام کردند. او هر روز به همراه خواهر و برادر و خاله‌اش مریم (که از همه آنها بزرگتر بود)، به مدرسه آمریکایی می‌رفت. در آن مدرسه صبح‌ها پیش از آنکه دانش‌آموزان به کلاس بروند، مدیر مدرسه که مستر جردن نام داشت، نیایش می‌خواند؛ پس از آن، خانم جردن ارگ می‌نواخت و دانش‌آموزان سرود می‌خواندند. روح‌الله از خردسالی به نواختن ساز علاقه بسیار داشت اما پدرش از ترس اینکه وی ممکن است از تحصیل عقب بماند، اجازه فراگیری نوازندگی را به او نمی‌داد. با این حال، روح‌الله در مواقع تنهایی و به صورت مخفیانه با ساز تار که بزرگتر از جثه‌اش بود می‌نواخت. سال‌های کودکی او همزمان با جنبش‌های آزادی‌خواهان و مشروطه‌طلبان در ایران بود.

دوران نوجوانی

روح‌الله خالقی، ۱۲۹۷ هـ.خ شیراز

پدر روح‌الله در سال ۱۲۹۵ هـ.ش به شیراز منتقل شد. دو سال بعد، در شهریور ۱۲۹۷ هـ.ش، خانواده خالقی نیز از راه اصفهان به شیراز رفتند. در این هنگام روح‌الله دوازده‌ساله بود. او تحصیلات ابتدایی خود را در دبستانی واقع در میدان سربازخانه شیراز ادامه داد و در این زمان بود که برای نخستین بار در مجلسی دوستانه، ساز ویلن را از نزدیک دید. وی همچنین مدتی نزد فرصت‌الدوله شیرازی، عروض و نقاشی آموخت. خالقی درباره زندگی در شیراز چنین گفته است:

«با اینکه بعدها زیاد سفر کردم ولی هیچ شهری را مثل شیراز دوست نداشته‌ام. درخت‌های سرو، منظره جالب باباکوهی و چاه مرتضی‌علی، زمین‌های سرسبز اطراف شهر و باغ‌های مسجد پردی، آسیاب سه‌تایی و هفت‌تن و چهل‌تن، باغ دلگشا و حافظیه و مقبره سعدی، مسجد و بازار وکیل و شاه‌چراغ، ارگ دولتی و از همه بالاتر محبت و مهمان‌نوازی شیرازی‌ها را هرگز فراموش نمی‌کنم.»

در اواخر تابستان ۱۲۹۹ هـ.ش، اقامت خانواده خالقی در شیراز پایان یافت و در منطقه «باغ نو» در اصفهان ساکن شدند. روح‌الله در اصفهان نیز تحصیلات دوره ابتدایی خود را پی گرفت. او در مدت سکونت در شیراز و اصفهان، در محافل هنری با هنرمندانی نظیر رحیم قانونی، میرزاده عشقی و نایب اسدالله آشنا شد.

نوجوانی روح‌الله خالقی

روح‌الله خالقی قبل از پایان تابستان سال ۱۳۰۰ هـ.ش، به همراه خانواده‌اش به تهران بازگشت. او تا پیش از بازگشت به تهران، هرگز آموزش موسیقی ندیده بود. پدر روح‌الله خالقی در پایان یکی از مجالسی که در باغ خانوادگی ترتیب داده بود، به میرزا رحیم کمانچه‌کش در مورد علاقه روح‌الله به

موسیقی گفت و از او خواست که به روح‌الله موسیقی آموزش دهد. به این ترتیب روح‌الله خالقی نخستین درس‌های موسیقی را نزد شوهر عمه‌اش میرزا رحیم که یک ساز ویلن برایش تهیه کرده بود، به صورت سینه به سینه آغاز کرد. هنگام تمرین، میرزا رحیم موسیقی ایرانی را با کمانچه می‌نواخت و روح‌الله نیز با ویلن آن را تقلید می‌کرد. روح‌الله در کلاس ویلن رضا محجوبی نیز شرکت کرد.

خالقی در اوایل تابستان ۱۳۰۲ ه. ش، به واسطه یکی از دوستان مادرش با نورعلی برومند که یک سال از وی بزرگتر بود، آشنا شد و دوستی عمیقی بین آنها شکل گرفت. نورعلی، نوازنده تار و شاگرد درویش‌خان بود. روح‌الله خالقی در تعطیلات تابستان، هر روز به خانه برومند می‌رفت. آنها از صبح تا شب در کنار هم موسیقی می‌نواختند و ردیف موسیقی ایرانی را دوره می‌کردند. روح‌الله خالقی روزی از علی‌محمد حیدریان (نقاش و از شاگردان کمال‌الملک، که دایی نورعلی برومند بود و به خانه آنها رفت‌وآمد داشت) درباره بهترین مدرس ویلن سؤال پرسید. او در پاسخ بر شیوه صحیح علمی تأکید کرد و از علینقی وزیر نام برد که ۵ سال قبل برای تکمیل آموخته‌های موسیقی به اروپا رفته و حال بازگشته بود و قصد داشت که یک مدرسه موسیقی دایر کند. حیدریان تأکید کرده بود «نزد او برو و بی‌جهت عمر خود را پیش این و آن تلف نکن» اما با سپری شدن تعطیلات تابستان سال ۱۳۰۲ ه. ش، نورعلی برومند را برای تحصیل در رشته پزشکی به اروپا فرستادند و روزهای تمرین و هم‌نوازی خالقی و برومند به پایان رسید.

دوران جوانی

جوانی روح‌الله خالقی

در اوایل زمستان سال ۱۳۰۲، آگهی افتتاح مدرسه عالی موسیقی (که وزیر برپا کرده بود) در روزنامه چاپ شد. روح‌الله خالقی با دیدن این آگهی، بی‌درنگ برای ثبت نام به آدرس درج شده رفت. او در آن زمان، یک سال و چند ماه ویلن نواخته بود اما با نت‌خوانی و تئوری موسیقی آشنا نبود. در محل ثبت نام، علینقی وزیر شخصاً او را نام‌نویسی کرد و کتاب دستور تار را به وی داد. وزیر تأکید کرد که این کتاب را برای تار نوشته اما به دلیل اینکه قواعد خط موسیقی در آن نوشته شده، برای او نیز مناسب است. یک هفته بعد کلاس‌های مدرسه عالی موسیقی شروع شد و روح‌الله خالقی که از نخستین شاگردان این مدرسه بود، به همراه حدود صد هنرجوی دیگر، تحصیلات رسمی موسیقی خود را آغاز کرد.

او دو روز در هفته، بعدازظهرها به مدرسه موسیقی می‌رفت. پس از گذشت یک ماه، تنها حدود بیست هنرجو در مدرسه باقی ماندند که از آن میان، ابوالحسن صبا که در نواختن ویلن مهارت بیشتری داشت، از سوی علینقی وزیر به عنوان «خلیفه کلاس» انتخاب شد. روح‌الله خالقی که شیفته وزیر شده بود با تمرین بسیار، در تابستان سال ۱۳۰۳ ه. ش موفق شد آزمون ورودی ارکستر مدرسه عالی موسیقی را پشت سر گذاشته و به آن راه یابد.

خالقی که در این زمان تصمیم گرفته بود با جدیت بیشتری به موسیقی بپردازد، پس از تعطیلات نوروز ۱۳۰۴ ه. ش بدون اجازه پدرش، تحصیل در مدرسه آمریکایی را رها کرد تا تمام وقتش را به موسیقی

اختصاص دهد. پدرش با وجود علاقه‌ای که به موسیقی داشت، با انتخاب این هنر به‌عنوان یک حرفه مخالف بود. به‌همین دلیل خالق هر روز، دور از چشم پدر به مدرسه عالی موسیقی می‌رفت. علاقه بسیار او به تحصیل حرفه‌ای در رشته موسیقی، سبب بروز تنش‌هایی در رابطه او با پدرش شد اما وی که تازه مادرش را از دست داده بود و به موسیقی بیش از پیش دل بسته بود، از راهی که برگزیده بود خارج نشد.

خالق در این دوران در کنسرت‌های کلوب موزیکال که توسط علینقی وزیر راه‌اندازی شده بود، به‌همراه چند نفر دیگر از هنرجویان مدرسه موسیقی به نوازندگی می‌پرداخت. در تابستان سال ۱۳۰۴، چهار کنسرت به رهبری وزیر در مدرسه موسیقی اجرا شد که خالق نیز در آن‌ها به‌عنوان نوازنده ویلن حضور داشت.

فعالیت‌ها

سال‌های آغازین (۱۳۱۹-۱۳۰۷)

ارکستر کافه بلدیه، ۱۳۱۱ ه.خ. از راست: احمد فروتن راد، مهدی دفتری، علی محمد خادم میثاق، جواد معروفی و روح‌الله خالقی

روح‌الله خالقی بالاخره در سن ۱۹ سالگی با گرفتن حکم تدریس موسیقی، به پدرش ثابت کرد که در «پی مطرب شدن نبوده‌است». او در این هنگام به تدریس ویلن و تئوری موسیقی در مدرسه موسیقی مشغول شد. وی در سال ۱۳۰۷ ه.ش، به‌عنوان معلم روزمزد برای آموزش موسیقی در مدرسه ورزش منصوب شد و در همین سال، پس از انتصاب علینقی وزیر به ریاست هنرستان موسیقی دولتی، در کنار وی به تدریس در آن هنرستان نیز مشغول شد.

خالق دوست داشت که برای ادامه تحصیل به خارج از ایران برود. در آن سال‌ها، وزارت معارف هر سال یکصد نفر از متقاضیان در رشته‌های مختلف را از طریق کنکور به خارج از کشور می‌فرستاد. از آنجا که موسیقی در میان این رشته‌ها نبود، روح‌الله خالقی تصمیم گرفت تا در رشته ادبیات شرکت کند. او برای موفقیت در این آزمون، یک سال به‌صورت مداوم به مطالعه درس‌های اختصاصی پرداخت اما پس از آن متوجه شد که طبق قانون جدید وزارت معارف، فقط داوطلبانی که مدرک دیپلم دارند مجاز به شرکت در آزمون هستند.

به‌همین دلیل روح‌الله خالقی از سال ۱۳۰۸ ه.ش با ورود به مدرسه دارالفنون، تحصیلات عمومی خود را پی گرفت و پس از یک سال مدرک دیپلم خود را دریافت کرد. در این هنگام، بازم قانون وزارت معارف تغییر یافت و این‌بار داشتن مدرک لیسانس (کارشناسی) به شرایط متقاضیان افزوده شد. خالق برای دست‌یافتن به هدف خود، در سال ۱۳۱۰ ه.ش وارد دارالمعلمین عالی شد. عیسی صدیق، عباس اقبال آشتیانی، صادق رضازاده شفق، بدیع‌الزمان فروزانفر، محمدکاظم عصار، احمد بهمنیار و اسدالله بیژن از جمله استادان او در دارالمعلمین عالی بودند.

در سال ۱۳۱۱ ه. ش، خالقی ارکستر کافه تازه تأسیس بلدیه، وابسته به شهرداری تهران را تشکیل داد. او همزمان هفته‌ای چند ساعت نیز در مدرسه موسیقار (هنرستان موسیقی دولتی) تدریس می‌کرد. روح‌الله خالقی در خرداد سال ۱۳۱۳ ه. ش مدرک لیسانس را در رشته فلسفه و ادبیات، با رتبه یک دبیری از دارالمعلمین که به دانشسرای عالی تغییر نام داده بود، دریافت کرد. در این زمان، اعزام دانشجویان به اروپا ممنوع شد و خالقی فرصت ادامه تحصیل در خارج از کشور را از دست داد. او پس از این اتفاق، زمان بیشتری را به تدریس موسیقی اختصاص داد.

او روزها در هنرستان عالی موسیقی به تدریس مشغول بود و شب‌ها در ارکستر کافه بلدیه به نوازندگی می‌پرداخت. خالقی در همین سال‌ها با پیشنهاد علینقی وزیری، به مطالعه کتاب‌های هارمونی ربر و دبوا پرداخت و همزمان مقدمات درس هارمونی و سپس سازشناسی و ارکستراسیون را به صورت آموزش مکاتبه‌ای با شعبه بیروت مدرسه کلاس و اندانسن فرانسه آموخت و ساخت نخستین آثار موسیقی خود را آغاز کرد.

روح‌الله خالقی در مهر سال ۱۳۱۳ ه. ش خدمت سربازی خود را آغاز کرد و به دانشکده افسری وارد شد. در همین سال علینقی وزیری را از ریاست هنرستان موسیقی برکنار کردند و خالقی از این اتفاق بسیار آزرده‌خاطر شد و از معلمی موسیقی کناره‌گیری کرد. او در شهریور سال ۱۳۱۴ ه. ش گواهی پایان خدمت سربازی را دریافت کرد. در همان سال، خالقی به بخش اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه که سه‌سال بعد به وزارت فرهنگ تغییر نام داد، منتقل شد و پس از مدتی به عنوان منشی مخصوص دفتر وزیر معارف ایران، علی‌اصغر حکمت برگزیده شد.

وی در سال ۱۳۱۶ ه. ش بخش اول کتاب نظری به موسیقی را که مربوط به قواعد کلی و تئوری موسیقی غربی است، منتشر کرد و در سال ۱۳۱۷ ه. ش بخش دوم این کتاب را که درباره مباحث نظری موسیقی ایرانی است، جداگانه به انتشار رساند. در همین سال، خالقی به سمت معاون دفتر وزارتی وزارت فرهنگ منصوب شد و در این جایگاه به همراه وزیر فرهنگ به نقاط مختلف ایران سفر کرد. او در این سفرها با آداب و رسوم، روحیات و فرهنگ مردم کشورش بیش از پیش آشنا شد.

سال‌های میانی (۱۳۳۰-۱۳۲۰)

خالقی در حال رهبری ارکستر، خواننده: غلامحسین بنان، مایستر: ابوالحسن صبا، ۱۳۲۵

در شهریور سال ۱۳۲۰ محمدعلی فروغی نخست‌وزیر شد و عیسی صدیق به وزارت فرهنگ رسید. این دو نفر که با خدمات علینقی وزیری آشنا بودند، وی را برای ریاست اداره موسیقی کشور، هنرستان عالی موسیقی و بخش موسیقی رادیو برگزیدند. وزیری، پذیرش این سمت‌ها را مشروط به انتخاب روح‌الله خالقی به عنوان معاون خود کرد. به این ترتیب خالقی به معاونت اداره موسیقی کشور و هنرستان عالی موسیقی منصوب شد.

در آن زمان تبلیغات گسترده‌ای بر ضد فرهنگ و موسیقی ایرانی شکل گرفته بود که شاگردان هنرستان موسیقی را نسبت به موسیقی سنتی ایران بی‌علاقه کرده بود. در واکنش به این شرایط، روح‌الله خالقی فعالیت‌های تازه‌ای را در حیطه موسیقی ایرانی به راه انداخت. در آذر سال ۱۳۲۰ ه. ش، علینقی

وزیری «ارکستر نوین» را با هدف اجرای قطعات موسیقی ایرانی، در رادیو تشکیل داد و خالقی نیز همکاری خود را با این ارکستر آغاز کرد.

آغاز فعالیت‌های ارکستر و انجمن موسیقی ملی

روح‌الله خالقی که احیای جایگاه موسیقی ایرانی را از اهداف خود می‌دانست در اسفند سال ۱۳۲۲ ه.ش با دعوت از چند موسیقی‌دان ایرانی، ارکستر ملی را تشکیل داد. از جمله نوازندگان این ارکستر می‌توان به ابوالحسن صبا، حبیب سماعی، موسی معروفی، علی محمد خادم میثاق، عبدالعلی وزیری، جواد بدیع‌زاده، احمد فروتن راد، مهدی برکشلی و مهدی خالقی اشاره کرد. نخستین اجرای ارکستر ملی به رهبری روح‌الله خالقی، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۲۳ ه.ش در سالن دبستان نظامی، در خیابان سپه تهران برگزار شد.

در آن روزها، اشغال ایران در جنگ جهانی دوم به دست نیروهای متفقین، انگیزه‌ای شد تا روح‌الله خالقی تحت تأثیر اوضاع آن زمان، یکی از مشهورترین آثار خود را آهنگسازی کند. او در شهریور سال ۱۳۲۳ بر روی شعری از حسین گل‌گلاب، سرود «ای ایران» را برای صدای غلامحسین بنان و گروه گر ساخت. این اثر را سرود ملی غیررسمی ایرانیان دانسته‌اند. در همین زمان انجمن موسیقی ملی نیز با تلاش‌های خالقی شکل گرفت و در نخستین برنامه رسمی این انجمن در مهر ۱۳۲۳ ه.ش، پس از سخنرانی علینقی وزیری، سرود «ای ایران» برای نخستین بار به اجرا درآمد و به قدری مورد توجه قرار گرفت که در همان کنسرت سه بار تکرار شد. این ارکستر در طول فعالیت‌های خود، برنامه‌های متعددی در تهران و چند شهر ایران برگزار کرد.

در سال ۱۳۲۴ ه.ش با تلاش روح‌الله خالقی، «باشگاه موسیقی» که محل ثابتی برای فعالیت‌های انجمن موسیقی ملی بود، تأسیس شد. سلیمان سیانلو که از اعضای انجمن بود، خانه خود واقع در خیابان هدایت را برای این منظور در اختیار انجمن موسیقی ملی قرار داد. در این زمان سرپرستی موسیقی رادیو نیز از طرف اداره کل تبلیغات، به انجمن موسیقی ملی واگذار شد که تا دو سال ادامه داشت.

با روی کار آمدن کابینه قوام‌السلطنه و انتخاب فریدون کشاورز به عنوان وزیر فرهنگ، پرویز محمود در سال ۱۳۲۵ جایگزین علینقی وزیری شد و به ریاست هنرستان عالی موسیقی و اداره موسیقی کشور رسید. به دنبال آن، روبیک گریگوریان نیز به عنوان معاون اداره موسیقی و هنرستان عالی موسیقی، جایگزین روح‌الله خالقی شد. این اتفاق سبب شد که خالقی از مدیریت دولتی و فعالیت در رادیو و هنرستان موسیقی کناره‌گیری کند. در این هنگام برنامه‌های موسیقی ایرانی مجدداً از هنرستان حذف شد.

مسئولان جدید اداره موسیقی، بیشتر برای گسترش موسیقی کلاسیک غربی تلاش می‌کردند. از همین رو بود که انجمن موسیقی ملی از شهریور ۱۳۲۵ ه.ش، بحرانی‌ترین دوره‌اش را سپری کرد. در این دوره کنسرت‌های انجمن با مشکلات فراوان همراه بود و کسری بودجه انجمن از طریق عواید کنسرت‌ها و مشارکت اعضای باشگاه موسیقی تأمین می‌شد. خالقی در همین سال، نخستین نشریه مستقل موسیقی ایران را با نام مجله چنگ تأسیس کرد و خود مدیریت و مسئولیت این مجله را بر عهده گرفت و سردبیری آن را به لطف‌الله مخم‌پایان که از شاگردانش بود، سپرد. مجله چنگ به مدت یک سال فعالیت خود را ادامه داد و هر سه ماه، یک شماره و در مجموع چهار شماره به انتشار رساند. سپس خالقی به وزارت کار و تبلیغات منتقل شد و تا سال ۱۳۲۷ ه.ش در آن وزارتخانه مشغول خدمت بود اما در تیر ۱۳۲۷ ه.ش، خالقی به وزارت فرهنگ بازگشت و مسئولیت دبیرخانه هنرهای زیبا در اداره نگارش به او سپرده شد. او در همین سال، برای فیلم طوفان زندگی به کارگردانی علی دریابیگی موسیقی ساخت که تنها تجربه آهنگسازی وی برای فیلم به‌شمار می‌آید.

تأسیس هنرستان موسیقی ملی

در خرداد ۱۳۲۸ ه.ش، باشگاه موسیقی که از تأمین هزینه‌های خود بازمانده بود، تعطیل شد. در همین زمان، وزارت فرهنگ اعلام کرد که اگر فعالیت‌های انجمن موسیقی ملی جنبه آموزشی داشته باشد از

پشتیبانی و کمک آن وزارتخانه برخوردار خواهد شد. روح‌الله خالقی که طرح تأسیس هنرستان موسیقی ملی را سه سال پیش‌تر در مجلهٔ چنگ مطرح کرده بود، اساسنامهٔ هنرستان را تهیه کرد. پس از مدتی، امتیاز تأسیس هنرستان به انجمن موسیقی ملی داده شد و روح‌الله خالقی که سال‌ها به دنبال ترویج موسیقی ملی بود، به‌عنوان رئیس هنرستان موسیقی ملی، فعالیت خود را آغاز کرد و به پرورش هنرجویان موسیقی ایرانی پرداخت. به این ترتیب انجمن موسیقی ملی به هنرستان موسیقی ملی تبدیل شد. این هنرستان در روز اول مهر ۱۳۲۸ ه.ش با ۸ هنرجوی دختر و ۱۹ هنرجوی پسر، افتتاح شد. اشتیاق و علاقهٔ خالقی به هنرستان موسیقی ملی تا آنجا بود که گاه پیش از آمدن شاگردان و دور از چشم دیگران، جارو کردن و نظافت مدرسه را نیز انجام می‌داد. او در سال ۱۳۲۹، اولین جلد کتاب آموزش ویلن خود را برای هنرجویان هنرستان موسیقی ملی منتشر کرد.

سال‌های پایانی (۱۳۴۴-۱۳۳۰)

روح‌الله خالقی در سال ۱۳۳۰ ه.ش با همکاری موسی معروفی و نصرالله زرین‌پنجه، جلد اول کتاب دستور مقدماتی تار و سه‌تار را توسط «انجمن ملی» منتشر کرد. او جلد دوم این کتاب را در سال ۱۳۳۱ ه.ش به انتشار رساند. دستور مقدماتی تار و سه‌تار از نخستین کتاب‌های آموزشی تار و سه‌تار در ایران محسوب می‌شود. در سال ۱۳۳۲ ه.ش، خالقی به فکر تهیهٔ بایگانی صفحه‌های قدیمی موسیقی ایران افتاد. او به همین منظور در روزنامه‌ها آگهی کرد که هنرستان موسیقی ملی صفحه‌های قدیمی را به قیمت خوب می‌خرد. مجموعهٔ صفحه‌هایی که او گردآوری کرد در بایگانی هنرستان عالی موسیقی ملی محفوظ ماند.

خالقی در سال ۱۳۳۳ ه.ش همزمان با مدیریت و تدریس در هنرستان، رهبری ارکستر گل‌ها و مدتی نیز سرپرستی موسیقی رادیو ایران را بر عهده گرفت اما به دلیل اینکه هیچ‌کدام از پیشنهادهایی که برای ساماندهی وضعیت موسیقی رادیو طرح کرده بود عملی نشد، از این سمت کناره‌گیری کرد. او در زیرمجموعهٔ فعالیت‌های مربوط به برنامهٔ گل‌ها، برنامه‌هایی نظیر گل‌های رنگارنگ، تکنوازان و موسیقی بی‌کلام را طراحی کرد و به اجرا درآورد.

در این زمان، خالقی ساکن خانه‌ای بود که به‌تازگی در خیابان همایونی در شمیران ساخته بود. این خانه حمامی داشت که در طبقهٔ پایین ساختمان بود و در تابستان مورد استفادهٔ خانواده قرار نمی‌گرفت. این مکان خُنک و آرام، محل تحقیق، مطالعه و نوشتن خالقی بود. او در سال ۱۳۳۳ ه.ش در حمام طبقهٔ زیرین این خانه، نگارش جلد اول مهم‌ترین کتاب خود، سرگذشت موسیقی ایران را نیز به اتمام رساند و منتشر کرد.

در ۲۸ اسفند سال ۱۳۳۳ ه.ش، تشکیل شورای ترویج موسیقی ملی (شورای عالی موسیقی رادیو*) به تصویب هیئت وزیران رسید و هنرمندانی همچون روح‌الله خالقی، ابوالحسن صبا، علی‌اکبر شهنازی، حسین طاهرزاده، موسی معروفی، جواد معروفی و مشیر همایون شهردار، از طریق رأی‌گیری انتخاب و با ابلاغ نخست‌وزیر وقت فضل‌الله زاهدی، به عضویت این شورا درآمدند. شورای عالی موسیقی از ۱۵ فروردین ۱۳۳۴ ه.ش کار خود را به منظور سامان بخشیدن به وضعیت آشفتهٔ موسیقی رادیو آغاز کرد. روح‌الله خالقی صبح روز ۲۵ فروردین ۱۳۳۴ ه.ش به عنوان نمایندهٔ شورا، در رادیو تهران سخنرانی کرد. او در بخشی از سخنرانی خود، ضمن انتقاد به وضعیت موسیقی چنین گفت:

« مورخین، موسیقی ایران را سرچشمهٔ موسیقی ملل مشرق می‌دانند. جای بسی تأسف است که ما هنر خود را رها کنیم و از آهنگ‌های دیگران تقلید نماییم. آن‌هم چه تقلیدهای ناروایی از موسیقی خارجی! ایران سرزمین ادب و شعر است. باز هم زهی تأسف که خوانندگان ما اشعاری را بخوانند که روح سعدی و حافظ از آن بیزار است! آیا بهتر نیست که آهنگسازان جوان ساخته‌های قدما را مطالعه نمایند و از آنها در برنامه‌های رادیو استفاده کنند و ضمناً آهنگ‌های خود را هم بنوازند و مقایسهٔ آن را به ذوق سلیم اهل هنر واگذارند؟... »

شورای ترویج موسیقی ملی، در همان سال ۱۳۳۴ ه. ش، چندماه پس از آغاز فعالیت و نظارت بر موسیقی و آثار پخش شده از رادیو، پس از استعفای مشیر همایون شهردار که ریاست شورا را عهده‌دار بود، منحل شد. خالقی تا سال ۱۳۳۴ ه. ش جلد دوم تا چهارم کتاب آموزش ویلن را نیز منتشر کرد.

مسافرت‌ها

روح‌الله خالقی در هندوستان

در ماه مهر سال ۱۳۳۴ ه. ش، خالقی به همراه یک هیئت فرهنگی به اتحاد جماهیر شوروی سفر کرد. این نخستین سفر خارجی او بود که در آن از مؤسسه‌های هنری جمهوری‌های ازبکستان، تاجیکستان، ارمنستان و آذربایجان و همچنین مسکو و دیگر شهرهای شوروی دیدن کرد. او پس از این سفر، تحت تأثیر موسیقی و برنامه‌های کنسرواتوارهای شوروی، مقاله‌هایی را در مجله موسیقی و بعدها در مجله پیام نوین به انتشار رساند. وی در این زمان همکاری خود را با انجمن فرهنگی ایران و شوروی آغاز کرد و پس از مدتی به عضویت هیئت مدیره آن انجمن درآمد که تا پایان عمرش ادامه داشت. خالقی همچنین در سال ۱۳۳۵ ه. ش، سفرهایی را به کشورهای رومانی، فرانسه و هندوستان انجام داد.

او در سفر به هند از مراکز و مؤسسه‌های موسیقی در شهرهای دهلی، بمبئی، کلکته، لکهنو و کشمیر دیدن کرد. همچنین در چهار شهر این کشور، سخنرانی‌هایی درباره موسیقی ایران و مقایسه آن با موسیقی هند توأم با توضیحاتی در مورد موسیقی ملی انجام داد که از رادیوی هند پخش شد. خالقی در این مورد نوشته‌است:

... هر جا مجالی به‌دست آمد با اهل فن درباره موسیقی ایران مصاحبه کردم و آن‌ها را نیز علاقه‌مند به درک نکات و دقایق موسیقی ایران دیدم. اکنون می‌توانم بگویم باب ارتباط هنری از لحاظ موسیقی با این سفر کوتاه، افتتاح شده‌است و موقع برای بسط این رابطه بسیار مساعد است و ممکن است در آتی به وسیله مقامات رسمی دو دولت ایران و هند، در ادامه و از دید این ارتباط هنری قدم‌های مؤثر مفید تری برداشته شود.

دستاورد وی از سفر به هند که دو ماه به طول انجامید، مجموعه مقاله‌هایی در زمینه رقص و موسیقی در این کشور بود که در مجله موسیقی به چاپ رسید. او همچنین در این سال (۱۳۳۵ ه. ش)، جلد دوم کتاب سرگذشت موسیقی ایران را نیز منتشر کرد. در ماه مهر سال ۱۳۳۷ ه. ش مجله پیام نوین (ارگان انجمن فرهنگی ایران و شوروی) با صاحب‌امتیازی مهدی بیانی که از بنیانگذاران انجمن فرهنگی ایران و شوروی بود، آغاز به‌کار کرد و روح‌الله خالقی که سابقه فعالیت و مدیریت مطبوعاتی در مجله چنگ و دبیری تحریریه مجله موسیقی را داشت، مدیریت این مجله را به‌عهده گرفت و تا پایان عمر در این جایگاه فعالیت کرد.

بازنشستگی

روح‌الله خالقی در سال ۱۳۳۸ ه. ش با وجود علاقه بسیاری که به هنرستان موسیقی ملی داشت و به دلیل عدم هماهنگی با سیستم و اختلاف نظر با مسئولان دولتی، تقاضا کرد تا از مدیریت هنرستان کنار برود. او که از وضعیت هنرستان موسیقی ملی ناراضی شده بود، نامه‌ای نوشت و در آن متذکر شد که:

«دیگر نمی‌توانم در پست ریاست هنرستان موسیقی ملی انجام وظیفه کنم و می‌خواهم به‌صورت یک معلم ساده، تدریس نمایم و اگر نخواستید که من معلم باشم، این نامه در حکم درخواست بازنشستگی من خواهد بود.» پس از ارسال این نامه، حکم بازنشستگی خالقی، ۹ روز زودتر از موعد صادر شد و بدون آنکه دلایل درخواستش را جویا شوند یا از زحمات و فعالیت‌هایش تقدیر به عمل آورند، او را به کلی بازنشسته کردند.

نارضایتی و دلسردی خالقی از زمانی آغاز شده بود که هنرستان موسیقی ملی به‌صورت زیر مجموعه‌ای از اداره هنرهای زیبا درآمد. او در این مورد نوشته‌است:

«کسی به حرف‌های من گوش نمی‌کرد و هر پیشنهادی می‌دادم در کشوی میزها بایگانی می‌شد. هنرستان به‌صورت یک اداره درآمد و خود من هم از شور و شوق اولیه افتادم و فقط مثل یک کارمند، انجام وظیفه می‌کردم. دیدم که وجود من زاید است و عده‌ای هم می‌خواهند که من در رأس نباشم. این بود که پیشنهاد بازنشستگی کردم و فوراً پذیرفته شد.»

خالقی پس از ده سال از هنرستان موسیقی ملی که خود بنا نهاده بود، کنار رفت اما همچنان به فعالیت‌های هنری خود ادامه‌داد و همکاری‌اش را با رادیو ایران بیش از پیش حفظ کرد.

روح‌الله خالقی در طول سال‌های تدریس خود در مدرسه موسیقی، هنرستان موسیقی دولتی و هنرستان موسیقی ملی، شاگردان بسیاری را پرورش داد که از آن جمله می‌توان به هنرمندانی چون حسین دهلوی، مصطفی کمال پورتراب، فرهاد فخرالدینی، انوشیروان روحانی، هوشنگ ظریف، پروین صالح، افلیا پرتو، گیتی وزیری‌تبار، سیمین آقارضا، جلال ذوالفنون، محمد میرنقیبی، گلنوش خالقی و ارفع اطرابی اشاره کرد.

ادامه همکاری با رادیو و آخرین فعالیت‌ها

روح‌الله خالقی از ابتدای تأسیس رادیو با این سازمان همکاری داشت و چندین بار مسئولیت بخش موسیقی رادیو را بر عهده گرفته‌بود. راه‌اندازی برنامه گل‌های رنگارنگ، یکی از فعالیت‌های وی در رادیو بود و پس از بازنشستگی، بر اجرا و انتشار برنامه گل‌ها و مشتقات آن (یک شاخه گل، گل‌های جاویدان، برگ سبز و گل‌های صحرایی) به سرپرستی داوود پیرنیا، تمرکز بیشتری داشت. مهم‌ترین فعالیت‌های او در رادیو، غیر از راهنمایی‌ها و ارائه پیشنهادها و طرح‌ها، به منظور پیشرفت و بهبود موسیقی رادیو، رهبری ارکستر شماره یک، رهبری ارکستر انجمن موسیقی ملی، رهبری ارکستر گل‌ها، تهیه و اجرای برنامه «یادی از هنرمندان» و تهیه و اجرای برنامه ساز و سخن بوده‌است.

خالقی در اسفند ۱۳۴۱ ه. ش، دوباره به شوروی سفر کرد و پس از بازگشت، مقاله‌های دیگری درباره موسیقی در این کشور منتشر کرد.

خالقی در دورانی فعالیت می‌کرد که موسیقی غربی در ایران رواج داشت و بسیاری موسیقی ایرانی را غیرعلمی و تدریس آن را بیهوده می‌دانستند. حتی در بازه‌های موسیقی ایرانی در هنرستان عالی موسیقی تدریس نمی‌شد و بسیاری از کسانی که سازهای سنتی می‌نواختند در این دوره به سازهای اروپایی روی آوردند یا هنرستان عالی موسیقی را ترک کردند. در این زمان خالقی و استاد محبوبش علینقی وزیری برای حفظ موسیقی ایرانی تلاش‌های بسیاری کردند. خسرو جعفرزاده در نقد کتاب نظری به موسیقی، این کتاب را تلاشی برای توجیه علمی موسیقی ایرانی با تئوری موسیقی غربی و تغییر فضای ضد موسیقی ایرانی آن زمان می‌داند. خالقی در سال ۱۳۳۹ ه. ش، آخرین اثر خود را که تصنیفی با نام «خاموش»^{*} بود، روی شعری از رهی معیری و با خوانندگی غلامحسین بنیان ساخت که توسط ارکستر گل‌ها به اجرا درآمد. غزل این تصنیف در مجموعه شعر رهی معیری (سایه عمر) با عنوان غباری در بیابانی نامیده شده‌است. او پس از ساخت این آهنگ تا پایان زندگی‌اش در سال ۱۳۴۴ ه. ش، اثر دیگری خلق نکرد.

بیماری و درگذشت

آرامگاه روح الله خالقی

روح الله خالقی به گفته همسرش، روزها ساعت ۷ صبح از منزل خارج می‌شد و چند عدد بیسکویت جلوی داشبورد اتومبیلش می‌گذاشت و تا بعد از ظهر که به خانه برمی‌گشت، همان بیسکویت‌ها خوراکش بود و به این ترتیب فشار کاری زیاد و عدم توجه کافی به تغذیه مناسب، او را به زخم معده مبتلا کرد. از سال ۱۳۳۹ ه.ش به بعد، معالجات متعدد و عمل جراحی برای بهبود بیماری گوارشی او، تحت نظر پزشکانی مانند یحیی عدل انجام شد اما به نتیجه نرسید و مؤثر واقع نشد.

او در تیر سال ۱۳۴۴ ه.ش به منظور دیدار با دخترش گلنوش خالقی که در آکادمی موتزارتیوم سالزبورگ در رشته رهبری کُو مشغول به تحصیل بود، همراه با خانواده به اتریش سفر کرد. در آنجا برای ادامه مداوا به کلینیک پزشکی به نام «فلینگر» رفت. پس از آزمایش‌های مفصل، به او اعلام شد که بیماری‌اش پیشرفت کرده و باید تحت عمل جراحی قرار بگیرد. وی بی‌درنگ در بیمارستانی واقع در شهر سالزبورگ اتریش بستری شد. پس از آخرین عمل جراحی که در بیمارستان سالزبورگ روی معده روح الله خالقی انجام شد و چهارمین جراحی وی به حساب می‌آمد، حال او رو به وخامت گذاشت. در آخرین روزی که در بیمارستان به سر می‌برد، همسرش از او پرسید: دیگر اثری نمی‌سازی؟ خالقی پاسخ داد: «خاموش آخرین اثر من است».

سرانجام روح الله خالقی در ۲۱ آبان سال ۱۳۴۴ ه.ش، بر اثر سرطان معده در شهر سالزبورگ کشور اتریش درگذشت. پیکر او پس از بازگرداندن به ایران، ۲۹ آبان سال ۱۳۴۴ ه.ش در گورستان ظهیرالدوله در تهران به خاک سپرده شد.

واکنش‌ها

«... پدرم، خالقی، آدمی بود که زندگی‌اش در کار خلاصه می‌شد... اما او هرگز ما را فدای کارش نکرد... همیشه برای شنیدن حرف‌های من فرصت داشت... او نمرده. من هیچ‌وقت نتوانستم او را به

شکل انسانی که وجود ندارد بپذیرم... گاهی که می‌شنوم کسی در مورد پدرم کلمهٔ مرحوم را به‌کار می‌برد بی‌اندازه ناراحت می‌شوم. آدم‌هایی که هیچ از خودشان باقی نمی‌گذارند شاید مرحوم باشند اما کسی که کارش، شاگردانش و نوشته‌هایش را باقی می‌گذارد، هیچ‌وقت نمرده‌است...»

گلنوش خالقی

حسین دهلوی، در مراسم بزرگداشت روح‌الله خالقی در تالار فرهنگ، به‌همراه ارکستر وزارت فرهنگ و هنرهای زیبا، آخرین اثر خالقی (خاموش) را رهبری و اجرا کرد.

جواد معروفی قطعه‌ای به یاد خالقی ساخت و در بخشی از یادداشت خود که به مناسبت درگذشت روح‌الله خالقی، در بهمن ۱۳۴۴ ه.ش در مجلهٔ موزیک ایران منتشر کرد نوشت: «فعالیت‌ها و کوشش‌های شبانه‌روزی او، دردهای روزگار، نامالیمات و کارشکنی‌ها تماماً جسم او را ناتوان کرد، چنان‌که مبتلا به زخم معده شد و او را از پای درآورد و دوستان خود را سخت در اندوه و غم گذاشت، اندوه و غمی که نظیر نداشت و ندارد...»

علینقی وزیری دربارهٔ درگذشت خالقی نوشت: «من از این ضایعه، سخت متألم و متأثرم و آرزو می‌کنم جوانانی که در رشتهٔ موسیقی تحصیل می‌کنند و هنرمندان آیندهٔ کشور محسوب می‌شوند خالقی را از یاد نبرند و او را به عنوان یک نمونهٔ کار و کوشش و صداقت و نیکدلی در نظر داشته باشند و راه او را در امر پیشرفت موسیقی ملی ایران تعقیب کنند و آمل و آرزوهای او را جامهٔ عمل ببوشانند.»

عبدالحسین سینتا، کارگردان نخستین فیلم ناطق ایرانی، شعری دربارهٔ او با مطلع زیر سروده‌است.

به پرده‌های پیانو چو خالقی زد دست   به روی نُت ز هنر نقش آفرین بر بست

زندگی خصوصی

روح‌الله خالقی، گلنوش خالقی، ایران جهانسوز شاهی، فرهاد رأفت

روح‌الله خالقی در ۲۳ بهمن سال ۱۳۱۶ ه.ش، با ایران‌الملوک جهانسوز شاهی (ایران‌الملوک خالقی) ازدواج کرد. ایران جهانسوز شاهی (زادهٔ ۱۲۸۷ ه.ش) از کودکی تار می‌نواخت و به نقاشی علاقه‌مند بود. او فارغ‌التحصیل مدرسهٔ ژاندارک و هنرستان موسیقی ملی در رشتهٔ نقاشی بود و در قسمتِ تعلیمات عالیّهٔ وزارت فرهنگ مشغول به کار بود. خالقی که در آن زمان معاون دفتر وزارت بود، در همان‌جا با ایران جهانسوز شاهی آشنا شد و این آشنایی به ازدواج انجامید. ایران پیش از آشنایی با روح‌الله یک بار ازدواج کرده بود که به جدایی ختم شده بود. او از ازدواج اولش با محسن رأفت، فرزندی به نام فرهاد داشت.

خالقی پس از ازدواج، پدر دو فرزند با نام‌های گلنوش (زادهٔ ۱۳۱۹) و فرخ (زادهٔ ۱۳۳۰) و پدرخواندهٔ فرهاد رأفت (فرزند همسرش) شد. گلنوش خالقی مانند پدر، تحصیل موسیقی را برگزید و به آهنگسازی و رهبری ارکستر مشغول شد. او در ۲۶ بهمن ۱۳۹۹ در واشینگتن درگذشت.

موسیقی

روح‌الله خالقی

خالقی را می‌توان نخستین «آهنگ‌ساز حرفه‌ای کامل در ایران» دانست. هر چند علینقی وزیری آغازگر این راه بود اما وی بیشتر به‌عنوان یک نوازندهٔ تار مطرح بوده‌است. آثار روح‌الله خالقی جدای از ریشه‌های اصیل موسیقی ایرانی، دارای ابتکارات نوآورانه است. استفاده از کنترپوان و خطوط ملودیک موازی از ویژگی‌های موسیقی او است.

خالقی به دنبال یافتن ملودی‌های زیبا بود. او در تغییر مسیر موسیقی ایران از یک موسیقی محلی به موسیقی کلاسیک، نقشی قابل توجه داشت. وی برای ساخت موسیقی مستقل و بدون کلام نیز تلاش کرد و در این زمینه هم از پیشگامان بود. خالقی در تکمیل فعالیت‌های علینقی وزیری، نمونه‌های شنیداری جذابی در دستگاه‌های مختلف نظیر ماهور، راست‌پنجگاه، شور و آوازهای موسیقی ایرانی نوشت و به اجرای ارکسترها در آورد. استفاده به‌جا و درست از سازها به‌شکلی که بتوانند حالت‌ها و احساسات متنوع انسانی را نمایان و به شنوندگان القا کنند، از نکته‌های مهم در ارائه و سبک آثار شنیداری خالقی ارزیابی می‌شود. او با خلق آثار موسیقی خود، فضایی فراهم کرد تا هنرمندان دیگر نیز دست به تجربه بزنند و آهنگسازی با توانایی ساخت آثار متنوع در موسیقی ایران پدیدار شوند.

آثار اولیهٔ خالقی، بیشتر در قالب سنتی و مونوفونیک نوشته و تنظیم شده‌اند و به تدریج در آثار بعدی وی میل و توجه به هارمونی آشکار می‌شود. تنظیم و ارکستراسیون آثار دیگران نیز بخش مهمی از فعالیت‌های خالقی محسوب می‌شود. ویژگی دیگری که در ساخته‌های خالقی می‌توان یافت، استفاده از سازهای تار و تمبک در بیشتر قطعات اوست. او این دو ساز را در کنار ارکستر بزرگ قرار می‌داد. او معتقد بود که برخی از سازهای ملی ایرانی، برای ارکستر مناسب نیستند، مانند سنتور که مشکل کوک کردن دارد، یا نی که خالقی استفاده از قرنی (نوعی کلارینت) را به‌جای آن ترجیح می‌داد.

خالقی برای هارمونی به‌کار رفته در آثارش، از اصطلاح «آرمونی* خفیف» استفاده کرده‌است. در این شیوه، برای حفظ اصالت موسیقی ایرانی، از هارمونی پیشرفته و غنی پرهیز می‌شود و کارکردهای تونیک، مدیانت و دومینانت، بسته به موقعیت، متغیر است. همچنین در موارد متعددی، سوم آکورد حذف می‌شود و در بیشتر مواقع پیوند آکوردها، در دایرهٔ درجات یک (I) و پنج (V) یا یک (I) و چهار (IV)، محدود می‌شود. با این حال خالقی از تناوب آکوردهای ماژور، مینور و همچنین از پرده گردانی (مدولاسیون)، بارها بهره برده‌است. از نظر خالقی ترکیب مطلوب سازهای ارکستر چنین بود: ۴ ویلن اول، ۴ ویلن دوم، ۲ ویلن آلتو، ۳ ویلنسل، ۲ کنترباس، ۱ فلوت، ۱ ابوا، ۲ قره‌نی، ۲ تار و ۱ پیانو. خالقی ویلن را «شاه‌ساز ارکستر» می‌نامید و معتقد بود سازی است که هم صدای ارکستر را درخشان می‌کند و هم حالت‌های موسیقی ملی ایران با آن به‌خوبی بیان می‌شود.

آثار و اقدامات خالقی از نگاه دیگران

روح‌الله خالقی، فرخ خالقی و علینقی وزیری

علینقی وزیری که مهم‌ترین استاد روح‌الله خالقی بوده‌است، ضمن اشاره به سابقه‌آشنایی خود با خالقی که از ۱۶ سالگی تا چهارماه پیش از درگذشت او تداوم داشت، چنین نوشته‌است:

«خالقی یکی از این اشخاص بود که در طول چهل و چند سال عمر هنری خود، همیشه فکر خدمت به هنر موسیقی ملی کشورش در سرلوحه‌توجهات او قرار داشت و در این باره از بذل جان و مال دریغ نکرد و با علاقه و صمیمیت و پشتکار و نظم و حوصله و هوش بسیاری که در او بود، توفیق زیادی در آرمان خود یافت... خالقی به تمام معنا یک انسان واقعی بود. مردی بود اندیشمند و واجد منطقی سالم و درست. صدیق، صریح، منصف و وطن‌پرست. مدیریت و حُسن تشخیص او در مسائل سازمانی و اداری از خصایصیست که باید از آن به نیکی یاد کرد.»

علینقی وزیری، آثار خالقی را یک‌دست نمی‌دانست. به عقیده او برخی از قطعات روح‌الله خالقی برای شرایط خاص ساخته شده که از نظر عمق و تنظیم با سایر آثار او که با دقت و حوصله بیشتری آهنگسازی و تنظیم شده‌اند، تفاوتی آشکار دارند. از نگاه وزیری، خالقی به موسیقی علمی بیش از موسیقی عملی گرایش و توجه داشته که بخشی از این توجه و علاقه، در ترجمه کتاب‌های هارمونی موسیقی غربی و تألیف دو جلد کتاب نظری به موسیقی، آشکار است.

فرهاد فخرالدینی، نقش روح‌الله خالقی در معرفی موسیقی ایرانی را مهم و برجسته می‌داند. به اعتقاد او، کتاب‌های خالقی برای نخستین‌بار، علاقه‌مندان را با هویت و ریشه موسیقی ایرانی و زندگی موسیقی‌دانان ایرانی، از جمله نوازندگان مشهور دوران قاجار آشنا کرد. از نظر فخرالدینی، خالقی با نوشتن سرگذشت هنرمندان، ایرانیان را با گذشته‌شان پیوند داد و جدای از آن، باعث شد تا قطعات موسیقی فراوانی ساخته شود و کنسرت‌های بسیاری به اجرا گذاشته شود.

فرهنگ فرهی، در بخشی از مقاله خود درباره روح‌الله خالقی که در سال ۱۳۸۰ ه.ش در مجله جوانان در آمریکا منتشر شده‌است، به نقش خالقی در توجه به موسیقی بی‌کلام اشاره کرده و می‌نویسد: «در هر مقامی که بود، خواه در هنرستان موسیقی، خواه در شورای موسیقی، عملاً کوشید تا جایی درخور برای موسیقی بی‌کلام به‌وجود آورد و با اجراهای مکرر این موسیقی، گوش و احساس جمع شنوندگان را به آن عادت دهد.» فرهنگ فرهی در ادامه نوشته‌اش از قطعات بدون کلام خالقی از جمله رنگارنگ یاد می‌کند و ضمن اشاره به شیوه دوصدایی و گاه چندصدایی در برخی آثار خالقی، استفاده

از رنگ‌آمیزی متنوع سازها را در ایجاد تنوع و جذب «شنونده معنادار به شعر و آواز» به سمت موسیقی بی‌کلام، از موفقیت‌های خالق می‌داند.

... من در زندگی‌ام این شانس را داشتم که نوازنده خالق باشم و با خانواده خالق و کسانی که با او حشرونشر داشتند و حتی آنها که دست‌پورده او بودند، آشنا باشم.... در آن دوران فکر نمی‌کردم روزی خودم رهبر ارکستر شوم اما می‌توانم بگویم او الگوی من است.... هیچ‌وقت از زبان او نشنیدم که بگوید «من» فلان کار را کرده‌ام. خالق بسیار مهربان و جدی بود... او موسیقی‌دان بزرگ و مدیر عالی بود. خالق بهترین رئیس هنرستان موسیقی نیز بود...

آثار

سرود «ای ایران» مشهورترین اثر موسیقی روح‌الله خالق به حساب می‌آید، چنان‌که این سرود را در سال ۱۹۶۰ م. در کنفرانس بین‌المللی بررسی سرودهای ملی، به‌عنوان یکی از تأثیرگذارترین و مین‌گراترین سرودهای ملی در میان کشورها انتخاب شد و در ایران نیز به ثبت ملی رسیده است. خالق قطعات متعدد دیگری هم خلق کرده که بسیاری از آن‌ها به شهرت فراوان رسیده‌اند.

تصنیف «بهار دلنشین» با شعری از بیژن ترقی که نخستین بار در اوایل دهه ۱۳۳۰ ه.ش با صدای غلامحسین بنان اجرا شد، از آثار مشهور خالق است که توسط خوانندگانی چون سالار عقیلی و علی زند وکیلی نیز بازخوانی شده است. «خوشه‌چین» با شعر کریم فکور (با مطلع «من که فرزند این سرزمینم») و «حالا چرا» با شعر محمدحسین شهریار (با مطلع «آمدی جانم به قربانت، ولی حالا چرا») نیز از دیگر تصنیف‌های خالق هستند که بارها بازخوانی و تنظیم مجدد شده‌اند. فرهاد فخرالدینی از تصنیف «حالا چرا» در تیتراژ و موسیقی متن مجموعه تلویزیونی شهریار با تنظیم دوباره و صدای سالار عقیلی، بهره برد. در سال ۱۳۹۸ ه.ش، مجموعه‌ای شامل پارتیتورهای چهل و شش قطعه از آثار سازی و آوازی خالق، در کتابی با نام آثار استاد روح‌الله خالق (تصنیفات) با تلاش گلنوش خالق چاپ و توسط مؤسسه فرهنگی هنری ماهور منتشر شد.

تنوع آثار آهنگسازی خالق، به ساخت سرود و تصنیف ختم نمی‌شود. او قطعات بی‌کلامی نوشت که در زمان خود بسیار مورد توجه بود. از آن جمله می‌توان به رنگارنگ شماره ۱ در بیات اصفهان اشاره کرد. آثاری در فرم‌های آزاد و فرم‌های موسیقی ایرانی نظیر پیش‌درآمد، رنگ و چهارمضرب نیز از جمله آثار بدون کلام او به حساب می‌آیند.

خالق به جز آهنگسازی، به تنظیم و اجرای بسیاری از تصنیف‌های قدیمی، از جمله آثار علی‌اکبر شیدا و عارف قزوینی برای ارکستر نیز پرداخته است. او همچنین تعدادی از قطعات آهنگسازی نظیر علینقی وزیری، حسین سنجری، موسی معروفی و دیگران را تنظیم و اجرا کرده است که پارتیتور برخی از این آثار در کتابی با عنوان آثار استاد روح‌الله خالق (تنظیمات)، به کوشش گلنوش خالق توسط مؤسسه فرهنگی هنری ماهور منتشر شده است. جدای از تنظیم آثار آهنگسازان ایرانی زمان خود، خالق بسیاری از این آثار را رهبری و با ارکستر اجرا کرده است.

روح‌الله خالق نخستین آهنگ خود را که «به نام او» نام داشت در سال ۱۳۰۹ ه.ش و آخرین اثر خود، تصنیف «خاموش» را در سال ۱۳۳۹ ه.ش آهنگسازی کرد. او نام «خاموش» را به‌عمد برای آخرین ساخته خود برگزیده بود. این تصنیف در دستگاه ماهور با شعری از رهی معیری ساخته شده و غلامحسین بنان آواز آن را اجرا کرده است؛ موسیقی این اجرا توسط ارکستر گل‌ها به رهبری خالق و با همراهی پیانوی جواد معروفی اجرا شده و در برنامه گل‌های رنگارنگ ۲۳۷ ضبط و منتشر شده است. شعر این تصنیف با ابیات زیر آغاز می‌شود:

نه دل مفتون دل‌بندی، نه جان مدهوش دل‌خواهی
نه بر مُرگان من اشکی، نه بر لب‌های من آهی
نه جان بی نصیبم را پیامی از دلارامی
نه شام بی فروغم را نشانی از سحرگامی

روح‌الله خالقی جدای از تألیف کتاب‌های مهمی همچون سرگذشت موسیقی ایران در ۳ جلد که نام او را به عنوان «نخستین تاریخ‌نگار موسیقی شهری ایران» مطرح کرد و منبع کلیه تحقیقات تاریخ موسیقی ایران در دوره معاصر قرار گرفت، مقاله‌های تخصصی بسیاری در مجله‌ها و روزنامه‌ها منتشر کرد که بیشترین حجم مطالب نوشته‌شده در موسیقی معاصر ایران را شامل می‌شود. خالقی از سال ۱۳۲۰ تا زمان درگذشتش در سال ۱۳۴۴، بیش از ۱۴۰ مقاله در مجله‌هایی همچون: موسیقی، موزیک ایران، موسیقی رادیو، رستاخیز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، پیام نوین و ماهنامه دریا به انتشار رساند.

گسترش فهرست آثار روح‌الله خالقی

میراث

کانون هنری روح‌الله خالقی

”

...خالقی بنیانگذار موسیقی
ملی ارکسترال ... خدمات
ارزنده روح‌الله خالقی در
ترویج، آموزش و اعتلای
موسیقی ملی ایران و کتاب‌ها
و آثار به یاد ماندنی و
جاودانه‌اش، او را در زمره
تأثیرگذارترین چهره‌های
موسیقی ایران قرار
داده‌است ...

—کامبیز روشن‌روان

«کانون هنری روح‌الله خالقی» در ویرجینیا

گلنوش خالقی، فرزند روح‌الله خالقی، در سال ۱۳۹۴ یک مرکز هنری غیرانتفاعی به نام «کانون هنری روح‌الله خالقی» را در آمریکا راه‌اندازی کرد. هدف اصلی این مرکز، گردآوری، حفظ و شناساندن آثار روح‌الله خالقی است. کانون هنری روح‌الله خالقی در راستای رشد و ارتقاء موسیقی، از اجرای موسیقی زنده، آموزش موسیقی و تحقیقات موسیقی حمایت می‌کند. کتابخانه این کانون شامل تمامی نسخه‌های خطی، انتشاراتی و موسیقی‌های ضبط‌شده روح‌الله خالقی و گلنوش خالقی است. همچنین آثار و قطعات ضبط‌شده برخی دیگر از موسیقی‌دانان ایرانی در این کتابخانه نگهداری می‌شود.

کانون هنری روح‌الله خالقی با راه‌اندازی یک وبگاه اینترنتی، زندگی‌نامه، آثار، تصاویر و عکس‌های خالقی، دوستان و خانواده‌اش را نیز منتشر کرده‌است. در این پایگاه اینترنتی، به زندگی و آثار گزنوش خالقی نیز پرداخته شده‌است.

آثار منتشر شده درباره خالقی

فیلم

فیلم مستند آبی‌تر از آسمان با موضوع زندگی روح‌الله خالقی به کارگردانی و تهیه‌کنندگی سیدحمید میرحسینی، در سال ۱۳۹۶ ه.ش ساخته شد. در این فیلم افرادی همچون فرخ خالقی، شهرام ناظری، عبدالوهاب شهیدی، مصطفی کمال پورتراب، فرهاد فخرالدینی، لوریس چکنواریان، فریدون شهبازیان، کامبیز روشن‌روان، حسن ناهید، احمدرضا احمدی، فضل‌الله توکل، شاهین فرهت، مهدی بهزادیور، محمد سریر، کیوان ساکت، بهمن رجبی، افلیا پرتو، بزرگ لشگری و علیرضا میرعلینقی، بخش‌هایی از زندگی خالقی را روایت کرده‌اند.

کتاب

- کتاب ای ایران (یادنامه روح‌الله خالقی)، شامل: مقاله‌ها، یادداشت‌های سفر، نامه‌ها، فهرست آثار و کتاب‌شناسی، به کوشش گزنوش خالقی در سال ۱۳۸۵ ه.ش توسط مؤسسه فرهنگی هنری ماهور منتشر شد.
- کتاب روح‌الله خالقی (از مجموعه مفاخر موسیقی ایران ۲)، درباره زندگی خالقی، تألیف سید ابوالحسن مختاباد در سال ۱۳۸۹ ه.ش توسط انتشارات امیرکبیر منتشر شد.

زکریا یوسفی

تحصیلات کارشناسی موسیقی

بنیانگذار مؤسسه فرهنگی هنری چریکه هورامان

آلبوم پرآوازه در حلقه دف

اورامان تا بادیان

شارو، بی محابا

زکریا یوسفی (زاده: ۱۷ شهریور ۱۳۶۲ در پاره) نوازنده و مدرس کردتبار سازهای کوبه‌ای چون دف و بندیر است. از آلبوم‌های او می‌توان به «پیدای ناپیدا»، «سایه‌های خورشید»، «یقین گمشده»، «روزیار»، «اورامان تا بادیان»، «یاد نگاه»، «سر سماع»، «شارو»، «در حلقه دف» و «سبوی تشنه» اشاره کرد که به تنهایی یا با همکاری هنرمندان دیگر منتشر شده است. او در کنار سازهای کوبه‌ای عود نیز می‌نوازد و در تنظیم و اجرای سازهای کوبه‌ای در چندین آلبوم موسیقی، فیلم، مستند و مجموعه تلویزیونی در ایران، عراق و ترکیه فعالیت داشته است. یوسفی همچنین در زمینه‌ی آوازی، به ویژه موسیقی کردی و ژانر تلفیقی فعالیت می‌کند.

زندگی و فعالیت هنری

زکریا یوسف در سال ۱۳۶۲ در خانواده‌ای هنردوست در شهر پاره یکی از شهرستان‌های استان کرمانشاه متولد شد. او پس از گذراندن دوره‌های متعدد آموزشی در زمینه‌های تئوری موسیقی، نوازندگی تنبک و دف در هنرستان موسیقی حسن کامکار در سنندج و نزد اساتید صاحب‌نام کردستان پیشرفت‌های چشمگیر و قابل توجهی را از آن خود کرد و پس از آن از سال ۱۳۷۹ وارد دانشکده موسیقی دانشگاه سوره شد و در رشته موسیقی فارغ‌التحصیل شد. او هم‌اکنون مدرس موسیقی در دانشگاه سوره است.

او همچنین کنسرت‌های در بلغارستان، مالزی، عراق، سنگاپور، چین، پاکستان، ژاپن، آلمان، پرتغال، سوئد، ترکیه، کردستان عراق و ... برگزار نموده است. از جمله اساتید او می‌توان به کسانی چون هوشنگ کامکار، بیژن کامکار، ارژنگ کامکار، جمشید عنلیبی، عبدالنقی افشارنیا و محمدعلی حدادیان اشاره کرد که او نزد آنها آموزش می‌بیند و تجربه کسب می‌کند.

از دیگر فعالیت‌های او می‌توان به؛ اجرای کنسرت در نخستین همایش بین‌المللی بزرگداشت مولانا در ترکیه، اجرای کنسرت در جشنواره بین‌المللی کشور پرتغال، شرکت در بزرگداشت خواننده عرب، محمد قبانچی در عراق و ... اشاره کرد. او همچنین به عنوان نوازنده در آلبوم‌های متعددی از جمله: اجرای سازهای کوبه‌ای در آلبوم تلفیقی اثر احمد پژمان، اجرای نوازندگی سازهای کوبه‌ای در آلبوم های کردی ناله شکنجه و کونه‌هوار، ذوق پرواز و نوازندگی در چندین مجموعه مستند تلویزیونی از جمله مستند مولانا و چند آلبوم دیگر همکاری داشته است. پژوهشگری در زمینه موسیقی کردستان و فعالیت در زمینه آوانگاری از فعالیت‌های دیگر اوست.

آثار

آلبوم‌ها

۱۳۹۰: اورامان تا بادیان

اورمان تا بادیان، آلبومی است که براساس موسیقی کردستان و سازهای کوبه‌ای به سرپرستی زکریا یوسفی توسط مرکز موسیقی حوزه هنری در دی ماه ۱۳۹۰ منتشر شده است. در این آلبوم که ضبط آن در تهران و سلیمانیه صورت گرفته است هنرمندانی همچون اردشیر کامکار، ارسلان کامکار، خلیل عبدالله، فریدین لاهورپور، صابر نظرگاهی، هومن مهدویان، محسن پوربخت، جلال رحیمی، عزیز شاهرخ، عثمان هورامی، محمدحسین کمنه‌ای و شکر خیاط همکاری دارند.

۱۳۹۱: در حلقه دف

آلبوم در حلقه دف، آلبومی است که در آبان ۱۳۹۱ توسط شرکت نشر آوای باربد منتشر شد. خود زکریا درباره آلبوم اینگونه می‌گوید:

با توجه به اینکه مجموعه قطعات در حلقه دف را با این هدف جمع‌آوری کرده بودم، تا هنر جویان عزیز در دوره عالی نوازندگی این ساز با کمبود مراجع آموزشی مواجه نشوند و به قطعاتی با ریتم‌های متنوع‌تر دست پیدا کنند، اقدام به اجرا و ضبط قطعات کتاب کردم تا بخش شنیداری هم به مجموعه اضافه گردد. در این بخش علاوه بر رعایت اصول آموزشی، به شیوه نوازندگی به گونه‌ای پرداخته شده تا قطعات برای آنانی که علاقه‌مند به ریتم هستند جذابیتش را حفظ کند. در نظر داشته باشید که در این مجموعه هدف پیچیدگی تنها نیست بلکه آنست که زیبایی‌شناسی در شیوه نوازندگی و تکنیک آن به گونه‌ای آکادمیک به هنر جویان آموزش داده شود، امیدارم این اثر هنر جویان گرامی را به کمال و هنر دوستان بزرگوار را به شناسایی قابلیت‌های این ساز حتی یک گام نزدیک‌تر کند.

۱۳۹۳: شارو

آلبوم شارو نیز با تنظیم و آهنگسازی زکریا یوسفی و نیز با آواز عثمان هورامی که در سال ۹۱ ضبط و در مرداد ۱۳۹۳ نیز منتشر شد. زکریا درباره آلبوم اینگونه می‌گوید:

تصنیف‌های این آلبوم توسط دو نفر از برجسته‌ترین خواننده‌های کرد که حدوداً ۴۰ سال پیش ضبط شده بود خوانده شده‌است و با توجه به نوع موسیقی و سبک آوازی خاصی که آنها اجرا کرده‌اند، با سازهای کوبه‌ای آن را بازسازی و تنظیم کردم تا برای مخاطبان موسیقی منطقه کردستان جذابیت بیشتری داشته باشد. همچنین به دلیل اینکه بدون همراهی هیچ‌سازی این آواها خوانده شده‌اند و همان‌طور که در مقدمه آلبوم هم اشاره کردم با توجه به غنای ریتمیک ملودی‌ها، از سازهای پرکاشن در جهت نشان دادن وزن و نیز جذابیت بیشتر شنیداری برای مخاطبانی که با این نوع از موسیقی کردستان آشنا نبوده‌اند استفاده شده‌است.

در ضمن زکریا یوسفی ۱۰۰ عدد از این آلبوم را به انجمن التیام پاره اهدا کرد.

دیگر آلبوم‌ها

- ۱۳۹۸ - «زمکان» اثر مشترک فرزاد بازگیر و زکریا یوسفی؛ شامل هفت قطعه به نام‌های کانی (سرچشمه) بر اساس مقام‌های غریبی و رژیان دالاهو، باخه وان (باغبان) بر اساس مقام‌های خیوی، ساروخانی و گل وه دره، لافاو (طغیان) بر اساس مقام‌های هی‌گیان و شاه خوه شینی، زمکان (چشمه روشن) بر اساس مقام‌های شاه خوه شینی و داوو نه کویره، و فراو (برف آب) بر اساس مقام سه رته رز، واران (باران) بر اساس مقام لاهوی لاهو، پنج ضربی مقام های سه رته رز و دوواله و فانی بر اساس مقام های فانی فانی، بابائوئی و جم نیان دوسان اوپانه
- ۱۳۹۷ - «و» - اثر مشترک امیر فرهنگ اسکندری و زکریا یوسفی؛ روایتی نو از نوازندگی عود و سازهای کوبه‌ای بر مبنای المان‌های موسیقی شرق
- ۱۳۹۴ - «پیدای ناپیدا» با محوریت سازهای کوبه‌ای و ریتم‌های موسیقی کرمانجی، با همکاری سازهایی چون قانون، سنتور، تار، سه تار، عود، گیتار، باغلاما، نی و کمانچه

کتاب‌ها

در حلقه دف

این کتاب، نوشته زکریا یوسفی با مقدمه احمد پژمان و بیژن کامکار در سال ۱۳۸۹ چاپ شد. یادداشت احمد پژمان بر کتاب اینگونه است:

س از مطالعه و شنیدن مجموعه ریتم‌ها و قطعاتی که آقای زکریا یوسفی آنرا تألیف کرده‌اند، نکاتی که توجه اینجانب را بخود جلب نمود، ریتم‌های جالب و متفاوت و جملات ریتمیک غیر متداول و غیر

مرسوم و همچنین استفاده مناسب از فیگورهای ریتمیک مناطق مختلف بود، که ایشان آنها را ساخته و تنظیم کرده‌اند که بنوعی می‌توان آنرا یک نوع آهنگسازی ریتمیک نامید.

هر چند ریتم‌های این مجموعه جهت اجرا برای دف تهیه و تنظیم گردیده، ولی می‌تواند منبع و راهنمای مفیدی نیز برای نوازندگان غیر کوبه‌ای و هنرجویان رشته آهنگسازی هم باشد، که با ریتم‌های گوناگون و جملات مختلف ریتمیک آشنا گردند.

این تلاش قابل ستودن است و خوشحالم از اینکه ایشان کوششی با ارزش در زمینه نگهداری و ارتقاء بخشی از موسیقی این سرزمین و نواحی مختلف آن نموده‌اند.

احمد پژمان،

و یادداشت بیژن کامکار اینگونه است:

با توجه به اینکه مجموعه قطعات در حلقهٔ دف را با این هدف جمع‌آوری کرده بودم، تا هنر جویان عزیز در دوره عالی نوازندگی این ساز با کمبود مراجع آموزشی مواجه نشوند و به قطعاتی با ریتم‌های متنوع‌تر دست پیدا کنند، اقدام به اجرا و ضبط قطعات کتاب کردم تا بخش شنیداری هم به مجموعه اضافه گردد. در این بخش علاوه بر رعایت اصول آموزشی، به شیوهٔ نوازندگی به گونه‌ای پرداخته شده تا قطعات برای آنانی که علاقه‌مند به ریتم هستند جذابیتش را حفظ کند. در نظر داشته باشید که در این مجموعه هدف پیچیدگی تنها نیست بلکه آنست که زیبایی‌شناسی در شیوه نوازندگی و تکنیک آن به گونه‌ای آکادمیک به هنر جویان آموزش داده شود، امیدارم این اثر هنر جویان گرامی را به کمال و هنر دوستان بزرگوار را به شناسایی قابلیت‌های این ساز حتی یک گام نزدیک‌تر کند.

زیتون چهارتاری

زیتون چهارتاری موسیقیدان و نوازنده کمانچه در سبک پیشرو، قرن دهم هجری قمری در دوره صفویه بود. او در دربار خان احمد خان، کارکیای گیلان مشغول به کار بود.

شاه طهماسب تنها شاهی بود که همهٔ موسیقیدانان را از دربار اخراج کرد ولی خان احمد خان با سرپیچی از دستور او به حمایت از موسیقیدانان پرداخت و کسانی که از دربار اخراج شده بودند را به ملازمت خود انتخاب کرد. به گفتهٔ درویش علی چنگی، استاد زیتون چهارتاری (که بعداً در زندان شاه طهماسب درگذشت)، هر دو مهارت زیادی در پیشرو داشته‌اند. در وصف استاد گفته‌اند که نوای سازش، «بلبل بوستان را مسحور می‌کرد و گوشه سازش می‌نشاند».

در این دوره شاه طهماسب موسیقی را ممنوع کرده بود و پس از حمله او به گیلان و برانداختن حکومت خان احمد؛ استاد زیتون هم دستگیر و در قلعه قهقهه زندانی شد که در همانجا درگذشت.

در رساله «در بیان علم موسیقی و دانستن شعبات او» مربوط به دوره صفوی، در خصوص استاد زیتون نوشته شده: «اولاً خجسته نغمه‌ایست با مسمی و اوستاد زیتون کمانچه‌ای که از مشاهیر روزگار است، بازگوی پشروها را در این نغمه ساخته» ابوالفضل مبارک به مجلس بزمی در سال ۹۵۰ در هرات اشاره می‌کند که در آن استاد زیتون به همراه استاد صابر قاق نوا زندگی می‌کرده‌اند.

زیدالله طلوعی

زیدالله طلوعی، (زاده: ۱۳۲۵، گرگان)، نوازنده ایرانی تار و سهار و از اعضای هیئت مدیره خانه موسیقی است.

زندگی

زیدالله طلوعی در سال ۱۳۲۵ در شهرستان گرگان به دنیا آمد. او آموزش تار را نزد پدر بزرگش، که با نواختن تار و سهار آشنایی داشت، آغاز کرد. او پس از مدتی به تهران آمد و در هنرستان موسیقی نزد حبیب‌الله صالحی و علی‌اکبر خان شهنازی، ردیف موسیقی ایرانی را آموخت. سپس به کلاس محمود کریمی رفت و هم‌زمان توسط محمدرضا لطفی با شیوه‌های نورعلی خان برومند آشنا شد.

در سال ۱۳۵۴ و با تأسیس گروه شیدا به سرپرستی محمدرضا لطفی، زیدالله طلوعی به عضویت این گروه درآمد. او با این گروه در تهیه مجموعه آلبوم‌های چاووش و آثاری چون جان جان و سپیده همکاری کرد. همچنین او در آلبوم بیداد هم به عنوان نوازنده تار همکاری داشت.

شاگردان

از جمله شاگردان طلوعی، حمید متبسم، بهداد بابایی، رامین جزایری و بیمان سلطانی، امیرحسین اسکندری، هومن کوثریرا می‌توان نام برد.

سامان صمیمی (زاده ۱۳۵۶) آهنگساز، نوازنده کمانچه و ویلن و موسیقیدان ایرانی است.

او در مقطع کارشناسی ارشد رشته نوازندگی ویولن از دانشگاه هنر تهران فارغ‌التحصیل شده است. استادان او در موسیقی ابراهیم لطفی، ستاره بهشتی، روبن کاسمین، هادی منتظری و اردشیر کامکار بوده‌اند. صمیمی در سی و سومین دوره جشنواره موسیقی فجر نامزد جوایز یارید بهترین موسیقی تلفیقی بی‌کلام (برای آلبوم خیالفام) و بهترین آهنگسازی موسیقی معاصر باکلام (برای آلبوم فروغ) بود. او همچنین یکی از نوازندگان ایرانی در شصتمین دوسالانه ونیز بود.

سامان صمیمی تا به حال با هنرمندان مختلفی چون محمد رضا شجریان، همایون شجریان، علیرضا قربانی و محمد معتمدی به روی صحنه رفته است. آموزشگاه او در سوم غربی گوهردشت کرج است. نام این آموزشگاه (ویولن) است.

آلبوم‌ها

- فروغ به خوانندگی علیرضا قربانی
- سودایی به خوانندگی علیرضا قربانی (منتشر شده در فرانسه)
- خیال فام
- کنسرتو کمانچه به آهنگسازی مهدی خیامی

سعید ثابت

کارشناسی ارشد

تحصیلات

گروه موسیقی ثابت

بنیانگذار

سعید صدق‌گوی ثابت (زاده ۱۵ اردیبهشت ۱۳۳۸ در تهران) مدرس و نوازنده سنتور است. او از شاگردان فرامرز پایور بود و هم‌اکنون سرپرست گروه پایور است.

زندگی هنری

سعید ثابت در سال ۱۳۳۸ در تهران متولد شد. از سن ۱۱ سالگی فراگیری موسیقی را در هنرستان موسیقی ملی آغاز کرد و پس از آن نوازندگی سنتور را نزد «فرامرز پایور» آموخت. از دیگر استادان او می‌توان به «ارفع اطراپی»، «اسماعیل واتقی» و «اسماعیل تهرانی» اشاره نمود. وی تحصیلات عالی خود را با دریافت مدرک کارشناسی ارشد از دانشگاه هنر تهران به پایان برد.

در اردیبهشت ۱۳۹۳ از سعید ثابت به همراه «هوشنگ ظریف» و «محمد اسماعیلی» در فرهنگسرای ارسباران تجلیل شد.

فعالیت‌های هنری

از جمله فعالیت‌های هنری سعید ثابت به این موارد می‌توان اشاره نمود:

عضویت در «ارکستر ژونس موزیکال» از ۱۳۵۰، همکاری با مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران از ۱۳۵۹، عضویت در گروه موسیقی «پایور»، سرپرستی گروه موسیقی ثابت، همکاری با ارکستر ملی ایران به رهبری فرهاد فخرالدینی، انتشار دوره‌های سنتور، ردیف ابوالحسن صبا، دوره ابتدایی سنتور فرامرز پایور، انتشار مجموعه پیش‌درآمد و رنگ فرامرز پایور، تدریس در دانشگاه هنر تهران، تدریس در دانشگاه جامع علمی کاربردی، تدریس در هنرستان موسیقی پسران

سعید فرج‌پوری

سعید فرج‌پوری (زاده ۱۳۳۹ در سنندج)، نوازنده ویولن و کمانچه اهل ایران است.

فعالیت‌ها

از جمله فعالیت‌های فرج‌پوری می‌توان به تدریس سازهای ویولن و کمانچه در کانون چاووش، مرکز حفظ و اشاعه موسیقی، هنرستان‌های دختران و پسران، دانشگاه هنر، دانشگاه علمی کاربردی، نوازندگی در گروه‌های شیدا، عارف، آوا، دستان و شرکت در ضبط آثار بی‌شماری از آهنگسازان معاصر و اجرای کنسرت در مراکز فرهنگی و فستیوالی در اروپا، آمریکا، کانادا، آسیا به همراه گروه‌های مختلف و صاحب نام موسیقی ایرانی اشاره کرد.

فرج‌پوری آثاری را به صورت آلبوم موسیقی بر روی سی دی انتشار داده که در بخش تکنوازی به آثاری چون تکنوازی کمانچه ۱ در دستگاه سه‌گاه، تک نوازی کمانچه ۲ در دستگاه همایون، کمانچه نوازی بر اساس نغمه‌های کردی به همراه تمبک و دف پڑهام اخاوص، می‌توان اشاره کرد.

بخشی از فعالیت‌های فرج‌پوری در حوزه آهنگسازی نمود پیدا کرده‌است که شاخص‌ترین آن، آلبوم شوریده با صدای پریسا و گروه دستان است که جایزه بهترین موسیقی سال ۲۰۰۳ از وزارت فرهنگ فرانسه را دریافت کرد.

علاوه بر این کارها، وی آهنگسازی آلبوم‌های دریای بی پایان (همکاری با گروه دستان با صدای سالار عقیلی) و غوغای عشق بازان و کنسرت محمدرضا شجریان و گروه آوا آهنگ سازی برای گروه آوا با آواز محمدرضا شجریان) را نیز انجام داده‌است.

کتاب ۲۰ قطعه برای کمانچه هم از جمله کارهای نوشتاری فرج‌پوری است که به بازار موسیقی عرضه شده‌است.

فرج پوری از سال ۱۳۸۵، مجید درخشانی و محمد فیروزی، محمدرضا شجریان و همایون شجریان را در کنسرت‌های اروپا و تهران همراهی کرده‌است. وی همچنین از اعضای گروه دستان می‌باشد.

سعید نیاکوثری

سعید نیاکوثری (متولد ۱۳۴۰ در شیراز)، آهنگساز، موسیقی دان، نوازنده سنتور و سه تار و پژوهشگر ایرانی می‌باشد.

زندگی

سعید نیاکوثری متولد ۱۳۴۰ و فارغ‌التحصیل دانشگاه شیراز با مدرک دکترا می‌باشد. او موسیقی را نزد هنرمندانی همچون پرویز مشکاتیان و جلال ذوالفنون آموخت و ردیف آوازی را زیر نظر سید نورالدین رضوی سروسنایی تکمیل نمود.

نیاکوثری در سال ۱۳۷۱ در هشتمین جشنواره موسیقی فجر با کسب مقام نخست سنتورنوازان کشور لوح زرین جشنواره را از آن خود کرد. او در سال ۱۳۸۱ نخستین سهمیه مسابقات موسیقی بین‌المللی ولز انگلستان را به نام ایران کسب و در اولین حضور خویش با احراز مقام سوم جهانی، مدال برنز این مسابقات را به نام خود به ثبت رساند. دانشگاه شیراز در سال ۱۳۸۱ به پاس خدمات فرهنگی وی پرچم افتخار دانشگاه شیراز را به وی اهداء نمود. نیاکوثری با حضور فعال در جشنواره‌های مختلف در ایران و خارج از ایران جوایز متعددی دریافت نموده‌است.

تکنوازی سنتور در المیاد جهانی فیزیک، مقام نخست پژوهشهای موسیقی از دانشگاه ادینبورگ اسکاتلند، اجرای برنامه در جشنواره فرهنگی ایران و عربستان سعودی، همکاری با جهاد دانشگاهی شیراز با اجرای برنامه‌های متعدد هنری در مناسبت‌های مختلف ملی-مذهبی و برگزاری کنسرت‌های آموزشی و پژوهشی در مراکز دانشگاهی معتبر در کشورهای مختلف از جمله: انگلستان، اوکراین، اسکاتلند، آمریکا، آلمان و... سوابق هنری نیاکوثری است.

در کارنامه فعالیت‌های پژوهشی نیاکوثری مقالات علمی مختلفی به چشم می‌خورد. این دست مقالات که به مطالعاتی در خصوص آثار موسیقایی دانشمندان بزرگ ایران از جمله قطب‌الدین شیرازی، صفی‌الدین ارموی، ابوعلی سینا و فارابی پرداخته‌است. برخی از شاگردان نیاکوثری از جمله

خانم‌ها فاطمه جنابی و طاهره جنابی در تألیف مقالات فوق او را همراهی کرده‌اند. نیاکوثری در زمینه موضوعات موسیقی مذهبی نیز نگاه‌های تحقیقی متعددی دارد از آن جمله به مقالات «نقش تعزیه در ماندگاری موسیقی ملی» و «تعزیه - موسیقی ایران - نگاه قرن» ... اشاره نمود.

نیاکوثری در سال ۱۳۶۷ به همراه تنی چند از همکاران هنرمند خویش اولین مرکز پژوهشی - آموزشی کشور را پس از انقلاب در شیراز با نام «کانون فرهنگی - هنری صبا» تأسیس نمود. هر چند مدیر کل دوره اصلاحات حکم به تعطیلی این مرکز صادر نمود ولی این حکم هرگز اجرا نشد و نهایتاً منجر به برکناری مدیر کل وقت و اخراج وی از وزارت ارشاد گردید، این حکم بنابر مصاحبه نیاکوثری با نشریه خبری صادر گردیده بود.

آثار

از آثار موسیقایی نیاکوثری می‌توان به خوارزمی، سپیدار، فال حافظ، شور آفرین، پسین دلگشا، بر بال عقاب، قطعه شیراز، پیش‌درآمد و چهار مضراب دشتی و ... اشاره کرد که جملگی به تأیید صاحب‌نظران موسیقی در ردیف آثار برجسته موسیقی ملی می‌باشد.

نیاکوثری در سال ۱۳۹۱ در مقابله با روش‌های وارداتی آموزش موسیقی به کودکان، با مشایعت تعدادی از هنرجویان خویش کتاب "آیین و آوا" را تألیف و به نشر عموم رسانده‌است.

کارهای مستقل

- کتاب آیین و آوا
- پیش‌درآمد و چهار مضراب دشتی
- فردای کودک
- پیش‌درآمد همایون
- تصنیف صنما (بر روی اشعار سنایی غزنوی)
- ای زبان فارسی

کارهای الهام گرفته از موسیقی محلی

- خوارزمی (ناشر: شرکت سروش وابسته به صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران)
- قطعه شیراز
- پیش‌درآمد و چهار مضراب دشتی
- بریال عقاب (به یاد فرمانده اسکادران هوایی ایران/عقاب تیز پرواز دفاع مقدس، شهید عباس دوران)
- پسین دلگشا (موسیقی محلی فارس)
- شور آفرین
- سپیدار
- فال حافظ (موسیقی محلی فارس)

سعید هرمزی

سعید هرمزی (۱۲۷۶ خورشیدی تهران – ۹ مهر ۱۳۵۵، تهران) نوازنده و مدرس تار و سه‌تار بود.

تولد و خانواده

سعید هرمزی در سال ۱۲۷۶ خورشیدی در تهران، محله سنگلج (پارک شهر فعلی) متولد گردید. پدرش میرزا حسین خان ثقه السلطنه از مدیران و صاحب منصبان دوران قاجار و مادرش شاهزاده ملوک خانم بود که از معلمین خصوصی، پیانو، زبان فرانسه و انگلیسی را آموخته و با این هنرها آشنا بود. فرزندان او نیز کم و بیش در کنار مادر هنرمند و هنردوست علاقه‌ای به این هنرها پیدا کرده بودند.

اساتید و دوران آموزش

یکی از فرزندان این خانواده به نام ابوالفتح میرزا نیز آموختن تار را پیش خود و سپس در محضر میرزا حسینقلی، استاد و نوازنده چیره‌دست تار و یکی از پیشگامان موسیقی ایرانی فراگرفت و به گفته برادرش تار را به زیبایی می‌نواخت. شنیدن صدای تار برادر، آنچنان تأثیری در دل برادر کوچکتر گذاشت که در خواست خرید تار و مشق در خدمت برادر را کرد.

پس از مدتی به خدمت درویش خان که خود از بهترین شاگردان میرزا حسینقلی و صاحب ابداعاتی نظیر پیش درآمد در موسیقی ایرانی محسوب بود، رفت و با عشق و کار شبانه‌روزی موفق به آموختن ذخائر هنری استاد خویش، درویش خان شد و از استاد، تیرزین طلایی را که درویش خان به بهترین شاگردانش می‌داد، گرفت.

سپس در سال ۱۳۷۰ (قمری) در خیابان شاپور، کلاس مشق موسیقی دائر نمود و شاگردان زیادی داشت. پس از مدتی به علت کار در بانک سپه و انتقال به مشهد، کلاس تعطیل شد. اما استاد از پای ننشست و در مشهد به تعلیم شاگردانی پرداخت و به گفته خود وی، یکی از شاگردانش اندوخته‌های استاد را فراگرفته و به خوبی می‌نواخت.

پس از بازگشت از مشهد، در خلوت خود ساز می‌زد و مدتی هم نزد حاج علی اکبر شهنازی فرزند میرزا حسینقلی، رنگ‌ها و ضربی‌های وی را فراگرفت و همچنین پیش درآمدها و تصنیف‌های مرتضی نی داوود و رکن الدین مختاری را که از نوازندگان و موسیقیدانان بزرگ بودند یادگرفت و به زیبایی با شیوه خود می‌نواخت.

شاگردان

در سال ۱۳۵۰ بنا به درخواست رادیو تلویزیون ملی ایران در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی به تعلیم نوازندگانی که خود از فارغ التحصیلان رشته موسیقی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران بودند و اکنون از اساتید موسیقی هستند، مشغول شدند. از آن جمله: محمدرضا لطفی، داریوش طلایی، حسین علیزاده، عطا جنگوک و مهربانو توفیق.

ضبط ردیف

او به درخواست همین مؤسسه تمام ردیف موسیقی دستگاهی ایران را توسط مهدی کمالیان، که خود سه تار می‌ساخت و مدتی هم شاگرد وی بود، ضبط نمود که در آرشیو مرکز حفظ و اشاعه موسیقی موجود است.

شیوه نواختن

هرمزی تمام اندوخته‌هایی را که از استادش فراگرفته بود به خوبی می‌نواخت. انگشت راست محکم و چپ روان و سریع داشت که با قدرت و سرعت و نرمی روی سه تار حرکت می‌کردند.

ایشان به علت کسالت و عمل جراحی، وزن تار و صدای آن به گوششان سنگین می‌آمد و سه تار را برای نواختن ترجیح دادند.

دوستان

وی با سلیمان امیر قاسمی که از اساتید بنام آواز موسیقی ایران بود، دوستی فراوان داشت و هر هفته یک بعد از ظهر در منزل سلیمان امیر قاسمی حضور پیدا می‌کرد و دمی را با هم به نواختن و آواز خواندن و یادآوری موسیقی می‌پرداختند.

از دوستان وی شهریار، شاعر بزرگ زمانه بود که هر فرصتی در تهران پیدا می‌کرد به منزل استاد می‌رفت و از مجالست و شنیدن صدای ایشان لذت می‌برد و شعری را هم در وصف استاد سرود.

درگذشت

سعید هرمزی سرانجام پس از یک عمر تلاش و کوشش در راه اعتلای موسیقی اصیل ایرانی، پس از طی یک دوره بیماری طولانی، در ۹ مهر ۱۳۵۵ در منزل کوچک شخصی خود در خیابان شاپور سابق، دار فانی را وداع گفت و در بهشت زهرا به خاک سپرده شد.

آثار به جا مانده

- سی دی صوتی سه تار؛ سعید هرمزی (بداهه نوازی در همایون، اصفهان، شوشتری، ماهور و افشاری، به همراه فیلم ده دقیقه‌ای)؛ مؤسسه فرهنگی هنری ماهر
- سی دی صوتی سه تار سعید هرمزی؛ (بداهه نوازی در شور، دشتی، افشاری، بیات ترک، ابوعطا و شوشتری) مؤسسه فرهنگی هنری ماهر
- سی دی صوتی ردیف سه تار سعید هرمزی؛ مؤسسه فرهنگی هنری ماهر

سلیمان روح افزا

سازها   تار، کمانچه، ویلن

استادها   آقا حسینقلی، درویش خان

سلیمان روح‌افزا یا سیمون ایمره (۱۲۸۶-۱۳۵۹ خورشیدی) استاد موسیقی سنتی ایران و نوازندهٔ تار بود وی جزء اولین نوازندگان ایرانی بود که نت‌نویسی و اجرای آن را فراگرفت.

شرح حال

روح‌افزا در ۱۲۸۶ یا ۱۲۷۹ در خانواده‌ای یهودی و اهل موسیقی در تهران به دنیا آمد پدرش، مردخای و پدربزرگش؛ تنبک می‌نواختند او هم ابتدا با تنبک آغاز کرد و سپس به نواختن تار روی آورد. نزد آقاحسینقلی و درویش‌خان آموزش دید و به‌زودی در نواختن تار استاد شد. در سال ۱۳۲۲ عضو ارکستر روح‌الله خالقی شد و در سال ۱۳۲۴ در برنامه‌های رادیو اجرا داشت.

او یکی از بنیانگذاران هنرستان موسیقی ملی بود و برای اولین بار ردیف‌های موسیقی به روایت موسی معروفی را با تار اجرا و ضبط کرد. وی علاوه بر تار، در نواختن ویولن و کمانچه نیز تبحر داشت. از دیگر همکاران او می‌توان از ابوالحسن صبا، مشیر همایون شهردار و روح‌الله خالقی یاد کرد. روح‌افزا در ساخت ساز تار نیز فعالیت داشت و شاگردانی را تربیت کرده بود. او در مرداد ۱۳۵۹ درگذشت.

سلیمان سپانلو

سلیمان سپانلو (زادهٔ ۱۲۷۷ - درگذشتهٔ ۲۵ فروردین ۱۳۴۰ هـ.خ)، موسیقی‌دان، نوازندهٔ تار و آهنگساز اهل ایران بود.

زندگی‌نامه

سلیمان سیاح سپانلو در سال ۱۲۷۷ هـ.خ متولد شد. وی که در وزارت مالیه مشغول به کار بود، نوازندگی تار را ابتدا نزد علی‌اکبر شهنازی آموخت. پس از بازگشت علی‌نقی وزیری از اروپا به تهران، به دلیل سابقهٔ دوستی که با وی داشت، نواختن تار را نزد او ادامه داد. با افتتاح مدرسهٔ عالی موسیقی وزیری در سال ۱۳۰۲، سپانلو هم به‌عنوان هنرجو و هم ناظم مدرسه در آن‌جا فعالیت می‌کرد و کارهای دفتری و امور حسابداری مدرسه را نیز به‌طور رایگان انجام می‌داد.

روح‌الله خالقی در کتاب سرگذشت موسیقی ایران در مورد نخستین روز بازگشایی مدرسهٔ عالی موسیقی پس از تعطیلات نوروز سال ۱۳۰۳ نوشته‌است که پس از سخنرانی، علی‌نقی وزیری «ویلن را از جعبه درآورد، سلیمان سپانلو تار را برداشت، ابوالحسن صدیقی هم ویلنسل را کوک کرد و سه‌تایی باهم چند قطعه نواختند...»

در سال ۱۳۲۴ با تلاش روح‌الله خالقی، «باشگاه موسیقی» که محل ثابتی برای فعالیت‌های انجمن موسیقی ملی بود، تأسیس شد. سلیمان سپانلو که از اعضای انجمن بود، خانه خود واقع در خیابان هدایت را برای این منظور در اختیار انجمن موسیقی ملی قرار داد. به همین دلیل او را نخستین وقف‌کننده دارایی شخصی برای موسیقی و موسیقی‌دانان ایرانی می‌دانند. سلیمان سپانلو غیر از تار، ویلن نیز می‌نواخت.

آثار

از سلیمان سپانلو قطعه‌ای با نام «آفتاب» با شعر حسین گل‌گلاب بر جای مانده که در کتاب دستور مقدماتی تار و سه‌تار، کتاب دوم هنرستان موسیقی روح‌الله خالقی به چاپ رسیده است. سپانلو همچنین تجربیاتی در ساخت موسیقی کودکان داشته است.

